Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

SYDTHY ÅRBOG 2001

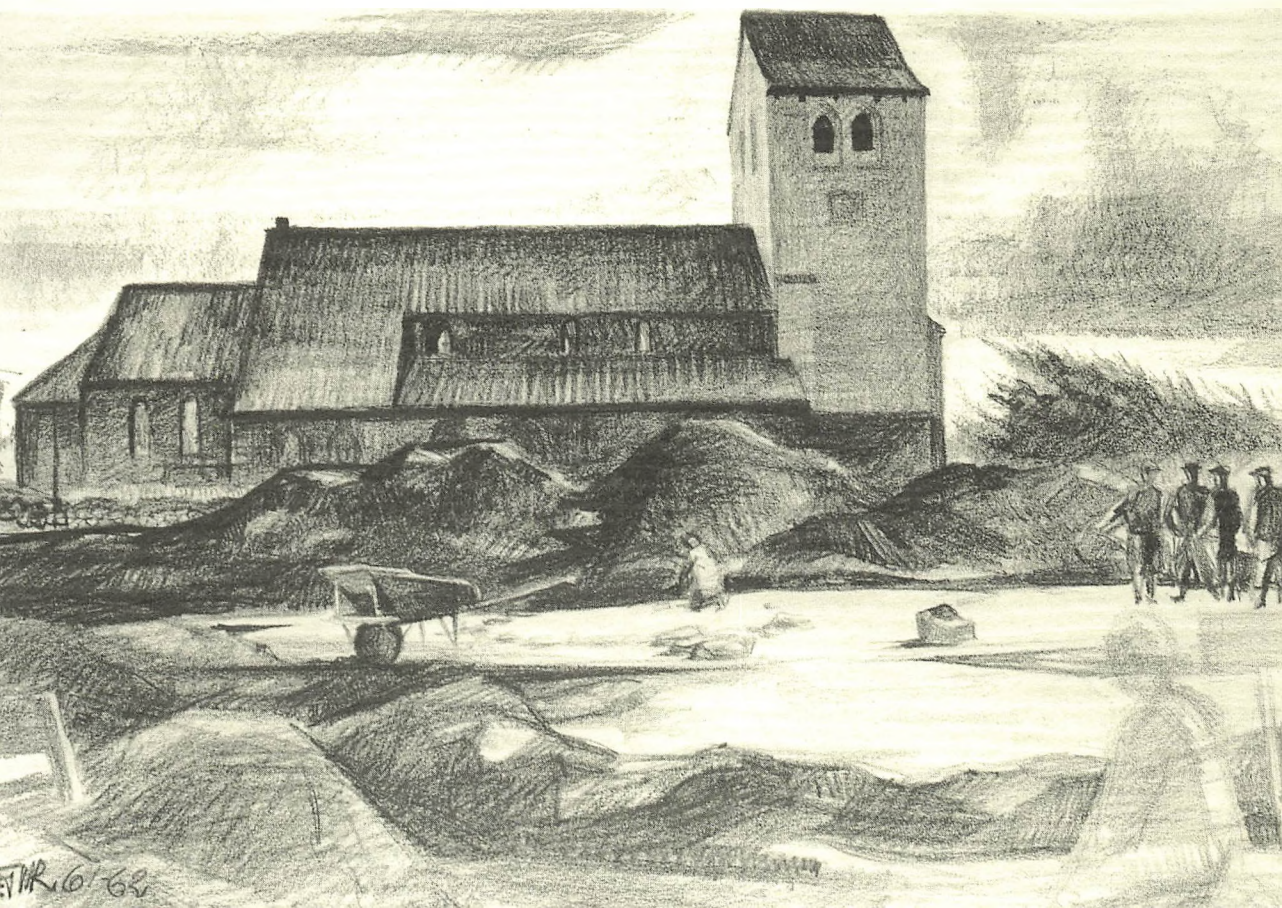

SYDTHY ÅRBOG
2001

Redaktion:
Bestyrelsen for Egnshistorisk Forening for Sydthy
samt Elly Mardal
(se side 143)

ISBN 87 88 919 19 6
ISSN 0900 2103

Omslagets illustration:
Ellen Raadal

Forsidemotiv:
Vestervig Kirke

Bagsidemotiv:
Solopgang bag Lundehøj. (Foto: Knud E. Jensen)

Bogens typografiske tilrettelægning, sats, tryk og reproduktioner
er udført af Koldby Bogtrykkeri I/S - 97 93 65 11
Skriften er 10,6 punkt Garamond

Omslaget er Antik cover og papiret Biberist Allegro 115 gr.
fra Papyrus

Indbinding er udført af Rounborgs grafiske Hus

Hvor intet andet er nævnt er billederne udlånt af
Sydthy Egnshistoriske Arkiv

SYDTHY ÅRBOG 2001

Udgivet af
EGNSHISTORISK FORENING FOR SYDTHY

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord 5
Kristendom i tusind år 6
Manden i Lundehøj 8
Hvor førte sporene hen? 15
Næssund Jernstøberi 37
Mine erindringer, Aksel Kirk 45
Miehernes gravplads i Thy 60
Sådan set fra min synsvinkel, den gl. skole 64
Sådan set fra min synsvinkel, levnedsbeskrivelse 69
Sommerudflugten 2001 83
Gårdmølle på Gadegård i Helligsø 85
Westen for Leibak (3) 87
Dræning ved Harring Mose 118
»Buskjærhus« ved Helligsø 120
Årets gang på Heltborg Museum 132
Sydthy Egnshistoriske Arkiv 136
»Jomfruen fra Ashøje«, Fyrspillene 138
Sydthy bøger 140
Sydthy Egnshistoriske Forening 141
Hvordan får du kontakt? 143

Forord

Hermed udgives årbog 2001 fra Egnshistorisk Forening for Sydthy, nummer 18 i rækken. "Kristendom i tusind år" blev i september markeret over det meste af Thy med bål fra Skindbjerg høje ved Vestervig, over Skellebjerge i Bedsted sogn og videre nordpå til Sjørring, hvorfra ideen var opstået af en kreds fra "Sjørring Sogns Historie" og Sjørring Menighedsråd. I Sjørring og enkelte andre steder markeredes dagen den 2. september med møder og foredrag og i Sjørring og Sønderhaa med gudstjeneste i kirken. Egnshistorisk Forening sørgede for budskabets start fra Vestervig og vil gerne herudover markere med noget af det bedste, vi i Sydthy kan byde på, nemlig tegneren Ellen Raadals billede af Vestervig kirke, der pryder dette års forside af årbogen på allersmukkeste vis. Vi siger tak til familien Raadal for at måtte bringe billedet, som er i privat eje. Billedet viser Vestervig kirke fra nord og er tegnet i den periode i 1961-62, hvor der blev foretaget arkæologiske undersøgelser af byhøjen forud for anlæggelsen af den diskrete parkeringsplads, som tillader talrige besøgende at parkere ved denne Nordens største landsbykirke, uden at bilerne fylder hele landskabet.

Bagsiden viser med fotograf Knud E. Jensens linse jættestuen Lundehøj en årle morgenstund og tegner en stemning af dette unikke oldtidsminde fra yngre stenalder for omkring 5000 år siden. Vi siger tak for dette billede, der er fotograferet til lejligheden. Flere dejlige billeder kan ses i "Thy i billeder" fra 1999 som viser motiver fra det ganske Thy. I årbogen bringes en artikel om "Manden i Lundehøj" af Svend Illum Hansen, konservator ved Skov- og Naturstyrelsen, som har undersøgt og sammenlignet nogle af de meget sjældne helleristninger inde i storstens gravenes gravkamre, og altså specielt i Lundehøj.

Årbogen indeholder som sædvanligt stof fra mange tider og om mange emner. I flere år har vi kunnet bringe muntre beretninger om folk og fæ i Ydby af Charles Nielsen. I år rundes denne serie af og vi kan kun takke Charles for at vi måtte bringe stoffet, som har glædet mange af vore læsere.

Redaktionen har i år bestået af Foreningens bestyrelse suppleret med Elly Mardal, hvis store viden og interesse for egnshistorie er velkendt.

God læselyst ønsker redaktionen!

"En munk fra Vestervig Kloster", alias Jan Johannesen, Bedsted, bringer budskabet om slaget ved Svold.
Foto: Klaus Madsen.

Kristendom i tusind år

For omkring 1000 år siden, da den kristne tro og kultur var i sin begyndelse i Thy, var der to vigtige områder i Thy, Vestervig og Sjørring. På initiativ af en gruppe fra "Sjørring sogns historie" samt Sjørring Menighedsråd blev kristendommens indførelse markeret søndag den 2. september ved afsendelse af røgsignaler fra Skindbjerg høje ved Vestervig fra baunehøj til baunehøj, i alt bål på 10 høje op gennem Thy til Sjørring, hvor begivenheden blev særlig markeret ved foredrag og gudstjeneste i kirken. Også i Sønderhaa blev afholdt gudstjeneste.

Sognepræst Peder S. Kristensen, Sjørring, har forsket i historien og skrevet nedenstående oplæg, som blev omdelt ved baunehøjene og digtet blev reciteret:

Historien bag "budskabet":
Om året 1000 efter Kristus:
I året 1000 efter Kristus havde Danmark stor forbindelse med England. England er svag – den engelske konge er Edelred den Rådvilde.

I Danmark er kongen Svend Tveskæg. Han havde i 985 frataget sin far Harald Blåtand kongemagten. Ifølge overleveringer blev kong Harald Blåtand dræbt ved et pileskud affyret af Svend Tveskægs fosterfader Palnatoke (»Han lagde nu pil på strengen og skød til kongen, og således beretter de fleste kyndige mænd, at pilen fløj lige i bagdelen på kongen og langs igennem ham og kom frem i munden, og kongen faldt straks død til jorden«: Jomsvikingesagaen). Harald Blåtand havde i 960 – efter munken Poppos jernbyrd - ladet sig døbe til den nye kristne tro, og havde stor sympati for kristendommen, som han gjorde til statsreligion i Danmark – (jvf. Jellingestenen: »Den Harald, som gjorde danerne kristne«).

Svend Tveskæg var – som Palle Lauring skriver i sin bog »Vikingerne«: »stort set kristen som sin far, men det kristne er ingen hæmning. Det hæmmer heller ikke Olav Trygvason af Norge«. De to slutter sig sammen til et stort togt til England i 994. Efter en række plyndringer bliver de købt væk derfra for en Danegæld på 16.000 pund. Svend vender tilbage til Danmark for at sikre sin magt hjemme, men han glemmer ikke det rige og forsvarsløse England, så han drager igen derover i 997 og plyndrer. Og igen i 999 er han i Kent. I år 1000 er han i Normandiet, men igen i 1001 er han i England, og hver gang må englænderne betale en endnu større Danegæld til Svend Tveskæg.

Men Svend er klar over, at skal han kunne drage på vikingefærd i udlandet hvert år, må han være sikker på at have ryggen fri derhjemme. Det er han ikke med Olav Trygvason som konge i Norge, for Olav er stærk. Svend allierer sig med kongen af Sverige og en utilfreds norsk jarl, og i slaget ved Svold i år 1000 bliver Olav Trygvason fældet. Norge er for lang tid sat ud af spillet og Svend kan trygt hellige sig England. År 1001 henter han en Danegæld derovre på 24.000 pund.

"Budskabets" indhold:
Året er 1000 efter Kristi fødsel.
Budskabet handler om slaget ved Svold (man véd ikke hvor det lå), hvor Svend Tveskæg ved at fælde den norske konge Olav Trygvason sætter den »norske trussel« ud af spillet – selv bliver konge over Norge og derfor kan optræde alene og med desto større magt over for englænderne.

Derfor er Svend Tveskæg vel nok den sidste store vikingekonge, der tager på røvertogter. På hjemmefronten er den fremspirende kristendom – ligesom englænderne var det – måske lidt bange for denne røverkonge. Bange for at hvis det kunne være til hans egen fordel, så ville han måske ikke (som sin far Harald Blåtand) støtte den kristne sag fuldt ud, men snarere se

på, hvad der kunne være til gavn for ham selv og hans egne krigerdrømme.

Derfor er det budskab, som de fra England nys ankomne kristne munke i det nye Vestervig Kloster hin dag i år 1000 modtog om Svends sejr ved Svold over Olav Trygvason, og om at Svend derfor nu virkelig er blevet en storkonge - derfor er det budskab måske også iblandet nogen frygt og nervøsitet for, om den nye kristendom nu kan få lige så gode og lempelige vilkår, som den har haft det under hans far Harald Blåtand, der jo virkelig gik ind for kristendommens gennemførelse over hele Danmark, efter at han selv var blevet døbt. Hans søn Svend var ganske vist som ung blevet døbt, men man vidste endnu ikke helt, hvor man havde ham som kristen. Derfor var munkene selvfølgelig meget optagne af, om den kristne mission – gennem de tilsejlede munke fra England (bl.a. nogle år senere Skt. Thøger) – stadigvæk kunne få gode kår og billiges af den nye storkonge.

Derfor kunne budskabet, som hin dag i år 1000 blev sendt videre nordpå – over bavnehøjene fra Vestervig og videre op over de mellemliggende sogne og til vikingebopladsen ved Sjørring – derfor kunne det måske have lydt nogenlunde på følgende måde:

Budskabet fra munkene i Vestervig om slaget ved Svold år 1000 efter Kristus

Nutidig indledning:

1. I et tusind år har nu landet
henligget
i ly af den kirke, som dengang blev
bygget.
Fra hedning til kristen gik retningen dengang,
om modsat i dag? – det vi spørge os selv kan.

2. År 1000 vi vælger, som
udgangspunkt her
Om »Hvide Krists« ankomst vi
hører og ser.
Da han var så ny og moderne Thy,
at alle løb til, når han nævntes i by.

3. Det år bringes budskab om
slaget ved Svold,
Olav Trygvason, Norge, er just
bleven kold.
Flere snekker er landet i
Vestervig havn,
Svend Tveskæg har sejret, nu
tændes der bavn:

Budskabet:

4. »Vi hilser velkommen den store sejr,
fra Vestervig Kloster og munkene her.
Vi håber til rigdom og gavn for vort rige,
og også for folk her i Thy sejren blive.

5. Så stor en sejr for vor
jordiske konge
for »Kongen i Himlen« lad
også det komme,
at og nu blandt os her Hans
sag kunne fremmes,
det beder vi for, at Han ej igen glemmes.

6. De ældgamle guder med krigerisk sinde
til fjendskab og ukærligt nid de os binde,
derfor lod vi Odin og Thor fare heden,
de kunne ej klare det nye i tiden

7. Vi véd at al jordisk
fremgang kan svække
vor sans for at Gud han
engang lod os vække
af det støv vi er, og til det vi
skal blive.
Vi ej derfor glemme, hvad
Krist lod os sige:

8. »At når Gud af kærlighed vort liv forvandle,
da kan vi og kærligt vor næste behandle«.
Det giver vort liv her en helt anden fylde
end krigeriskhed, som de gamle hylde.

9. Som Vestervigs munke vi gerne jer lære
at bygge på bakken et hus til Guds ære.
For Kristus har vundet mod aser og vætter,
vi ville nu ønske, at spor det og sætter.

10. Et hus af de planker, som før gik til skibe,
deri sidder mennesker også i »skibe«,
»stavkirker« de hedder, af træ og af ved,
og skibet er livet, når Kristus er med.

11. Og »Blåtand« og »Harald« hed kongen som døbtes.
I Jelling et minde for ham dengang rejstes.
Attesten i sten hugget ud for os alle,
som »danske« - og dertil og »kristne« os kalde.

12. Svend Tveskæg var søn af kong Harald, den døbte,
han hærgede England, de fred af ham købte,
men sønnen lod dræbe med bue sin far,
mon han da kan være sand kristen monark?

13. Det er vor bekymring, og derfor vi sender
et bud over bavne til jer, vore venner.
»Hold fast« - vil vi sige - lad ikke os glemme,
til krigerisk fremfærd os Thor forledte.

14. At glemme vor næste for egen storhed,
at hævde sig selv var en vikings fremfærd.
Men Kristus lod os tage hånd om den svage
lad ej os det glemme i alle dage."

»Munkene i Vestervig Kloster«

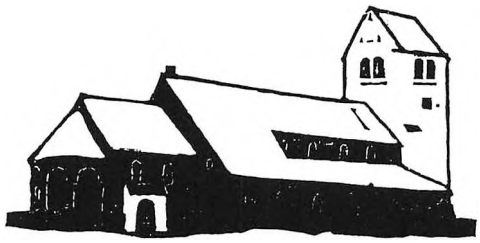

Manden i Lundehøj

HELLERISTNINGER I DANSKE MEGALITGRAVE.

Af Svend Illum Hansen, konservator ved Skov- og Naturstyrelsen, København

Helleristninger fra dysserne og jættestuernes opførelsestidspunkt er endnu ikke blevet påvist i Danmark. Alligevel kendes der et mindre antal helleristningsbilleder og utallige skåltegn, især på dysser og jættestuers dæksten. Disse menes at tilhøre den seneste del af stenalderen og bronzealderen, mindst et årtusinde efter at de danske dysser og jættestuer er blevet opført.

Storstensgravenes store dæksten, var i reglen overdækket af en kompakt høj af jord og sten, jættestuerne endog med komplicerede tagkonstruktioner af flade sten lagt i ler eller kridtmasse. Alt dette for at gøre gravkamrene fuldstændig tætte. (Hansen 1993 og Kaul, Hansen, Dehn, 1995 og 2000).

De fleste dysser og jættestuer der endnu er bevaret, er ofte kun ruiner. Den overdækkende jordhøj er i mange tilfælde eroderet bort således, at de store dæksten ligger frit fremme i overfladen. Denne erosion startede allerede få århundrede efter at de blev bygget. Tusind år senere, var storstensgravenes dæksten i mange tilfælde synlige i højens overflade.

Dette har fristet daværende befolkning til at udføre deres helleristningsritualer, især på disse dækstens overflader. Meget tyder på, at helleristningerne blev indhugget i forbindelse med begravelser, både på stenenes frie overflade og inde i selve gravkammeret.

Ligeså almindelige helleristninger er på stor-

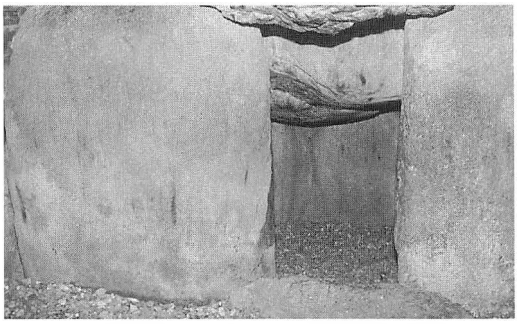

Indgangen til bikammeret i Lundehøj. Helleristningen ses kun svagt på indgangsstenen til venstre.
Foto: Svend Illum Hansen.

stensgravenes dæksten, især skåltegn, ligeså sjældent er det at finde helleristninger inde i kamrene. Derfor vakte det opmærksomhed, da der ved Skov og Naturstyrelsens restaureringsarbejde i 1993 fandtes, eller nærmere genfandtes, en meget sjælden helleristning på en bæresten i jættestuen »Lundehøj«, Heltborg sogn i den Nordvestlige del af Jylland. (sognebeskrivelses nr. 11, Frednings nr. 1503:99).

Det forestiller en mandsperson som en »tændstiksfigur« med udstrakte arme og tydelig markering af fem strittende fingre på hver hånd. Hovedet er tydeligt markeret, og ved bæltet ses en tværstreg der til den ene side forestiller hans sværd og til den modsatte side hans erigerede lem. Ved hans venstre hånd ses et »tændstikdyr«, der sikkert forestiller en hest.

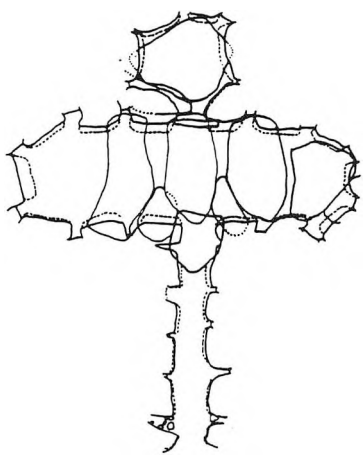

Fig. 1: Grundplan af Lundehøj. Mål: 1:100.
Tegning: Skov- og Naturstyrelsen 1993.

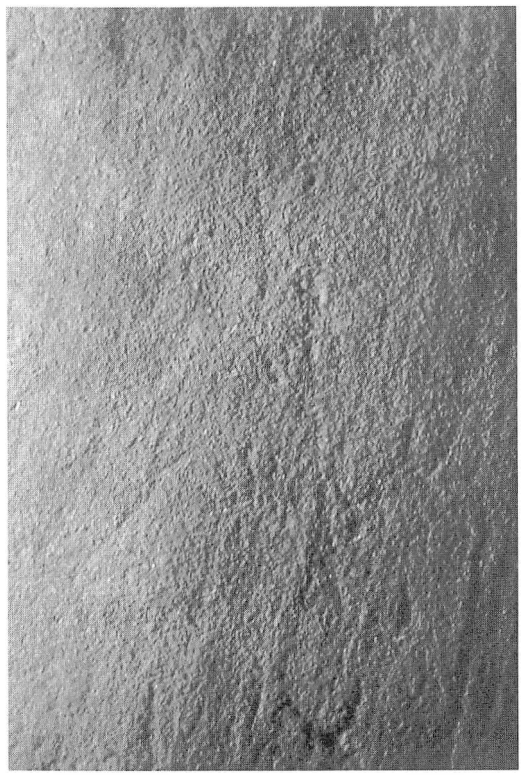

Helleristningen i Lundehøj i nærbillede.
Foto: Svend Illum Hansen.

Figuren af mandspersonen med de strittende fingre, sværd ved bæltet og med erigeret lem er et kendt helleristningsmotiv som kan findes flere steder i Europa især i de svenske helleristningsfelter.

Derimod er det unikt at finde denne figur i en storstensgrav, bygget 1500 år før helleristningen formentlig er udført. Det fortæller for så vidt kun det, vi i forvejen ved om storstensgravene, nemlig at de blev genbrugt til begravelser og ceremonier igennem talrige generationer.

Stenen fungerer i jættestuen som hjørnesten ved åbningen ind til et lille bikammer, 2x2 meter, der udgår fra midten af den nordlige bagvæg i det store hovedkammer.

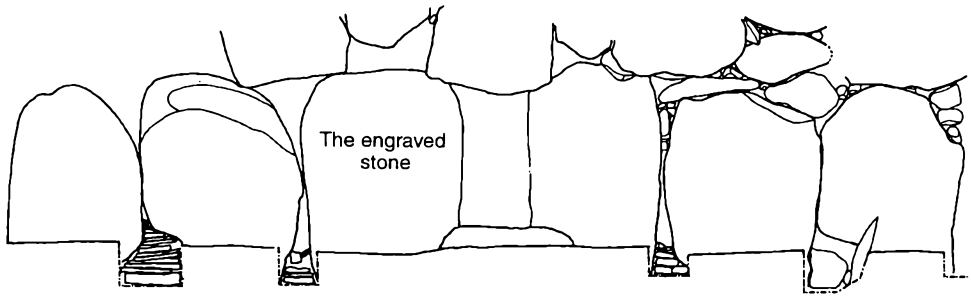

Fig. 2: Opstalt af væggen med helleristningsstenen, nr. 3 fra venstre, og indgangen til bikammeret. Tegning: Skov- og Naturstyrelsen 1993.

Selve jættestuekammeret (fig.1) er næsten 8 meter langt, orienteret NNØ-SSV, 2,3 m bredt og mandshøjt. Gangen er lidt over 5 meter lang og begynder først et stykke inde i den store gravhøj, 4 meter høj, 32 meter i diameter og særdeles smukt placeret i landskabet.

Jættestuens kammer blev opdaget i 1837, da ejeren ville anlægge en teglovn i højen og flyttede store mængder jord fra den. Men det var to drenge i konfirmationsalderen, der opdagede selve jættestuekammeret, da de i deres nysgerrighed gravede videre i højen og fandt selve gravkammeret. Det vakte hurtigt stor opmærksomhed, og drengenes lærer Laurids Kjer besigtigede og opmålte kammeret. Han opdagede de indhuggede figurer og lavede en tegning af det han så, dateret d.19 marts 1837.

Fundet blev indberettet til Oldsagskommissionen i København. Daværende oldtidsinteresserede Konge Fr. VII hørte om det og blev så interesseret, at han af egen lomme med 200 rigsdaler sølv bekostede en delvis udgravning og fredning af højen samt en kørevej op til den. På denne måde blev den kendt og tilgængelig for såvel oldforskere som almindeligt interesserede besøgende.

Jættestuen er endnu i dag et af de mest besøgte fortidsminder i Danmark.

Helleristningerne går imidlertid mere eller mindre i glemmebogen. Magnus Petersen og senere rigsantikvar P. V. Glob anerkender ikke indhugningerne som originale helleristninger.

Først ved den gennemgribende restaurering i 1993 dokumenteredes helleristningen igen, hvor der nu ikke mere er tvivl om dens ægthed. Det tidligere observerede hjulkors, samt de skibslignende linier i stenen overfor, kunne dog ikke mere påvises i 1993.

Danske helleristningstegn inde i storstensgravenes kamre er få. Jættestuen »Rævehøj« ved Dalby i Vestsjælland med det store 2,5 m høje, komplicerede og velbyggede gravkammer er kendt for de 4 hjulkors på en mellemliggersten i kammeret, hvor der på samme sten ses et indridset stregmønster.

Et indhugget kors på toppen af en jydsk dysses bæresten kan give stof til eftertanke, idet dette formentlig er blevet indhugget allerede før dækstenen er lagt på og kan altså være en af de tidligste helleristninger vi kender i Danmark. Det fortælles, at arbejderne opdagede korset da de havde fjernet dyssens dæksten for at sprænge den. Bærestenen med korset lod de blive tilbage og den kan stadig ses i Rumohrsgård Kobbelskov på Als.

Der kendes en del eksempler på skåltegn indhugget på indersiden af både dyssernes og jættestuernes sidesten og bæresten i både kamre og gange, men antallet er ikke stort. I gangen til jættestuen "Jordehøj", Stege sogn på Møn, er der på en sidesten indhugget flere skåltegn i figur som stjernebilledet Karlsvognen. Hundreder af skåltegn er indhugget på indersiden af sidestenene i et dyssekammer ved Landerslev, Horns Herred, på Sjælland. Et ensomt skåltegn kan ses på bagvæggens bæresten i Bornholms største jættestue "Lundhøj". Flere tilfælde med indhuggede skåltegn kunne nævnes, men de er

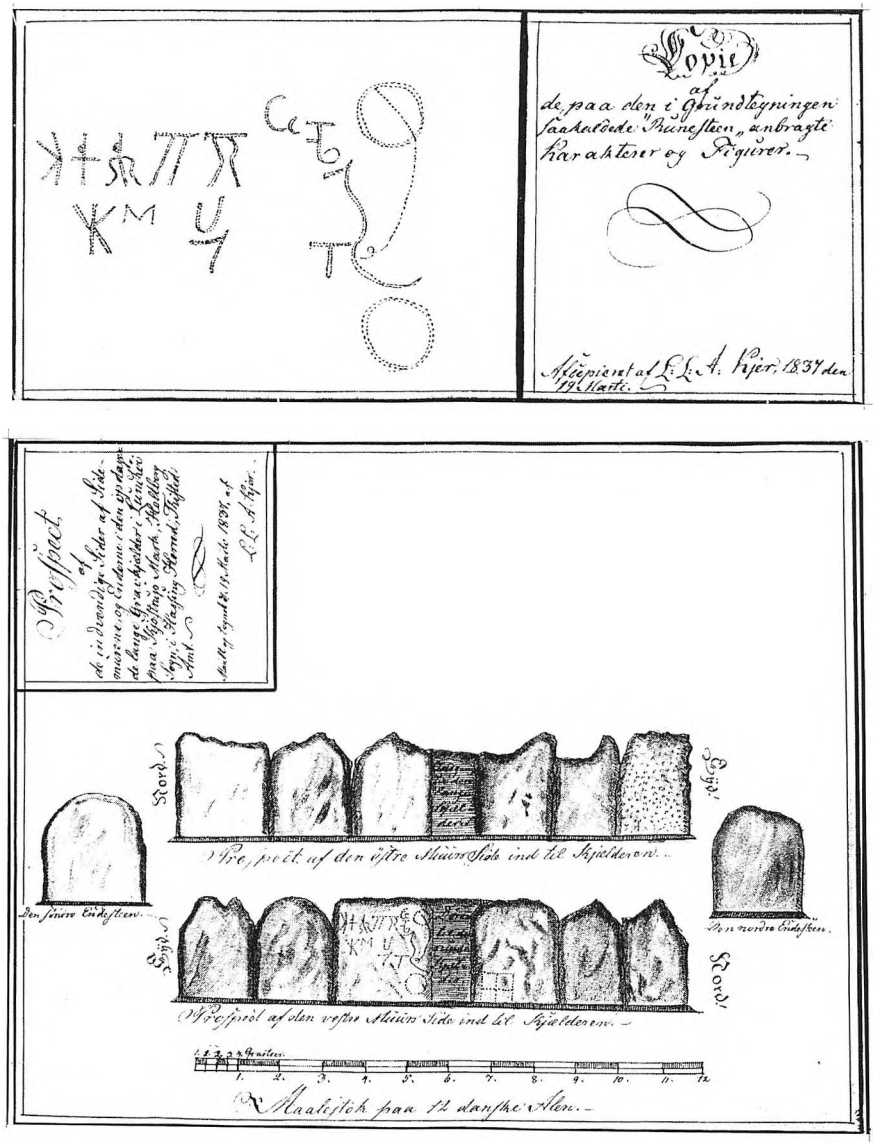

Laurids Kjers tegning af kammerets opstalt, og figurerne på indgangsstenene til bikammeret.

forholdsvis sjældne på gravkamrenes indvendige sten.

Spørgsmålet står stadig åbent, om nogle af disse skåltegn kan henføres til jættestuernes opførelsestidspunkt. Et fund af en sandstensflise fra en langdysse i Horns Herred (Kaul1992), peger i denne retning men fundet er optaget ude af originalt leje. Skåltegnene på denne sten er meget små og vanskelige at erkende, måske skulle man have bedre opmærksomhed rettet imod dette ved udgravninger af dysser og jættestuer i fremtiden.

En del sten, som er brugt til storstensgravenes byggerier, har naturligt dannede huller, som regnes for et geologisk fænomen. I nogle tilfælde er det dog bemærket, at de ofte er placeret ved ingangen, f.eks. jættestuerne ved Aldersro, Værslev sogn, i Nordvestsjælland,

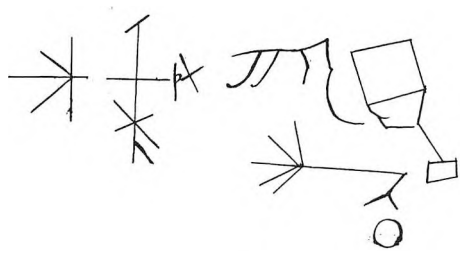

Fig. 4: 14. april 1837 indsender pastor Madelund, Vang præstegård, en tegning udført af prokurator Thordsen, hvor mandsfiguren i tegningen er antydet.

eller kan sidde et sted i konstruktionen som er særlig synligt, som f.eks. jættestuen "Jordehøj" ved Stege på Møn. Sidstnævnte jættestue blev restaureret i 1988 (Dehn – Hansen-Kaul, 2000).

Indborede huller i gravenes sten ses i stort antal på Malta og overalt på den Iberiske halvø. De må have haft en særlig betydning, udover bare udsmykning.

Det er nærliggende at forestille sig gravkamrene udsmykket med andre former for dekoration end de indhuggede symboler, nemlig med farver som det almindeligvis kendes fra den Iberiske halvø, Sardinien og i Kaukasus. I Danmark fandtes der i 1996 ved Skov og Naturstyrelsens restaureringsarbejde, et unikt eksempel på rødt farvestof afsat på indersiden af en bæresten i et jysk jættestuekammer. Dette farvestof indeholder blod, og er indsendt til videre undersøgelse og analyse.

Helleristningsfigurer oven på storstensgravenes dæksten kendes kun i få tilfælde, mens skåltegn er ret almindelige, ca. 15 % af dysser og jættestuer i Danmark har skåltegn på en eller flere dæksten.

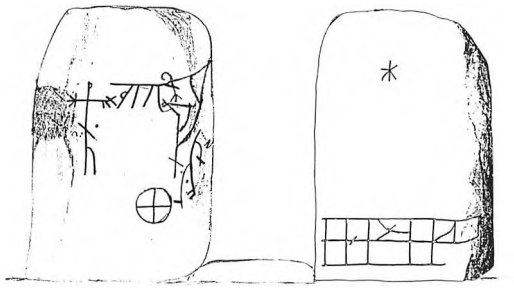

Fig. 6: Den 25. juli 1837 indsender Japetus Steenstrup, Aalborg, en vellignende tegning, tilføjet et hjulkors forneden på stenen. Endvidere observerer han et rudemønster forneden på vægstenen til højre for indgangen til jættestuens bikammer.

En sammenfaldet jættestue ved Hjadstrup på Fyn, har foruden mange skåltegn også indhugget en buet fure. På to vestsjællandske dyssers dæksten, henholdsvis »Breddysse« ved

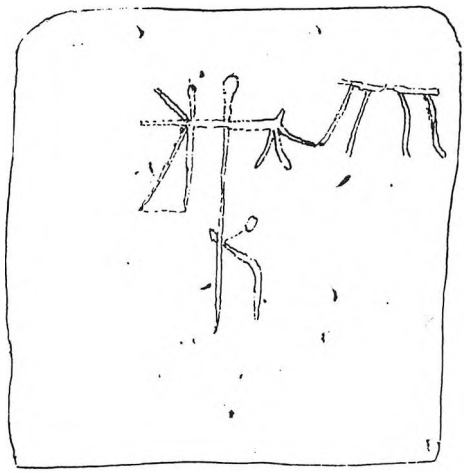

Fig. 5: Det bedste resultat indsendes af pastor Blichfeldt, Visby Præstegård, d. 6. maj 1837.

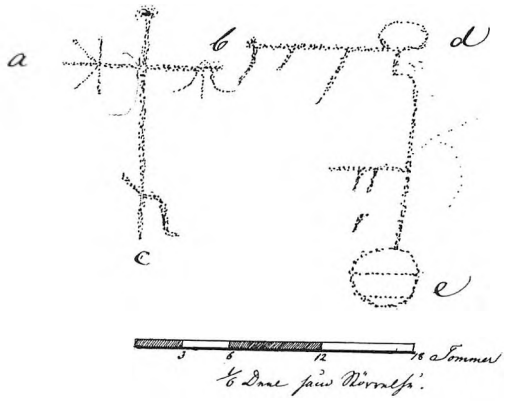

Kaptajn August Baggesen indsendte en tegning 3. september 1837.

Jættestuekammeret i »Lundehøj«. Foto: Svend Illum Hansen, 1997.

Kr. Stillinge og »Delhøj« ved Herrestrup, findes der flere helleristningsfigurer i form af skibsbilleder og hjulkors.

Helleristning i »Lundehøj«. Foto: Torben Dehn, 1997

Fodspor er indhugget på dækstenene til en jættestue i kæmpelanghøjen »Elmehøj« i Hornsherred på Sjælland sammen med talrige skåltegn.

I nogle tilfælde har Storstensgravene skåltegn på bærestenenes ydersider og toppe. Disse er anbragt mens stenene har stået frit, formentlig efter at den omgivende højfyld er flydt bort, århundreder efter at stenene er rejst. Således ses

Fig. 10: Stiliseret hingst med akrobat stående på ryggen. Helleristning fra klippeoverflade nær Sils i Schweitz. Tegning: Svend Illum Hansen.

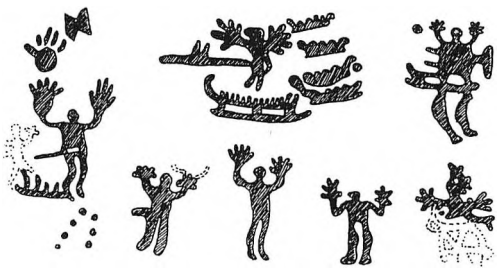

Fig. 11: Guden med de store hænder i Bohuslän. (Efter Åke Ohlmark 1963).

der flere skåltegn på et dyssekammer ved Raklev i Nordvestsjælland, og i samme landsdel ved Værslev på en jættestues bæresten. Flere andre eksempler kendes.

Også på storstensgravenes randsten kan der findes helleristninger og skåltegn som f.eks. på en jættestue ved Bigum i Midtjylland. Her var en sten med skåltegn og indhuggede slyng-linier anbragt foran jættestuens indgang i den sekundære randstenskæde som bronzealderfolket havde anbragt direkte oven på de jorddækkede randsten omkring den ældre jættestuehøj. (Nordmann 1917).

Skåltegn, fodtegn og linier fandtes på en væltet randsten ved foden af jættestuen »Låddenhøj« nær Rørby i Nordvestsjælland, i forbindelse med restaureringsarbejde i 1993.

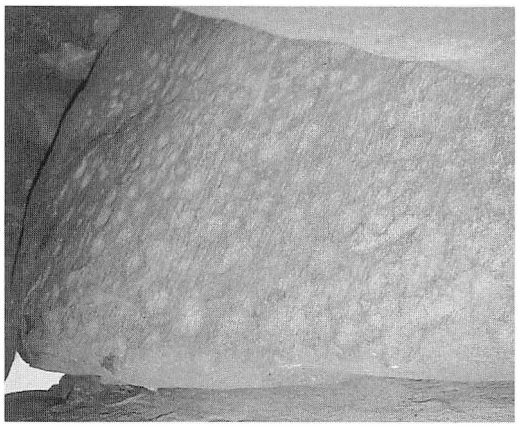

Fig. 12: Helleristning i form af talrige skåltegn på sidesten af en dysse ved Landerslev på Sjælland. Foto: Svend Illum Hansen.

Trods mange årtiers fund og forskning bevarer oldtidens helleristninger stadig et væld af oplysninger. Var det tilfældigheder eller var det i virkeligheden bare et udslag af livlig kommunikation på tværs af mange landegrænser der medvirkede til udvikling af religion og traditioner?

Fig. 13: »Rævehøjs« opmalede helleristninger. Foto: Svend Illum Hansen 1997.

Litteratur

Dehn, Torben. Sydthy årbog 1997; restaureringen af "Lundehøj" i 1993.

Glob, P. V. Helleristninger i Danmark, 1969.

Hansen, Svend, Jættestuer i Danmark. 1993.

Kaul, Flemming-Hansen, Svend-Dehn, Torben. Stenaldergrave i Danmark bind I, 1995.

Kaul, Flemming-Hansen, Svend I.-Dehn, Torben. Stenaldergrave i Danmark bind II, 2000.

Kaul, Flemming, Årbøger for nordisk Oldkyndighed og historie 1987.

Nielsen, Jytte. Lundehøj - en jættestue i Sydthy, Sydthy årbog 1989.

Nordmann, C.A. Nordiske fortidsminder II, 1917.

Hvor førte sporene hen?

Af Aage Hedegaard Mikkelsen, Silkeborg

»Kommer de forrige ting fra gammel tid ihu«
Profeten Esaias kap. 46, vers 9.

Når man har lavet slægtsforskning - på amatørbasis - i over fyrre år, er det vel naturligt at standse op, og stille sig selv spørgsmålet, som ovenfor anført.

Den gang var det nogle ganske få, og ikke særligt tydelige spor, jeg fulgte.

De begrænsede sig til min slægt i lige mandslinie. Og sluttede i 1744.

Hvor førte de så hen?

Ja tidsmæssigt så langt tilbage, som man med min erfaring i dag kan forvente i en slægt, hvor der som i min, ikke forekommer adel.

Hele min forslægt er fra Thy, og det er meget lidt jeg i årenes løb har læst om adel i Thy.

Jeg tror, at andre amatør slægtsforskere har gjort samme erfaring som jeg. Sådan omkring 1680, begynder kilderne at tørre ind.

Herfra er der dog enkelte undtagelser. Hvis man løber ind i præste- eller degneslægter, så kan man i visse tilfælde komme lidt længere tilbage. Det har jeg selv oplevet.

Det skyldes ganske enkelt, at præster har en lang tradition for at skrive biografisk om deres »formand« i embedet. Her kan henvises til »Alm. Dansk Præstehistorie« af Wiberg, og f.eks. »Hardsyssels Degnehistorie« af Ejnar Poulsen.

Det var det tidsmæssige.

I min slægt stiller historien sig ganske anderledes, når man betragter hvor de geografiske spor førte hen. Det førte ikke ret langt væk.

Hvis man tager Ydby som udgangspunkt, hvad der er særdeles relevant, når det drejer sig om min familie, så ligger udstrækningen indenfor et område som begrænses af Hvidbjerg/Semb i syd. I nord går grænsen ved Snedsted/ Nr. Vorupør. Og det var kun en meget lille gren af familien, som færdedes så langt nord på.

Den tanke har ofte strejfet mig, at bortset fra nogle soldater som i embeds medfør kom udenfor Thy, så har det meste af min familie i århundreder levet i Thy fra vugge til grav uden nogensinde at komme syd for Limfjorden.

Det gælder faktisk helt frem til 1920'erne, hvor et enkelt familiemedlem udvandrede til Amerika, og mine forældre udvandrede til Silkeborg.

Det er ikke helt rigtigt. Den eneste af mine bedsteforældre som jeg har kendt, var min mormor. Hun sagde en gang til mig: »Vi er i familie med både de øøster og de wejster Yder.« De øøster Yder - fortalte bedstemor - var dem på Mors – omkring Solbjerg – og Mors er ikke Thy.

Af de » wejster Yder« boede og levede mange i egnen omkring Stagstrup, har jeg kunnet konstatere. Det bekræftes også af, at der omme bag kirken i Stagstrup står mange gravsten, som bærer navnet Yde. I Stagstrup var min mormor også født. Nu skal jeg passe på, jeg ikke kommer galt af sted.

Jeg har en – ganske vist – svag erindring om, at min mor lærte mig noget i retning af, at: »*der går to Morsingboer, tre dages tørvejr i høsten, og et knippe rughalm på èn Thybo.*«

Iflg. den opskrift skal man åbenbart ikke slå Thyboer i hartkorn med Morsingboer. Om det nordlige Thy sagde min mor noget i retning af: »Dem hen` norden Thisted de har't for dem siel«.

Endnu en lille anekdote fra mor i relation til det der med ikke at fare/flytte for meget omkring.

En gang ville min moster, som boede i Hvidbjerg præstegård på Thyholm gerne ud at køre en tur i deres bil. Min onkels indstilling var, at:

»Det ka` et betaal sæ.« Nåh, sagde moster: »Betaal sæ og betaal sæ. Du foer al det du ka` æd` og så en lort me hjem te di haw`.«

Sarte var de ikke de gamle

I mange gamle »sæjer« tenderer sprogbrugen det vulgære.

Det var lidt om tiden, og lidt om geografien.

Så kommer vi til det, som for mig har været det mest interessante.

Hvor førte de familie mæssige spor så hen.? Hvad skete der i slægten? Hvad sladrer kirkebøgerne om? Hvad kan jeg huske? Hvad har jeg læst igennem alle årene?

Ja, først en lille oversigt.

Vi vil komme til at beskæftige os med fire »hovedslægter«.

På min farfars side:	slægten Hedegaard.
På min farmors side:	slægten Ascanius
På min morfars side:	slægten Høgholm
På min mormors side:	slægten Yde.

I) Hvis man følger fars forfædre i lige mandslinie, så udspringer slægten i Semb ved Hvidbjerg. Derfra går den nord på til Refshedegaard og slutter så på gården i Ydby, som var min fars fødehjem. Navnet Hedegaard har fulgt den gren af slægten helt ned til nogle af mine børnebørn. Et af mine børnebørn hedder således Kristoffer Hedegaard Aden. Det navn deler han ikke med ret mange. Faderen er New Zealænder. Deraf Aden-navnet.

II) Så min farmors forslægt. Også her i første omgang ganske kort.

Hun var født i Ettrup ved Hurup, og kaldtes »Lise Rævbjerg«. Jeg har set et vejskilt i Vestervig hvorpå der står Rævbjergvej. Det kommer jeg tilbage til.

Når man følger denne gren af slægtens spor længere tilbage, så løber man lige ind i Ascanius familien. Også den kommer jeg tilbage til.

Så min mors forslægt.

III) På mandslinien møder man meget hurtigt navnet Høgholm. De hed ikke Høgholm, men en af mine forfædre har tjent på gården " Høgholm " i Heltborg. Deraf navnet.

Jeg stod en gang inde hos en købmand i Heltborg og fablede noget om en gård, som hed Høgholm.

Købmanden kiggede på mig. Så pegede han på en gård, som lå nede i en lavning.

Der er som bekendt ikke så mange bjerge og dale i Thy.

Så sagde han til mig: »Dernede ligger Høgholm«.

IV) På spindesiden løber man lige ind i den Yde-slægt, som har været endog meget udbredt i Thy. Det er den fremdeles.

Herefter vil jeg så prøve at dykke ned i nogle – forhåbentlig interessante – detaljer fra de fire hovedlinjer på mit stamtræ.

Først den lige mandslinie.

Jeg agter her, som i de andre grene af familien, at starte i den yngre del af familien, og derefter bevæge mig tilbage i tiden.

Lad mig starte med min far, som er født i Ydby i 1889.

Fars fødehjem lå på den adresse som i dag hedder Kammersgårdsvej nr. 7. Det var i øvrigt matr. nr. 13 af Ydby og Tvolm byer.

Far har fortalt mig, at de havde brosten som køkkengulv. Ikke utænkeligt. Gården havde været i slægtens eje siden omkring 1820. Og den gang var det vel ikke noget særsyn med brosten i køkkenet. Min mor kunne huske en beretning om, at der også tidligere havde været åbent ildsted i køkkenet.

Forleden fandt jeg et postkort fra smedemester Harald Kjær, Ydby til min far.

Kortet er dateret Ydby den 29/6 1910 og adresseret til:

Rekrut 169 Mikkelsen, 6. Batalion, 1. Compagnie, Viborg.

Tekst: »En Hjertelig Lykønskning i Dagens Anledning, og undskyld Kortet kommer saa sent, men jeg har først faaet Adressen nu. Og en venlig Hilsen fra Din Ven Harald Kjær. Hilsen fra Helga og Kristian.«

Det er en forsinket fødselsdagshilsen til min far, som var født den 23/6.

For øvrigt må man sige, at min far havde udstået sin værnepligt. Som det ses ovenfor, var han rekrut i 1910. Senere kom så 1. verdenskrig, hvor min far i en længere periode var indkaldt til sikringsstyrken.

Kjær og far har altså været ungdomsvenner. De var også begge to født i 1889. Om Harald

Min oldefars hus i udkanten af Svankjær by.

Kjær har Charles Nielsen fortalt ganske muntert i »Årbogen« 1990/91, hvis jeg husker ret.

Da min far døde i 1962 kom der et brev fra Harald Kjær, hvor han spurgte, om der eventuelt var noget tøj af min fars, som han kunne arve. Det var en mærkelig oplevelse.

Far blev udlært som snedker i Thisted. Hans Bakgaard, fortalte mig en gang, at min far meget tidligt interesserede sig for maskinsnedkeri.

En bemærkning fra Hans Bakgaard som jeg husker: »Din far fik guldmedalje i skydning« Hans lagde tryk på stavelsen »guld«, men det gør Thyboer vist.

Her er vi vel henne ved de dèr møder, som Hans Bakgaard arrangerede.

Tiderne - og børneopdragelsen var anderledes den gang. Det hører med til historien, at min far og hans bror Jens fik klø af min farfar, når de sloges eller lavede andre former for »ulykker«.

Jeg mener ikke, at det stempler min farfar. Det hørte med i 1890`erne.

I det mindste nogle steder. Nok de fleste. Jeg ved, at hvis man går længere tilbage i historien, så var der tilfælde af ren og skær mishandling af børn. Set med vore øjne.

Min farfar Laust Mikkelsen født i 1855 ville gerne have været dyrlæge i stedet for bonde, men det lå desværre sådan, at det ikke rigtig kunne lade sig gøre. Hans far Mikkel Hedegaard var ikke nogen rig mand. Slet ikke.

Laust var i øvrigt iflg. min mor en lidt vranten gnavpot. Iflg. min far var han farveblind! Det er jo en ganske anden sag. To par øjne ser næsten aldrig det samme. Laust blev godt ond i sulet, da han en gang havde besvær med at overbevise familien om, at han havde set en grøn hest.

Min farfars svoger var Martin Bjerregaard fra Hurup.

Iflg. min mor kunne han fortælle historier i timevis.

Laust Mikkelsen satte Martin Bjerregaard meget højt. Så højt, at min far brugte Martin Bjerregaard som mægler, når der opstod tvistigheder imellem min far og hans far.

Sådan en mægler kunne min far og jeg godt have brugt, men da det kom der til, var Martin Bjerregaard for længst gangen heden, og det må man jo respektere.

Her må jeg lige indskyde, at jeg så langt fra kan yde alle mine aner fuld retfærdighed med nærværende skriveri. Det mål har jeg heller ikke sat mig.

Som tidligere nævnt vil jeg gerne finde frem til kuriositeterne i det, som jeg i tidens løb er rendt på.

Nu til min oldefar Mikkel Christensen Hedegaard.

Han var sognefoged i Ydby og medstifter af Sparekassen i samme steds.

Når man graver lidt ned i emnet, så medførte det med at være sognefoged nogle forskellige specielle funktioner. Sådan rent politimæssige opgaver har jeg aldrig hørt eller læst om, men Refshedegaard ved jeg var en »lægdsgård«, hvilket må betyde, at det har været sognefogedens arbejde at føre lægdsrullen.

Et andet job var at læse op, når der var lyst til kirkestævne.

Kirkestævne afholdtes på eller ved kirkegården om søndagen, så snart Gudstjenesten var til ende, når der var noget der at læse. Tidligere skulle alle forordninger og andre deslige befalinger, som angik hver mand især, læses til kirkestævne, og præsterne skulle efter prædiken lyse til kirkestævne.

Sognefogeden foretog så selve oplæsningen.

Om sognefogeder generelt hedder det i en forordning af 11/11 1791, som var gældende for Mikkel i 1850èrne:

»Til sognefoged bør altid vælges en af de skikkeligste, redeligste og mest kyndige mænd blandt sognets almue.

Han skal selv våge over god orden, og påse, at kongens, til dette øjemærke sigtende anordninger ikke overtrædes.

Når sognefogeden fornemmer, at nogen af almuen forser sig, ved ulovligt krohold, krogang, drik, slagsmål og deslige, da skal han, i 2 vidners nærværelse, advare den pågældende og formane ham, at rette og forbedre sit forhold; men dersom hans erindring ej frugter, og den pågældende gør sig skyldig på ny, da bør sognefogeden uefterladeligen anmelde det for den rettens vedkommende betjent, på det at overtræderen kan blive vedbørligen dømt og afstraffet.

Fremmede omløbere bør sognefogeden ligeledes anholde og derom give fornævnte rettens middel underretning, til nærmere foranstaltning.

Sognefogederne skal anses som de mest agtede af almuens mænd, *og i samqvemme have det øverste sæde*.....

Den 5. juli 1922 kommer der en lov om »Sognefogedernes Lønning«.

I lovens § 1 hedder det: »Der tillægges sognefogederne en af vedkommende amtsråd fastsat årlig løn af fra 80 kr. til 400 kr, som udredes af vedkommende amtsrepartitionsfond.

Ved fastsættelsen af sognefogedernes lønning vil der være at tage hensyn til deres distrikters udstrækning og folkemængde og de i distriktet værende faste ejendommes hartkorn og ejendomsskyldværdi samt øvrige forhold, der kan have indflydelse på omfanget af deres arbejde.«

Her er unægtelig noget der tyder på, at »honoraret« for at være sognefoged indtil 1922 mestendels har bestået i ved *samqvemme (at) have det øverste sæde*.....

I øvrigt var det sådan, at hvis man af amtmanden og sognerådet blev udpeget til at være sognefoged, kunne man ikke nægte at tage hvervet i en 3 års periode..

Om Mikkel sådan mere privat. Om ham hedder det ordret i en skrivelse fra: »Andet jydske Districkt«.

Foreviseren Mikkel Christensen Ydbye, af Thisted Amts 53. Lægd. Løbe = No. 40, nu 26 Aar gammel, 66 Tommer høi, blaa af Øjne, bruun af Haar, stærk af Skuldre og af Been, ansættes efter beviist huuslig Stilling som *Gammel Søn* til Soldat ved Forstærkningen for at værne om Landet ..... o.s.v.

Skrivelsen er dateret: Landmilitse-Cessionen for Thisted Amt, den 13. October 1845.

Fra korrespondance med Hærens Arkiv – nu

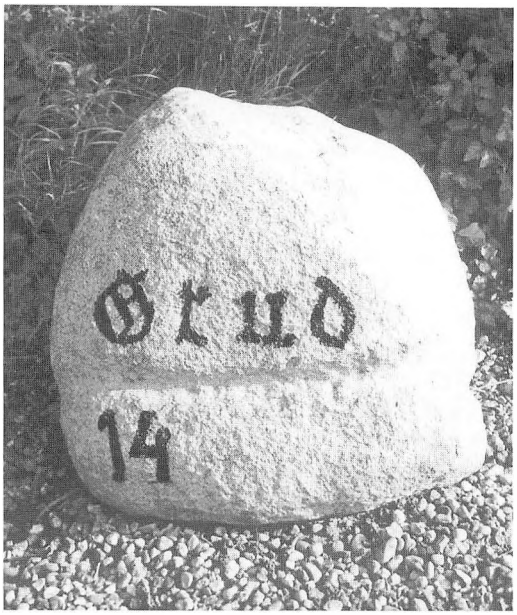

Stenen står ved Grud Gård.

underlagt Rigsarkivet - ved jeg, at »Forstærkningen« betyder reserven.

(Fra opslagsværket Dansk Kulturhistorie citerer jeg:)

»Fra 1788 til 1849 påhvilede værnepligten udelukkende bondestandens mandkøn efter et fødselskriterium, som indebar, at også bondesønner bosat i købstæderne var værnepligtige. Det var baggrunden for, at optagelse i lægdsrullen indtil 1849 skulle ske allerede i det første leveår. Med lov af 12.2.1849 om alm. værnepligt blev spørgsmålet om ophav ligegyldigt, hvorfor optagelse kunne udsættes til 15 års alderen.

Loven gjorde det i øvrigt til en ret for enhver, som var udskrevet til tjeneste i hær eller flåde, men som endnu ikke havde påbegyndt tjenesten, at stille en stedfortræder. Stedfortræderen kaldtes en stillingsmand. Med lov af 6.7.1867 om hærens ordning bortfaldt denne ret. Det vil altså sige, at man den gang kunne slippe for militærtjeneste, ved at betale en stillingsmand for at overtage den tjeneste man ellers selv skulle have ydet.

Tilbage til en »Gammel-Søn.«

Det vil altså sige, at Mikkel Christensen i princippet var fritaget for militær tjeneste, fordi han lige præcis var Gammel Søn. Og det var han. Hans far var født den 20/5 1782. Altså var han i 1845 63 år gammel. Og så var Mikkel oven i købet den ældste søn.

Altså var Mikkel efter al sandsynlighed den, der skulle overtage gården, og så var det jo ikke smart, at han var inde at springe soldat, når det skulle ske.

Marken og kreaturerne skulle jo passes. Det taler et vers fra 1848 om:

"Min fader og min mor de sagde disse ord:
når dem vi stole på i krigen monne gå,
hvem skal så pløje markerne, og hvem skal græsset slå ?
Ja, det er netop derfor vi alle må af sted,
for ellers kommer tyskerne og
hjælper os dermed;«

Den tanke har strejfet mig, at man i 1845 stadig har kunnet huske de ulykker som væltede ind over Danmark i forbindelse med Englandskrigen og statsbankerotten. Sidstnævnte i 1813 (»det gale pengeår«) og endelig tabet af Norge.

Det kan ikke være anderledes end, at man i 1845 har været meget bevidst om hvor vigtigt det var at holde landbrugsproduktionen i gang. Jeg er af den formening, at man ikke kan fortælle den lille historie - altså slægtens - uden også at have den store historie, Danmarks, for øje. Just deraf udsprang mine notater om 1814 - set i sammenhæng med 1845.

Det er faktisk sådan, at selv under 2. verdenskrig var tyske bønder fritaget for militærtjeneste. »Uden mad og drikke du`r helten ikke.« End ikke under en på det nærmeste guddommelig »Führer«.

En anden pudsighed i forbindelse med Mikkel Hedegaard. Den 27. Juni 1866 får han udstedt et rejsepas, hvori det bl.a. hedder: »Reisens Øimed. Besøg hos en Broder. Reiser fra Ydby til Sct. Jørgen, Slesvig og tilbage igjen til Ydbye.«

Mikkel havde altså en bror, som var bosat i Slesvig i 1866. Det fik mig til at tænke på, om denne bror eventuelt kunne have været i krig med sine landsmænd i 1864.

Det har han *ikke* været.

Den krig som vi tabte i 1864, og som på en eller anden måde stadig er lidt et traume for os danskere den dag i dag, var en krig imellem danskere på den ene side, og østrigere og prøjsere på den anden side. Den har Mikkel Hedegaards bror Jakob ikke været involveret i. Traumatisk. Ja, men det var også en ordentlig bid af gamle Danmark prøjserne tog ved den lejlighed.

Den situation tåler dog ingen sammenligning med den katastrofe vi stod overfor under Frederik den III i 1659. Ham med bibelcitatet »Jeg vil dø i min rede«.

Da var det da ved at gå helt galt.

Som man vil huske var svenskerne gået over Storebælt og havde belejret København.

Men københavnerne »gik på volden« og Gøngehøvdingen bed svenskerne i haserne.

Så vi undgik med nød og næppe den store katastrofe.

I øvrigt havde vi slet ikke behøvet at søge fred for enhver pris.

Faktisk var det kun den svenske konge og hans fortrop, som nåede helt frem til Sjælland. Isen brød op bag ham, men vi panikkede.....

Det skal man ikke gøre, men det er så let at se nu bagefter.

En historielærer ved Folkeuniversitet lærte mig en gang, at Skåne er lige så dansk som Sjælland.

Tilbage til den lille historie og Mikkel Hedegaard.

Som et kuriosum kan det fortælles, at det for et års tid siden lykkedes mig via den danske »Flensborg Avis« at finde frem til det hus, som Mikkel Hedegaards bror i sin tid ejede og boede i. Jeg har et fotografi af huset. Adressen er i dag Lutherstrasse nr. 2 i Slesvig.

Gad vide hvad der har fået Jakob Hedegaard til at forlade Thy og rejse til Slesvig?

Nogen siger der står kvinder bag alt! Måske. Jeg ved ikke noget om det.

Min far lærte mig noget om, at man kan komme så langt væk hjemmefra, at man ikke kan se sin mors skorsten »røg'h.« Det var Jakob Hedegaard kommet.

Chr. Larsen Hedegaard har jeg tidligere berettet ret udførligt om. Det var ham, der var soldat ved Den Kongelige Livgarde til Hest under Englandskrigen.

Jeg har stillet mig selv den opgave, hvis jeg kan, at finde rundt i en del hus- og ejendomshandler, som han var involveret i, men det arbejde er endnu ikke afsluttet.

Han må have siddet godt fast i sadlen. Derudover må han have været en initiativrig mand ham der garder Hedegaard.

Lars Christensen Hedegaard f. i 1744 indskriver sig jo i slægtens historie navnlig derved, at det er ham, der bringer familien ind i Refshedegaard.

I 1770 - altså inden stavnsbåndets ophævelse - får han gården i fæste, og i 1793 køber han gården. Af Christen Oddershede boende i Dover by.

Mon ikke slægten Oddershede stadig er til stede i Thy?

I fæstebrevet af 6/6 1770 oplyses bl.a. at: »velagte unge Karl, Lars Christensen, som med forevisende Rigtig Pas af Dato 6.te April dette Aar fra Føede Stavn er afskediget.«

Jeg ved ikke rigtig. Stavsbåndet ophæves først i 1788, men ovenstående tyder jo på, at han er blevet frigjort for det.

Endvidere fremgår det af fæstebrevet, at han i forbindelse med fæstet skal overtage betaling af skatter m.v. »da hand derimod for ald Kiørsel, Hoverie, Ægt og Arbeide sin Livstiid skal være befried.« Tak Lars!

Så fik du da stavnsbåndets åg lettet fra skuldrene af den gren af familien.

I 1779 arvede han halvdelen af en ejendom i Lyngs. Det gør han efter sin far Chr. Poulsen Helligsøe. Her var Lars Christensen èn ud af 22 arvinger, men der blev alligevel en halv gård i Lyngs til ham. Noget større foretagende har det ikke været for den 20/12 1783 solgte han sin arvepart for 92 Rd. Altså ikke nogen herregård.

Slet ikke.

Her vil jeg gerne lige bemærke, at det jo er min fars forslægt i lige mandslinie jeg kender mest til. Af den gode grund, at jeg "arvede" så mange papirer fra min far, som jeg rent faktisk gjorde.

Det var skøder, aftægtskontrakter, testamenter m.v.

At det så var min fars farfar Mikkel Hedegaard, som havde blik for at opbevare de gamle familiedokumenter er en anden sag.

Vi nærmer os nu Lars Christensens far, som hed Christen Poulsen Helligsøe. Han var født i 1708. Nu er der jo absolut kun de skriftlige kilder tilbage, men de er nu heller ikke så ringe endda.

Kort før Christen Poulsen Helligsøe døde i Sem i 1779 havde han ladet retten taksere sit jordegods. Det var vurderet til 2360 rd. Og det var en ganske net sum på den tid.

Den gård han selv boede i var vurderet til 300 rd. Jeg ville meget gerne vide, hvad det var for en gård, men jeg har faktisk opgivet at finde ud af det. Er der i læserkredsen nogen, som kan hjælpe mig?

Den dyreste af de gårde, som indgik i den samlede vurderingssum på 2.360 rd. var en gård i Kallerup by som hed Østergård. Den var vurderet til 400 rd.

Gad vide om Østergaard i Kallerup eksisterer endnu?

Christen Poulsen Helligsøe var han gift 3 gange? Jeg har kunnet tælle 22 arvinger efter ham.

Den sidstfødte arving var en pige – Anne – som er født i 1777.

Da var Chresten 69 år!!

Ikke fordi jeg mener, det er noget at prale af. I dag ville vi rynke på næsen af det, men det er jo så altså også over to hundrede år siden. Og tider skifter.....

Til slut om Chresten Povelsøn Helligsøe.

Han er medunderskriver af Sem Bys Grandebrev, som er dateret: Hindsels d. 5. Decbr. 1752.

Grandebreve handler jo i al overvejende grad om det at holde styr på kreaturerne, så de ikke ødelægger naboers og granders ejendom.

Et par citater her fra:

»I den Hellig Trefoldigheds Navn haver vi underskrevne meenige Naboer og Grander i Sem Bye paa egne og alle Vedkommendes vegne til Sem Bye og Indbøgernes Nytte og Gavn vedtaget at efterfølgende Poster aarlig skal holdes og efterkommes i alle vore Lives Tid og vores Børn og Byens Folk.«

Nyt citat: »Skal vi samtidig paalægge og møde paa Grandestævne 8te dage før St. Woldborig dag ....«

Valborgsdag den 1/5 er hele tiden den skelsættende termin i grandebrevet. Er det naturligt evt. i forbindelse med skiftedag? Jeg ved det ikke.

I Post 10 hedder det: »Om nogen smaae Børn af Ufornuftighed jager en anden Mands Creature løs ved Korn eller Eng udi Indmark eller Udmark, skal første gang straffes af Forældrene med Hug.«

Hvis det sker for: »Nogen som er kommet til nogenlunde skields Alder og Forstand«, så bliver straffen ændret til bøde op til 1 Rd. Courant.

Post 14 »Om Sommeren hver Søndag efter Prædiken skal hver Mand i Byen eller hans visse Bud møde paa Gaden til Grandestævne.... "

Post 15. »Hvem som giver sig i Skienden med nogen, naar det lovlig er beviist at have forbrudt sig, da bøde de derfor 4 sk.«

Til slut om grandebrevet.

Medunderskriver er Christen Christensøn Fomsgaard. Det må være en efterkommer af slægten Fomsgaard, nemlig Harald Fomsgaard som i dag bor på en gård i Sem, hvor jeg besøgte ham sidste sommer

En anden medunderskriver er Anne Christens Dotter Grud. En af de gårde som Christen Povelsen Helligsøe ejede hed Grud. Det gør den endnu den dag i dag.

Så må jeg slutte beretningen om mine forfædre i lige mandslinie.

Den smule jeg ved om Christen Helligsøe`s far, som hed Poul Kjær har jeg tidligere fortalt om. Det var ham som i 1688 var fæster af et par steder, som ejedes af Peder Hvidbjerg, som var præst og provst i Hvidbjerg.

Så til min farmor. Hendes forfædre på den mødrene side vil ret hurtigt føre os direkte ind i Ascanius slægten.

Min farmor hed Maria Elisabeth f. Jensen.

Hun kaldtes som tidligere nævnt »Lise Rævbjerg«. Det ved jeg fra min gudfar Oluf

Ascanius, som jeg senere kommer tilbage til. Jeg fandt som sagt en gade i Vestervig, som hed Rævbjergvej. Om der på – eller for enden af den gade lå en gård, som hed Rævbjerggård husker jeg ikke. Men der ligger en gård.

Der er et andet hul i min viden. Èt er nu en jydsk underdrivelse.

Men min farmor var født i Ettrup. Det ved jeg. Og Rævbjergvej ligger i Vestervig.

Jeg kan ikke se sammenhængen.

Allerede ved hendes dåb den 22/8 1855 i Ettrup møder vi Ascanius slægten.

Iblandt fadderne er ungkarl Saxo Aschanius Christensen Kirk, Ettrup.

Det Kirk navn er interessant. Der boede jo en Kirk slægt både nord og syd for Limfjorden.

De var bønder, men der var også kunstnere og politikere ibland dem, men det er ikke lykkedes mig at påvise en sikker forbindelse til denne Kirk slægt. Der kan jo have være flere, men det er nu ikke særlig sandsynligt. Bl. a. fordi en anden af mine forfædre er døbt – og konfirmeret – Gregers Larsen, men så senere hen i livet hedder han pludselig Kirk. Til efternavn.

Han må have haft en grund til det navneskifte.

Snobberi ? Måske et lidt hårdt udtryk, men nok alligevel noget i den retning.

Tilbage til min farmor.

Jeg har et sødt brev fra hende til min far, hvori hun bl.a. skriver:

»Nu har jeg endelig faaet din Tøj saadant nogenlunde ferdig. Bugserne kan ikke lade .... gjøre mere med det Tøj jeg havde, men synes Du di er gode nok elers kjøb dig noget som ligner din Vest og saa faa syet et par Bugser, du kan jo siè paa di andre Karli hvordant di sier ud.«

Ikke noget med at skille sig ud fra flokken her.

Sørg bare for at komme til at ligne alle de andre.

Jeg kunne godt have pyntet lidt på retskrivningen, men når jeg tænker på, at min far har fortalt mig, at da farmor gik i skole havde de ikke en gang en tavle og en griffel at skrive på/med, så`h .....

De skrev med en pind i en ramme med fugtigt sand.

Når »tavlen« skulle gøres ren, så kunne det også ordnes med en pind.

For øvrigt var min farmor den sidste – eller èn af de sidste, som blev *indladet* i Ydby kirke efter at hun havde født.

En foreteelse, der så vidt jeg kan se, må føres tilbage til en utrolig gammeldags, set med vore dages øjne, næsten fundamentalistisk forestilling om, at kvinder var »urene« efter en fødsel.

Skikken kan da også føres direkte tilbage til Det gamle Testamente, har jeg konstateret.

Findes der i åndelig forstand noget »renere« end en fødsel?

Rent eller urent

Det er vanskeligt at forestille sig slægtens reproduktion uden fødsler.

Når en kone blev indladet i kirken foregik det ude i våbenhuset, hvor hun blev modtaget af præsten.

I kgl. reskript af 22. november 1754 hedder det om: »En moders indledning i kirken.

Når en moder holder sin første kirkegang efter et barns fødsel, skal præsten, *hvor det endnu er skik*, ved prædikens afslutning give menigheden det til kende og tilføje en kort formaning og ønske for *kirkegangskonen.*

Lige indenfor kirkedøren holder præsten en kort tale til kirkegangskonen om den tak hun skylder Gud, og det ansvar hun har for sit barn. Efter talen bedes Fadervor, hvorpå præsten siger:

Gå ind med fred i Guds menighed at ofre din Gud lov og tak, han, som har gjort vel imod dig. Han styrke dig fremdeles til sjæl og legeme og lade din indgang nu og altid være velsignet for hans ansigt. Amen.

Derefter vender præsten tilbage til koret, og kirkegangskonen træder ind i kirken og går til sin plads.«

Noget andet er så, at præsten ved sådan en lejlighed sædvanligvis blev begavet med en and eller lignende!!

Også i forbindelse med det at stå »åbenbar skrifte« kunne præsten ved gunstige lejligheder bjerge sig lidt andefedt. Specielt hvis nogenlunde velsituerede mennesker blev grebet i f.

eks. lejermål, men den historie kommer vi tilbage til.

En lille historie fra min mor om min farmor.

En vinterdag ytrede min farmor noget om, at der ikke var overvældende varmt i huset.

Det blev, vel for ikke at støde husets herre, sagt sådan: »Der står et par tørv inde i bilæggerovnen. De kan da såd`n lige akkurat holde hinanden varme.«

Her må lige gøres plads for en anden lille anekdote, som jeg har fra min mor.

Når nu vi er ved det der med kvinderne, og deres måde at udtrykke sig på.

Den gang !

Mor fortalte om en kone, som var gift med *Madsen.*

Madsen var kreaturhandler og konen var på efternavn med Madsen. En gang da han kørte hjemme fra, spurgte konen spagfærdigt: »Huer må a sæj at Madsen er hen`, hvis der er nogen der spø`r ?«

Hvortil Madsen svarede: »Der er ingen der spø`r«. Og så drog han af sted på kreaturhandel.

En anden lille historie, som min moster har fortalt.

Moster var plejebarn hos sin morfar og mormor i Solbjerg på Mors.

Moster har på min opfordring skrevet nogle barndomserindringer.

Dem kan vi måske vende tilbage til en anden gang.

Hun skrev bl.a.: »Der var aldrig stridigheder imellem min morfar og min mormor.

Det skyldtes den enkle grund, at min morfar bestemte om alt hvad der foregik i huset.«

Tilbage til farmor.

Hendes mor hed Marie Kirstine Christensdatter Kirk. Hun blev født den 3/3 1823 i Gudum. Der har vi Kirk navnet igen. Gudum ligger syd for Limfjorden.

Ved hendes dåb den 3/3 1823 er forældrene: Christen Larsen Kirk og Hustru Nicolette Ascanius i Præstegården

Afslutningsvis står der i kirkebogen: Moderen introduceret Skjærtorsdag.

Introducere må være et andet ord for indladelse.

Om Christen Larsen Kirk anfører Ejnar Poulsen i Hardsyssels Degnehistorie, at han: »kan ganske godt læse, skrive og regne«.
Fikst nok. Når man nu lige akkurat var degn.
En anden af forfædrene i denne linie var Claus Nielsen Battum f. i 1769. Han blev døbt den 2/7 1769 i Sønderhaa. Jeg ved ikke hvor Sønderhå det ligger (ÅM).

Ved hans begravelse den 5/6 1804 i Heltborg er anført, at han er 33 år.

Og så står der: »Han faldt baglæns ned i en Leergrav da han vilde tøir et Ungnød, og døde saaledes pludselig.«

Vi bliver i min farmors slægt.

Hendes mormor hed Oline Nicolette Ascanius. F. 15/4 1790.

Hendes forældre var Saxo Ascanius. F. 1741 i Boddum. Hans kone var Bodil Kirstine Schree f. 27/7 1769.

Jeg er i besiddelse af en anetavle over Ascanius slægten, som går tilbage til 1542.

Slægten stammer fra Assens. Deraf formentlig navnet Ascanius. Latiniseret som det var på mode blandt den tids gejstlige. Om Oluf Ascanius som var sognepræst i Boddum, Ydby, Hurup fra 1733 til 1784 kan man i Historisk Aarbog for Thisted Amt under visitatsindberetninger læse følgende:

»Sognepræsten Oluf Ascanius såvelsom Hr. Smidt lærte og levede begge vel, siden de var bragte til fredelig og kierlig omgængelse indbyrdes.«

Hr. Schmidt var kapellan for Ascanius.

I 1743 hedder det om ham:

»Han prædikede opbyggeligt. Hans underviste ungdom bar vidne om hans flittighed, og de gamle var vel fornøjede med hans levneds ustraffelighed og flittighed i embedet.«

Videre hedder det: »Hans økonomiske forhold var gode. Han gav i 1743 6 daler i formueskat og 6 daler af indtægter. Han havde da også råd til at holde en karriol og havde i sin tjeneste 2 karle, 1 dreng og 2 piger.«

En karriol er en hestevogn til pænt brug. Modsat en arbejdsvogn. Den blev normalt trukket af 2 heste. Sådan fortalte min mor, men her er hun ikke helt i overensstemmelse med »Gyldendals Fremmedordbog.« Iflg. den,

så er en karriol en tohjulet enspændervogn. Det var vist kun herremænd, der havde heste nok til et firespand, føjede min mor til, men her strides de lærde åbenbart.

Det er hverken første eller sidste gang.

Ovennævntes far Saxo Henriksen Ascanius f. i 1650 var også sognepræst i Boddum, Ydby, Hurup.

Han blev som jeg har omtalt andetsteds anklaget for at være »suurfittig«. (En gerrig person) Det var også ham, »som satte 3 svenske officerer under bordet«.

Til slut om Asacnius familien, som man kunne skrive lange beretninger om.

Min gudfar hed Oluf Ascanius.

Han boede i Silkeborg, hvor han arbejdede som forsikringsagent for Hafnia.

Født i Thy som han var, kan han meget vel have været det eneste menneske, som mine forældre har kendt, da de kom her til byen.

Derfor var det vel også naturligt, at han blev min og min tvillingbrors gudfar.

Han havde i mange år arbejdet for ØK.

Han var en kendt mand i Silkeborg og havde en utrolig karisma.

Når han kom i mit barndomshjem og fortalte om tigre som sprang over høje forhindringer med en kalv af en eller anden art i gabet, var vi søskende tryllebundet.

Han anlagde og drev kaffe- og gummiplantager for ØK.

Han havde et forfatterskab og en udbredt foredragsvirksomhed bag sig.

Jeg har en af hans bøger. Den hedder »Syv år i Siams jungle«.

Andre titler af Oluf Ascanius: »Blandt Asiens Urbefolkning«, »Under Malayas Himmel« og »Min flod min verden ».

Her vil jeg gerne indføje, at Henrik Ascanius har skrevet en fornem slægtsbog om familien, som hedder " Udsnit af slægtsbog om Ascaniusslægten fra 1572 til 1931 "

Jeg er bekendt med, at et eksemplar af den bog findes på lokalhistorisk arkiv i Hurup.

Henrik Asacanius har en fin lille beretning om, at Oluf Saxesen Ascanius, som var præst i Boddum – Ydby – Hurup fra 1733 til 1784 blev dømt for ulovlig brændevinsbrænding. Og det endskønt præster og andre standspersoner havde visse privilegier.

Citat: »Retten fandt, at det var en forbrydelse og idømte Ascanius en bøde på 100 Rgsdl.«

Henrik Ascanius fortsætter: »De 100 Rgsdl. svarer til 5 køers værdi«.

Citat slut.

Tilbage til min gudfar.

Ascanius var en person som »fyldte« noget i de stuer hvor han kom.

Lidt måske ligesom smedemester Harald Kjær fra Ydby, men unægtelig med en ganske anden baggrund.

Charles Nielsen, Tvolm har en gang citeret Harald Kjær for at have sagt:

» A ved jo allting«.

Just nu rinder det mig i hu, at Hans Bakgaard en gang på tryk, ganske vist med en let omskrivning, som dog ingen tvivl lader tilbage om, at det er ham selv han taler om har skrevet:

»Henrik – den rævealvidende«.

Hvad er det for noget med *nogle* thyboer ?

Naturligvis ikke alle, men har en og anden af dem alligevel nogle højst grandiose forestillinger om deres eget selvværd ?

Nu ved jeg for resten slet ikke om man må »stikke« til thyboer. Det har min far aldrig lært mig noget om.

Egentlig tror jeg godt man må. I alle tilfælde husker jeg, at min far kunne en historie om, en thybo som havde skudt en finger af sig selv for ikke at blive indkaldt til militæret.

Det blev et problem for ham senere hen. Da han skulle arve.

Fortalte min far.

Han blev nødt til at tælle på fingrene i forbindelse med arvesagen, og på grund af en eller anden matematisk spidsfindighed, som jeg ikke føler mig kompetent til at gøre rede for kostede det iflg. min far manden en tiendedel af hans arv. Ak ja!

Min far var en sanddru mand.

Der lå vel også noget drilleri i en ganske kort historie, som min mor hun kunne.

»Kræn Skadkjærs kone, det er nu en gang Kræn Skadkjærs kone, men Kræn Skadkjær han er en rar mand.«

Det var familie.

Kræn Skadkjærs kone hun hed Dorthea. Dorte kaldet. Hos hende var min moster Ellen, som udvandrede til Amerika, i pleje.

En gang da jeg besøgte moster Ellen i Amerika, sagde Ellen om sin faster Dorthe:

»Faster Dorthe – hun var dæl`me skrap, da«. Og Ellen var ikke forvænt med blødsødenhed. Absolut ikke!

Nu blev jeg vist – igen – angrebet af det virus som giver skrivekløe.

Tilbage til Ascanius slægten.

Egentlig er det lidt mærkeligt, at nogle slægter som f. eks. Ascanius slægten i den grad markerer sig i forhold til så mange andre.

Nu om stunder tales der jo meget og ofte om gener.

Og hvem ved. Måske transporterer de meget mere med sig end man sådan lige forestiller sig?

Så vil jeg skifte over til min mors familie.

Om min mors barndomshjem. Lad det være sagt straks. Det var fattigt. Meget fattigt.

Når jeg i dag ser på de forhold, som min mor og hendes søskende voksede op under, så er der et spørgsmål, som trænger sig på.

»Hvad er der sket ?«

Hvorfor er der i dag i en ganske almindelig folkeskole specialklasser, støttepædagoger, skolepsykologer samt masser af disciplinære problemer ?

Forleden fortalte en seminarielærer mig, at ca. 25% af de ny udklækkede lærere forlader folkeskolen indenfor 3 – 4 år efter at de er færdig uddannede.

De kan ikke holde ud at være i skolen.

Nej. Jeg vil ikke have spanskrøret genindført, men vi må jo på en eller anden facon være kommet over i en forkert grøft.

Min mor og mange af hendes søskende blev fjernet fra deres biologiske forældre i to års alderen.

Min mor fik det materielt godt, men det var undtagelsen.

Flere af hendes søskende kom til hjem, hvor de fik en ensartet og mager kost.

Nogle af dem blev lagt til at sove i en lade med lerstampet gulv, hvor de frøs, og hvor de huggede roer for at spise sig mætte, når plejeforældrene var gået til ro.

Mors fødehjem - hus og stald.

Altså. De længtes, de frøs og de var sultne.

Nogen gik til som børn. Nogle døde i voksenalderen af tuberkulose.

Og så kommer vi til det.

Min mor og de af hendes søskende, som jeg har kendt, de klarede sig godt og hæderligt hele vejen hen igennem livet !

Der var iblandt dem ingen med psykiske mèn, der var ingen misbrugere, og ikke èn af dem har været i konflikt med loven.

Ja, fattige det var de, men jeg er stolt af at være runden af den samme æt som dem.

Morfar og mormor boede i Snedsted.

Der blev født 13 børn i ægteskabet. De var dog aldrig levende alle sammen på en gang. Den gang var spædbørnsdød og tuberkulose barske realiteter.

Faktisk husker jeg, at min mormor en gang sagde til mig: »Det er ingen sag at følge et

spædbarn til graven, men et ungt menneske som man har lært at kende....«

Det kan måske lyde barskt i dag, men sådan havde Thea (mormor) altså oplevet det.

Min morfar ernærede sig – såd`n da – ved at køre med hestevogn fra Snedsted til Stenbjerg, hvor han købte fisk, som han så solgte inde i landet.

En af mine mostre sagde en gang til mig: »Når jeg tænker på min barndom, så tænker jeg på fisk og fisk – og atter fisk«.

Om sommeren handlede min morfar med lertøj, klude ben etc.

Jeg spurgte en gang min mor, om hun vidste hvor på Snedsted kirkegård min morfars gravsten havde stået.

Mor sagde: »Der har aldrig været en«.

Her skal man helt oplagt tænke på Jens Vejmand. »Der står på kirkegåden et gammelt frønnet bræt.« Just sådan har det været.

En gang viste jeg min bror stedet, hvor vores mor blev født. Min brors første helt spontane kommentar var: »Det var da godt mor kom der fra«.

Så man kan sige, at mor var heldig. Som to årig blev hun bort adopteret til Dusine og Jens Nørgaard i Ydby. Godt nok for min mor.

Skrækkeligt må det have været for min morfar og mormor. Jens Nørgaard var god ved min mor. Dusine var ikke ond. Slet ikke, men mor sagde om hende, at kvinder som ikke selv kan få børn, skal heller ikke have andres.

Dusine stammede fra Neesgaard. Det var oprindeligt et velfunderet foretagende.

Senere smuldrede gården væk imellem fingrene på to ugifte brødre.

Til sidst holdt de op med at drikke. Om det sagde mor en gang: »Nåh ja, der var jo ikke flere penge at drikke for.«

En mand dèr på egnen, i Aarup Mølle, som ligger lige overfor Neesgaard – en Yde for øvrigt – fortalte mig en gang, at han snart aldrig har set så mange mennesker på èn gang, som da der var tvangsauktion på Neesgård.

Men som sagt. Mor kom væk.

Hun har været på ferie i Neesgård. Med toget fra Ydby til Snedsted.

Ankommet der til blev min mor hentet i hestevogn – en jumbe vist nok – og kørt til Neesgård.

I Snedsted boede jo de af min mors søskende, som endnu ikke var blevet bort adopterede.

Om det fortalte min moster Thilda en gang.

" Din mor kom til stationen og blev hentet med hestevogn. Det så nogle af os søskende. Så vi løb bagefter hestevognen og råbte: »*Se der - det er vor` søster!*«

Jo, for din mor havde både frakke og støvler. Vi andre var barfodede og ejede ikke en frakke. " Moster Thilda græd, da hun fortalte mig det.

Ikke af misundelse. Sådan fornemmede jeg det ikke den gang, men hun græd.

Og det kan jeg godt forstå.

Til slut om Dusine og Neesgaard. Min nu afdøde kusine Marie i Ydby sagde en gang til mig: »Når Dusine Nørgård gav noget til et bryllup el. lign. var det altid sølv.«

Underforstået fra Neesgaard. Sådan noget sølvtøj har jeg selv. Det er smukt og unikt.

I øvrigt drillede Jens Nørgård Dusine med, at det sølvtøj de ejede var kommet i deres besiddelse, fordi hendes forfædre havde »blånet« på stranden.

Hvad det var at »blåne« på stranden?

Det kræver vist ingen nærmere forklaring. I det mindste ikke for nordvestjyske havboere i en moden alder.

Sådan sagde min mor. Den historie kan jeg hverken af- eller bekræfte. Men min mors ord stod almindeligvis til troende.

Når jeg skriver almindeligvis, så har det en speciel grund. Min moster Grethe i Hvidbjerg fortalte mig en gang om, hvor fattigt deres barndomshjem var.

Ved den lejlighed fortalte min moster mig også, at min mor en gang havde sagt til hende: »Det må du aldrig fortælle drengene«.

Drengene var min tvillingbror og mig.

Nu er det jo ikke det samme som, at min mor løj, men hun fortiede noget. Selvfølgelig i den gode hensigt at beskytte forældrene.

Kort om min mormor. Hun havde vist faktisk lært skrædderfaget. I det mindste var hun syerske. Hendes eneste søn sagde en gang til mig: "Hun var så begawwe i hende mund".

Derudover husker jeg hende som en elskelig gammel kone. Når jeg ser hende for mig i dag, så ser jeg dog nok mest en – nedslidt – gammel kone. Det var hun også.

Bedstemor gik ikke. Hun vadede, som gamle folk der har gået meget i deres liv, de gør.

I disse frigjorte tider går det måske an at fortælle, hvad der skete en gang, da min moster Ellen fra Amerika var på besøg i Danmark.

I den forbindelse var det naturligt, at familien tog til Rebildfest.

Thea var naturligvis med.

Selskabet kom gående i de lyngklædte og solbeskinnede bakker, hvor der vel hist og her kan stå en – lidt – skærmende enebærbusk. På et tidspunkt passerede Thea med følge et kærestepar, som var midt i en ret hed akt.

Det fik den kvindelige halvdel af seancen til at udbryde: »Hold op – hold op!«

Hvortil Thea tørt bemærkede: »Det ka` han sgu`t nu da.«

Hvis nogen skulle tage mig min frimodighed ilde op, så tænk venligst på nedenstående lille uprætentiøse vers. Vist nok af Ludvig Brandstrup:

»Såd`n er` ed jo – ja det er` ed jo
det ved du – og det ved jeg
men vi ved det godt nok hver for sig.«

Min mor lagde megen vægt på, at hun altid havde vidst, hvem hendes biologiske forældre var.

Det er forståeligt.

Som amatør slægtsforsker er jeg et par gange blevet opsøgt af personer, som vidste at de var adoptiv børn, og som gerne ville vide, hvem deres biologiske forældre var.

Om det er muligt at skjule det i dag, ved jeg ikke. Men en gang før i tiden var det muligt.

Tilbage til Thea. En gang hvor mor og nogle af hendes søskende besøgte hende i Hornum, hvor hun boede, var der ikke sovepladser nok.

Den nat sad Thea på en spisestuestol. Og sov!!

Forklaringen på det? Der findes kun èn. Thea må have prøvet slig ubekvemmelighed før. Det var naturligvis hendes eget valg.

Noget som jeg selv kan huske. En gang sagde Thea til mig: »Åh hvor ville jeg gerne prøve bare en gang til at sove i en høstak en sommernat.«

Min mor og mange af hendes søskende var deres mor meget hengivne.

Men ikke dem alle.

Min moster Grethe holdt sig til min morfar.

Til grund for det ligger der et valg imellem letsind – og misbrug.

Jeg kunne godt fordele rollerne, men jeg vil ikke.

Al historieskrivning er behæftet med fejl. Det som man kan bestræbe sig på er, at tage både sol- og skyggesiderne med.

Hvis ikke man gør det, så bliver det hele til Familie Journal stof, og det har jeg ingen respekt for.

Nu vil jeg så bevæge mig hen til min mors farfar.

Han hed Niels Christian Christensen Høgholm og var født den 11/10 1834. Han døde den 8/6 1927 i Heltborg.

Til ham findes der en rigtig god kilde.

Kilden kaldte min mor i sin tid: »Martin. Faster Lines Søn«.

Så er vi jo altså ret tæt på Niels Høgholm.

Han skriver iblandt meget andet:

»Forleden fandt jeg et julekort fra dig (min mor ÅM) hvori du ønsker oplysninger om dine bedsteforældre.

Jeg opholdt mig hos dem en hel sommer næsten, og gik til skole i Svankjær.

(Brevet med disse oplysninger er skrevet den 28/11 1972. ÅM).

Her vil jeg gerne lige have lov til at gøre plads for en lille historie, som jeg fik af min kusine Marie en gang, hvor vi sammen var i Svankær, og hvor vi fotograferede »oldefars hus« som Marie ganske rigtigt sagde.

I huset lige ved byskiltet »Svankær« boede han.

Jeg spurgte Marie hvad oldefar var. »Gårdmand« svarede hun.

Personligt tror jeg vi kommer sandheden lidt nærmere ved at kalde ham »Husmand.«

Så fortalte Marie, at oldefar måtte forlade »stedet«, fordi hans svigersøn indkasserede ol-

Niels Høgholm.

fars mælkepenge, så den gamle ikke havde noget at leve af

.Svigersønnen fik sig selv – og familien – reddet, så han undgik en – skal vi kalde det en – »frihedsberøvelse.«

Men det kostede altså oldefar »stedet«.

Ikke nogen god historie, men jeg mener fremdeles, at når man skriver historie, så må man tage både de lyse og de mørke sider med.

Tænk sig at gøre sådan mod en gammel mand, som ved slid og slæb havde klaret sig selv hele vejen igennem livet fra han var 5 – 6 år gammel.

Undskyld afbrydelsen Martin. Så er ordet dit igen.

Nu i Sommer var jeg kørende en Tur der omkring og gennem Gaarden Lyngholm, men hvor var alt forandret og ukendelig næsten. Tørvemosen med de mange små Vindmøller var borte og tilsyneladende opdyrket og Bedstefars Hus borte, saa jeg følte mig helt desorienteret, men jeg mente da at genkende Gaarden Lomborg og lidt længere borte ogsaa Ejendommen Madsted. Jeg mente ogsaa at kunne genkende et Hus, der laa lidt vest for Bedstefaders, hvor der havde boet en Aftægtsmand P. Lausten, som jeg besøgte saa ofte og gik sammen med ud i Klitterne og plukkede Blaabær, og hvor vi traf en stor Hugorm, som P.L. slog ihjel med sin Stok og slagtede denne, saa han fik Rygbenet fri og bandt det til tørre paa sin Stok, som saa fik staa til tørre medens vi samlede Bær

Et sådant Rygben brugte man jo den gang som et Middel imod Hugormebid, og jeg husker da ogsaa, at min Moder opbevarede en saadan i sin Dragkiste indbunden i Papir. Det Hus hvor P.L. beboede i sin Aftægt stod der da endnu, saavidt jeg kunne konstatere, men var nu pyntet op og saa ud som en Sommerbolig.

Jeg mente ogsaa at kunne se et Sted, eller et lille Vandsted, hvor vi vandede Hestene, men det er nu mest kun gætteværk.

Alt forandres jo saa meget i omkring 80 Aar.

Din Bedstefar Niels Høgholm var jo meget religiøs indstillet. Vist noget som man kaldte Frimission, og han holdt ret ofte Møde eller Sammenkomst i sit Hjem med lige interesserede, læste Bordbøn, nærmest dog kun for sig selv, sukkede og stønnede som om han bar alverdens Synd, men som han dog kunne synge om Aftenen, naar han gik og fodrede Hestene.

Jeg vedlægger enkelte Strofer, som jeg erindrer af denne Sang, som nærmest laa i 3/4 del Takt.

Strofer af Bedstefaders Sang.
»Hvo som har sin Gud forladt,
Vandrer om i mørkets Nat
Jesu Blod er flydt for dig. Du er fri.
Det er Brud og Brudgoms Røst,
Englesang har dig forløst.
Hør fra Sions Stad et Raab. Du er fri.«

Godt husket Martin.

Det var noget der var Harmoni i, tilføjer Martin.

(ÅM. Denne tekst viste jeg en gang en gammel folkekirkepræst. Hans kommentar var:

»Den er ikke fra *vores* salmebog.«)

Som om at det, der står i *vores* salmebog skulle være bedre end det, der står i andres

salmebøger. Hvorfor i al verden skulle det dog være det?

Det behøvede han sådan set ikke fortælle mig.

Martin videre.

»Din Fader Anders kørte jo Mælkevogn til Morup Mølle Mejeri!

Ja, jeg husker ogsaa Bedstemor, og at hun var syg og laa til Sengs, men saa var der ingen træk i Komfuret, og der laa et Hus (hvad betyder det? roderi? AaM.) saa arbejdede hun sig op og laa paa Knæ og rodede i Aftrækket med en Fjervinge og jamrede sig samtidigt »Ooo o haaaa.« Hun var syg, men det skulle trods alt ordnes.

Jeg har ogsaa ofte tænkt paa Bedstefaders Fotografi som Soldat. Vist et af de første Fotografier, som havde sin Plads paa Dragkisten. Det var lukket Lufttæt omkring og kunne nok i Dag have kostet en hel Formue, men hvor det er havnet ved jeg jo ikke.

Beretningen slutter således: »Jens Didriksen er nu foruden sin Blindhed bleven belastet med noget Svaghed i højre Ben, saa han næsten ikke kan bevæge sig omkring, men desuagtet holder han Humøret saa nogenlunde, at det er beundringsværdigt.

Han følger godt med trods sit store Handicap! Og jeg skriver stadig til ham for at opmuntre ham!

Venlig hilsen Martin.«

De var nu ret velformulerede folk de der gamle Høgholmere. Tykkes det mig. (ÅM)

Brevskriveren var en søn af morfars søster, som hed Line.

Han har i en alder af 90 år skrevet en bog, som hedder noget i retning af »Sindrup Vejles historie«.

Min farfar var i en periode medejer af Sindrup Vejle, som var et moseområde, hvor der lå et par vindmøller, og hvor man dels kunne høste rør til tagdækning, og hvor man dels kunne fiske ål.

Om Niels Christian Christensen Høgholm i øvrigt.

Kirkebogen fortæller: »Han døde den 8. juni 1927 i Ullerup by, Heltborg sogn, Refs Herred.

Afdøde var veteran fra krigen i 1864 og dekoreredes 90 år gammel med Dannebrogskorset. Han var født den 11/10 1834. Udgaaet af Folkekirken. Tilhørte den baptistiske Frimission og jordedes efter dette Samfunds Skik«.

Niels Høgholm fik erindringsmedaljen for deltagelse i krigen i 1864.

Ikke Dannebrogskorset som præsten skriver i kirkebogen.

Han var tjenestegørende fra maj 1857 og til august 1864.

Han blev hverken såret eller fanget under krigen, men han var på et tidspunkt indlagt på »Lazareth« på Sølvgades kaserne i »Kjøbenhavn«.

Niels har været en god og fronttrænet artillerist.

Det er den slags folk der overlever i en krig, men naturligvis går det da ikke uden held.

Iflg. min eneste morbror var Niels godt og grundigt indigneret over at kongen (Christian den niende) lod ham og hans soldaterkammerater stå opstillet til parade i øsende regnvejr i 4 timer inden han kom.

Det kan jeg godt forstå, han var sur over.

Iflg. »Krigen 1864« så var det natten mellem den 22. og den 23. marts kongen besøgte Dybbøl-stillingen

Just den nat var det løjtnant Castenschiold, der havde kommandoen på skanse II.

Ham har jeg nævnt andet steds.

Om den samme nat beretter oberst Kaumann.

»Det var den nat, at jeg tilfældig på en runde traf kongen og hans følge og derefter ledsagede ham til den hårdest medtage skanse II.

At så Niels Høgholm også var der just i denne nat, nævner jeg bare for fuldstændighedens skyld.

Foto: Her ser man, hvordan skanse 2 så ud efter, at tyskerne havde skudt den »til en grushob«.

Lige et par notater fra Erik Kjersgaard om krigen i 1864.:

»Ideen om at kæmpe ved Dannevirke var militært set en kapitalbrøler. General de Meza måtte trække hovedstyrken tilbage til Dybbølbjerg, hvor de sad i nogle ubrugelige jord-

Thea og Ajs Høgholm med børn - Snedsted ca. 1908.

skanser, mens fjenden skød stillingerne til storm.

Stormløbet den 18. april blev et blodbad, som burde have været undgået.

En sen aften gik den tyske hær over Alssund og på et par dage var Als besat. Så gik det op for Københavnerne, at krigen ikke bare var et lokalt jydsk anliggende.

Når tyskerne kunne passere Alssund, kunne de også komme til Fyn og Sjælland.

Så var København pludselig i farezonen, og så kunne man ikke få fred hurtigt nok.

Den efterfølgende fred i Wien berøvede monarkiet næsten halvdelen af dets område.

Den tanke måtte melde sig, at landet nu var for lille til at kunne overleve«.

Atter en gang havde gamle Danmark kurs mod katastrofen.

Nå – tyskerne kunne jo ikke holde sig i skindet, så i 1920 blev der rettet lidt op på det, men det var da ikke danskernes fortjeneste.

Mor var med til Niels Høgholms begravelse i 1927.

Ved den begravelse var der en amtmand med fjer i sovseskålen til stede.

Foruden faner m.v. Det skyldtes vist nok, at Niels var en af de længst levende veteraner fra 1864.

Der findes en anden rigtig god kilde til Niels Høgholm. Det er nu afdøde Josef Høgholm i Struer, som jeg traf, da han var 90 år gammel så vidt jeg husker.

Han skriver om Niels – bl.a.:

»Som ung mand var Niels en efterspurgt kavaler, når det gjaldt på hesteryg (at indbyde) til bryllupsfærd, eller som første mand på gulvet til deres sanglege og dans.

Stærk, smidig, spændstig og hurtig i vendingen.«

Så er der i Josef Høgholms skriftlige erindringer lidt uorden i kronologien, men det skal med alligevel. Han skriver:

»Han (Niels Høgholm ÅM) var taget til

feltartilleriet og kunne være blevet fri for soldatertjeneste, men lod sig *leje i en anden mands sted for 800 rigsdaler,* som han købte en lille mager, stenet hedehus (for) på Grurup hede. De (Niels og Maren) blev gift ca. 1860 og begyndte så deres samliv dèr i nøjsomhed, fattigdom, slid og slæb.

Her skal lige være plads til en lille historie om Marens farfar.

Han hed Mads Nicolai Poulsen Ulsted. Han blev født i Vestervig den 6/3 1765. Ved sin død den 6/5 1824 i Hurup er han omtalt som gårdmand og sognefoged i Hurup sogn.

Så står der i kirkebogen: »døde pludselig på vejen fra Vestervig til Refs, efter at være gået sund og frisk hjemmefra om morgenen. Han var da 59 år.«

I 1864 måtte Niels så af sted for at værne gamle Danmark

Så fortæller Josef Høgholm om situationen før og under krigen, som jeg har berettet om ovenstående. Derefter fortsætter han med nogle personlige oplysninger om Niels.

Bl. a. at Niels stod vagt i Altona ved Hamborg, som den gang endnu var dansk og Josef fortsætter:

»Hvilke tanker har mon ikke rørt sig i Niels her, som ung nygift mand, som havde kone og en lille datter hjemme, der trængte så hårdt til hans hjælp. Nu var han pludselig revet bort fra sine kære til en usikker fremtid med død, gru og ødelæggelse, for måske aldrig at se sine kære igen.

Det regnede så ualmindeligt ved Dannevirke. For at holde sine fødder tørre og varme stod han i en trillebør, når han var på vagt.«

Så kommer historien om tilbagetrækningen til Dybbøl »hvor de indrettede sig til at tage den store dyst med tyskerne. Det blev skuepladsen for et ualmindeligt modigt og tappert forsvar. Niels gjorde tjeneste på skanse 2 under Castenschiold og Anker, som var to modige mænd, som vakte selv tyskernes beundring og frygt. Efter at de andre danske skanser havde opgivet at besvare tyskernes ild, vedblev Anker at skyde på tyskerne, som så rettede deres kanoner mod skanse 2 og skød den til en stor grushob.

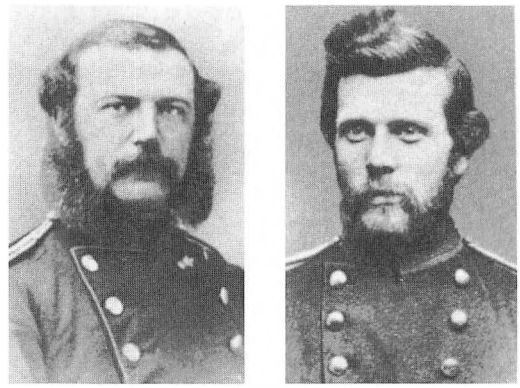

Løjtnant Ancker og løjtnant Castenschiold.

Niels var en af 78 artillerister på skanse 2, men kun 7 eller 8 af dem var tilbage, da Dybbøl faldt«

Som et kuriosum kan nævnes, at den dag Dybbøl faldt, spillede man på Det Kgl. Teater i København af alle mulige stykker lige akkurat et, som hed »Soldaterløjer.«

Så vidt Josef Høgholm.

Kære læser.

Selvom man på Dybbøl Banke, som fortjener så megen respekt for gode tapre danske soldaters heltemodige indsats har indrettet en indgang til museet, som er ubeskrivelig smagløs, så følg alligevel med på den rundgang, man arrangerer dèr på stedet og hør hvor den sidste og mest forbitrede danske modstand kom fra.

Rigtigt gættet. Det var just fra skanse 2!!

Vi mangler endnu 2 små historier om Niels Høgholm, som er sigende for ham, og den tid han levede i.

Niels var som før omtalt overgået til den baptistiske tro.

I den forbindelse beretter Josef Høgholm:

»Min bedstemor blev syg. Det var vel nok kræft. Omkring 1905 da de boede i Svankjær i et lille husmandssted, hvor de kunne holde en ko. En dag kom en kone, som ville ind og hilse på min bedstemor. Da sad min bedstefar i køkkenet og spiste suppe. Efter at have hilst på Maren kommer konen ud til Niels igen, og siger til ham: »Niels sejer do her og Maren ligger in o æ seng og er ve o dø.«

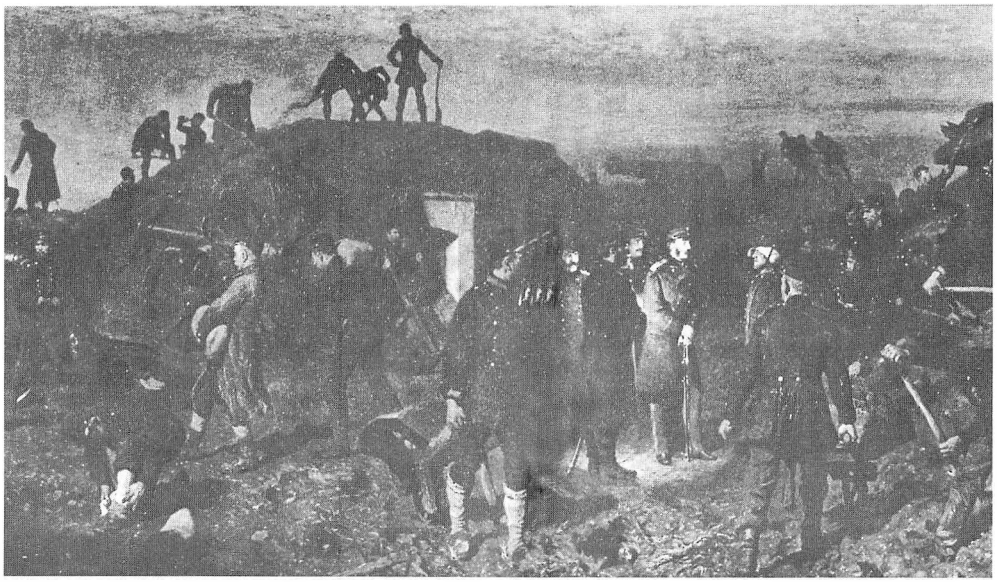

Da kongen kom ind i skanse II, var soldaterne i gang med at udbedre de skader, dagens beskydninger havde anrettet.

Ja, svarede Niels. »*Hun ka` et` modta` Kristus.*«

En ejendommelig form for sjælesorg. Det var ikke i alle ting, han var efterfølgelsesværdig.«

(Men, sådan som Niels så det, så var Maren *fortabt,* fordi hun ikke ville konvertere til baptismen. Det indebar, at hun ikke blev begravet inde på kirkegården, men i kirkegårdsdiget, og, at hendes grav ikke blev forsynet med en gravsten.

Maren måtte iflg. min mor nøjes med en såkaldt »trærose«.

Jeg oplever det sådan, at religiøse menneskers næstekærlighed undertiden på det nærmeste er grænseløs. ÅM)

Her kommer man helt uvilkårligt til at tænke på Hans Kirks roman »Fiskerne«.

Der er så mange gode historier om Niels Høgholm på grund af de gode kilder, jeg har.

Vi gemmer nogle af dem til en anden god gang, men slutter lige med en som handler om studedrift.

Herom skriver Josef Høgholm:

»Som ung mand drev han kreaturer til Husum og naar de saa kom over ved Oddesund og var begyndt deres tur syd paa var spørgsmaalet hvor højt er vandstanden ved Struer.

Var der lavvande var der en chance for at kunde vade over Kilen ved Struer men det var saadan en talemaade »hellere sidde i blöd ved Kjærsgaards mølle en druven ved Struer.««

»Der er 36 danske mil fra Husum til Heltborg, sagde Niels, og dem tog han hjemad på 4 dage. Han gik alene. Uden følgeskab, da de andre ikke kunne følge med ham. Det var kun tidsspilde for ham.«

(ÅM – hvis man regner 36 danske mil om, så svarer det til ca. 270 km. D.v.s. at Niels har gået 67 km i gennemsnit om dagen. 4 dage i træk.

Det gør det ligesom lidt nemmere at forstå, hvorfor han gik alene.)

Den næste historie, som giver et indblik i forgangne tiders tilskikkelser ligger hos min mormors farfar. For slægtsforskere. Det er min ane nr. 28. Så er det så enkelt.

Han hed Christen Andersen Christensen og var født den17/5 1815
Men, men, men....
Der forelå visse »uregelmæssigheder«.
Jeg citerer fra kirkebogen:
Aar og Datum: 1815 - d: 17.de May
Barnets fulde Navn. Christen.

Christian 9. aflagde et natligt besøg i skanserne på Dybbøl kort før den famøse storm.

Forældrenes Navn, Stand,
Haandtering og Boepæl. Anders Christensen Weie Ungkarl og Fisker i Worupør og Broder = Kone Birgithe Kirstine Christens Datter, Mons Christensen Wejes Hustrue /: Manden i Engeland :/ ved Worupør.

Herefter følger navnene på Fadderne m.v., men ak, så kommer vi til det:
Anmærkninger.
Barnet Christen er avlet udenfor lovligt Ægteskab. Det anmærkes at det er Konens 2.det Lejermaal i Mandens Fraværelse; men Anders Christensen Wejes første Lejermaal.-

Da Stedets Præst i denne Sommer med Øvrighedens Tilladelse havde gjort en Rejse til Bornholm, og Embedet blev besørget af Nabopræsten, var denne Søndag Messefald i Jannerup; hvorfor Barnet er døbt i Hundborg.

Som det fremgår af ovennævnte tekst, så blev drengen da døbt. Trods alt.

Lejermål betyder iflg. »Dagligliv i Norden«: samleje udenfor ægteskab med besvangrelse (tænk at det kan siges så romantisk, ÅM) af kvinden til følge. Normalstraffen var bøde og åbenbart skrifte.

Der var endnu en strafmulighed. Kagstrygning anvendtes bl.a. som straf for tyveri og for tredje gang begået lejermål. Det er derfor præsten anfører, at der er tale om konens 2. lejermål. Kagstrygning var 27 slag med 9 ris. Men efter 1800 gik straffen af brug.

Gud give de vidste det i Hundborg i 1815.

Men den gode præstemand kunne spare sig sine anstrengelser.

Iflg. Dagligliv i Norden blev det åbenbare skrifte i 1767 afskaffet i sager om lejermål og hor. I stedet for blev straffen den gang konverteret til 8 dage på vand og brød.

Iflg. samme kilde: »Gejstligheden nærede en overordentlig interesse for folks sædelighed.«

I mere graverende tilfælde (f.eks. 3. gangs lejermål) skulle man efter prædiken stå åbenbart skrifte. Det var faktisk en art rettergang, som foregik i kirken. Den/de anklagede afgav svar under ed. Hævder nogle. Emnet har været besværligt at trænge til bunds i, men til sidst fandt jeg frem til en pensioneret professor i kirkehistorie. Det hjalp. Overfor præsten og menigheden skulle man vedgå sin brøde og bede om Guds og *menighedens* tilgivelse.

Den fik man i nogle tilfælde. *Alle* - hævder professoren. Hvis folk først var gået med til at stå offentlig skrifte, ville det være imod enhver kristelig tankegang ikke at lade dem blive »afløst«, (læs: tilgivet) som det hed i den tids kirkelige sprogbrug.

Jeg vidste slet ikke, at menigheden var sat her på jorden for at skulle tilgive andre mennesker deres synder. Det troede jeg egentlig man havde en højere magt til, men sådan er det dog heller ikke mere.

Professoren gør her opmærksom på, at præster jo også skulle stå bi – med Guds tilgivelse – ved meget større forbrydelser. F. eks. hvis folk skulle pines, martres eller henrettes. Så skulle præsten også være der med Guds ord og miskundhed.

Mange af os kender historien om en forbryder, som ikke ville annamme Guds ord.

Derfra har vi udtrykket: »Spildte Guds ord på Balle Lars«.

Til slut om det emne. Kunne man nægte at stå offentligt skrifte?

Ja, men så var man nægtet »nadveren« og udstødt fra kirkens *og sognets sociale liv.*

Navnlig det sidste er der ikke ret mange mennesker, der kan holde ud.

Her er det svært at lade være med at gengive, hvad Egon Nielsen har skrevet et sted i »Samtalestationen«:

»Hvis nogen mener, det er en sorgløs historie at føde børn udenfor ægteskabet, kan de gerne mene om igen.« Og fortsat....

»*Der er just heller ingen fornøjelse ved at blive set ned på af alle sognets knastørre kællinger og deres liggesyge mænd, fordi man ikke fik lov at beholde andet i verden end et barn og en symaskine.*«

Juliane (Egon Nielsens mor – ÅM) havde prøvet det hele.

Så vidt Egon Nielsen.

Der er sket det undervejs i mit skriveri, at jeg har fundet frem til en kilde, som beretter betydeligt mere om åbenbart skrifte, end jeg har kunnet finde andre steder.

Et par eksempler her fra.

For hvad måtte man stå åbenbart skrifte ?

For en god ordens skyld skal jeg her lige gøre

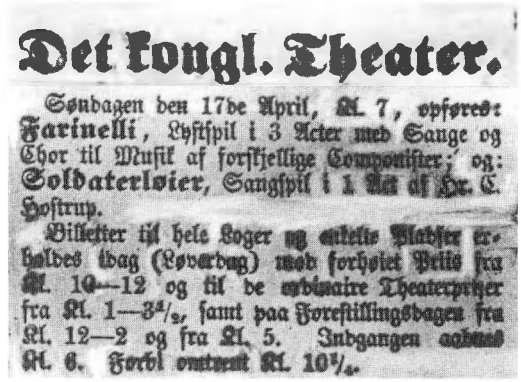
Det kongl. Theater.

Søndagen den 17de April, Kl. 7, opføres: Farinelli, Lystspil i 3 Acter med Sange og Chor til Musik af forskjellige Componister; og: Soldaterlyster, Sangspil i 1 Act af Hr. C. Hostrup.

Billetter til hele Loger og enkelte Pladser erholdes idag (Løverdag) med forhøiet Pris fra Kl. 10—12 og til de ordinaire Theaterpriser fra Kl. 1—3½, samt paa Forestillingsdagen fra Kl. 12—2 og fra Kl. 5. Indgangen aabnes Kl. 6. Forbi omtrent Kl. 10¼.

Dagen efter faldt Dybbøl.

opmærksom på, at de efterfølgende beretninger ikke stammer fra Thy, men fra egnen omkring Sorø.

Kilden er: »Historisk samfund for Sorø amt«. Årbog 1995, men emnet er det samme, og det er tiden også.

Fra ældre tid drejede det sig om kætteri, trolddom, manddrab, voldsmænd, jomfrukrænkere, skøger og lign.

En rytter ved navn Wilhelm von Hym, stod i 1699 åbenbart skrifte, hvorved han: »offentlich afgick og afsagde den catholiske religion, da hand også ved sin ed og håndspålæggelse på det hellige evangelium lovede at holde det sin lifs tiid«.

I ældre tid var den synd at ligge sit barn ihjel en af de forseelser, som oftest medførte, at man måtte stå åbenbart skrifte.

Ved mikkelsdagstider i 1698 måtte den gode Laurs Hansen træde frem og afbede sin synd. Han havde nemlig »giort sig til krøbling og gået med tvende kieppe med klude og lodden skind i bunden om benene og samled almisser i andre sogner, til trods for, at han dog var en stærk og før (kraftig) mand, som hafde sin gode helbred.«

Jens Baad måtte stå åbenbart skrifte fordi han havde »slået Morten Madsen ibidem med byhornet i ansiktet til jorden.«

Lejermålet var den forseelse som tiest afstedkom, at man måtte stå åbenbart skrifte.

Op gennem det 17. og 18. århundrede måtte et utal af karle og piger og undertiden også

ægtemænd og ægtehustruer gå den tunge gang op ad kirkegulvet og i den forsamlede menigheds påhør bede om tilgivelse, fordi de i svage stunder havde givet efter for nogle naturlige tilbøjeligheder. Værst var det nok for den ugifte pige, som blussende af skam måtte stå frem for menigheden hjemme i sognet og åbent bekende sin synd.

Men før det, og nu kommer vi til noget, som virkelig er ulækkert, måtte hun tåle nyfigne folks hvisken i krogene, mens hendes omfang øgedes, og selve fødslen, der ikke altid gik lige let, og hvor hun af jordmoderen blev *presset* til at oplyse faderens navn.

(ÅM. Var jordmoderen passiv, hvis pigen ikke ville ud med barnefaderens navn?)

Det var nemlig sådan, at jordmoderen havde en vis pligt til at *afnøde* den fødende denne oplysning, *så hun kunne lade den gå videre til sognepræsten, der også blev betragtet som moralens strenge vogter!*

Du godeste!

Hvor var det dog primitivt og usmageligt.

Lidt klogere er folkekirkens præster og menigheder da blevet.

Egentlig var det Struensee, som i første omgang afskaffede begrebet åbenbart skrifte, men han faldt jo som bekendt, og så blev begrebet indført igen.

Struensee var på mange måder en god mand for Danmark. Ikke mindst i henseende til »Oplysningstiden«, men han tilrev sig jo en vis diktatorisk magt, og det har danskerne aldrig rigtig brudt sig om. Endvidere skriver Erik Kjersgaard om ham: »Struensee blev den ombejlede yndling ved et hof, hvor damerne til og med den forsømte unge dronning Caroline Mathilde lod hjerter og sovekammer døre stå åbne.«

Selvom det naturligvis altid er forbundet med en vis risiko at gå i seng med en enevældig konges dronning, så var det nu ikke det, der fældede Struensee, men det fører nok for vidt.

Salomonsens konversationsleksikon skriver om temaet lejermål:

»Lejermål er i ældre dansk lovsprog den strafferetlige betegnelse for samleje udenfor ægteskab. Efter D.L. 6-13-1 skulle begge parter betale bøder og »stande åbenbare skrifte.« I stedet for »skriftemålet«, det åbenbare, eller det offentlige, som det også hed trådte derhos i tidens løb betaling af en »kendelse« eller i mangel deraf straf af fængsel på vand og brød.

Ved forordning af 13. juni 1771 (Struenseeperioden) ophævedes straffen helt. Den 27. februar 1772 indførtes den på ny. Ved forordning af 23. maj 1800 § 3 begrænsedes den til kun at bestå i lave lejermåls bøder.

Sejrherrerne fotograferet på skanse II.

Den 12 juni 1812 bortfaldt straffen endelig.

Når man følger min mormors slægt på den mødrene side tilbage i tiden, så løber man lige ind i Yde slægten.

Den er der skrevet rigtig meget om, og jeg skal derfor begrænse mig til at beskæftige med ting, som jeg selv har fundet frem til på to ting nær, og dem kan jeg jo så passende starte med.

Iflg. noget som jeg har læst mig til så var min ane nr. 1.920 Jens Jensen (Yde?) født ca. 1618 og død 1688.

Tilsvarende var min ane nr. 1.921 Mette Christensdatter født ca. 1610 og død i 1689. Derudover har jeg en gang læst noget om, at man har gjort sig nogle tanker om hvordan Yde-navnet ikke er – men kan være opstået.

En teori går ud på, at det skulle være en afledning af ordet Jyde, men hvorfor skulle de være mere jyder end andre. Det kan heller ikke sandsynliggøres som en dialektisk foreteelse. Jyde kan vist ikke komme til at udtales som – yde – på thybomål.

Derimod har jeg læst om en anden tese, som set med mine øjne giver mere mening. Iflg. den skulle der en gang have overnattet nogle ubemidlede mennesker på , så vidt jeg husker, Vilsund færgekro.

Da krofolkene kom op om morgenen fandt de et efterladt barn.

De fandt barnet *ude.*

Det er klart, at vi her er helt ude på gætteriets overdrev, men hvad siger de gode Thyboer ?

Kan man forestille sig at – ude – på thybomål kunne komme til at lyde som – yde. ?

Det skal jeg ikke gøre mig klog på. Èn ting er sikkert. Om den sidste teori er den rigtige, det får vi aldrig at vide.

Den første Yde som optræder i min slægt er Else Kirstine Andersen Yde f. 22/3 1848 i Stagstrup. Hun døde den 21/3 1900, så min mor har altså af gode grunde ikke kendt hende, men hun har hørt om hende. Else Kirstine Yde var min mors mormor. Om hende er det blevet fortalt, at hun var et stolt – og lidt aristokratisk menneske.

Det er hun ikke blevet ringere af. Set med min mors øjne.

Mor havde et mundheld, som hed:

»Hvis man endelig skal snobbe, så da hellere snobbe opad end nedad.«

Else Kirstines far var i 1803 sognefoged i Stagstrup. En storesøster til Else Kirstine var i mellemtiden død af en blodstyrtning, i barselseng måske. Men hun efterlod sig ikke noget barn, men som det så ofte var tilfældet, når man havde mistet en Else, så fik man i heldigste fald en ny - Else.

For min eneste morbror betød Yde-navnet noget.

Da jeg en gang fortalte ham, at han der var født Søndergaard Christensen, var i det sidste slægtled, som med rette kunne komme til at bære Yde-navnet, bad han mig om at foranledige det.

Det gjorde jeg, og så skiftede han faktisk efternavn til Yde. Hvad hans kone i øvrigt betragtede som noget pjank.

Så vil jeg slutte min beretning med kort at meddele, at Else Kirstines farfar var Jens Mathis Yde, som var født den 9/5 1773 i Dover vandmølle. Han var i en årrække sognefoged i Stagstrup. Den 10/11 1795 blev han gift med Maren Christensdatter i Stagstrup kirke.

Jens Mathis Ydes far var degn. Degne og sognedegne vrimler det med i Yde-slægten.

Egentlig kommer det lidt bag på mig, at det viste sig, at der i min forslægt findes fire – skal vi kalde dem – hovedlinier, når jeg starter i mine bedsteforældres generation.

Og så er det lidt mærkeligt, at den gren af slægten, som jeg kom til at beskæftige mig mest med var Høgholmerne.

Det ville have glædet min mor.

Hun søgte jo selv oplysninger hos Martin om den gren af slægten.

Og så er det alligevel ikke så mærkeligt.

Den helt naturlige forklaring på det er jo, at i den gren af slægten har jeg nogle helt unikke kilder, som så at sige er mine egne.

Det hænger jo så også sammen med mit ønske om i mindst mulig udstrækning at gøre brug af andres kilder.

Noget med at skrive noget nyt – om noget gammelt.

Næssund Jernstøberi

Den første jernindustrivirksomhed i Sydthy

af Esben Graugaard, Holstebro

Endnu er Sydthy et udpræget landbrugsområde, selv om antallet af selvstændige landbrug også her som i det øvrige Danmark er blevet færre. Men også denne egn med noget af landets bedste landbrugsjord deltog i forrige århundrede i den industrielle revolution. Ikke med omvæltningers sædvanligvis store fagter, der ville have misklædt landet og thyboerne, men med et lille jernstøberi. Netop jernstøberierne med deres snavsede mænd, det glødende, farlige jern og buldrende dampmaskiner blev symbolet på industriens komme fra midt i1800årene. Også i den vestjyske provins.

Denne beretning handler ikke om Hurup Jernstøberi, hvis mørke indre på én og samme tid tiltrak os skolebørn og gjorde os en smule betænkelige, når vi passerede virksomheden på vej til skole så sent som først i 1960erne. Støberiet i Hurup blev grundlagt omkring 1898, men da var det allerede flere årtier siden egnens industrielle vugge blev skabt øst for stationsbyen nede ved Næssund i Heltborg sogn

Eftertidens viden om denne foregangsvirksomhed har vel stort set indskrænket sig til, at nogle vidste den engang havde eksisteret. I den trykte litteratur omtales jernstøberiet kun i Trap Danmarks 2. udgave fra 1875, hvor der ved Næssund nævnes færgegården og kroen, *»hvorved et mindre Jernstøberi«*. (1). Allerede i den næste udgave af Trap fra 1901 er støberiet forsvundet; til gengæld havde Hurup nu såvel maskinfabrik som jernstøberi. (2). Denne artikel kan derfor betragtes som en form for industriel arkæologi, der viser hvad man kan finde om en tidlig industrivirksomhed i en egn langt fra magtens centrum i København. Samtidig bliver beretningen også et eksempel på de begrænsninger et tyndt kildemateriale til enhver tid sætter for den historiske nysgerrighed.

Fysiske genstande kan akkurat som spor i landskabet også betragtes som kildemateriale til den fortid, som vi for længst har ladt bagude. Og når det drejer sig om et jernstøberi, må produkterne fra en sådan virksomhed betragtes som de vigtigste levn overhovedet. Derfor bragte et besøg på Boddum kirkegård denne artikels forfatter i en nærmest ekstaseligne tilstand. Langs med det vestlige kirkegårdsdige står tre vel vedligeholdte støbejernskors - sydligst et kors uden angivelse af fabrikationssted, nordligst et med navnet *»Thy«* på foden, og endelig er der korset i midten med følgende tekst støbt ved foden: *»J.P. Jensen Nessund«*. Dette kors er i dag det eneste fysiske bevis for, at der nogensinde har eksisteret et jernstøberi i Næssund. Måske man ude i fjorden kan finde slaggerester, hvis man søger ihærdigt.

Men hvem var J. P .Jensen, og hvad er det i det hele taget for en historie med det støberi han åbenbart engang drev nede ved færgestedet?

Foretagsomme folk i Heltborg

Lige indtil Thybanen blev etableret i1882 lå Hurup så underligt der midt imellem sognene Vestervig og Heltborg, som hver især havde adgang til fjorden, der dengang var egnens primære transportvej, når ses bort fra tidens miserable landeveje. Vestervig var fra gammel tid egnens administrative centrum; her boede herredsfogeden og provsten, her var tinghus og apotek. Egentlig kan det ikke undre, at nogle af egnens første industrielle tiltag fandt sted i Heltborg med den bekvemme placering ved Limfjorden. Ikke blot var herfra overfart til

Det midterste af de tre støbejernskors på Boddum Kirkegård. Rejst som minde over Christen Sloth Hansen, der døde den 30. august 1868 af brystsvaghed. Den kun 22-årige Christen var søn af gårdmand Hans Christensen i Boddum. Korset er imidlertid også det hidtil eneste kendte mindesmærke fra jernstøberiet i Næssund.

Mors ved Næssund, men fra midt i1800årene sejlede ugentligt dampskibe ned gennem Limfjorden; de lagde bl.a. til ved anløbsbroerne i Visby Å og Doverodde. På den måde kom Heltborg til at ligge centralt for ikke blot udskibning men også import af de råstoffer enhver industri kræver - for jernstøberiernes vedkommende primært koks, cinders og råjern. Derfor kom Sydthys første jernstøberi til at ligge ved Næssund i Heltborg og ikke inde midt i Sydthy i Hurup, der endnu kun var en landsby, der ikke på nogen måde adskilte sig fra egnes andre småsamfund. Først da storkøbmændene Hundahl & Bach i 1883 fik næringstilladelse til købmandshandel i Hurup, var det et tegn på en kommende radikal omfordeling af rollerne sognene Hurup, Vestervig og Heltborg imellem.

Allerede fra 1840'erne og '50erne tiltrak Heltborg foretagsomme mænd. I første omgang resulterede deres indsats i etableringen af betydelige teglværker. Det første blev grundlagt i 1845 ved gården Futtrup, de næste to i 1852 ved henholdsvis Ginnerupgård og Næssund. Disse teglværker producerede mursten og drænrør. Futtrup teglværk var det største, her beskæftigedes i 1872 13 faste arbejdere, mens der ved Ginnerupgård og Næssundteglværkerne arbejdede henholdsvis tre og seks fastansatte. (3). Værkernes størrelse kan illustreres med at teglværket i Næssund i 1860 havde ca. 100.000 mursten på lager - en af tidens typiske bondeteglovne kunne sædvanligvis kun brænde 4-8.000 sten årligt. (4).

Næssund teglværk blev i 1860erne drevet af Jens Christian Lund, der også drev krohold i færgegården siden 1849, hvor han havde købt gården af Jacob Christensen Balle. Om han var den egentlige initiativtager til denne virksomhed vides ikke. Teglværket ved Futtrup var anlagt af Peter Severin Hjardemaal, som overtog gården i 1844. Han var født i 1819 på Bubbel som søn af kammerråd Ole Brorson Hjardemaal og hustru Maren Teglbrænder. Initiativtageren i Futtrup var således dattersøn af

Her nederst på støbejernskorset på Boddum Kirkegård ses dokumentationen for dets oprindelse. Der står »J. P. Jensen Nessund«. Da Jens Peder Jensen først kom til Næssund-støberiet i foråret 1869, er dette kors noget af det første den unge jernstøber har fremstillet.

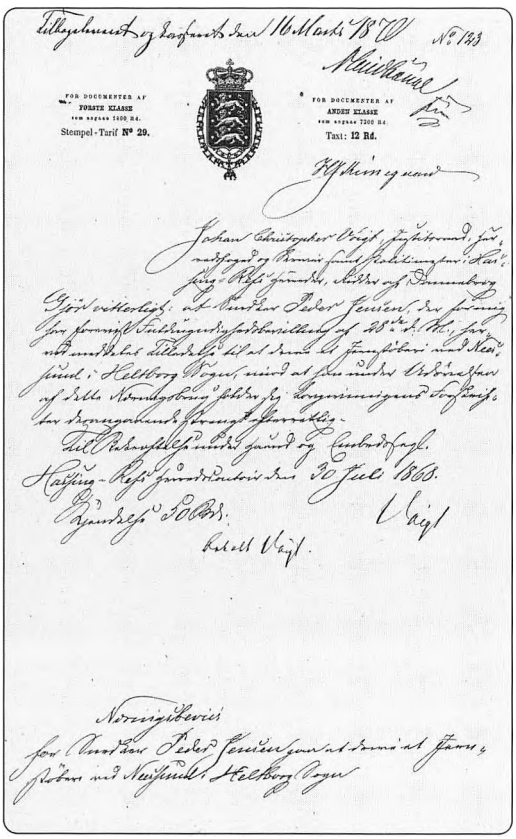

Snedker Peder Jensens officielle næringsbevis, som gav ham ret til at drive jernstøberi i Næssund. Selv om det først er dateret den 30. juli 1868, kan virksomheden sagtens have været i drift et år eller to tidligere. Original i Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg. (B34-7011).

Peder Pedersen Teglbrænder, der havde drevet det store teglværk ved Teglgården i Vestervig. (5). Samme år som Peter Severin grundlagde det nye teglværk giftede han sig standsmæssigt med Ane Margrethe Ebbensgaard, en datter af proprietær og studehandler Christen Ebbensgaard og Maren Breinholt til Pallisbjerg i Staby sogn. Broderen Peder Teglbrænder Hjardemaal, der havde overtaget fødegården Bubbel, giftede sig samme dag med en søster til broderens kone - Karen Ebbensgaard. Desværre døde den foretagsomme Peter Severin Hjardemaal kun 28 år gammel, hvorefter den blot 20-årige enke i 1849 giftede sig med en mand med det imponerende navn Preben Bille Brahe Dahl Fabricius, som herefter ejede Futtrup med teglværket indtil1904. (6). Da Fabricius i 1849 overtog Futtrup teglværk lå virksomheden stille, for som sognefoged Ville Rasmussen det år indberettede til herredsfogeden: » *I mangel af Folk er bemælte Fabriket eller Thæglværk ikke bleven afbenyttet eller brugt dette afvigte aar*«. Det foregående år havde man brændt ca. 100.000 teglsten med et forbrug af 100 læs tørv.(7).

Teglværket ved Ginnerupgård var etableret af Christen Sindbjerg, som i 1860 solgte gården med teglværket til Martin Hjardemaal, en bror til P.S.Hjardemaal i Futtrup - også han havde således teglbrændingen i generne fra sin morfar. Han var i øvrigt svoger til kammerråd Edvard Neergaard i Dovergård. Martin Hjardemaal ejede dette teglværk indtil han i 1900 solgte Ginnerupgård til Peder Poulsen Houe, hvis efterslægt stadig ejer gården.

Der tegner sig således et billede af disse foretagere eller iværksættere i Heltborg sogn tilhørende kredse, der socialt udgjorde egnens bondearistokrati. Ganske anderledes var det med jernstøberiet i Næssund. I det hele taget var der intet aristokratisk over de tidlige jernstøberier, endsige jernstøberne selv. Dertil var deres verden for snavset, larmende og farlig. Ikke desto mindre blev jernstøberen et symbol på det nye Danmark, der så småt begyndte at formes sidst i 1800årene - også i Sydthy.

Grundlæggeren: snedker Peder Jensen fra Visby

Jernstøberiet i Næssund skal være grundlagt i 1866 og dernæst betydeligt udvidet allerede i 1869. (8). Bevillingen er dog først udstedt den 30. juli 1868 til snedker Peder Jensen, der fik »*tilladelse til at drive et Jernstøberi I Neessund i Heltborg Sogn*«, uagtet han endnu ikke var fyldt de lovkrævede 25 år. Den 13.januar 1869 kvitterede herredsfogeden i Vestervig for de 50 rigsdaler Peder Jensen havde indbetalt til sognerådet i Heltborg for sit næringsbevis. (9).

Det nye støberi optræder ikke i hverken skøde- og panteprotokoller eller i brandforsikringsarkivalier, hvorfor vi må antage det har

Ginnerup Maskinfabrik. T.v. ejeren Poul Jeppesen, t.h. vindmotor-montør Karl Klausen (senere Klausens Maskinfabrik). Fra venstre: Aksel til halmpakker, vindmotor, stabilisator til petroleumsmotor (holdes af dreng over skilt), længst til højre bukkemaskine, længst til venstre aksel til vindmotor.

fungeret i lejede bygninger, måske tilhørende krovært og købmand Lund i Færgegården?

Et indicium herfor er, at Lund ganske bemærkelsesværdigt netop i 1866 meddeler herredsfogeden, at han ikke længere agter at benytte sig af sin bevilling til at drive krohold i Færgegården. (10). Sammenhængen forekommer snublende nær.

Den unge jernstøber Peder Jensen var født i 1844 i Visby sogn som søn af gårdejer Jens Christensen og Maren Pedersdatter. Det kan forekomme én og anden underligt, at netop en snedker etablerede sig som jernstøber. Forklaringen er den enkle, at netop snedkeren fremstillede de træmodeller, der var forudsætningen for formerens støbearbejde - i støberibranchen kaldtes de derfor for modelsnedkere. Snedkeren måtte naturligvis alliere sig med en formersvend, der kunne udføre arbejdet med jernet. I 1866 kom den første af disse fagfolk da også netop til Heltborg - altså det år støberiet angives at være startet. Da kom den 30-årige Mads Peder Sørensen Korsgaard fra Stagstrup til støberiet i Næssund, og han betegnes udtrykkeligt som *»jernstøber«* - altså har han været formersvend. Året efter må endnu en former haft arbejde på støberiet ved Næssund, for da optræder *»jernstøber«* Christen Madsen Hummelshøi i Heltborg sogns kirkebog. Endelig den 22. april 1869 kom den 27-årige Jens Peter Jensen til Næssund jernstøberi fra Stagstrup sammen med sin 24årige kone Johanne Abelone Jensen. Han skulle blive den næste jernstøber ved Næssund.

Snedker Peder Jensen var således grundlæggeren, der efter blot to-tre år ved roret overlod støberiet til en anden; desværre kender vi ikke hans videre skæbne.

Smedesvend Jens P. Jensen bliver jernstøber

Den 24.maj 1870 indbetalte Jens Peter Jensen 50 rigsdaler til sognerådet i Heltborg for sit borgerskab som jernstøber i Næssund, så han har overtaget virksomheden i løbet af et årstid efter sin ankomst til støberiet. (11). Endnu engang er der noget underligt ved bevillingssy-

stemet i Hassing-Revs herreder, for ni år senere, den 24.maj 1879 udstedte man endnu engang bevilling til Jens Peter Jensen til *»at drive et Jernstøberi imod at han holder sig lovgivningens Forskrifter om Udøvelse af dette Næringsbrug nøie efterrettelig«*. (12). Eller er der en antydning i bevillingens ordbrug om, at Jens Peter Jensen ikke har fulgt reglerne og derfor har været frataget sit næringsbrev?

Hvem var han denne jernstøber, hvis virksomhed de kommende årtier trak spændende folk til Heltborg? Som sin forgænger var også han thybo, og havde overhovedet ingen rødder i et industri- endsige håndværkermiljø. Jens Peter Jensen blev født den 11.juni 1842 i Stagstrup sogn syd for Thisted, hvor faderen Jens Christian Nielsen var gårdmand. Faderen døde i 1855 kun 46 år gammel, og allerede samme år giftede moderen Maren Christensdatter Morsing sig igen med den 12 år yngre Jens Christensen, som overtog hendes gård. I 1857 konfirmeredes Jens Peter Nielsen i Stagstrup kirke, og omtrent samtidig er drengen blevet sat i lære hos en lokal smed - formodentlig maskinfabrikant Jens Christian Svankjær, som han i 1860 som udlært smedesvend boede hos. Ikke noget ringe sted for en ung mand, der dengang ville andet og mere end være landsbysmed.

Jens Christian Svankjær var født i 1818 i Sønderhaa som søn af degnen Thomas Svankjær. Netop i 1857, altså omkring den tid Jens Peder Jensen kom i lære hos Svankjær, fik han bevilling til at starte et jernstøberi i Sundby, hvor han hidtil havde drevet maskinfabrik. Her havde han bl.a. fremstillet selvkonstruerede kornkastere og rensemaskiner. Støberiet kom i de kommende årtier til at høre blandt Thys foregangsvirksomheder, for disse tidlige støberier må betragtes som spydspidser indenfor datidens tekniske udvikling. Sundby Jernstøberi kom således til at konkurrere med Thys første jernstøberi, der var grundlagt i Thisted i1845 og senere blev kendt som Bonnes Jernstøberi. (13).

Arbejdere på Hurup Jernstøberi og Maskinfabrik.

Rækkefølgen i Thys jernstøberier:
1845: Thisted Jernstøberi
1857: Sundby Jernstøberi
1866: Næssund Jernstøberi
1875: Jernstøberiet Thy (Thisted)
1898: Hurup Jernstøberi

Som nævnt var Jens Peder Jensen gift med Johanne Abelone, da han kom til Heltborg. I 1870 fødte hun her deres første barn - Marie Kirstine Jensen. Blandt hendes faddere var *»Jomfru«* Ottilde Lund i Næssundgård. De følgende år fødte hun flere børn, men hun døde kun 34 år gammel i 1878. Jernstøber Jensen giftede sig samme år med sin tjenestepige, Elisabeth Frederikke Olsen fra Heltborg, der kun var 21 år gammel. Hun fødte de følgende år børnene Jensine Kirstine, Sofie Nikoline, Jens Kristian, Oline Laura, Ingvar Kristian og endelig i 1890 Valdemar Jensen. Sidstnævnte fødsel har taget livet af Elisabeth, der døde kun 32 år gammel den 21.maj 1890 - en måned efter den ulyksalige fødsel - barnet døde 14 dage før moderen.

To gange havde jernstøberen i Næssund således oplevet det tragiske at miste en kone først i 30'erne, og det kan have fået tilværelsen til at falde fra hinanden for ham. I hvert fald rejste han i 1900 fra Heltborg, hvorefter støberiet i Næssund lukkede, hvis det da ikke allerede var lukket efter starten på jernstøberiet i Hurup to år tidligere. Børnene er blevet sat i pleje rundt omkring, Jensine Kirstine således hos gårdejer Mogens Steensgaard og hustru Inger Christine i Refs. Her døde hun i1902, og efterlod sig kun lige tilstrækkeligt til at dække omkostningerne ved begravelsen.

Hvad hændte med jernstøberen fra Næssund, som har været ca. 55 år gammel, da han forlod egnen? Han flyttede til Fjerritslev i Han herred. Her drev Laurids Jørgensen et jernstøberi. Laurids Jørgensen var næsten jævnaldrende med Jens Peder Jensen - født 1849 i Lomborg sogn i Ringkøbing amt - og han havde tidligere arbejdet for netop Jens Peder Jensen. I hvert fald var han i 1889 kommet til Fjerritslev fra Heltborg. (14). Den tidligere

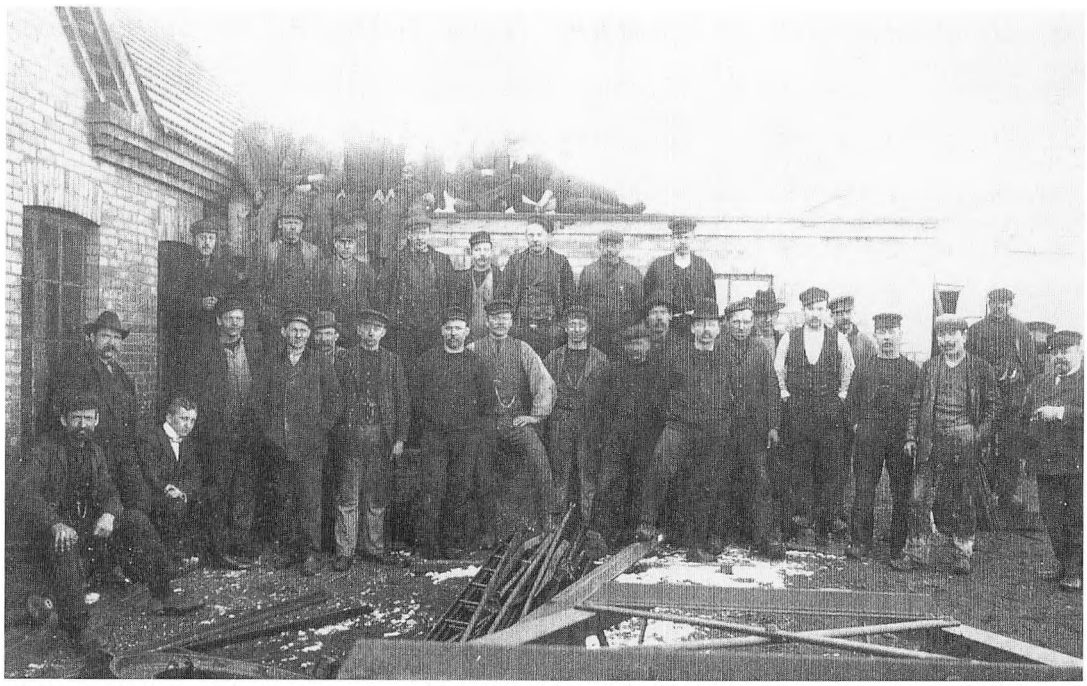

Hurup Jernstøberi (tilflyttet fra Ginnerup 1898). Foran dele af vindmotor prøvesamlet.

2 vindroser fra Hurup Jernstøberi opstillet ved Lammefjord.

jernstøber i Næssund fik således nu plads hos sin tidligere svend som former i støberiet. Her var Jens Peter Jensen endnu i 1906, men nu som arbejdsmand. (15).

Hvor Næssunds gamle jernstøber døde vides ikke - tilsyneladende ikke i Fjerritslev - måske han er rejst til et af sine børn?

Formersvende i Heltborg - og fuld fart på i Hurup

Virksomheder som teglværker og jernstøberier trak "fremmede fugle" til egnen, der ikke selv har kunnet levere den nødvendige faglærte arbejdskraft. I Sydthy arbejdede især mange tyskere fra Lippe-Detmold på teglværkerne, således Frits Grave der i 1871 *»Arbeider ved Futtrup Teglværk. Havde ellers hjemme i Lippe Detmold«,* som der står i kirkebogen, hvor Frits fik sin plads, fordi han døde blot 44 år gammel.

Jernstøberiet i Næssund skulle naturligvis bruge faglærte formersvende til arbejdet i støberiet. I 1872 var der således beskæftiget seks faste og ti løstansatte i støberiet. (16). Allerede i 1866 flyttede Mads Peder Sørensen Korsgaard som nævnt ovenfor til Heltborg - tilfældigvis fra Stagstrup. Han nævnes som *»Jernstøber ved Neessund«*, hvilket betyder han var formersvend. I 1870 flyttede Poul Andersen fra Bedsted til Næssund, 1871 Johannes Jensen fra Stagstrup, og i 1873 Anton Kristensen fra Skjoldborg - Stagstrups nabosogn. Året efter var det former Rudolf Kjær Larsen, som flyttede fra Ydby til Næssund, og i 1875 kom endnu en Stagstrup-mand i skikkelse af Jens Thorsted Krabbe til støberiet, der således i høj grad har trukket på arbejdskraft fra »moderstøberiet« i Sundby.

Det var mænd som i kraft af deres uddannelse og virke tilførte dette udprægede landsogn nye synsvinkler og sikkert større perspektiver på mange forhold. De fleste rejste hurtigt videre, og utvivlsomt har de fleste formersvende i Næssund betragtet det som et væsentligt fremskridt, da de kunne flytte til stationsbyen Hurup, hvor livet var noget hurtigere og mere broget end dernede ved sundet. Her skød udover Hurup Jernstøberi hurtigt

nye arbejdspladser op for jernets folk. Allerede så tidligt som i 1898 kaldte Anders Andersen, der var født 1871 i Ettrup, sig for maskinfabrikant. Det samme gjorde Martin Christensen lige efter århundredeskiftet, hvor også maskinarbejder Karl Klausen snart kunne kalde sig for maskinfabrikant. Klausen, der var født 1876 i Ydby, kom til Hurup fra netop Heltborg i 1898 - måske har han arbejdet i Næssund-støberiet i dets sidste tid? Og i1901 kom Jacob Kristian Nørgaard til Hurup helt fra Nordamerika for at starte som maskinfabrikant. Endelig i 1908 kom Niels Peter Jensen Grønkjær til Hurup fra Bedsted, hvor han var født i 1875. Han var maskinsmed og startede som svend på Hurup Maskinfabrik, men blev senere selvstændig.

Allerede da var Sydthys første jernstøberi i Næssund sikkert en fjern parentes - tiden var hurtig og uden sans for nostalgi. Og dog havde det været her i Næssund en ny tids produktion for første gang markerede sig i denne del af landet. Derfor er historien om et ellers ukendt provinsstøberi værd at erindre.

Noter og kilder:

1:
»Trap Danmark«, 2.udgave, 1875, s.164.

2:
»Trap Danmark«, 3.udgave, 1901, s.287.

3:
Rigsarkivet, Statistisk Bureau, tælling af fabrikker og fabriksmæssig drevne håndværk 1871-72.

4:
LAN, Br.D.6-32, Branddirektorater. Landbygninger 1800-72. Thisted Amt 1800-72, taksationsprotokol Refs herred 1846-62.

5:
Herom se: Graugaard, Esben: »Peder Teglbrænders teglværk i Vestervig«, i Sydthy Årbog 1994.

6:
Damgaard E. og Graugaard E.(ed.), "Vestjyde og verdensmand. Niels B. Breinholts erindringer«, Holstebro 1994, s.76, s. 294-95, s. 297.

7:
LAN, B.34-533, Hassing-Revs herreder, indberetninger fra sognefogeder 1848-56.

8:
Note 3 ibid..

9:
LAN, B.34-7011, Hassing-Revs herreder, Næringsbeviser og bevillinger 1853-1915.

10:
Ibid..

11:
Ibid.

12:
Ibid..

13:
Sørensen, Svend og Holm, Erik, »Udvikling i støbeskeen«, Museet for Thy og Vester Hanherred, Thisted 1981.

14:
Folketællingen 1901, Kollerup sogn.

15:
Folketællingen 1906, Kollerup sogn.

16:
Note 3 ibid.

Mine erindringer

af Aksel Kirk, Heltborg

Når jeg i dag ser i bakspejlet, mindes jeg ikke, at jeg nogensinde havde tænkt mig, at min pensionisttilværelse skulle gå med at skrive artikler til årbøger m. m. Og nu føler jeg trang til at skrive mine erindringer, for jeg tror ikke, at nogen har set en udvikling gå så hurtig som min generation.

Mit barndomshjem lå øst for møllen i Heltborg. Det var engang en god lille gård på 18 ha., 45 tdr. sæde, men ved jordudskiftningen for 150 år siden blev udmarken solgt fra, så ejendommen derefter var på 16. tdr. sæde plus et engareal. Ejendommen har været i slægtens eje i ca. 150 år. Da mine forældre overtog den i 1912 efter bedstefar, lod bedstemor et lille hus bygge ved siden af, hvor hun sad enke i 34 år.

Det var efter datiden et godt, nærmest et mønsterbrug, mine forældre overtog. Min far havde som min bedstefar gode skolekundskaber. Han skulle have haft en gerning, hvortil hans evner passede. Det var min mor, som havde den store lyst til landbrug. De fik 14 børn. Mor var uddannet skrædder, og hun syede alt vores tøj, men hun var ikke rask, hun havde en gren af tuberkulose med flere ophold på sanatorier. Da landbrugskrisen kom sidst i tyverne og varede mange år frem, var der hos os som de fleste steder små kår.

Her er jeg på min første fodermesterplads som tiårig hjemme hos min far. Det var ikke elitekøer, som jeg den sommer trak på græs.

Da vi kom i anden klasse, var skolegangen om vinteren 4 dage fra 9 – 16 og om sommeren 2 dage fra 7 – 12. Det var beregnet efter, at mange drenge kom ud at tjene om sommeren, hvad jeg også gjorde som 12 årig. Far gik en del ud på arbejde, så det var os børn, der om sommeren skulle hakke roer, passe kreaturer, malke med mere. Om søndagen, når alle var hjemme, skulle alting laves, det var vi ofte lidt sure over. Jeg husker, at jeg for snart en del år siden fortalte en mand her i Snedsted, at jeg kom ud at tjene som 12 årig. Han undrede sig over, hvad gavn en bonde kunne have af en 12 årig dreng. Ejendommen, jeg tjente på var på 30 tdr. sæde, der var 8 køer og opdræt, nogle svin og 2 heste. Det var i 1932. Jeg husker, der var en bonde, der havde købt torvegrise til 35 – 36 kr. stykket. Da de blev leveret på slagteriet, fik han 30 kr. stykket.

Men trods de dårlige tider ville min husbond og madmor den sommer på en tur til Hobro for at besøge noget familie. De var begge ca. 35 år og cyklede dertil og hjem igen. I de fire dage de var væk, var jeg ene om det hele. De 8 køer skulle malkes 2 gange om dagen. Der var en hulvej op til ejendommen, hvor mælkekusken ikke kunne køre, så når jeg havde malket, skulle jeg have en hest spændt for en dertil indrettet slæde, hvor de to transportspande kunne stå og køre dem over til en nabo, hjem og have køer og ungkreaturer på græs, svin fodret og stalden rengjort. Ved middagstid skulle jeg igen have spændt for slæden, hentet spandene med skummetmælken og gjort dem rene m. m. Kreaturerne skulle flyttes et par gange og til aften hentes hjem igen og køerne

malkes. Det meste af markarbejdet, pløjning og harvning gjorde jeg også. Alt det fortalte jeg manden fra Snedsted. Jeg husker ikke hans navn, men jeg husker, at jeg fortalte ham, at jeg fik 50 kr. for den sommer og dem tror jeg nok, jeg tjente.

Hver sommer blev der arrangeret udflugter for alle skolebørn fra kommunen, Ginnerup, Heltborg og Visby. Det år havde degnen tidligt om foråret sagt, at vi i år kunne komme 4 dage til København. Vi skulle spørge om lov hjemme. Det ville koste 10 kr. plus et par kroner til lommepenge. Jeg tænkte, at jeg tjente da pengene selv, selv om de først var forfaldne til november, men jeg kunne vel få dem på forskud. Jeg forelagde det for min husbond. Svaret var, du kan ikke få fire dage fri, du skal jo sidde i skolen den halve tid. Det kan der ikke være tale om. En dag vi mødte i skolen, sagde degnen, vil I, der kan få de 10 kr., rejse jer op. Der var en, der rejste sig, en pige, den eneste fra de tre skoler i kommunen. Hendes far havde et lille husmandssted og var mælkekusk. Han skal have sagt, at hans pige skulle ikke chikaneres af de bedre stillede i kommunen, som havde bedre råd, men der var ingen.

Jeg kom hjem den 1. November, jeg havde fået nogle kroner i forskud, men restbeløbet husker jeg, der var brug for hjemme. Jeg var den vinter ofte ude at hjælpe med at tærske på nogle mindre gårde. Jeg ville spare sammen til en cykel. En morbror, som var maler i Heltborg, drev lidt cykelforretning. En god brugt cykel, der var nylakeret, og jeg tror også med nyt gummi, kostede mig 15 kr., men den havde jeg også glæde af i 6 år.

Der var flere bønder, der den vinter kom og ville fæste mig for næste sommer. En dag, da jeg kom fra skole, og min mor var ene hjemme, havde hun fæstet mig til gårdejer Jens Præstegaard Balle. Han havde 2 voksne karle om vinteren plus en dreng om sommeren. Han havde spurgt min mor, hvad jeg fik sidste sommer. Ja, så ville han give 60 kr. Han havde 14 malkekøer foruden opdræt. Køerne skulle jeg sammen med andenkarlen og en tjenestepige op klokken 5.30 om morgenen for at malke. De skulle trækkes på græs og hjem igen til middag. De køer, der gav mest mælk skulle også malkes om middagen. Vi spiste kl. 11.30 og fik derefter et lille middagshvil. Køerne skulle så trækkes ud på græs igen. I roehakningstiden skulle jeg med karlen i marken og hakke de endeløse rækker af roer, ofte i brændende sol. På andre tidspunkter var der andet markarbejde, der skulle gøres. Vi spiste aftensmad kl. 4 og derefter gik det ud i marken igen til henved sekstiden, hvor jeg skulle hente køerne hjem. Klokken 7 fik vi nadver, der som regel bestod af vandgrød, som vi ofte fik rødgrød ovenpå. Derefter skulle vi ud at malke sidste gang den dag. Vi kunne så være færdige ved 8 tiden.

Da jeg var blevet fæstet til J. Præstegaard Balle havde der været flere, der ville fæste mig for sommeren. Vi drenge, der var fra små ejendomme, havde fra vi var små lært at bestille noget, så vi var en billig arbejdskraft. Blandt disse landmænd er der særlig en, jeg husker. Han og konen var vist omkring de halvfjers og havde en mindre ejendom i det nordlige Heltborg. Ejendommen er ikke til mere. Jeg sagde omgående til mine forældre, at der ville jeg ikke hen. De fik en 12 årig dreng, som kom til at gå i skole sammen med mig. Jeg husker en frisøndag, hvor jeg cyklede hen for at besøge ham. Det var en ældre trelænget ejendom. I ladegavlen førte en dør ind til et lille rum, som jeg gætter på var en gammel fåresti, hvad der næsten altid hørte til landbrug i gamle dage. Der var alt mulig ragelse i rummet, hvorfra en dør førte ind til laden. Op mod muren ind til laden stod hans seng, og oven over den var der et hul ind til laden, hvorfra rotterne kunne hoppe ned på sengen. Jeg husker, at jeg sagde til ham, at her turde jeg ikke sove, hvortil han sagde, at han også tit var bange. Jeg har selv prøvet at bo i kamre med stengulv og op mod hestestalden. Over hestestalden var der efter høst fyldt op med havreneg, som vi skar i hakkelse til hestene. Hvor der var havre, var der altid mus. Sengemadrassen var altid halm, så at undgå mus i sengene var nærmest umuligt. Min kammerat fortalte, at de som tærskemaskine brugte en lille håndtærsker. Der var stor udveksling på den, hvorfor der skulle to mand

til at trække den, men det skulle drengen gøre alene, mens manden selv lagde i maskinen. Bagefter skulle kornet gennem en rensemaskine. Når jeg beretter en sådan historie, vil mange sikkert sige, at det kan da ikke passe. Havde disse mennesker selv haft børn, hvad jeg ikke tror, de havde, ville de ikke have budt en dreng, det jeg her så.

En lille kilometer nordøst for Jens Præstegaard Balles lå Bjerregaard, hvor de havde 2 karle, og en dreng om sommeren. Drengen var det år fra Gudnæs og hed Haarvaj. Der var vist over et dusin børn i hans hjem, hvor faderen var fisker. Haarvaj, der er død for flere år siden, skulle her om sommeren gå i skole i Heltborg. Jeg kan huske, at degnen en morgen sagde til ham, om han ikke kunne vaske sine fødder, inden han gik i skole. Drengen svarede, at det kunne han ikke nå, for han skulle muge ud i stalden, før han skulle gå eller løbe de fire kilometer til skole. Jeg tror ikke han havde andet tøj end en bluse, en skjorte og et par korte bukser. Hen på sommeren skulle vi på den traditionelle skoleudflugt. Det år gik den til Hvide Sande. Haarvaj, der aldrig havde prøvet at køre i tog, glædede sig meget. Hvor jeg tjente, havde de en dreng lidt yngre end mig. Det var aftalen, at han skulle komme op til os og derfra sidde på min cykelstang til Hurup hvorfra toget afgik ved 5.30 tiden. Vi har sikkert været bange for ikke at nå det, så vi kørte i god tid og fik en dejlig udflugtsdag ud af det. Men næste morgen da forkarlen kom og kaldte på mig, fik jeg samtidig den værste skældud, jeg længe havde fået. Fem minutter efter at vi var kørt, var Haarvaj kommet løbende, barbenet og barfodet i de tre klude han ejede, og som han havde vasket aftenen før og fået tørret om natten. Han havde en lille madpakke med til dagen og måske en krone i lommepenge. Han havde grædt og var så løbet hjem igen. Jeg var meget ked af det, men jeg tænkte også, at forkarlen kunne da have taget sin cykel og kørt ham til Hurup.

Vi kom til november og forkarlen skulle flytte efter 4 år i samme plads. Hans sommerløn var 400 kr. som han modtog i fire sedler, han havde intet fået på forskud. Derefter spurgte manden mig: "Hvor meget har du til gode Aksel". "Jo, jeg havde fået til et par træsko og lidt mere", sagde jeg. Han lagde 70 kr. og sagde: "De 60 kroner, du var fæstet for, var for lidt". Jeg ville gerne have et par gummistøvler, det var noget ret nyt dengang. De kostede 15 kr., der var så 55 kr. tilbage, som mine forældre syntes skulle sættes hen til min konfirmation. Jeg gik den vinter til præst 2 halve dage om ugen. Efter jul var der nogle fridage, hvor jeg hjalp til på gården Futtrup. Jeg fik en kr. om dagen. Der var to dage, hvor vi tærskede med en daglejer som hjælp. Selv her om vinteren var det en 10 timers arbejdsdag. Den sidste aften var vi inde at spise. Da spurgte manden daglejeren: "Hvad skal du have for de 2 dage"? "Jeg skal have 5 kr.", svarede arbejderen. Da slog det mig, hvad der havde været i mine tanker i mange år, at landarbejder ville jeg ikke være. Jeg tænkte på mine gummistøvler, som havde

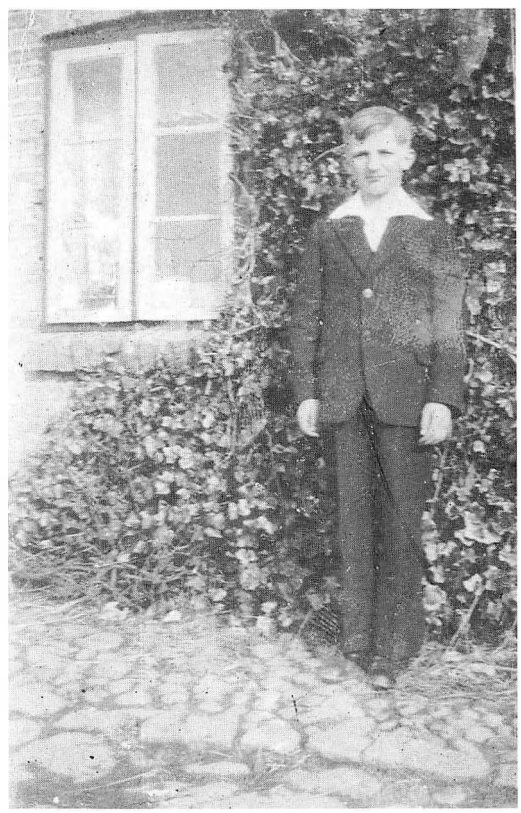

Aksel i konfirmationstøj.

kostet 15 kr. Et sådant par skulle han arbejde for i 6 dage. Nu cyklede han hjem til kone og 6 børn med 5 kr. for 2 dages arbejde. Hvordan fik de noget at spise hver dag, og hvordan fik de råd til tøj. Jeg måtte prøve at spare sammen til en lille ejendom. Min ældste søster Stinne var lige blevet uddannet som syerske hos en skrædder i Hurup, men boede stadig hjemme.

Jeg husker, når der skulle vaskes storvask vist en gang om måneden, kom Stinne og kaldte på mig ved 3 – 4 tiden om morgenen. Vand skulle pumpes op, og jeg skulle tænde op under gruekedelen med grantræ. Det værste var faktisk at trække vaskemaskinen. Vi kunne så være færdige ved 8 – 8.30 tiden, hvorefter Stinne cyklede til Hurup, og jeg skulle i skole. Stinne sled umenneskeligt derhjemme i sin sparsomme fritid, vores mor var jo ikke rask. Til min konfirmation i april havde Stinne syet mit tøj hos skrædderen. Måske var jeg en stolt konfirmand i mit mørkeblå skræddersyede tøj. Mange år senere fik min stolthed et lille knæk, da Stinne betroede mig, at de 55 kr., der skulle gemmes til min konfirmation omgående var blevet brugt til at dække en lille gæld hos købmanden. Udgiften til tøjet trak skrædderen fra i hendes løn, hvad jeg siden aldrig har glemt, men skønnet på. Stinne er død for flere år siden.

Efter et par pladser i Heltborg fik jeg den første november 1938 plads som fodermester et sted på Thyholm, idet det var køer, som havde min store interesse. Jeg fik også en bedre løn, da lønningerne var begyndt at stige lidt. Jeg skulle have 1.000 kr. for et år. Det år fik jeg et sæt nyt tøj samt en ny cykel. Det kostede mig 220 kr., desuden skulle der betales lidt skat, hvad man startede med som 18 årig. Lidt kunne der dog også blive til sparekassen.

Vi skrev nu sommer 1938, da var jeg og min bror Verner en tur på Samsø. Der boede en moster og onkel, der var blevet gift i 1911 og var blevet forældre til to drenge og en pige. Et par år før vi besøgte dem, havde de mistet datteren og den yngste søn. Den ældste søn var gift og boede nu i Roskilde, så forældrene var

Aksel og Verner på tandem til Samsø.

Verner, moster og onkel. Hos dem fik jeg mit andet hjem.

nu ene og glade for vort besøg. Dengang beløb et års ferie sig til tre dage, men sammen med en søndag blev det fire. Vi havde lejet en tandem til turen. Vi fik fri fra vore pladser en fredag aften og sov hjemme et par timer. Ved tolvtiden kørte vi for at nå færgen ved middagstid. Vi havde et par dejlige dage derovre. Her er et billede af os på Besser Rev, der kun er få meter bred, men strækker sig 3 - 4 km. ud i havet.

Nabo til min mosters hus lå en gård. En dag gik vi derind og talte med fodermesteren, som fortalte os, at der om lidt kom en dyrlæge for at inseminere en ko. Det ville vi vente for at se på. Det var den legendariske og snart verdensberømte kvægmand Jens Gylling Holm, som vi vil høre mere til. Han blev senere min gode ven og ejede en mønstergård på 100 tdr. land i Onsbjerg. En gård med en mønsterbesætning af rød dansk malkerace, som det var kendetegnet på øen. I 1936 var en ung dyrlæge ved navn Larsen kommet til øen. Samme år begyndte J. Gylling Holm sammen med dyrlæge Larsen at anvende kunstig befrugtning i kvægavlen. Året efter rejste dyrlæge Larsen til USA og lærte farmerne derovre om denne form for befrugtning. Det som begyndte på den lille ø i Kattegat blev ret hurtigt nærmest verdensomspændende.

Besser var en lille landsby, hvor der faktisk ingen udflytning var sket, der lå 3 store gårde og vel 16 – 17 mindre ejendomme.

Jeg havde tænkt mig at blive de næste par år på Thyholm og derefter tage over på Samsø, men så brød verdenskrigen ud og stoppede mange ting. Blandt andet blev cykeldæk umulige at skaffe, derfor flyttede jeg tilbage til Heltborg i en gammel plads. I Hurup var der en lille landbrugsskole, hvor konsulent Larsen lige var blevet ansat. Om vinteren holdt han kursus for unge karle i månederne december til marts. Jeg lavede akkord med min husbond, så jeg kunne få fri på kursusdagen fra 13 til 16. Vi kunne så være hjemme til fodertid. Det blev tre vinterkurser, som jeg var meget glad for, da jeg ikke syntes, jeg havde råd til en hel vinter på landbrugsskole. Den lille ejendom, jeg tragtede

efter, kunne jeg nok klare med det jeg havde lært. Jeg husker endnu nogle ord fra konsulenten: »Thyboerne er dygtige planteavlere, men elendige kvægavlere«!

Første november 1945, da der igen var fred, havde min onkel på Samsø skaffet mig plads på en 100 tdr. land stor veldreven gård i Besser med 25 første klasses røde malkekøer og opdræt. Det blev starten på et nyt afsnit i mit liv. Jeg blev hurtigt glad for mit arbejde med en god besætning. På egnen var der en ungdomsforening, der holdt til i forsamlingshuset. Der var altid god tilslutning til gymnastikken, der var for både karle og piger. Desuden var der aftener med kulturelle møder og med folkedans. På øen var de heldige med, at de ikke havde mærket ret meget til krigen modsat andre steder, hvor både forsamlingshuse og skoler havde været beslaglagt af tyskerne. Til gengæld var øen meget isoleret på grund af, at det kun var småfærger, der holdt forbindelsen vedlige med de øvrige landsdele. Sommeren 1945 blev de større færger igen sat ind, hvad der bevirkede, at mange unge fra øen rejste ud og blev erstattet af unge fra det øvrige land. Mange unge vordende landmænd var facineret af øens ca. 8000 røde køer, der i ydelse mange år lå som nr. 1 i landet vel takket være den store kvægmand J. Gylling Holm. Der var ca. det samme antal indbyggere som køer. Bønderne havde foruden kvægavl en god indtægt af at avle asparges og tidlige kartofler. Desuden var et stort antal turister begyndt at invadere øen allerede i trediverne. Om sommeren, når køerne skulle på græs, fik de en grime på med en lille kæde i. De blev bundet sammen 2 og 2 efter hinanden, da der var over 1 km. når de skulle længst ud og blev så lukket ind i en indhegning. De var altid friske om morgenen, når de skulle ud på den gode græs, men når de om aftenen skulle hjem, kunne særlig de ældre køer være trætte af de lange traveture hele dagen. Jeg drev dem først op til ledet, koblede dem sammen, de ældre køer sidst, åbnede ledet ud til markvejen, de fandt så selv vejen hjem. Der var nogle af de ældre køer, som ofte skulle pirkes lidt til af min stok for at følge med. Når de kom til byen, drejede de ind på vejen gennem Besser, vel en 40-50 meter ad den vej, så drejede de ind til kostalden og blev stående til jeg kom, og lukkede dem ind. Der blev af turisterne taget et utal af billeder af den lange række køer som kom gående med mig bagefter.

I 1948 kom der med Marshall-hjælpen 8 selvkørende 8 fods mejetærskere af mærket Massey Harris til Danmark. De der havde råd til det kunne så købe dem af staten. Denne Marshall-hjælp blev givet dels som lån og dels som gave. De første år af hjælpen dækkede den 15% af vor samlede import. Det var en god hjælp for Danmark, der som alle andre lande, der havde været berørt af krigen, var fattig. Herregården »Brathingsborg« på Samsø købte 3. Der var før krigen enkelte bugserede mejetærskere, mens USA havde anvendt selvkørende i flere år. Der udkom på øen et lille ugeblad »Samsøposten«, i den blev der averteret, at den kommende søndag kunne alle, der måtte have lyst til det få lejlighed til at se mejetærskerne. Vi var flere unge, der fulgtes ad for at se dem.

Jeg tror, det halve af øens befolkning var mødt op. Måske for at gøre det til et særsyn kørte de tre mejetærskere bagefter hinanden. Det var kun 3 af godsets særligt udvalgte folk, man mente var ansvarsbevidste nok til at køre dem. Hvis en af dem var syg eller på anden måde forhindret, var det kun overforvalteren, som det blev betroet at køre dem. Hvis noget gik i stykker, skulle der måske bud helt til USA efter reservedele, da det kun var lidt, der fulgte med.

Jeg begyndte mine erindringer med, at aldrig har en udvikling gået så hurtigt som i vor generation. Det er kun godt 100 år siden, den første selvbinder kom til Danmark. Dengang en revolution hvor én mand med en binder kunne erstatte 16-18 mands arbejde, og negene var både smukkere og bedre bundet end med håndkraft. Mange spåede, at mejetærskeren hurtigt ville forsvinde igen. Den egnede sig ikke til det danske klima, sagde man, men den egnede sig tværtimod godt.

Udviklingen fortsatte, efter få år kom der mejetærskere med påsat halmpresser, men den udvikling stoppede. Det gav ingen besparelse,

Mejetærsker.

så de forsvandt ligeså hurtigt, som de var kommet og vender aldrig tilbage.

Der blev om vinteren holdt fodermesterkonkurrence for interesserede fra hele øen. Med stolthed kan jeg sige, at jeg blev nr. 1. Jeg havde sat ydelsen op pr. ko med knap 60 kg smør. Det var nu nok ikke noget at prale af, da der intet kraftfoder kunne købes under krigen. Det kunne vi nu få igen.

Gylling Holm, som var begyndt med den kunstige befrugtning i 1936 nærede visse betænkeligheder ved at en tyr nu kunne blive far til 5000 kalve om året. Selv om koen var højtydende, kunne afkommet blive dårligt, hvis tyren havde de forkerte egenskaber. Han havde derfor henvendt sig til forsøgslaboratoriet i København og foreslået dem en eller anden form for afkomstforsøg med avlstyre. Når en tyr var avlsmoden skulle den bruges kraftigt, til man havde et antal kvier. Derefter skulle den ikke bruges en tid. Først når man kendte disse kviers ydelse som malkekøer, kunne man afgøre, om den kunne anvendes. I 1946 begyndte man med 3 afkomstprøvestationer, hvor der hvert sted var 2 hold a 18-20 kvier. Prøvestationerne var underlagt forsøgslaboriatoriet, der ansatte en kvalificeret mand til at lede arbejdet. Som kvalificeret krævedes 9 måneders ophold på landbrugsskole og uddannelse som kontrolassistent. Kvierne som indgik i forsøget lejede man hos bønderne. Foderplanerne skulle være ens på alle stationerne, og alt foder skulle vejes til den enkelte ko. Hvis den ikke åd op, skulle dette også vejes. Assistenten skulle 2 gange om ugen kontrollere køernes ydelser af mælk og fedt og ved ugens slutning sende resultaterne af disse målinger samt, hvad den havde fortæret i samme uge af kraftfoder, og roer med mere til forsøgslaboratoriet. Nu da jeg på opfordring var ved at fortælle om mig selv, var det mit ønske at få et billede af Jens Gylling Holm, hans kone og 2 piger og en

Jens Gylling Holm.

dreng med. Da jeg ikke vidste, hvor børnene boede, ringede jeg til museet i Tranebjerg, der måtte have et billede af den store kvægmand. På museet fortalte man mig, at hans ældste datter Gertrud boede i Tranebjerg, og at man havde hendes telefonnummer. Gertrud, der havde været gift med en gårdejer på Samsø, blev enke for 3 – 4 år siden. Det var helt mærkeligt at tale med Gertrud efter 53 år. Vi havde siddet i bestyrelse sammen i Besser gymnastik- og ungdomsforening. Vi snakkede vist en halv time sammen. Hun ville nu finde et godt billede af faderen. Det sendte hun næste dag sammen med et vidunderligt billede fra deres sølvbryllup. Gertrud står til højre og søsteren til venstre. Hun er gift med en gårdejer i Vestjylland. Desuden er der sønnen Anders, som overtog slægtsgården. Gertrud fortalte, at sølvbrylluppet fejredes den 28. april 1946. Her randt mig et vidunderlig minde i hu. Jeg var inviteret til eftergildet vist nok dagen efter. Hvorfor skulle jeg med efter et halvt år på Samsø? Jeg husker tydeligt, at der i den store have var en mægtig blodbøg lige udsprunget. Jeg husker, at min husbond Einar Gylling altid lavede foderplaner for tildelingen af kraftfoder, når vi havde haft kontrolassistent på besøg. Da han kom med sin plan, havde jeg selv lavet en, hvad jeg fik lov til at fortsætte med at gøre. Ydelsen gik godt, og jeg havde klaret mig godt i fodermesterkonkurrencen. Dette fortalte jeg senere Gertrud. Ejnar Gylling havde måske pralet over for Gylling Holm, som han var i familie til, at han havde en dygtig fodermester. Hun sagde, at det største i faderens øjne var en god fodermester. Måske var det grunden til at jeg skulle med til deres fest.

Et års tid senere kom Gylling Holm ind i stalden til mig og fortalte, at hans fødehjem »Madebjerggård.« i Besser der ejedes af hans bror Klemmen Gylling Holm, ville have sat køerne ud. Her vil vi til næste år have lavet en prøvestation til 20 kælvekvier efter en bestemt avlstyr og vi vil have dig som forsøgsassistent. Jeg sagde omgående, det kan jeg ikke, jeg har blandt andet ingen uddannelse som kontrolassistent. Hans svar var, vi har en handelsmand i Besser, som har været kontrolassistent i mange år. Det kan han lære dig. Jeg tog så imod tilbuddet. Det var ellers forsøgslaboratoriet, som ansatte assistenterne. De havde det år en annonce i Landsbladet, hvor de søgte assistenter. Der kom ca. 100 ansøgninger, men der skulle kun bruges 6. Gylling Holm havde ladet dem vide: Vi har selv en mand herovre, som vi vil have. Hans ord var lov. Jeg var sammen med de 5 andre på en uges kursus på Landøkonomisk Forsøgslaboratorium, før vi skulle møde i vore nye stillinger. Der var nu 11-12 afkomstprøvestationer i landet. Kvierne skulle for at kunne indgå i forsøget kælve i tiden 1. Oktober – 15. November.

Det var ikke en stor produktion der var på den 100 tdr. land store gård. Hovedindtægten kom fra de 20 kvier, der kælvede om efteråret, og som vi havde i forsøg. Der var 30 torvegrise og 100 høns. De havde desuden til indtægt 3-4 tdr. land asparges og noget lignende med tidlige kartofler. I den tid arbejdet stod på var arbejdsstyrken nærmest fordoblet. Faktisk med ene kvinder.

Det blev et dejligt år, men næste år skulle der intet forsøg gøres på øen, hvorfor jeg fik følgende brev fra forsøgslaboratoriet.

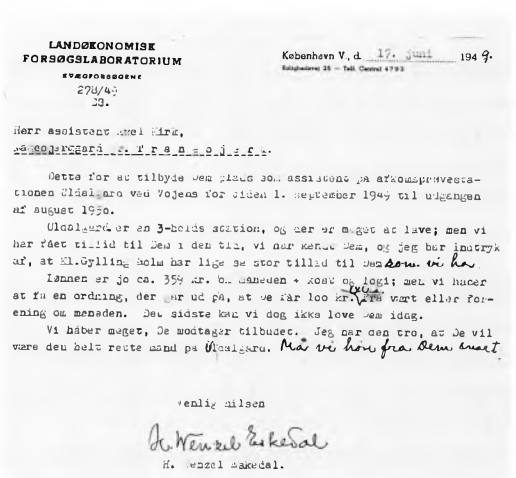

LANDØKONOMISK
FORSØGSLABORATORIUM
KVÆGFORSØGENE
274/49
JG.

København V., d. 17. juni 1949.

Herr assistent Axel Kirk,
Uldalgaard pr. Vojens.

Dette for at tilbyde Dem plads som assistent på afkomsprøvestationen Uldalgaard ved Vojens for tiden 1. September 1949 til udgangen af august 1950.

Uldalgaard er en 3-holds station, og der er meget at lave; men vi har fået tillid til Dem i den tid, vi har kendt Dem, og jeg har indtryk af, at Kl.Gylling Holm har lige så stor tillid til Dem som vi har.

Lønnen er jo ca. 359 kr. om måneden + kost og logi; men vi håber at få en ordning, der går ud på, at De får 100 kr. [illegible] eller forening om måneden. Det sidste kan vi dog ikke love Dem idag.

Vi håber meget, De modtager tilbudet. Jeg har den tro, at De vil være den helt rette mand på Uldalgaard. Må vi høre fra Dem snart.

Venlig hilsen

H. Wenzel Eskedal

H. Wenzel Eskedal.

Jeg blev så ansat på »Uldalgård« ved Vojens fra 1. september 1949. Kvægavlsforsøgene gav mig mange dejlige oplevelser. Før vi skulle

Her et billede fra Madbjerggård, hvor mand og kone traditionen tro hvert år lod sig fotografere sammen med tjenestefolkene. De sidder forrest sammen med tjenestepigerne. Bagerst fra venstre Peter Sørensen som havde været kontrolassistent i mange år og nu var handelsmand. Han boede på gården og lærte mig at gerberere. Dernæst de 4 karle, hvoraf den ene skulle hjælpe i stalden nogle timer hver dag.

starte det nye år den 1. sep. skulle alle assistenter, vist 12 i alt, et par dage ind på forsøgslaboratoriet. Vi skulle lære en ny regnskabsform. Her på Uldalgård havde vi 52-53 kvier i forsøg fra 3 tyre. Gården var på 100 ha. Terkil Jensen var hurtigt kommet i sognerådet og havde mange andre tillidshverv, hvorfor han havde stillet sin stald til rådighed for forsøg. Året efter skulle man på Samsø have et nyt hold kvier i forsøg, og da ringede Gylling Holm og spurgte, om jeg ville komme derover igen. Jeg havde haft 3 dejlige år på Samsø, men ville gerne have et år mere i Sønderjylland, hvor jeg var faldet godt til, og hvor jeg pludselig havde fået en anden opgave, som jeg følte, det var min pligt at løse. Terkel Jensen havde en traktor og to spand heste, og jeg skulle have 2 mand til stalden, hvad han averterede om i avisen. Der var ingen som ville i stalden, en ville følge heste, men 43 ville være traktorfører. Jeg sagde til Terkel Jensen, at jeg havde en bror 19 år gl. Han har kørt traktor de sidste par år, han hedder Henning og vil også gerne have pladsen. Henning og min bror Svend, der var et år ældre end Henning var en dygtig og afholdt tjenestekarl havde fået sparet lidt penge sammen, men var kommet ind i store psykiske problemer, blevet ruineret og var rejst til København for at arbejde på en fabrik, men var på nuværende tidspunkt soldat i Tønder. Jeg skrev til ham om at komme herop. Hans svar var, at der var blevet noget væk for ham, vist et gevær. Erstatningen trak de af hans løn, så han havde ingen penge at rejse for. Jeg sendte ham så flere gange penge til billetter. Han skulle hjemsendes til september. Jeg spurgte ham, hvad han så ville. Han ville tilbage til København, hvor han kunne få arbejde. Det må du ikke,

sagde jeg til ham. Han havde en skattegæld på 1.000 kr. og knap tøj på kroppen og havde svært ved at begå sig i storbyen. Terkel mangler en mand til høsten, måske kan du få pladsen, og den fik han. Jeg blev dog ked af det en dag, da Terkel spurgte mig, hvad Svend fejlede. Hvad han end bliver sat til, så står han bare og glor. Jeg blev bange for at Terkel ville vise ham væk. Der gik nogle dage så spurgte jeg Svend, om han ikke ville ind i stalden til mig, hvad han godt ville. Det sagde jeg til Terkel, der blot rystede på hovedet, og sagde, at det så blev på mit ansvar. Vi fik foruden Svend en af hans præstekammerater. Foruden Knud var vi nu 3 brødre fra Heltborg på Uldalgård. Efter få dage følte jeg, at Svend var blevet som et nyt menneske, og en dag sagde han til mig, nu ved jeg, hvad jeg vil. Jeg vil være fodermester. Engang hen på vinteren udtalte Terkel Jensen: "Aldrig har arbejdet i stalden gået så godt som i vinter". Hen på foråret fik jeg nogle spekulationer. Jeg skulle kun have en medhjælper om sommeren og var glad for dem begge. Men moralsk ville jeg gerne beholde Svend, måske ville han ellers stikke af til København igen. En dag sagde Terkel til mig: »Jeg skal have en ny forkarl til sommer, tror du ikke Knud kunne tage den plads. Han er en stor kraftig og dygtig karl og så beholder du Svend i stalden«. Jeg talte med Knud om det, han betænkte sig et par dage, men foretrak at flytte tilbage til Thy, hvor han fik en fodermesterplads. Om sommeren var arbejdet ret let på forsøgsstationen. Køerne gik på græs både nat og dag, der var kun udvejningen af kraftfoder og kontrolarbejde m. m. Svend og jeg fik akkord på at passe gårdens svin, hakke roer m. m. Svend havde fået sin skattegæld betalt og samlet sammen til et landbrugsskoleophold. Så ville vi prøve, om han kunne få min stilling bagefter.

Jeg tror, det var sidste gang forsøgsleder K. Hansen besøgte mig på »Uldalgård«, at jeg sagde til ham, at Svend havde lyst til at afløse mig ved kvægforsøgene. Han ville til vinter på Lægård Landbrugsskole. Skulle de evt. på grund af sygdom mangle en assistent, så kunne Svend tage pladsen uden kursus. Denne sommer havde han og jeg hjulpet hinanden ved det

Billedet er fra en skøn sommeraften i 1950 på Uldalgård. Manden og konen var ikke hjemme, da min bror Henning tog dette morsomme billede. Af de tre største drenge sidder Tage på skorstenen, Erik og Jørgen ved vinduet nedenunder, på min ryg den yngste pige Ruth og ved siden af Selma og Marius. 23 år efter den aften besøgte deres far mig. Jeg viste ham dette billede, som han aldrig havde set, men som han morede sig meget over.

hele. Efter skoleopholdet ville han være en fuldbefaren assistent. Omkring 1. april året efter ringede K. Hansen til Lægård og fik Svend i tale og spurgte ham, om han kunne blive færdig med skolen til 1. Maj, for de manglede en assistent til afløsning i ferietiden. Svend assisterede denne sommer på Bornholm, Sjælland, Fyn samt på Uldalgård. Derefter begyndte han 1. september på en forsøgsstation ved Gråsten, hvor han var et par år.

Da der skulle oprettes en station for afkomstprøver i England henvendte man sig til Landøkonomisk Laboratorium i København og spurgte, om de havde en erfaren ung mand, som de kunne få det første år. Valget faldt på Svend. Forsøgsleder K. Hansen rejste med

Den lille 4-5 årige Marius var slem til at løbe ud i marken til Henning for at få en køretur når han pløjede. Det var selvfølgelig ulovligt.

derover og hjalp med starten. Året efter kom Svend tilbage til sin gamle plads. Han fandt en kvindelig lærer, og et år senere tog han på seminarium og blev lærer med speciale i sløjd, som han også kom til at undervise i. Efter en del år blev han syg. Lægen mente, det var støv fra savsmuld, der havde ødelagt hans lunger. Han døde kun 61 år gammel.

Han var nu borgmester i Vojens storkommune og skulle til et møde i Thisted dagen efter, hvorfor han kørte tidligt hjemmefra dagen før og ville besøge Henning, som da var formand på teglværket i Næssund, hvad han fik oplyst hos købmanden i Heltborg. Derefter ville han besøge Knud, men kunne ikke finde derhen. Han kom til mig lige før spisetid, hvorefter vi fik en hyggelig aften sammen, før han skulle til Thisted, hvor han havde bestilt hotelværelse. Jeg spurgte ham blandt andet om nogle af de karle, jeg havde været sammen med på »Uldalgård«, hvor de var med mere. Svaret var: »Det ved jeg ikke, de eneste karle vi rigtig kan huske var I tre brødre, som var på samme tid«. Terkel tilføjede, at året efter kom Svend der for at afløse den daværende assistent. I min tid var ferien kun 8 dage, nu var det blevet 14 dages ferie, derfor flere afløsere.

Når vi ser i bakspejlet, kan vi så spore nogen gevinst ved disse kvægavlsforsøg? På Samsø var der en bonde, der havde 11-12 gode køer, hvorfra han solgte avlstyre til store penge. Man sagde, han gav køerne kraftfoder 4-5 gange om dagen, sidste gang før han gik i seng. Jeg havde en af hans kvier med i forsøget. Den ydede 170 kg. smør, gennemsnittet for holdet var 205 kg. Året efter havde han også en kvie med, dens ydelse var 171 kg. mod et gennemsnit på 210 kg. Den slags eksempler var der mange af i landet. Man købte en høj ydelse ved hjælp af et overforbrug af kraftfoder. Det fik man dækket og oven i købet overskud ved salg af avlstyre fra »højtydende« besætninger. Fodringen var jo ens på alle prøvestationer, den billige grovfoder og kraftfoder efter ydelse. Den første gennemsnitsydelse var på 180 kg. Da forsøgene stoppede i 1980 var den på 280 kg. smør. Man kunne nu gennem EDB systemet hurtigere og billigere finde de gode avlstyre. De 280 kg. smør var inklusiv 11-12% vand, der var iblandet, da smørret ellers var for fedt. I 1970 gik man over til at regne med ren smørfedt, det som køerne i virkeligheden havde ydet. I år 2000 havde Danmarks kontrollerede køer i alt (5.157) i gennemsnit ydet 327 kg. ren smørfedt, en stigning på 100% i løbet af godt 50 år. Denne fantastiske stigning skal en stor kvægmand, Gylling Holm have den største del af æren for. Han begyndte med den kunstige sædoverføring og senere prøverne. Der var ingen kvægavlsforeninger, som ville købe nye avlstyre, hvis dens afkom ikke var prøvet. Det var kun de allerbedste, som skulle bruges til avl. Jeg mindes i 1948, da vi var på kursus i København, at forsøgsleder Eskedal udtalte, at en god ydelse afhang af to ting: en god tyr og en god fodermester.

Da det var ved tiden, at jeg ønskede at slutte min stilling på Uldalgård, fik jeg følgende smukke brev fra forsøgslaboratoriet.

Med dette brev går mine tanker i taknemmelighed til Gylling Holm for den tillid han havde fået til mig allerede kort tid efter min ankomst til Samsø. Et halvt år efter blev jeg inviteret til eftergilde ved hans sølvbryllup. Jeg blev den første forsøgsassistent på Madbjerggård afkomstprøvestation, og dernæst fik jeg tilbud om pladsen på den større Uldalgård. Gylling Holm var uddannet landbrugskandidat og foruden at drive sin 100 tdr. store gård var han kvægavlskonsulent. Han var i mange år formand for De danske Kvægavls-

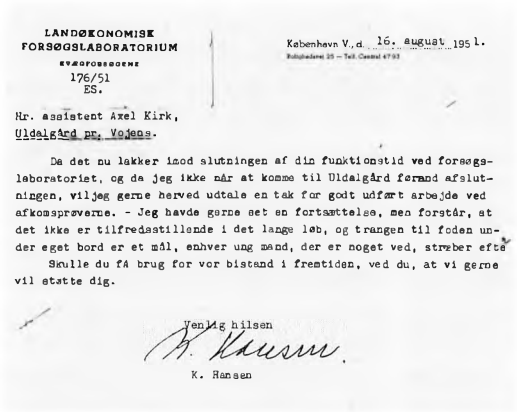

LANDØKONOMISK
FORSØGSLABORATORIUM
EVÆGTFORSØGENE
176/51
ES.

København V., d. 16. august 195 1.

Hr. assistent Axel Kirk,
Uldalgård pr. Vojens.

Da det nu lakker imod slutningen af din funktionstid ved forsøgslaboratoriet, og da jeg ikke når at komme til Uldalgård førend afslutningen, vil jeg gerne herved udtale en tak for godt udført arbejde ved afkomsprøverne. - Jeg havde gerne set en fortsættelse, men forstår, at det ikke er tilfredsstillende i det lange løb, og trangen til foden under eget bord er et mål, enhver ung mand, der er noget ved, stræber efter.

Skulle du få brug for vor bistand i fremtiden, ved du, at vi gerne vil støtte dig.

Venlig hilsen

K. Hansen

foreninger, senere udvidet til økonomisk samarbejde med Norge, Sverige og Finland og i mange år formand for dette samarbejde. I Milano har de også haft gavn af hans arbejde. Æret være hans minde.

Jeg rejste hjem og begyndte at se på ejendomme. Jeg havde en sammensparet kapital på 28.000 kr. men kunne se, at tiden var løbet fra den lille ejendom med 4-5 køer. Jeg kan huske, at min far sagde til mig: »Hvad i alverden tænker du på, du har sådan en god stilling, og så tænker du på at købe ejendom«! Jeg så en dag i Jyllandsposten, at en lille gård i Havndal ved Randers var til salg. Den rejste jeg ned og købte. Det var måske lidt dumt, en halvdårlig gård og meget forsømt, lidt held var der alligevel. Som nabo havde jeg en lille ejendom, hvor manden efter 3 års ægteskab var død dagen før jeg overtog min gård. Hans enke Modith på 26 år stod med to drenge, Tage på 2 år og Kaj på 1 år. Knap 1 år senere blev vi gift, og jeg blev godt gift.

Vi var unge, arbejdsdagens længde så vi aldrig på. Vi var enige om, at vi ville have gården rettet op, så vi måske senere kunne købe en bedre. Vor lykke varede kun seks år, så var jeg enkemand. Foruden den store sorg gav det

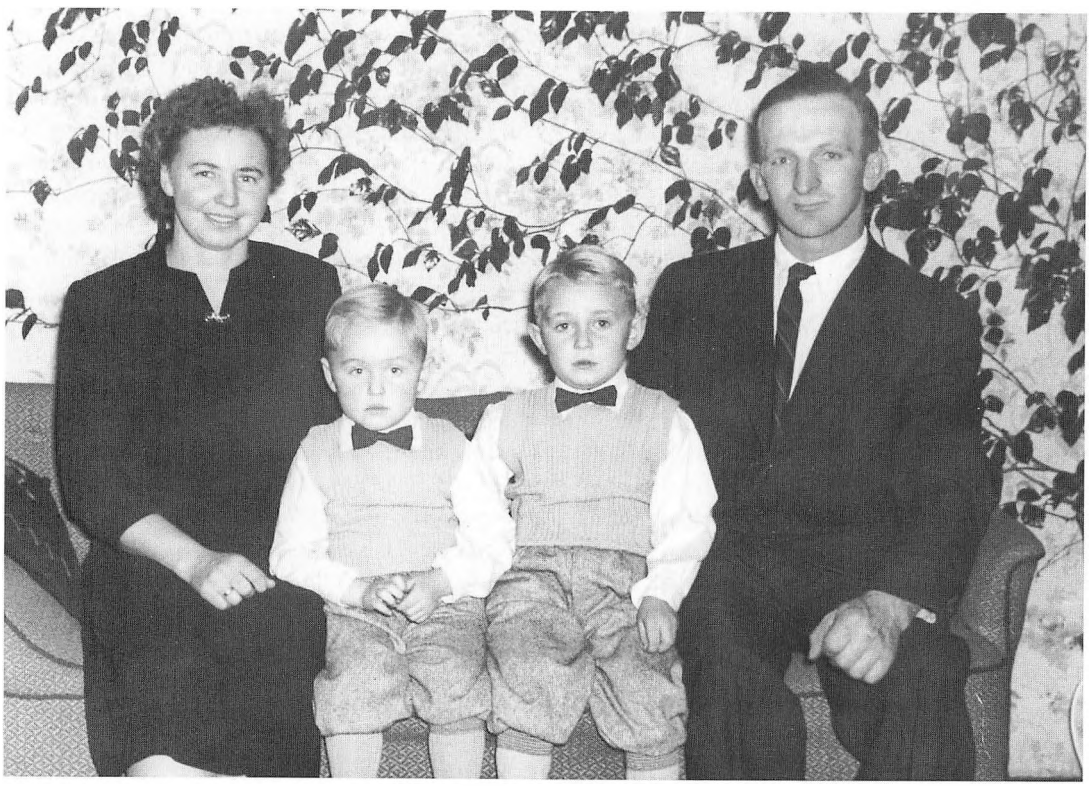

Modith, Kaj, Tage og jeg.

problemer. Jeg var nu ene om det, vi havde været to om. Jeg havde lovet Modith at beholde drengene, som jeg adopterede. Det var vanskeligt at få en husbestyrerinde, for på det tidspunkt begyndte fabrikkerne at søge kvindelig arbejdskraft til lønninger, jeg ikke kunne konkurrere med. Efter nogle år kunne jeg sælge gården og købe en i Elsted. Den var på 58 tdr. land første klasses jord, men med dårlige avlsbygninger. Vi fik dem alle ombygget de første 2-3 år. Vi kunne nu have 50 malkekøer samt opdræt, og desuden kunne vi opfede 500 slagterisvin om året. Hele ombygningen fik vi lavet for 188.000 kr. Det var før de store prisstigninger satte ind. Men nu begyndte den store »dille«, at alt skulle være større. Jeg blev også ramt af den og tilkøbte jorde fra 3 ejendomme, hvis jorde lå op mod vores. Vi byggede til stalden, så vi nu kunne holde 80 køer. Efter nogle år overtog Kaj og Anni gården. De havde i nogle år boet i et lille nedlagt landbrug. Vi byttede så omkring. For nogle år siden byggede de en løsdriftsstald, der var beregnet til 130 køer. De havde købt 2 mindre gårde, så der nu var 100 ha. til gården. Kostalden, vi byggede for 33 år siden er nu løsdriftsstald for ungkreaturer.

For 28 år siden, i 1973 smilede lykken til mig igen. Jeg blev gift med Kirsten, som var fra Vinderup. Hun havde været enke i 12 år. Hun mistede sin mand i 1961 og stod alene med tre drenge og en pige, der døde som femtenårig af kræft et år efter, at hendes far var død. Kirsten havde også prøvet lidt af livets hårdhed. Den 29. juni 1999 fejrede vi med sølvbryllup de første 25 lykkelige år sammen.

Kort tid efter at vi var gået på pension, kom jeg ved et tilfælde i besiddelse af min bedstefars dagbøger, der var skrevet i årene 1866 til 1906, samt hans regnskab for de sidste 25 år. Samtidig fik jeg tre gode venner, pensionerede lærere, der i mange år var kommet på Landsarkivet i Viborg. Nu blev jeg fjerde mand. Hvad jeg har fundet der, har sammen med dagbøgerne været grundlaget for mine artikler i årbøger med mere. Det er en af disse venner, der har opfordret mig til skrive nogle af mine erindringer, hvad jeg håber at sprede lidt glæde

Sølvbrudeparret.

med. En vidunderlig pensionisttilværelse har det været sammen med Kirsten og mit skriveri.

Årene i Skrydstrup var så betydningsfulde for mig, at jeg senere har fattet interesse for egnens historie, hvad der ikke var tid til, mens jeg var der. Det er årsag til følgende.

En besættelseshistorie

Da Skrydstrup skulle rømmes.

Efter 2 år i Skrydstrup var det kun lidt, jeg vidste om dette emne. Jeg henvendte mig derfor for nylig til Vojens bibliotek, der ligger inde med historiske årbøger, der nok behandler dette emne, og som venligst har tilsendt mig kopier om sognets historie.

Indtil 1942 var Skrydstrup en landsby som så mange andre. Der var ca. 750 indbyggere, og det var kun ganske lidt, man havde mærket til

krigen. Man byggede ny skole, som man indviede i 1943, og samme år holdt mejeriet jubilæum, og ved begge lejligheder blev der udtrykt gode fremtidsønsker for sognet. Ingen anede hvilken skæbne, der få måneder senere skulle overgå det lille sogn.

I 1942-43 indtraf krigens afgørende vendepunkt særlig de store nederlag i El Alamain og Stalingrad, men for tyskerne skulle krigen vindes, uanset hvor stort tabene af menneskeliv blev. De frygtede nu en invasion af Jylland. Til Atlantvolden hørte støttepunkter med flyvepladser, og det flade hedelandskab på Skrydstrup mark var velegnet hertil. Den tyske øverstbefalende skal have udtalt, at området var som en gave fra himlen. Fra november 1943 blev det meddelt, at værnemagten ville beslaglægge 28 ejendomme til flyveplads. I begyndelsen af 1944 fik beboerne den officielle meddelelse. Byen skulle være rømmet den 1. marts. Sognet blev som helhed tappet for 2/3 af sine 780 indbyggere. Nu var det ikke 28 ejendomme, men 120 ejendomme, der blev eksproprieret, heraf 80 landbrugsejendomme. Beboerne fik udbetalt 75% af vurderingssummen, som blev hentet i den danske statskasse. Der blev nu trådt mangen en cykelpedal. En tid efter var nogle af Skrydstrupbeboerne spredt over store dele af Fyn og op mod Horsens. På den nedlagte Bækskov station flyttede 4 familier ind. I 1944 var 2000 arbejdere beskæftiget ved anlæggelsen af flyvepladsen. De blev afhentet i lastbiler over hele Sønderjylland.

Terkel Jensen og kone kom i 1935 til Skrydstrup fra Vejleegnen og købte en hedegård på 62 tdr. land. Der var 10 køer plus opdræt m.m. Terkel fortalte engang, at køerne gav for lidt, så dem satte han ud og satsede i stedet på kartofler og alt i grønsager. Om efteråret gravede de kartofler op om dagen og sad ofte om aftenen helt til midnat og sorterede kartofler i lyset fra en flagermuslygte. De var heldige, da krigen brød ud, var alt i grønsager en guldgrube. Deres gård i Skrydstrup var en af de første tyskerne eksproprierede, men da kunne de købe den 225 tdr. land store Uldalgård med gennemgående god jord.

Allerede i 1940 var Terkel Jensen blevet

Skrydstrups navnkundige sognerådsformand og senere borgmester i Vojens, Therkel Jensen.

medlem af sognerådet. Senere begyndte tyskerne at ekspropriere jord til en flyveplads. Alle i Skrydstrup havde regnet med, at det kun var arealet til flyvepladsen, som skulle rømmes. Derfor kom det som et chok, da der den 8. februar 1944 kom meddelelse om, at hele byen skulle rømmes. Det drejede sig om 56 ejendomme med 249 personer. Byens borgere fik 14 dages frist, og var de ikke til den tid flyttet, ville det ske med værnemagtens hjælp. Den 23. Februar indbød Terkel Jensen til møde på Uldalgård, hvor han ved håndsoprækning blev valgt til formand. Alt var kaos. Den 27. februar 1944 blev kirken lukket efter at beboerne for sidste gang var forsamlede til gudstjeneste. Det blev en gudstjeneste så gribende, at den skulle opleves for at forstå det. Længe efter blev menigheden stående på kirkegården. Det var vanskeligt at forlade samværet, grædende sagde beboerne farvel til hinanden. Kirkegården var lukket i 1½ år. Den var beskyttet af trådhegn, og blev passet af krigsfanger. Familiegravsteder kunne bruges eller besøges. Dagen efter kapi-

tulationen henvendte Terkel Jensen sig til den tyske kommandant på skolen, han ønskede at overtage ledelsen af de 1500 ha. landbrugsjord, der var under flyvepladsen og som de sidste par år var passet af polske krigsfanger. Det var et stort problem, at der de sidste dage var ankommet 4.000 invalide flygtninge til Skrydstrup. Mange af dem var blinde, andre manglede arme eller ben. De blev anbragt i alle de tomme huse. På Vojens ungdomsskole blev der oprettet en slags lazaret. Sommeren 1946 var Skrydstrup stadig et lukket land, der husede ca. 3700 flygtninge. Først i 1947 kom der gang i salget af husene, hvortil de forrige ejere havde forkøbsret. Mange huse og gårde var nærmest ruiner, dels havde de stået tomme, dels huset flygtninge. Efter 4 år var de tidligere ejere groet fast på nye steder, så næsten ingen havde lyst til at begynde forfra. Der kom kun 40 personer tilbage deraf 3 landmandsfamilier. Nu blev Terkel Jensen driftsleder af den landbrugsjord, der hørte under flyvepladsen. Han havde til hjælp 8 forvaltere. Flygtninge hjalp til på gårdene uden løn, men fik kosten. Jeg mindes, da jeg kom til Uldalgård, at vi snart aldrig så Terkel Jensen. Tidligt om morgenen kørte han ud til flyvepladsen for at tilse arbejdet på de 1500 ha. jord og på gårdene, hvor de begyndte at få indsat besætninger, både køer og svin. Han havde meget at gøre og kom altid sent hjem. På Uldalgård havde han en dygtig forkarl, som forestod markarbejdet med 4 karle til hjælp. Stalden var mit domæne, hvor jeg havde 2 mand til hjælp om vinteren og 1 om sommeren. Min arbejdsgiver var Forsøgslaboratoriet i København, hvorfra en forsøgsleder kom en gang om måneden og tilså arbejdet og diskuterede eventuelle problemer. Det var dejlige år, som jeg sluttede med i 1951. Nu ville jeg have mit eget.

N.B. Flyvepladsen kostede den danske stat 80.000.000 kr. i 1945 priser.

Tak til Agnes Svendsen, bibliotekar på Vojens Bibliotek for det, hun sendte mig og tak til en af forfatterne, som jeg har været i telefonisk forbindelse med. Det glædede mig, at det var i deres interesse, at jeg ville bruge det i Historisk Årbog for Sydthy. Denne forfatter er Asmus Schmidt, søn af Johan Schmidt, der var sognerådsformand i Skrydstrup. Han skulle være en slags organisator ved overdragelsen til tyskerne, da de eksproprierede Skrydstrup, hvad jeg tror ødelagde ham både fysisk og psykisk. I februar 1944 blev stillingen overdraget til Terkel Jensen.

Jeg tænker ofte på, at vi de første år efter krigen tit hørte dette udtryk: »Aldrig mere en 9. april«. Men i de senere år synes jeg, dette løfte er som glemt. Jeg har hørt udtalt, at det skal mine børn og børnebørn ikke have at gruble over. Jeg tror borgerne i Skrydstrup har tænkt modsat, når de har skrevet årbogen 1993, hvor de endnu overlevende har fortalt om, hvordan deres tilværelse og planer for fremtiden med et slag blev ødelagt. Jeg føler, det er vores pligt at være solidariske med dem og med andre mennesker, der får deres tilværelse ødelagt. Vi fatter ikke hvilke lidelser, de påføres.

For vore efterkommeres skyld må vi ønske, at der aldrig for dem kommer en 9. april.

Miehernes gravsteder i Sydthy

Af Jytte Nielsen, Heltborg Museum

»En Følelse af Tryghed besatte hende, da hun i Efteraaret vendte tilbage fra København og naaede Oddesund.
Hun rankede sig i vognen, lod den stride Blæst fra Limfjorden friske sit Ansigt, aabnede sine Læber for at smage den. Hun lod sit Blik glide langt ud over de flade Marker, som følte hun Milene.Hun kom hjem i Stuerne, saa paa alle Ting, gik ud i Haven, lod det høje, vaade Græs under Træerne slaa op om sig. Hun snuste til Æblerne, gik over i Kostalden, strøg sin Haand over Køerne og kløede Grisene på Ryggen.
Derfra gik hun over på Marken til den gamle Gravhøj.

Her stod hun længe og bestemte, at naar hun engang kom hjem for stedse, saa vilde hun hvile her, og efterhaanden vilde hun have hele sin Familie ind til sig.«

Kvinden, der her beskrives, er cirkusdronningen Dora Miehe, og stedet er Cirkusgården i Ydby i Sydthy. Beskrivelsen findes i Axel Holms bog »Saadan et liv« fra 1946. Heri skildrer han Dora Miehes liv og levned, som han opfattede det.

Gravene på Ydby Kirkegård

Dora Miehe blev selv gravsat i den gamle gravhøj, men før det skete, havde hun begravet flere af sine nærmeste på Ydby Kirkegård.

I 1894 blev hun gift med kunstberider Carl Vilhelm Imker, men efter blot 2 års ægteskab døde han i april måned 1896, og han blev gravsat på kirkegården ved Ydby Kirke. Han ligger begravet nordøst for koret, og som gravsten valgte hun en sandsten med bladløv, hvid marmorplade og et marmorkors øverst. En tidstypisk sten, udformet som en grotte.

På samme gravsted ligger også Dora Miehe og Carl Imkers datter Louise begravet, tillige med dennes mand forretningsfører Heinrich Hugo Carl Vogelbein. Sidstnævnte blev gravlagt i 1941, mens datteren Louise først døde i 1962. Da Louise Vogelbein døde havde

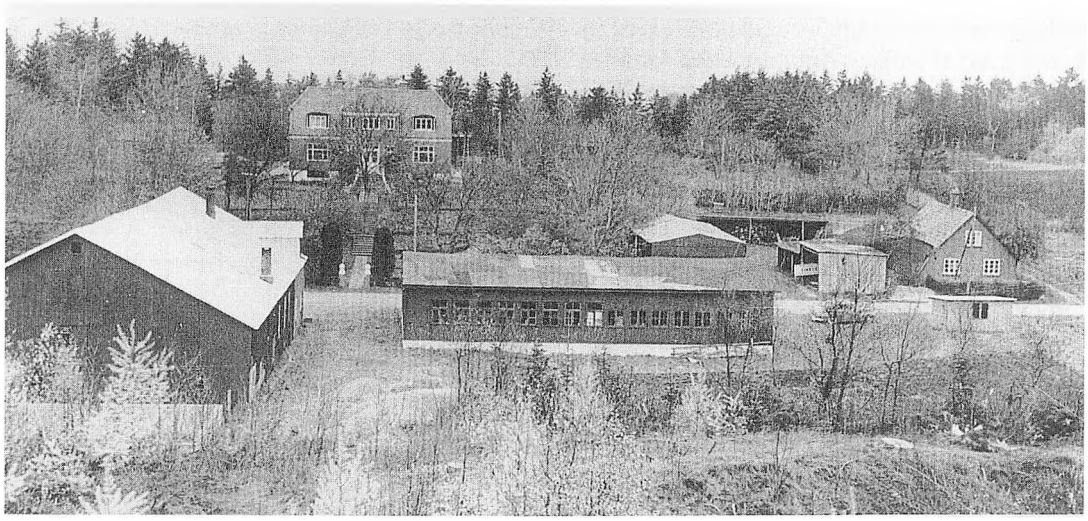

Cirkusgården i Ydby. Yderst til højre i billedet ses højen, som rummer mausoleet.

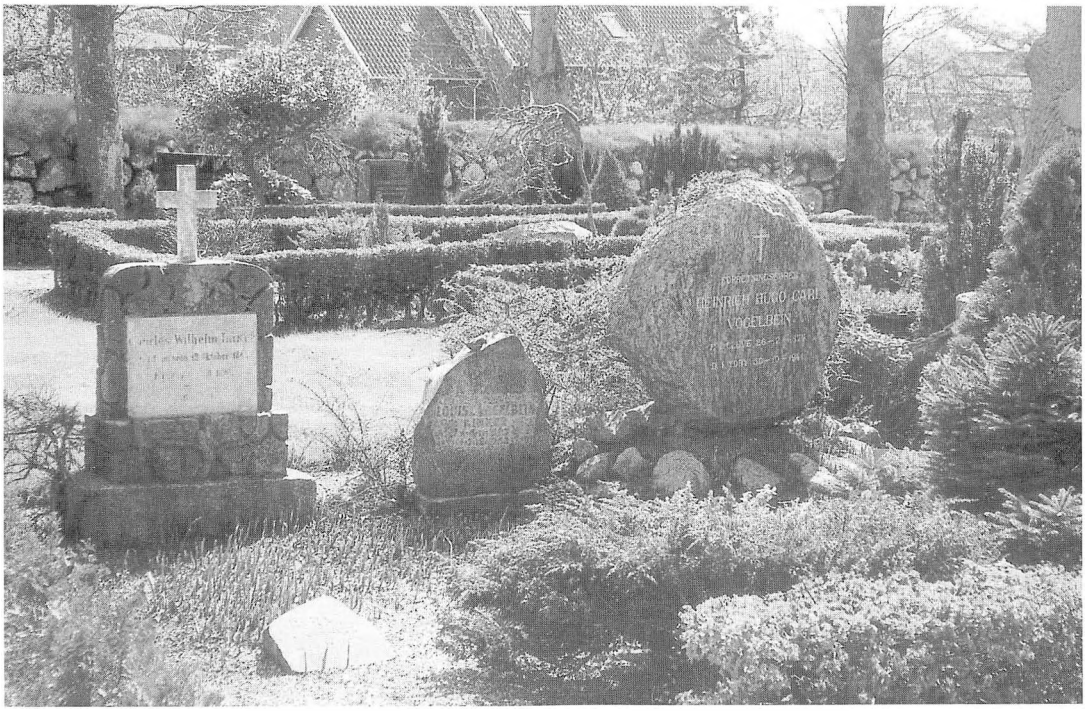

Carl Imker, Louise og Heinrich Vogelbeins gravsted på Ydby Kirkegård.

mausoleet i den gamle gravhøj allerede været i brug længe, og egentlig burde en gravsættelse her være naturlig, men sandsynligvis har ønsket om at blive gravlagt ved sin mand frem for med sin mor, været stærkest for Louise.

Dora Miehe giftede sig igen i 1898 med reckakrobaten Hermann Pfänner. Dette ægteskab varede til hans død i 1922. Endnu en gang måtte Dora Miehe gå den den tunge gang til kirkegården i Ydby.

Hun valgte et nyt gravsted, umiddelbart ved siden af sin første mand, og rejste så et stort og nærmest monumentalt gravminde over sin afdøde mand - nu cirkusdirektør Hermann Pfänner.

En høj brunrød granitsten, formet som et træ med afhuggede grene, og midt på træet inskriptionen.

Altså et symbol på det afbrudte liv. Rundt om gravstedet satte hun små granitsøjler, udformet som afhuggede træer, og imellem disse jernlænker. Sammenligner man de to gravsteder for de to ægtemænd, er det tydeligt

Hermann Pfänners imponerende gravsted på Ydby Kirkegård.

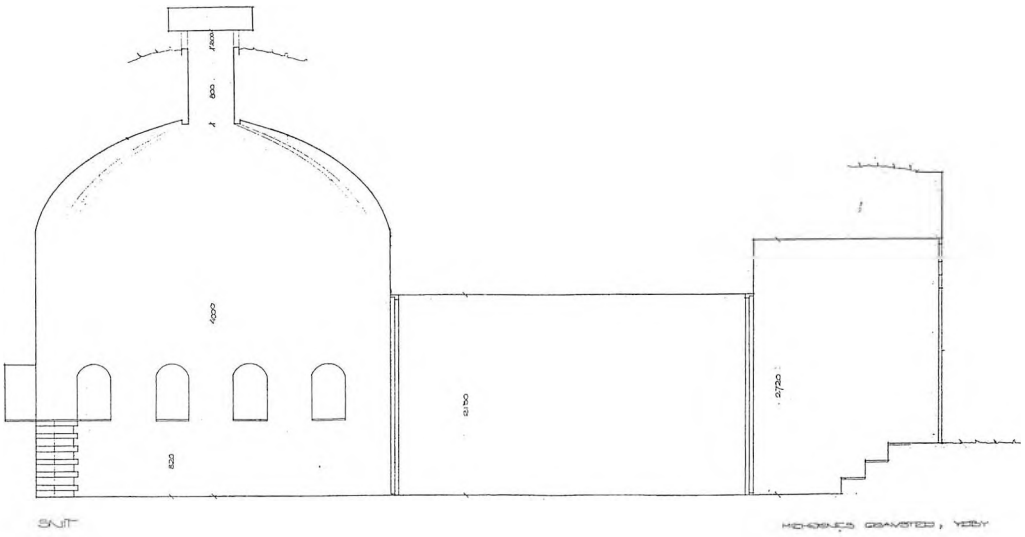

Snittegning af mausoleet i gravhøjen.

at se, at de to årtier har været gunstige for cirkusdynastiet, og at Hermann Pfänners gravsted er en direktør værdig.

Alle de omtalte gravsteder for cirkusfamilien på Ydby Kirkegård er nu fredet i forbindelse med gravminderegistreringen.

Mausoleet ved Cirkusgården

Dora Miehe giftede sig aldrig igen , men levede i mange år i et ægteskabsligende forhold med Heinrich Kolzer. Hun har sikkert lovet sig selv at der ikke skulle blive en tredje gang til Ydby kirkegård, og snart begyndte en plan at tage

En blomstersmykket høj - efter Dora Miehes gravsættelse i 1945.

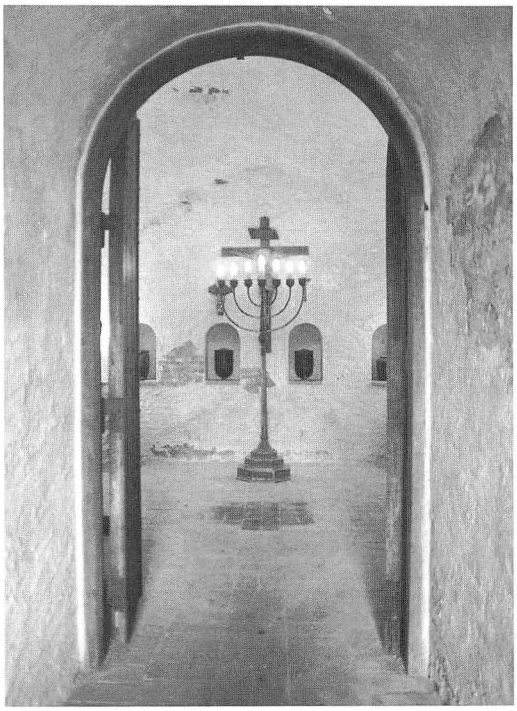

Et kik ind i mausoleet med urnerne i baggrunden. Foto: Claus Madsen.

form. Hun ville gravsættes på Cirkusgårdens jord - i den gamle gravhøj, umiddelbart øst for den nye villa.

Men den gamle høj var en broncealder-gravhøj, og sådanne er fredede. Havde Dora Miehe imidlertid fostret en ide, så skulle den føres ud i livet. Det har længe undret undertegnede , hvorledes hun kunne bære sig ad med at få lov til at bygge et maosoleum i en fredet gravhøj. Rygterne siger ganske vist, at hun var indflydelsesrig og vedholdende, men fredningsloven er svær at komme udenom.

I museets arkæologiske arkiv blev gåden imidlertid løst. I sognebeskrivelsen under Ydby sogn nr. 55 står der nemlig at læse i forbindelse med en berejsning i 1915 af gravhøjen: »Høj, ca. 2,2 M.h. I Midten er omtrent på Bunden indbygget et Røgehus.«

Vi kan altså se at ødelæggelsen af højen har været næsten total allerede i århundredets begyndelse.

Og hvem har så bygget røgehuset? Sandsynligvis er det også Miehe slægten, men det er i så

Anno 2001. Mausoleet er i privateje, og ejerne Jonna og Skipper Kragh Møller værner med stor nænsomhed om stedet.

fald sket før fredningen af gravhøjen i 1930-erne.

Dora Miehe fik tilladelse til at indrette sit mausoleum i 1944. I deklarationen fra december måned 1944 står der at læse at hun både har opnået justitsministeriets og Nationalmuseets tilladelse til at indrette et familiegravsted til henstilling af askeurner. Da hun fik tilladelsen havde hun næppe forestillet sig, at hun skulle blive den først gravsatte i højen - og det allerede inden et år var gået.

Dora Miehe døde den 18. august 1945 i Cirkusgården i Ydby. Hun var blevet syg nogle dage forinden, mens Cirkus Miehe opholdt sig i Thisted, og var straks blevet kørt til Ydby. I nekrologen over hende i Thisted Amts Tidende står sluttelig skrevet: »Fru Dora Miehes Jordefærd vil finde sted i det smukke Mausoleum, som for et Par Aar siden med Nationalmuseets Tilladelse blev indrettet i en halvvejs ødelagt Broncealderhøj paa Cirkusgaardens Marker«.

10 år senere i 1955 kom endnu en urne ind i mausoleet, nemlig Heinrich Kolzers. To af Dora Miehe og Hermann Pfänners børn er ligeledes gravsatte i kammeret. Det drejer sig om Virginia og Eugen, der døde i hhv 1967 og 1968. De resterende 10 urnenicher er tomme. Dora Miehe fik det næsten som hun bestemte det i Axel Holms bog!

Sådan set fra min synsvinkel

Om den gamle skole

Af Charles Nielsen, Brendgårdvej 15 Ydby

Kan du ikke sige noget godt om dit medmenneske - kan du i det mindste holde din mund. Det er et godt princip, som jeg desværre i nogen grad må være overhørig, nu hvor jeg efter bedste evne, vil forsøge at fortælle lidt om min skoletid i Tvolm

Siden dengang, er meget forandret, skolens grusvej og legeplads er blevet asfalteret, facaden har skiftet farve fra hvid til rød, taget, døre og vinduer er blevet fornyet. En restaurering der næsten, har gjort skolen ukendelig. På arealet mellem skolevejen, og »kirkegårdens« havedige, skjulte træerne ikke et stort maskinhus, idet hele stykket lå hen i græs, uden træer og buske af nogen art. Nede på legepladsen, hvor vi havde bom og ribber, til sommerhalvårets legemsøvelser, kunne det i fugtige perioder, være svuppet og engagtig

Udhuset, der endnu er kendelig, havde flere funktioner, bl.a. rummede det skolens brændselsbeholdning, lærerfamiliens cykler, og anden habengut. I husets nordøstlige hjørne, længst væk fra legepladsen, havde drengene, deres lille uhumske retirade, og til fremme af rummets friskluftforsyning var dørens øverste del, fremstillet som et bikubelignende tremmesystem. Men det var ikke et sted der indbød til længere ophold. Af et gammelt fotografi, fremgår det, at huset var større, mens det endnu rummede stald og lade, til et lille landbrug, der blev drevet af læreren, som en del af lønnen.

Som det kan ses i dag, var skolebygningen én lang længe, med lærerens lejlighed i den vestlige og skolestuen i den østlige ende. Med hvide vægge og med vinduer mod syd og nord, var rummet lyst men uden hygge.

Det sparsomme inventar, bestod af fire rækker bundsolide bord og bænkesæt, et kateder på sokkel, lærerens polstrede stol med armlæn, to tavler, et danmarks- og verdenskort, et

skab til sangbøger, hæfter og lignende, og midt for endevæggen, stod den rummelige kakkelovn, der kun måtte betjenes af læreren.

Med den venlige lærerinde, i Sdr. Ydby forskole, havde skiftet til Tvolm, kun den fordel, at skolevejen blev kortere. Til gengæld fik vi flere bøger, der sammen med tavlen, penalhuset, og den lille røde madkasse, fyldte og tyngede godt i lærredsrygsækken.

Den resursebesparende tavle, blev bl.a. brugt, når vi på tælling til ti, griflede rundt og rundt, i det ene store nul, efter det andet. En øvelse, der skulle give os den rette bevægelighed i håndledet, og selv om det i længden forekom latterligt, havde nulleriet vel sin berettigelse. Men det gik ikke lydløs for sig, når klassens cirka fire og tyve børn, sad og griflede nuller, ned på tavlerne. Brugen af griffel og skifertavle, havde den fordel, at en hel side let lod sig fjerne med en fugtig klud, drejede det sig kun om en mindre skrivefejl, blev den gnedet væk med en finger vædet i spyt.

Når vi brugte skrivehæfte og blyant, Viking nr. 2, kunne en fejlskrivning, nogenlunde uset, fjernes, med et stykke viskelæder, hvis vi derimod skrev med pen og blæk, måtte vi luske kniven frem, når der skulle udraderes en skrivefejl, eller en blækklat. De hårde sylespidse penne, havde mere tilbøjelighed til at klatte, end de mere bløde og dubbe. Så ved skønskrift, havde valget af pen, stor betydning. Penneskafter havde derimod den facon, penneskafter skal have.

Blækhusene stod i fordybninger forrest på bordene, og da de var uden låg, blev blækket forurenet, ved brug af viskelæder, blyantspidsere, og hvad vi selv bragte med ind af støv. Resultatet af en sådan blanding viste sig i form af nullermænd der satte sig på pennen, og klattede, så snart vi begyndte, at skrive. Når det skete, kunne den uheldige række en finger i vejret, og højlydt fortælle - der er skidt i æ blæk. Sprogbruget var ikke uangribeligt, for til nød kunne snavs have været anvendt, selv om det lyder forkert i munden på en Thybo.

Modsat børnene i byerne - der gik i skole hver dag året rundt, gik vi kun to halve dage i sommerhalvåret. Måske som en form for støtte til landbruget, idet drengene der tjente på gårdene, selvfølgelig var fæstet for arbejdets skyld, og ikke for, at sidde og spille fandango i skolen. Det var jo ikke gratis, at holde tjenestedreng, når en knægt på en elleve tolv år, både skulle have både kost og logi, og en løn på 45 til 50 kroner for en sommer.

De få drenge der ikke kom ud at tjene, kunne som bybørnene, nyde den lange lovpligtige sommerferie. Den havde derimod ingen betydning for tjenestedrenge - de måtte nøjes med de tre dage, der var gældende for voksne karle. Men da ferien, som regel, begyndte efter en frisøndag, var der hele fire dage, at feriere i.

Da jeg var elleve år tiltrådte jeg i sommeren 1931 min første plads ude i Sindrup hos Mathilde og Niels Mogensen, Højbjerg. Her blev det betragtet, som en selvfølge, at jeg ikke skulle deltage i morgenarbejdet, de dage jeg skulle i skole. Det blev anderledes sommeren efter, idet mor vel mente, at det var bedre jeg kom til, at tjene hos en troende familie - der som i Højbjerg, bestod af to unge mennesker, og to børn, men med den forskel at manden, i min nye plads langt fra var morgenduelig, og tilmed luddoven. Så her måtte jeg i huj og hast, malke og sætte køerne på græs, før jeg skulle i skole.

Næste sommer, gav mor heldigvis, ikke fem flade ører, for deres kristne sindelag, idet jeg til min fulde tilfredshed kom til Højbjerg igen, hvor jeg - tjente i tre somre, og et vinterhalvår.

Jeg må nok indrømme, at skolen ikke havde min store interesse, der var skønnere ting, at beskæftige sig med, end at terpe bibelhistorie, danmarkshistorie, geografi, dansk, skrivning, og regning. Så når jeg karakteriserer mig, som en lunken elev, falder det måske i tråd med lærerens ord - du kan hvis du vil, men det passede i hvert fald ikke når det drejede sig om regning. En kendsgerning der beviser, at vi er forskellige og består af kloge og mindre kloge, artige og mindre artige osv. Sådan var det i Tvolm skole, og sådan har det altid været. Men i min skole hørte vi aldrig om tal- og ordblinde, og hvem der i dag kommer ind under den kategori, blev

Bagsiden af Tvolm skoles udhus med døren til drengenes ritirade.

af datidens lærere og elever, betragtet som sinker.

Jeg hverken er eller var Guds bedste barn, mit sind er ikke gearet til uretfærdigt, at blive trådt over tæerne, og da tryk, som bekendt, avler modtryk, var det måske den egentlige årsag til, den triste atmosfære der altid var i skolen. De metoder der blev taget i brug, over for børnene (drengene) ville ingen forældre acceptere i dag. Men måske er skolesystemet kørt fra den ene grøft, og over i den anden når lærere kan føle sig så tyranniserede, at de forlader skolen, og søger andet job.

Læreren i Tvolm skole, i tyverne og trediverne, N.A. Frederiksen, var det man, på nudansk, ville kalde for en hård banan. Før embedet her, havde han været lærer, ved en højere skole, et forhold, der sikkert ikke har gavnet hans forståelse for børn, på vort alderstrin. Hvis jeg har forstået det ret, må en lærers fornemste opgave være, at forklare sig så forståeligt, at også de små og mindre kvikke, har en chance for at følge med. Det må vel bl.a. kræve, at undervisningen foregår under så afslappede forhold, at ingen i klassen er så bange, at de ikke tør spørge, når der er noget de ikke forstår. I Tvolm skole, havde mange af eleverne ikke deres glade mine på, når Frederiksen heksede med procenterne, på den store tavle og den smule jeg kan af procentregning, har jeg ikke lært i Tvolm skole.

Det vi hver især kender og kan, til hudløshed, er let at håndtere. Men det hjælper ikke den der skal regne, at han er god til at slå søm i, og det hjælper heller ikke med gode regnefærdigheder, når der skal synges, for uden sangstemme, vil selv den muntre slager. - Op og ned med Veronika, falde pladask til jorden - og så kan man jo spørge, hvad verden og vi, har haft mest glæde af, procenterne, eller Veronika

For mit eget vedkommende, har jeg aldrig haft glæde af procenterne, eller tiden i Tvolm skole, og det gælder for mange af mine gamle skolekammerater, så det der måske skulle forties, stammer ikke fra onde drømme, skønt det kan lyde utroligt, at en lærer kan finde på, at løfte et barn i håret, eller gribe to drenge i hårtotterne, og brutalt slå deres hoveder sammen. Det indgik også i undervisningen, at vride ørerne, eller gribe fat om nakken, og klemme til. Metoder ingen blev klogere af, så hvis det ikke fornøjede læreren, var det spild af tid og kræfter.

Kort tid før forfatteren Palle Laurings død, fortalte han i fjernsynet, om én af hans skoles brutale lærere, og sagde bl.a. at han ikke forstod, hvorfor vi store drenge ikke rottede os sammen og gennembankede ham. Lauring benævnte læreren som en mand med sadistiske tilbøjeligheder og siden jeg hørte den udsendelse, har det generet mig mindre, at skrive om min skoletid - der trods alt, er en vigtig periode i et menneskes liv.

I de færreste tilfælde gik spillet med musklerne så vidt, at vi kom hjem med synlige mærker af overlast. I et tilfælde kan jeg dog huske at en far mødte op i skoletiden og lod læreren forstå, at der for eftertiden ikke skulle bankes så meget som et eneste salmevers eller årstal ind gennem knolden eller enden på hans

børn. En sådan klage, dæmpede altid gemyttet, med det resultat, at de benhårde straffe, for en tid, blev afløst af blidere metoder.

I perioder med mildere vinde, blev afstraffelser afsonet ved, at sidde efter, men det var nu ikke nær så trist som det lyder, idet man sjældent sad alene. En forsyndelse der indebar den straf, kunne fx være, at en sinke, havde stavet gulerødder med to eller, og en så fatal fejl resulterede i, at vedkommende efter skoletid, skulle skrive gulerødder hundrede gange. Når bogføringen var til ende, luskede den formastelige, ned i køkkenet til fruen, der som en anden fangevogter, uden at sige et ord, åbnede døren til stuen, hvor den store dommer sad og læste avis, og drak kaffe. Systematisk gennemgik han de hundrede gulerødder én efter én, og havde det lille under-begavede barn alligevel fået skrevet et ekstra el, blev dommen omgående forhøjet til hundrede nye gulerødder. At ordlyden indbyder til, at stave gulerod med to eller, ses tydeligt på Fyn, hvor man ved vejene skilter, med nye gullerødder og friske avgurker. Men fynboerne er jo heller ikke uddannet, på Tvolm læreranstalt.

Uden jerntremmer for skolens vinduer, viste det sig nytteløst, at låse døren, for de eftersiddere der via et vindue, turde haspe sig vej til friheden. Hvem der tog den chance blev straffet med, at sidde efter i stuen, bag aflåste døre. Engang det var gået så galt for to store drenge, fik de besked på, at de godt kunne give sig god tid, idet læreren skulle på indkøb. Nu ville skæbnen, at det velmøblerede hjem, heller ikke manglede noget så spændende, som et radioapparat. Det kunne den mest teknisk interesserede ikke stå for, og begyndte at undersøge apparaturet. Heldigvis havde han kun fået bagbeklædningen løsnet, da nøglen uventet blev sat i dørlåsen. I den kritiske situation, lod drengen radio være radio, og forlod uden betænkning stuen, gennem den nærmeste vinduesrude. Den flugt kunne have endt rivende galt, ikke kun for drengen, men også for læreren - og det er ubegribeligt, at en dreng, i det tilfælde en stor dreng, var så bange for sin lærer, at han risikerede førligheden, for at undgå de øjeblikkelige, efterfølgende repressalier.

Den dag jeg sammen med en anden evnesvag elev, besluttede at stikke af fra en eftersidning, på grund af én eller anden ligegyldig stave- eller regnefejl tog vi ikke vinduesvejen, men luskede stille ud ad de to ulåste døre. Det var dagen før en påske- eller pinseferie et forhold der spillede ind, idet de efterfølgende fridage, gav en frist, før vi skulle stå til regnskab, for forsyndelsen. Udenfor så vi os forskrækkede omkring før, vi med vore pakkenelliker på ryggen, løb alt hvad remmer og tøj kunne holde.

Fra køkkenvinduet, må fruen have opdaget flugten, for det varede ikke længe, før Frederiksen, fik sin meget høje cykel af stald, i et forsøg på, at indhente os. Men selv om vi havde et godt forspring valgte vi, at forlade vejen, og tog de smutveje, hvor cyklen var til mere gene end gavn. I lærerens kritiske situation, tog han sin skingrende spejderfløjte i brug, i et forsøg på at kalde os til besindelse. Det lykkedes ikke, det var vort første flugtforsøg, og efterhånden gik der sport i at undvige og holde forfølgeren på afstand.

Vest for kirken, lagde vi flugtruten ind over markerne, en undvigelsesmanøvre, der rystede den ihærdige lærer af - og de desperate skingrende fløjt, forstummede langsomt for vore ører. Nu var Frederiksens eneste oplagte chance, at krænge os når vi nåede hjem, men den mulighed undlod han klogeligt at benytte, idet han vidste, at mor langt fra var ham nådig stemt, siden han fejlagtigt, og ganske ubegrundet, havde haft Egon under voldelig behandling. Det var før Frederiksen kendte Juliane, et bekendtskab han aldrig glemte, og af den grund blev jeg i mange tilfælde fredet. Flugtens eftersmæk, husker jeg ikke, men det er utænkeligt, at Frederiksen lod nåde gå for ret.

Havde han haft held til at få neglene i os, ville han efter mit skøn, have stået i en grotesk situation. med det dilemma, at han nødvendigvis måtte forsøge at beherske sig, og undlade, at tæve os på offentlig vej, eller forsøge. at bugsere os tilbage til skolen. Men lige meget hvad han havde tænkt sig, at gøre, var han blevet yderligere til grin - en tort han blev skånet for, på grund af vor letbenede flugt.

En af de psykiske straffe - blev måske på grund af det seksuelle tilsnit, sjældent taget i anvendelse. I sin enkelthed, gik det ud på, at en dreng fik besked om, at forføje sig over til pigerne. En fornedrelse, der på grund af hvisken omkring mit bord, en dag blev mit lod, og da jeg stædigt nægtede, at parere ordre, blev jeg med hård hånd, brutalt båret over til pigerne, hvor jeg sad timen ud, rødmende flov, til grin for hele klassen. Sådan følte jeg det, men måske var det en pirrende fornøjelse for læreren.

Sidst i tredverne, forlod Frederiksen embedet i Tvolm, med den begrundelse, at det råkolde thylandske klima, skulle være en medvirkende årsag til, at tre af deres børn døde, inden for det første leveår. Børnene blev stedt til hvile, i det nordøstligste hjørne af kirkegården. På det første barns mindesten, står følgende, skriftsted indmejslet og malet i guld. - Herren gav Herren tog. På det andet barns sten, lyder skriftstedet, - Hvad Gud har givet, engang vi skuer oprejst til livet. Ved det tredje barn, henvises der til Joh. 14 - 4, hvor der står skrevet og hvor jeg går hen, derhen kender I vejen. Frederiksen døde i 1960, og hans kone Adela, døde for få år siden, og er stedt til hvile, sammen med deres tre små drenge.

Når jeg graver meget dybt i hukommelsen, kan jeg trods alt, finde enkelte lyspunkter, fra min skoletid i Tvolm. Om ikke andet, lærte vi mange gode salmer og fædrelandssange, - såsom Påskeklokken kimed mildt, fra den danske kyst. - Høje nord, friheds hjem, - Det haver så nyligen regnet og de nordiske nationalsange, for at nævne lidt. Senere har jeg forstået, at valget af fædrelandssange, sikkert er inspireret, af Frederiksens sønderjyske baggrund.

De urørlige piger og børn, fra de få hjem, lærerfamilien havde berøring med, vil i mange tilfælde, måske give Frederiksen ret pæne karakterer, og jeg skal da gerne medgive, at det ikke var det han ville, det var galt med, men det var måden han ville det på. Han var ganske givet en dygtig lærer, men uegnet til at undervise mindre børn, og uden spor af sans for pædagogik.

Nu er den epoke forbi, spejderfløjten har for længst fløjtet det sidste hidsige fløjt, skolestuen, den kedelige forgang med det kolde terrazzogulv, vandpumpen, og de to knagerækker, er ikke mere. Hele bygningen er gennemmoderniseret af Karen og Alfred Jensen der ifølge telefonbogen driver vognmandsforretning. Men med det maskineri, Alfred og sønnen Erik Jensen kører rundt med, ligner det for mig at se mere en entreprenør virksomhed, - og hvis jeg tager fejl, må jeg konstatere, at det kræver mere end ét køretøj og et par grebe og skovle, at drive vognmandsforretning, i dagens Danmark.

Sådan set fra min synsvinkel

Levnedsbeskrivelse

Af Charles Nielsen, Brendgårdvej 15 Ydby

I april måned 1936, søgte Sundby Jernstøberi & Maskinfabrik, en femten seksten års maskinlærling. Annoncen så jeg i Thisted Amts Avis, eller Thisted Amts Tidende de to aviser erhvervsfolk, annoncerede i når de søgte medarbejdere. For med en annonce i Thisted Socialdemokrat, risikerede de, at fa ansat en hel eller halvrød kommunist, og i øvrigt dækkede avisen heller ikke området så godt, som de to andre.

Egentlig havde jeg ikke et specielt ønske om en uddannelse inden for maskinfaget, men da landbruget ikke havde min interesse, måtte jeg se mig om efter noget andet. Hvad mor havde af tanker om min fremtid, kan jeg kun gisne om, men med hendes indstilling til livet, her og hisset, mente hun sikkert, at en god plads på landet, ville være en udmærket løsning. For man havde jo før hørt, at en ganske almindelig tjenestekarl, havde belusket en gårdmands datter. En ulykke, selvfølgelig, indtil det fortegnede sig i et sløret skær, og den heldige havde vundet pigen, og al gårdens herlighed.

Under krisen i tredverne, hang hverken lære- eller andre arbejdspladser på træer, og når der endelig viste sig noget, skulle der handles hurtigt. Så da jeg havde set annoncen, spurtede jeg hjem om aftnen, i håb om, at overtale mor til at ringe til N. C. Nielsen, Sundby Maskinfabrik, for at høre om lærepladsen stod ledig endnu. Mor ringede, og aftalte med fabrikanten, at jeg én af de nærmeste dage skulle aflægge fabrikken et besøg, for at se, og høre nærmere om ansættelsesforholdene. Uden det blev nævnt, havde det vel også en vis betydning, at vi så hinanden an.

Når der skulle søges arbejde, gav den daværende tyende lov, så vidt mig bekendt, tjeneste- karle og piger ret til en hel eller halvfridag, til at søge andet arbejde, men over for min venlige husbond var det i orden med en fridag i den anledning. Naturligvis måtte jeg ryste op med en begrundelse, hvilket jeg gerne ville have undgået, mens det endnu lå hen i det uvisse, om jeg fik pladsen, eller ikke.

Iført mit bedste puds, nyklippet og med rensede negle, starte jeg, på min lange rejse. Efter billet købet, tur, retur, Ydby Snedsted, kom jeg ude på perronen i snak med én af landevejens farende svende, der nysgerrigt forhørte sig om, hvor jeg agtede mig hen i verden. Da jeg fortalte, at jeg skulle til Sundby, for at søge en læreplads som maskinarbejder, bifaldt han det med ordene - ja det skal nok vise sig, at være godt nok.

Vel ankommet til Snedsted, begav jeg mig til fods mod Sundby, uden tanke om et lift. En metode der for mig var ukendt, og med minimale chancer, idet jeg på min ensomme vej, måske ikke ville blive overhalet af ét eneste motordrevet køretøj. Men fodturen fra Snedsted, imponerede især fabrikant N. C. Nielsen, og det undrede mig i grunden ikke, for med hans korte ben og runde korpus var han ikke i form til længere traveture, og en splinter ny Ford - vogn, havde allerede sat sit præg, på fabrikantens trinde legeme.

Dampende på en fed cigar, viste Nielsen rundt på fabrikken, som på det tidspunkt, kun beskæftigede fem mand, to i støberiet og tre på maskinværkstedet. Støberiets produktion, bestod af emner til videre salg, og til brug ved egen fabrikation, af landbrugs maskiner, såsom halmpressere, hakkelsesmaskiner, pumper og lignende. Dertil kom reparationer af vindmøller (klapsejlere) og hvad landbruget ellers havde af maskineri.

Efter endt rundvisning, blev jeg ved en kop

kaffe, informeret om ansættelses vilkårene, og med lærekontrakten i hånden, faldt det mig straks i øjnene, at der slutteligt stod. -I læretidens varighed af fire år, fra den 1/5 1936 til den 1/5 1940, ydes der kun kost og logi, ellers intet.

Læretiden

Det forekom mig lidt småt, for i det mindste havde jeg regnet med et mindre kontant beløb, til køb af diverse små fornødenheder, såsom toiletartikler, og lidt cigaretter. Rygevanen var blevet en last, for i tredverne hørte man ikke en lyd om tobakkens skadelige virkninger, det blev tilmed sagt, at røgen kunne holde forkølelse, og lignende infektioner i ave. Men det var en dyr fornøjelse, idet cigaretter, kostede hele tre øre pr. stk. Til gengæld fik vi noget for pengene, i form af tjære og nikotin især ved køb af den ekstra stærke »Flag«.

Med returbilletten som gyldig rejsehjemmel, til statsbanernes rutebiler, tog jeg Thisted Struer bilen hjem. En rejse der tog sin tid, med stop ved alle faste holdepladser, og hvor der stod én og viftede med armene, for at sikre sig rutebilens chauffør (bette Christian) blev opmærksom på deres tilstedeværelse.

På den langsommelige hjemtur, kredsede tankerne hele tiden om det jeg havde set og hørt ville jeg have pladsen eller ville jeg ikke, og hvordan ville mor mon se på det. For hun måtte nødvendigvis træde hjælpende til, både økonomisk, og på andre måder. Derfor afhang det i sidste ende af hende, om jeg kom i lære, eller ikke. Vi fik ikke lang tid til overvejelser, beslutningen skulle tages én af de nærmeste dage, og så snart mor havde accepteret betingelserne, fik jeg hos den nyetablerede doktor, Johannes Drost, foretaget den lovpligtige helbredsundersøgelse. Derefter skrev jeg under på to eksemplarer af den barske lærekontrakt, og den 1/5 1936 begyndte jeg som lærling, på Sundby Jernstøberi & Maskinfabrik.

Den første dag i mit nye job, bestod arbejdet i, at bore huller i et uoverskueligt antal radrenser nav, en beskæftigelse, hvor det spændende ret hurtigt kunne overses. Efter eget valg, ville jeg nu være buret inde, på det store

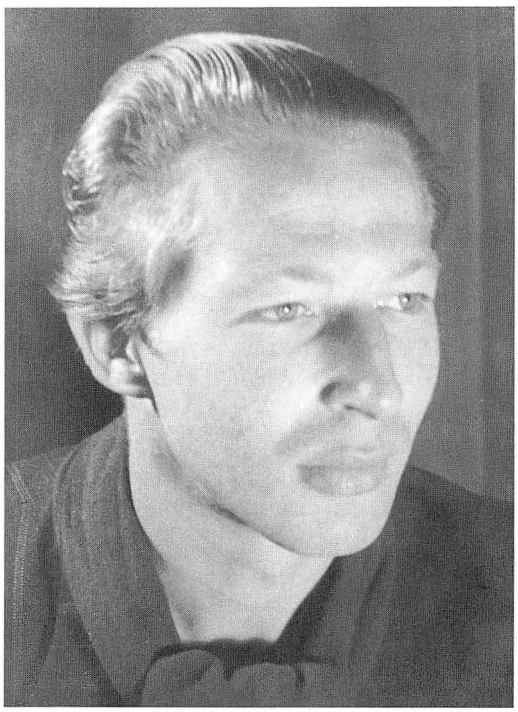

Charles Nielsen, fotograferet 1944-45.

værksted, i fire lange år, og mens majsolen skinnede udenfor, stod jeg og tvivlede på, om jeg nu også havde valgt det rigtige. For hele tiden fandt mine tanker hjem til vennerne, dyrene, og duften af de dejlige forårsfriske græsgrønne marker.

Udover den faste arbejds- og fritid, var fordelene ved mit nye job, ikke åbenbart indlysende. Som tjenestedreng havde jeg delt værelse, eller rettere sagt, delt hummer, med gårdens forkarl, og her delte jeg det med Johannes, en nyudlært svend, på tyve år. Uden for arbejdstiden havde jeg, så at sige, ingen glæde af ham, idet han, hver aften, cyklede hen til sin kæreste, der boede hos sine forældre, i en lille ejendom mellem Sundby og Snedsted. Foruden det at dyrke hende, dyrkede han også sin hobby som radioamatør, en interesse han delte med sin svigerfar. Hvad der optog Johannes mest, blev jeg aldrig klar over, men fandt ud af, at både damen og senderen krævede sin tid, idet han meget sjældent kom hjem, før jeg lå i min søde søvn.

Fabrikkens mestersvend, Christian Borggård, var også støberiets modelsnedker. Af væsen var han meget stille, hidsede sig aldrig op, men til gengæld var han næsten urokkelig i sine meninger, og stærkere kraftudtryk, end det tilforladelige -sommen bovseme - brugte han aldrig. Sammen med sin kone Gerda, datter af fabrikant Nielsen, boede han i den ene af, den store hjørnebygnings to nederste lejligheder, en praktisk foranstaltning, idet hun hjalp til med at føre hus, og stod for den daglige madlavning og bedre mad fik man ingen steder.

Efter min tid i Sundby, startede Christian Borggård eget maskinværksted, hvor han bl.a. fremstillede maskinsave, til jernindustrien. Men desværre mistede han livet ved en tragisk ulykke, og husker jeg ret, var det engang i tresserne, jeg læste i Thisted Amts Tidende, at Christian Borggård, var druknet på en lystfiskertur, ud for Vilsund Strand.

Støberiets to formere, Marius Bunk, og fabrikantens søn, Salomon Nielsen, så vi ikke meget til inde på maskinværkstedet, udover, når de kaldte én af os til hjælp, for at løfte og lukke en tung færdig formet støbekasse, en proces der krævede stor forsigtighed.

På det tidspunkt, må Marius Bunk have været omkring tredve år, og var foruden former, det vi i dag ville kalde fritids landmand, idet han havde et mindre husmandssted, i Møgelvang, nord for Sundby. Han var gift og havde børn, og med de bindinger, havde den »aldrende« mand, mere end rigeligt, at se til, så af gode grunde, så vi ham sjældent efter fyraften.

I Sundby, hvor der hverken var fodboldbane, eller jernbanestation, satte de unge hinanden stævne på hjørnet ved Anker Nielsens købmandsforretning. Lige over for lå der en ubebygget grund, hvor vi kunne fordrive tiden med bold- og kroket spil. På lune sommeraftener, cyklede vi tit til Vilsund, enten for at bade, eller se på det igangværende brobyggeri, hvis ikke vi valgte, at fange gedder, i et par store mergelgrave, lige uden for Sundby.

For Salomons vedkommende, gik interesserne snart i en anden retning, idet han forelskede sig i Alice, en sød pige fra Thisted, som han senere blev gift med. Svend, den yngste af Kirstine og N. C. Nielsens fem børn, var omkring tolv år, da jeg begyndte på fabrikken. Og som den flinke dreng han var, kom han troligt med min fulde forplejning, mens jeg i lå i sengen, en tre fire dage, på grund af influenza. En af de mange gange, han var på vej, op ad trappen, med middagens to retter mad, hørte jeg hans far råbe.

Ja mæ all det do slæber po, ka æ da sik, at han eet fejler nøj, dæe hu æ føe ska ligg. Og det var sikkert så sandt som det var sagt, men det var ikke sagt i ond mening.

At ingen tog notits, af Nielsens udtalelser, kom tydeligt til udtryk, engang jeg hjalp ham med, at reparere smelteovnens forbrændte indre, der med en stikkende skarp slagger, lige akkurat kunne rumme han runde korpus. Da han med besvær, fik snoet sig derind, bestod min opgave i, at forsyne ham med ildfast ler, af en passende konsistens. I små portioner, skulle leret ind gennem en lille åbning i siden af ovnen. Men desværre havde systemet den ulempe, at jeg ikke kunne se, om han fik det i hovedet, eller det løb ham ned af nakken. Noget gik galt, for pludselig brændte han uventet en lang serie mindre pæne gloser af, og da ovnen virkede som en megafon, kunne det høres viden om. Det varede heller ikke længe før Kirstine (vor muer) kom løbende, i let trav, henvendte sig til mig og sagde. - Æ hober da do kinner ham så godt, at do ett tår dæ af hans roben op - og grinende kunne jeg berolige hende med, at de mange forbandelser prellede af, som vand på en gås.

En god arbejdsplads

Det var kendt, at Nielsen (vor fåer) stod meget let i tændingen, men til gengæld faldt han hurtig til føje, især når vor muer trådte til. Men trods Nielsens hidsige gemyt, vil jeg betragte ham som en venlig mand, i hvert fald over for mig. For selv om lærekontrakten kun lød på kost og logi ellers intet, stak han mig ikke så sjældent, en ti femten kroner i hånden. En belønning, der aldrig slog fejl, når vi havde repareret en vindmølle. Så det med at arbejde i højden, havde åbenbart hans respekt.

På etårs dagen for min tiltrædelse, begyndte Åge Johannes Olsen, Bedsted sine fire år som lærling, på maskinfabrikken. Det viste sig snart, at vi havde noget til fælles, bl.a. bekendte vore hjem sig til den kristne tro. Med en realeksamen, var han nok den mest litterære, ikke sådan at han læste meget i bibelen, det gav sig mest til kende, med den lekture han tilførte vort hybel, det var bl.a. en stabel, tynde uindbundne værker, med spændende gysere, af Nat Pinkerton. Dertil kom, at han havde et radioapparat, der med to sæt høretelefoner, var til fælles bedste, så når vi ikke fordybede os i litteraturens verden, fik vi tidsånden godt og grundigt indprentet gennem hørelsen.

Med Åge som ven, og arbejdskammerat, blev tiden i Sundby en anden, og forsødet når han efter en weekend kom med én af sin mors lækre kikskager, en form for kage jeg aldrig havde smagt. Måske kom den ind under let fordærvelige varer, i hvert fald blev den altid sat til livs, før vi lukkede for radioen, og slukkede lyset.

I vinterhalvåret, lagde Snedsted tekniske skole, beslag på fire ugentlige aftner. I alskens vejr, kunne det være en barsk cykeltur, men det var et held, vi havde det, at beskæftige os med, for det forekommer mig, at en vinteraften i Sundby, var uendelig lang.

Når vi var i Snedsted, besøgte vi gerne byens bagerlærling, for at få en håndfuld varme, og en god bid marcipanmasse. Af samme grund, slog vi også mange aftner ihjel på Sundby bageri. Ligeledes var mejeriet altid et besøg værd, her havde lærlingen varme på sit værelse, men det havde også stor betydning, at han gerne bød på en cocktail, bestående af kærnemælk og en god gang piskefløde.

Modsat de verdslige steder, besøgte Åge og jeg, sjældent missionshuset og K.F.U.M's møder, som undskyldning for det, kan jeg lufte den påstand, at vi mente vi kendte den kristne forkyndelse ud og ind. Til gengæld fik vi vore åndelige behov, dækket ved de besøg vi aflagde, hos den gamle, troende savskærer og tømrermester Enevoldsen, der for det meste arbejdede langt ud på aftnen.

Det samme åndelige tilsnit manglede måske, når Åge og jeg besøgte, musiker og gårdsanger Ubbesen og familie. Vort første besøg fandt sted, en aften, hvor vi på en tur gennem byen, kom i snak med Ubbesen og frue, der gæstfrit bød os med ind, til en kop kaffe. Besøget må have faldet heldigt ud, da de lod os forstå, at vi var velkomne, en anden gang.

Under de besøg der fulgte, sørgede Ubbesen for den kunstneriske underholdning med musik og sang med det formål, at vi skulle bedømme kvaliteten af hans sidste hit. Desværre husker jeg ingen af teksterne, udover to linier af en politisk orienteret vise, sunget og filet på violinen til melodien. Tordenskjold i søen sprang. - og det lød omtrent således. - Østen for Sundby ligger en gård, den er bekendt af - al å enhver, osv. Gården al å enhver kendte, var ejet af sognerådsformanden, en person Ubbesen sikkert har haft en del kontroverser med, når han forsøgte, at skaffe lidt ekstra håndører, til hjemmets daglige behov.

Efter tyskernes overfald på Polen og Tjekkoslovakiet, blev det emne vendt mange gange, og vi var rørende enige om, at prøjserne helst hurtigst muligt, skulle ned med nakken. hvordan det skulle gribes an, havde Ubbesen mange hypotetiske forslag til, bl.a. mente han, at de ville blive stoppet, når de ved angrebet på »Cirkusslovakiet« kom i krydsild, mellem »Cirkusslovakiet« og Polen, en strategi der desværre ikke var hold i.

Mens vi sad omkring bordet, og diskuterede, beværtede Ubbesens, meget lille kone, os med kaffe og kage, og det gik pænt og hygiejnisk for sig. Værre var det når diskussionen foregik stående, idet Ubbesen på grund af dårligt syn, gik så tæt på, at han nærmest trådte os over tæerne, med det til følge, at han stod og strint - spyttede os i hovedet. En situation, vi forsøgte at undgå, med en planmæssig retræte. Som modydelse, for familiens gæstfrihed, blev det en fast skik, at vi trådte til, som undervisere for deres to skolesøgende børn, en opgave der kunne klares uden realeksamen.

Den niende april 1940, begynde ligeså fredeligt, som dagene havde gjort, i de snart fire år jeg havde været i Sundby. At den dag ikke skulle forløbe som de foregående, gik op for

mig, da Nielsens søn, Svend, kom stormende ind på værkstedet, og fortalte at tyskerne havde overskredet den danske grænse. Først tog jeg det som en, aprilspøg, men da drengen bedyrede han talte sandt, måtte jeg om end tvivlende tro at det uhyggelige krigsspil, nu også var en kendsgerning i vort fredelige land.

9. april 1940

Efter den nedslående bulletin, varede det ikke længe, før de grågrønne tyske fly, strøg lavt hen over vore hoveder. At det var tyske maskiner, viste de sort malede jernkors på siderne og under vingerne. I dagens løb, skabte invasionen et større postyr bl.a. med montering af mørklægnings gardiner, for ingen kunne vide om bomberne i nattens løb, ville hagle ned over de huse og hjem, hvor der trængte den mindste lysstråle ud i mørket.

Sidst på eftermiddagen, da de prøjsiske styrker, rullede ind gennem byen, med deres krigsværktøj, fik vi syn for sagen. Set med danske øjne, kom de som en horde forbrydere, der ville tilrane sig landet og folkets frie vilje - Men de havde været her før, med deres rustne rør som det hedder i en revyvise, og vi kendte dem godt, fra danmarkshistorien, bl.a. fra treårs krigen 1848 til 185o, og senere, da rigskansler von Bismark i 1864 tog Slesvig, Holsten, og Lauenberg.

Hvad der skjulte sig, i de grågrønne kamuflerede Køretøjer, kunne vi ikke se, hvorimod vi havde et flygtigt øjenkontakt, med de motor cyklende, stålhjelms klædte krigere, der mere lignede rumvæsner, end de racerene overmennesker, de gav sig ud for. Sådan så de altså ud, dem der efter Hitlers brølende taler, hujende råbte befal fører, vi følger.

Efter den niende aprils fornedrelse, så vi der boede på landet, ikke meget til, den såkaldte, værnemagts soldater (græshopperne.) Besættelsen forhindrede ikke, at jeg blev udlært den l/5 1940, og fortsatte som svend, på Sundby Maskinfabrik, til den 22/4 1941, da jeg til ingen nytte, blev indkaldt, til den kongelige danske marine, med tjenestested på Middelgrundsfortet og senere Søværnets kaserne, hvorfra jeg blev hjemsendt den 5/12 1941.

Det var svært at komme i gang igen, efter et driverliv, som våbengast, på kasernen. Et job der bestod i, at passe på og udlevere forskelligt grej til mandskabet, såsom rifler, revolvere, og ammunition, og ikke mindst skulle jeg sørge for, at tingene blev leveret tilbage.

Under tjenestetiden, fik jeg fremelsket en form for dovenskab, det var svært at få ud af kroppen. Jeg vidste udmærket, at alting har sin tid, men efter hjemsendelsen, blev jeg alligevel ved med, at pleje min krop med den tilvante hvile. Efterhånden må min dovenskab, have irriteret Egon, idet han velment kom med følgende bemærkning, - Ja hvis do sørn fortsætter mæ å ligg å snue, så ænner æ mæ do blyver fyldt mæ legsor.

Mit første job som udlært

Så galt gik det nu ikke for den første januar 1942 begyndte jeg på Ydby maskinværksted hos Marius Grønkjær.

Et par måneder senere, blev jeg uventet ringet op fra København af min fætter Nikolaj Johansen, der ville høre om jeg var interesseret i, at få arbejde på Burmester & Wain. Den beslutning, kunne jeg ikke tage på stående fod, så det blev aftalt, at jeg skulle ringe tilbage, når jeg havde talt med mor og Marius Grønkær, og jeg ville også selv, lige have tid til, at tænke det igennem.

I København

Fra min tid i marinen, havde jeg fået et vist kendskab, til livet i hovedstaden, og da byen forekom spændende, og lønnen var tiltrækkende, tog jeg imod tilbudet, og begyndte på B & W, i marts 1942. Den dag jeg mødte op på afdelingen på Vilders Plads, overraskede det, at der både foran, og et godt stykke ind i værkstedshallen, lå høje stabler af sandsække. Frygten for sabotage, var vel ubegrundet, på en fabrik, der så vidt jeg var orienteret, kun fremstillede dieselmotorer til lastvogne. Det viste sig senere, at være en skrøne, idet der også blev fremstillet emner, der ikke havde en pind med dieselmotorer at gøre. Det drejede sig bl.a. om udefinerbare ting i magnium, et sølv hvidt

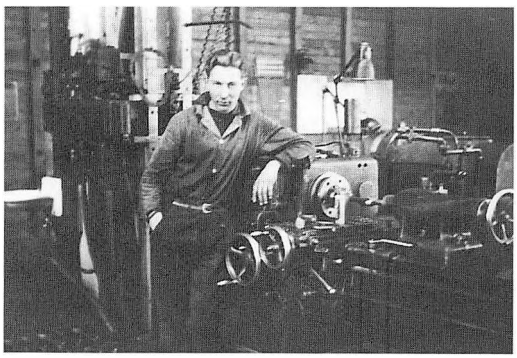

Charles Nielsen på B og W. Træværket bagved skjulte de beskyttende sandsække.

brandbart letmetal, der lugtede langt væk af det tredje riges luftwaffe.

For at se og prøve noget nyt, tog jeg, efter halvandet år, hos B. & W. arbejde på Maskinkompagniet, en gammel fabrik, der fremstillede noget så fredeligt, som skotøjsmaskiner. Som de fleste steder, arbejdede man også her, på treholds skift, og det virkede for alvor generende, da tyskerne i august 1943, indførte spærretid, med udgangsforbud fra klokken tyve, til næste dags morgen. I det tidsrum lå næsten alt stille, sporvognene kørte ikke, og da min cykel var blevet skrællet, for dæk og slanger, måtte jeg med passerseddel i lommen, trave omkring en kilometer, til og fra arbejde. I en mørkelagt storby, var det ikke specielt hyggeligt, at vandre gade op og gade ned i en tilsyneladende menneskетom by. Så af trafikale grunde så, så jeg mig om efter et arbejde nærmere min bopæl, Dannebroggsgade 46 4 sal th. At min flinke værtinde, fru Lundsmark, som stammede fra Lemvig, bandede som en tyrk, havde en bror i Frelsens hær, og en mand der sad i Horsens Tugthus, på grund af bedrageri, kommer sådan set, slet ikke sagen, eller mit arbejde ved.

Et eller andet sted havde man altid brug for en maskinarbejder, og da Wegamo -med tryk på e lå særdeles centralt, forhørte jeg mig der, og startede op førstkommende mandag. Fabrikken der havde til huse, i gården, på førstesal, lige over for Daells Varehus i Nørregade, baserede sig udelukkende på leverancer til andre værksteder og fabrikker. Hvem der var aftager af firmaets produktioner, havde de tredve beskæftigede, ingen indsigt i, selv om vi jo nok havde vore anelser. Men vi var fredet, idet modstandsbevægelsen, havde til huse, i lokalerne neden under.

Min sidste arbejdsplads, i København, blev Dansk Ilt & Brintfabrik »Danilbo« ude i Sydhavnen, et af de fa steder, hvor man kun arbejdede på daghold. Som en nærliggende produktion, for ilt og brintfabrikken, blev der på maskinværkstedet, fremstillet alt, indenfor gassvejsning og skæreapparatur. Et udstyr med rivende afsætning, til hjemme- og eksportmarkedet, en eksport, der efter sigende, gik til Finland, et tilsyneladende umætteligt marked.

Men tyskerne havde også interesse i foretagendets produktion. De havde i hvert fald en vagtpost, ved ilt og brint afdelingen, der bl.a. var i funktion, den dag Shellhuset blev bombet. Men selv om de blev taget på sengen, fik de alligevel, i huj og hast rigget et par maskingeværer til, øverst oppe på en dynge cinders, hvor de uden held, plaffede løs, efter den sidste bølge, af de meget lavtgående engelske maskiner.

En dag i sommeren 1944, blev jeg opsøgt af Egon, der havde faet brev fra mor, der bl.a. skrev, at Eleonora Grønkær, og hendes datter Inger, ville komme til København, for at besøge en søster, på Amager, og havde vi lyst, kunne vi mødes, på angivende tid og klokkeslæt, ved hovedbanegårdens udgang. Det ville vi gerne, for under besættelsen, smuttede man ikke hjem på en weekend, så et møde med Inger, og hendes livsglade mor, ville vi tage som en kærkommen hilsen hjemmefra.

Det første møde med Ella

Som det var aftalt, mødte Egon og jeg op i god tid, og da det næsten var givet, at de fra Amager, ville tage en sporvogn ind til byen, tog vi opstilling på sporvognshellen, ved hovedbanegårdens indgang. Da de kom, viste det sig, at de havde taget en nydelig ung guide med, der af Eleonora, blev præsenteret ved navn frøken Ella Kronborg.

Som det mest nærliggende, gik vi ind i ho-

vedbanegårdens restaurant, hvor vi over en kop erstatningskaffe, og et stykke brød, i første omgang, talte om, hvordan det stod til hjemme i Ydby. Aftnens program, havde Egon og jeg overvejet, og da ingen gjorde indsigelser, blev det til et besøg i, den meget opreklamerede, Apollo Revy, med et repertoire af kendte kunstnere, som Ludvig Brandstrup, Kjærulf Smith, Erika Vogth med flere.

I en tid med mangel på næsten alt, blomstrede forlystelsesstederne som aldrig før. Danske og svenske film kørte for fulde huse i måneder. Det samme gjaldt for byens teatre, ikke mindst Apollo, hvor forfattere som Poul Henningsen, narrede censuren, med en underfundig satire, som tyskerne åbenbart ikke kunne gennemskue.

Når besøget i Apollo, blev et afgørende vendepunkt, i mit liv, må det tilskrives den tilfældighed, at den ukendte Ella Kronborg, på grund af teatrets nummererede siddepladser, kom til at sidde ved mig, adskilt fra de andre, af teaterets midtergang. Kort fortalt, blev resultatet af den nummerorden, at Ella og jeg, den 1/7 1945, i Sct. Nikolaj kirke i Kolding, tilkendegav over for Gud og menighed, at vi ville ære og elske hinanden -indtil verdens ende.

Vort første hjem

Et par dage efter, rejste vi tilbage til København, hvor vi fortsatte vort arbejde, jeg hos Danilbo, og Ella hos »Bindner Udstyr,« beliggende i den ny renoverede Borgergade. Før- og ikke mindst efter vort bryllup, forsøgte vi, gennem forskellige bolig og udlejningsbureauer, at skaffe en lejlighed. Men da det viste sig, at være umuligt, tilbød vore gode venner, Edit Fagervold, og hendes datter, at vi som en nødløsning, kunne leje én af deres stuer, med adgang til de nødvendige faciliteter. Det velmente tilbud tog vi nødvendigvis imod, selv om vor nye bopæl, Kantorparken i Bispebjerg, lå langt fra vore arbejdspladser.

Af uforklarlige årsager, gik Ella pludselig hen og blev gravid, og i forventningens glæde, længe før der var syn for sagen, fik hun, på Edit Fagervolds hamrende symaskine, rigget en brunlig pepitaternet ventekjole til. Nu som

Ella Kronborg fotograferet 1944-45.

dengang, forstår jeg ikke den kvindelige psyke, men så vidt jeg kunne se, åbenbarede den udmærkede kjole mere end den skjulte, og hvis det var meningen, virkede den efter hensigten, idet vor købmand, og hans personale, kom ud af den vildfarelse, at vi skulle være søskende.

På grund af de indtrufne omstændigheder, måtte vi forsøge, at finde et mere velegnet sted at bo, og fandt langt om længe en kvistlejlighed, i et rækkehus, på adressen, Sønderengen 137 Søborg, Under de bedre forhold, fødte Ella den 29/11 1945, en tilsyneladende velskabt pige, der dog efter få dage, måtte indlægges på Gentofte Amts Sygehus, hvor hun en sen aften, i dåben fik navnet Juliette Nielsen. Dagen efter døde hun, og ligger begravet på Mariebjerg kirkegård.

Tilbage til Ydby

Efter syv år i København, forsvandt noget af lysten, ved livet i storbyen. De hjemlige vidder trak mere og mere, og det havde jo vist sig, at andre end landmænd, kunne leve og tjene føden på landet. Overvejelser i den retning, og lange udsigter til at få en menneskeværdig lejlighed, var medvirkende til, at vi i november 1946, sammen med Åge Johannes Olsen, og hans kone Birthe, flyttede til Ydby, hvor vi i fællesskab ville prøve, at starte en lille tomands

metalvirksomhed. Vi vidste udmærket, at vort forehavende hang i en meget tynd tråd, og bristede den, ville vi forsøge, at finde andet arbejde.

I Ydby fik Birthe og Åge Olsen en kvistlejlighed i Solhjem, hvorimod Ella og jeg, fik en stuelejlighed, i den modsatte ende af byen, hos cykelhandler Niels Vestergaard. Det lå derimod tungere med, at finde et egnet værksted, selv om vi ikke søgte de store lokaler. For de småting vi havde tænkt os at fremstille, krævede kun lidt plads, hvis vi fik os indrettet praktisk. Viste det sig umuligt, at finde et passende værkstedslokale, måtte vi opgive vore planer, idet vi hverken havde mod, eller midler, til at gå i gang med et byggeri. Når vi trods alt fik startet må det tilskrives el-installatør Christian Pedersens interesse og velvilje for vort forehavende, idet han langt om længe lod os leje en del af husets store kælder.

Det lokale vi overtog, blev brugt til tom emballage, og bestod af en lang mørk tarm, der i en bredde, af to meter, strakte sig i hele husets længde. Det var et såkaldt, underjordisk udskud, bygget ud fra husets sokkel, og dækket af en solid cementbro. Efter et års tid, blev forholdene for trange, og igen lod Christian os få et rimeligt stort stykke af kælderen, der gav os yderligere to rum, og et lille kontorlokale.

Huset blev oprindeligt opført af en tømrer med det formål, at bruge kælderlokalerne til værksted, så det er sandsynligt at det udskud vi startede i, har været beregnet som lagerplads til bjælker og brædder. Før vi kunne tage lokalet i brug, måtte vi længst inde, grave ud til en passende højde, hvorefter væggene, blev sikret mod fugt af en skalmur. Den nødvendige dør og et Vindue, blev sat ind i den østvendte gavl. Til slut blev vægge og loft kalkede hvide der kom neonlamper op, så alt i alt, blev lokalet tilforladeligt lyst og luftigt.

Hos et maskinfirma i København, havde vi set på lidt maskineri, og orienteret os om priser, på det vi eventuelt måtte anskaffe. Vi rådede ikke over store penge, men havde sikret os et lille latterligt privatlån, til at dække, de forudsete- og ikke mindst de uforudsete udgifter. Forståeligt nok, var der ikke mange der troede på vort projekt, for noget der ikke havde spor med landbrug at gøre, havde folk, i almindelighed, ingen fidus til.

Da lokaliteterne stod færdige, købte vi det nødvendige maskineri, bestående af en revolverbænk, en spindelpresser, en bænkboremaskine, en slibe- og polermaskine, og lidt håndværktøj. Af nødvendighed, anskaffede vi senere, en slagsaks, en rundsaks, et sprøjtelakerings udstyr, en ovn til varmelakering, en rensetromle, gas- og elsvejseapparater en punktsvejsemaskine, en maskinsav, en hydraulisk presser, en rørbukkemaskine, og en lille forslidt drejebænk. Hjælpeværktøj fremstillede vi så vidt muligt selv, for det var ingen billig fornøjelse, at få det lavet på en special fabrik.

Uden festivitas af nogen art, startede vi metalvarefabrikken »Nofa« i januar 1947. På det tidlige tidspunkt efter krigen, var det meget svært, at skaffe materialer, men vi fik da fat i lidt, og gik i gang med at fremstille en serie kuglelukker, beregnet til små skabe og lignende. I et forsøg, på at afsætte et parti, til et københavner firma ved navn Fog & Mangård fik vi i stedet for en stor ordre på hyldebærere, der viste sig at være urentabel, og det samme gjorde sig gældende for vore kuglelukker, der sandt at sige, var usælgelige.

I flæng vil jeg nu forsøge, at nævne noget af det vi senere tog op, og havde bedre held med. Det blev i første omgang, komfurkroge og ildragere, fremstillet af elektricitetsværkets kasserede seks mm. luftledninger. Sideløbende, fremstillede vi primusnøgler, hvor Fog & Mørup, København, blev den største aftager, med salg til hjemmemarkedet, Grønland og Færøerne. Efterhånden omfattede programmet også skøjtenøgler, karburatortopnøgler, stålskruetopnøgler cykeltopnøgler radiotopnøgler og småting som taskelåse, bagagebærerholdere, og toiletpapirholdere.

Fabrikken kom igang

På foranledning af installatør Christian Pedersen, gik vi i gang med at fremstille remstrammere for el-motorer, Det blev også med hans medvirken, vi kom i gang med at fabrikere

messing hængelåse til transformatortårne. Det afstedkom, at vi på tro og love, måtte garantere aftager firmaet, absolut eneforhandling. Vort program kom efterhånden til, at omfatte større ting, i første omgang primus- og gasovne, hvor Færøerne var en betydelig aftager, med Fog & Mørup som grossist.

Efter syv års samarbejde, måtte min gode ven og kompagnon, Åge Johannes Olsen indfri det løfte, han i et ubetænksomt øjeblik, havde givet sin kone og det gik ud på, at hun ikke, ville bo i en lille flække, som Ydby, hele livet. Der var ingen vej uden om så til vores fortrydelse, måtte vi i 1953, dele maskiner og produktion, så retfærdigt det nu lod sig gøre. Da det var til ende, sagde Åge nonchalant, at jeg måtte vælge først, da det var ham (underforstået hans kone) der ønskede skilsmissen. Det var ikke et svært valg, jeg tog den udmærkede produktion af gasovne, men havde så til gengæld heller ikke andet.

Det afbræk var som at starte forfra, og det var meget ubehageligt, at se tingene forsvinde. Især gjorde det ondt, da revolverbænken løftet af en kran, hang svævende mellem himmel og jord, på vej til Thisted, hvor Åge havde lejet et lokale hos fabrikken Cimbria. Men heldigvis, gik det hele stille og roligt fremad igen.

Selv om Åge og jeg stadig var venner og på god talefod med hinanden, forhørte jeg mig alligevel hos en bekendt i Thisted, for at fa at vide, hvordan det gik med Åge Olsens fabrik. Efter de oplysninger jeg fik, så det lovende ud i starten, og i travle perioder, havde han tilmed ansat en mand, og som noget nyt var han gået i gang med en produktion af traktor førerhuse. En tilsyneladende udmærket idé, indtil det viste sig, at aftageren, var ude af stand til at betale På et tidspunkt købte Åge grund, og fik bygget hus, som familien dog kun fik glæde af i en kort periode, idet Olsens Fabrik, måtte standse produktionen, efter cirka tre års forløb, hvorefter han fik arbejde, hos Thomas B. Thrige i Odense. Nu er det så let at være bagklog, men set på passende afstand, var det måske godt, det gik som det gjorde.

Det farvel til Åge Olsen, var vemodigt og på mange måder en mærkbar forandring. Et af de synlige resultater blev, at vi fik mere plads i det trange værksted, hvor vi nu havde beskæftigelse til to voksne medarbejdere og Egon Nicolajsen, der pligttro mødte op hver dag, efter skoletid.

Kontorarbejdet havde Åge og jeg tidligere delt, nogenlunde ligeligt men som ene ejere måtte vi nu indstille os på, at også det arbejde lå i egne hænder. Det blev Ella. der overtog kontorarbejdet, selv om hun i forvejen havde mere end rigeligt. at se til med mand, tre børn, hus og have. En arbejdsbyrde jeg først for alvor fik øje på, mens hun var indlagt på Thisted Sygehus, selv om jeg, mens hun var der, hverken vaskede, rullede, strøg, strikkede, syede, eller stoppede så meget som én eneste hullet strømpe.

Som sagt, havde vi efter deling med Åge Olsen, kun produktionen af bageovne og de kunne sælges hele året, men havde deres sæson fra september til sidst i december. Så for at holde liv i foretagendet, skulle der tages én eller flere sideløbende produktioner op - ud fra den belæring, at det er for risikabelt, at basere en virksomhed, på et enkelt produkt. Men før vi gik i gang med noget nyt, sikrede vi os, at det kunne fremstilles på det forhåndenværende maskineri, og det passede fint til, at realisere en idé om at producere børnetrillebøre i stål. Det viste sig, at børen slog godt an, så ad åre fik vi et godt sælgeligt repertoire. som jeg vil forsøge at remse op.

I børneafdelingen, blev det foruden trillebøre i to størrelser, til et møblement bestående af bord og stol, almindelige stylter, kængurustylter, stangtennis, og to størrelser i kælke. Til de mere modne, fremstillede vi flere forskellige modeller i havemøbler, såsom solvogne, en sammenklappelig strandstol, en gyngestol til have og terrasse, skole og kantinemøbler, stabelbare bordbukke, tørrestativer, renovationsspande, og smedejernslysestager i mange modeller.

Af de pladestrimler der hobede sig op, efter mange års produktion af gasovne, fremstillede vi en hvidlakeret adventskrans, som Ella og børnene forsynede med røde bånd, og emballerede i æsker. Under et besøg, af den forhenværende boghandler fra Snedsted, ham

broderen kaldte, bette skalle bror Jens - havde vi et større parti emballerede kranse, stående. Af almindelig nysgerrighed, spurgte han om hvad der var i de mange æsker, og da han fik syn for sagen, sagde han forstemmende. Jamen Nielsen da, huen ka do da fo dæ te å ta dæn bette glee fræ vos, vi hår ve å lav vå ejen adventskrans.

Foruden den idiotiske krans, der for øvrigt blev revet væk som varmt brød, tog jeg mig ind i mellem den fornøjelse, at fremstille forskellige småfigurer, såsom træer, kvinder og kors, en produktion, der hovedsageligt, blev afsat til det økumeniske selskab i København.

I 1950, byggede vi, tæt ved plantagen, et hus i træ (æ pinhus) leveret og opført, af Glarbo Savværk på et kælder-fundament, bygget af Ingvard Kongensgård og Jens Josefsen. Huset blev af skeptikere kun spået en levetid, på højest femten år, men i år 2001 står det endnu - tilmed i bedste velgående.

Med de store ting vi fremstillede, blev værkstedet ved stationen, efterhånden for lille, så i 1956 byggede vi et større, på nabogrunden til vor privat beboelse. Det skete næsten samtidig med, at Åge Olsen opgav sin virksomhed i Thisted, og i den anledning, mente han det ville være naturligt, at vi fik revolverbænken igen, sammen med fremstillingsretten til det han havde overtaget. Et så fristende tilbud, kunne vi ikke sige nej til, selv om vi dårligt havde råd.

Nu hvor det hele var samlet igen, kom der ekstra sving i hjulene, især var skøjtenøglerne en fin artikel, hvor vi i en god kold sæson, var oppe på, at fremstille 33000 stk. Foruden produktionen der fulgte med revolverbænken, fik vi også det lønarbejde Åge havde haft fra fabrikken Cimbria, og det blev til pæne ordrer, på forskellige smådele

Om de små duppeditter vi drejede, faldt der mange små morsomme bemærkninger. for eks.

Nofas samlede arbejdsstyrke omkring halvtredserne. Fra venstre - forreste række Holger Mikkelsen, A. C. M. Andersen, (Asj Brogård), Henry Sundby Jensen. Bagerst t.v. Åge Johannes Olsen, Charles Nielsen.

benævnte min bror os, som - æ tapdrejere - en titel der ikke faldt i god jord, hos én af hans små piger, idet hun bebrejdende sagde. Far -æ tøvves no det er synn, at do kalder dæm for æ tapdrejere.

På en af de dage revolverbænken snurrede på fulde omdrejninger fik vi besøg, af installatør Søgård, Hurup. Interesseret så han til, mens emne efter emne, faldt ned i bakken, hvor de tilsyneladende forsvandt i spånerne. Det så sikkert nytteløst ud, hvis man ikke kendte proceduren, og Søgård spurgte da også desorienteret, om hvad den slags småting skulle bruges til. Her blev jeg svar skyldig, men kunne fortælle, at dimserne var en ordre fra Cimbria. Den oplysning, tyggede han lidt på, før han lunt bemærkede. Ja det forundrer mæ såmænd eet, at de eet sel ka lav det, for sørnøj bette værk, ka almindelig minnesker slæt eet sik.

Ved et tilbageblik på vor spæde start, blev det med tiden synligt, at det gik frem ad. I begyndelsen var det også svært at få øje på et lyspunkt. Vi havde så godt som ingen startkapital, og hverken Åge eller jeg, havde taget højde for det administrative, indkøb, tilbud, salg, fakturering, regnskab, og så videre. Forhold der blev løst, ved hjælp af købmand Henry William Østergaards uvurderlige goodwill.

Hvordan og hvorfor Østergård, blev rodet ind i det halsbrækkende foretagende, er forsvundet i tågerne, men hans velvilje strakte sig så langt, at hans telefon, Ydby nummer 17 figurerede på vores første papirer og tryksager. Resultatet af den gestus, medførte, at vor hjælpsomme købmand, betjente de kunder og kreditorer der ønskede, at komme i telefonisk forbindelse med Nofa - Nielsens og Olsens Metalvarefabrik.

Manglen på materialer, blev for alvor mærkbart, da vi begyndte, at fremstille primusnøgler, og det var en ærgerlig situation, at mangle stål, til gode salgbare artikler. Men det problem løste Østergård, ved systematisk at forhøre sig hos de Jern & Stålforretninger, der stod opført i Jysk Telefonbog. Fremgangsmåden gav bonus, for det viste sig, at Hjørring Jern & Stålforretning, lå inde med et større lager af de dimensioner vi manglede.

Efterhånden kom vi så meget til hægterne, at vi foruden telefon, også fik skrive- og regnemaskine, anskaffelser der bevirkede, at Østergård slap for det voksende kontorarbejde Men at det gode forhold, fortsatte på andre måder kom bl.a. til udtryk i Ydby Avis årgang 1960, med følgende tospaltede annonce.

JUBILÆUMSTILBUD

I samarbejde med fabrikant Charles Nielsen, kan vi tilbyde et begrænset parti anden sorterings »Nofa« gasbageovne. Ovnene er hvidemaillerede, med rude og fuldt tilbehør, to bageplader en emailleret bradepande og grillrist. Bortset fra små ubetydelige skønhedsfejl er disse ovne nøjagtig lige så gode som første sortering.

Så længe lager haves, kan de købe denne ovn, til kr. 107,85. Tilbudet gælder kun i denne måned.

H.W. Østergaard.

Måske inspireret af jubilæumssalget, fik Østergård sit eget mærke i gasbageovne. Til det formål blev der fremstillet et rundt aluminiums skilt, hvor navnet »Astor stod skinnende klart på en blå bund. En fiktion der også kendes fra bilbranchen, hvor Austin og Morris Marina, kun har navneskiltet til forskel. For os gjaldt det om at sælge ovne, og i den forbindelse var det underordnet, om de hed Nofa eller Astor. Østergårds mening med eget ovnmærke, har sikkert været, at han så kunne kalkulere som det passede ham, og med mit kendskab til hans prisansættelser, har ovne af mærket Astor, kunnet købes til favorable priser.

Vi havde endnu til huse i værkstedet ved stationen, da vi fik oprettet telefon nummer 90, Men godt hjulpet af Østergård, havde vi en god solid kundekreds, og kneb det ind imellem med afsætningen, sendte vi et ødselt hav af brochurer ud fil kendte og ukendte forretninger og grossister. Anstrengelser, der som regel gav resultater.

Foruden os selv, beskæftigede vi nu, old mann A.C.M Andersen, Henry Sundby Jensen Ubbesen, og en dreng, på deltid. - Af helbredsmæssige grunde, måtte Andersen opgive jobbet, og blev afløst af byens cykelhandler, Mads Olsen. En mand der kunne det hele, og som vi til vor fulde tilfredshed, havde ansat i cirka femten år.

Ella blev repræsentant

Da vore børn Anders, Meta-Marie og Juliane, kunne stå på egne ben, besluttede vi, at Ella, der er uddannet ved handel, kontor og isenkram, skulle forsøge sig som firmaets repræsentant, for, at springe grossistledet over. Det viste sig, at være en god idé, selv om hun måtte bruge toget, indtil vi den 24/6 1966 købte en Morris Marina, til en sum af kr. 19.999, indregistreret som S.E. 22.231.

Den trofaste Marina, der blev 31 år, svigtede os meget sjældent, og når kilometertælleren til sidst kun viste 57.775 kilometer, må det tilskrives det mirakel, at den på en tur til Mors, pludselig viste nul. Det må indrømmes, at den på det sidste blev mere støjende, selv om den efter trækket at dømme, havde mange kilometer i sig endnu. Min interesse for at farte rundt i en bil, kan ligge på et meget lille sted, og jeg havde også mine bange anelser, da Ella begyndte, at køre land og rige rundt. Men hun var en god sælger, og som tur efter tur forløb godt, blev jeg med tiden mere forhærdet. Dog kan jeg i nogen grad, følge Peter Johansens tankegang, når han lod sin kone tage bilen, fra Herning til Ydby, og sikrede sig selv med en togbillet. For som han udtrykte sig ville han fileme hverken lemlæstes, eller slås ihjel i en blikspand.

At Marinaen ikke skulle være gjort af det bedste kram, blev jeg under et besøg, af min tidligere medarbejder, Egon Nicolaisen gjort bekendt med. Han var nu en voksen ung mand, med egen vogn, hvilket mærke husker jeg ikke, selv om jeg pligtskyldigt beundrede statussymbolet fra alle vinkler og kanter. Mens det stod på, roste han sit køretøj i store vendinger, og fremhævede dets fortrin, og soliditet i forhold til andre kendte vogne. Nu var han i den uheldige situation, at han ikke vidste vi havde en Marina, for efter hans bedømmelse, var det én af de dårligste vogne på markedet, med et karosseri, der rustede op i løbet af højest tre år. Jeg måtte så fortælle ham, at vi foreløbig havde holdt en Marina kørende i godt og vel seks år. Men den kendsgerning, forandrede ikke hans synspunkt, idet han ironisk forsvarede sin påstand med følgende bemærkning. Ja så kan jeg da regne ud, at i har kørt, uden karosseri, i de sidste tre år.

I stille stunder, kan jeg godt komme til. at tvivle på, om vor lille virksomhed, ikke tog for meget af den tid der bliver stillet os til rådighed. Utaknemlig - kan jeg høre én og anden hviske, når jeg nu fortæller, at jeg sjældent gik ned på værkstedet af lyst men af nødvendighed, og i grunden er jeg ked af, hvis jeg har taget noget fra dem, der elsker at slå søm i, og krumme stål, i forskellige vinkler. Hverken Ella eller jeg kendte til otte timers dage - og weekender var et ukendt begreb, ikke sjældent arbejdede vi begge to til langt ud på aftnen, vore sommerferier blev i de første mange år, afviklet på én eller måske to dage og jeg ved godt, at den der ikke vil arbejde, heller ikke skal have føden, men der forlød vist intet om hvor unødvendigt og dødsens trist, det arbejde skulle være.

I starten havde vi nogenlunde ro, for de offentlige papirnussere, men som tiden gik, blev vi hjemsøgt, af alskens myndigheder, såsom arbejds- fabriks- brandtilsyn osv. Bedre blev det ikke, da vi fik den nye skat, under dæknavnet, omsætningsafgift (oms) som i første omgang ramte vort program af legetøj. En ulempe der medførte, at vi ulønnet, skulle opkræve statsskatter. Omsen gav en stagnation i omsætningen, og samtidig blev der ansat en stab af toldere til at kontrollere, at de små syndere ikke syndede for meget.

Som den altid siddende, løgnagtige regering, lovede den at omsen, kun var en midlertidig foranstaltning, et tilsagn ingen havde grund til, at tro på. Det varede heller ikke længe, før skatten kom til at omfatte flere varer, under betegnelsen merværdiomsætningsafgift (moms.) Med de påfund generede det offentlige ikke

mindst de små erhvervsdrivende, men det sluttede ikke med omsen og momsen, og lovlydige fulgte vi trop, indtil man med kildeskatten påbød, at alle forretningsdrivende, skulle administrere de ansattes skat. Efter det stavnsbåndslignende indgreb, besluttede vi at slå bremserne i, og sænke farten, før vi blev kvalt i love og offentlige papirer.

Selvvalgt var vi nu ene om foretagendet, og ind i mellem gav det mere end rigeligt at se til, men udgifter til børn, hus og hjem, var blevet mindre - og i det store hele, gik det bedre end forventet. Havde vi for travlt, fik vi hjælp af en ung mand, med et såkaldt skattefrikort.

Ideer til gode produkter kommer som regel ikke af sig selv, derfor betragtede vi det nærmest som en »gaveartikel,« da vognmand og renovatør Villy Kongensgaard, Hurup spurgte om det havde interesse, at fremstille renovationsspande. Vi fik så en prøveordre på hundrede stk. med tilsagn om, at større ordrer ville følge, hvis resultatet faldt tilfredsstillende ud. Det blev til mange ordrer, indtil papirsækkene slog igennem. Til en forandring, begyndte vi på det tidspunkt, at eksperimentere med at fremstille smedejernslamper, lysestager, og pejsesæt, artikler der viste sig, at have en stor kundekreds, både til hjemme- og eksportmarkedet.

Det var Ella, der præsenterede varerne, for de forretninger der lå inden for en rimelig radius. Men af ukendte årsager, var jeg med i Vorupør den dag keramikhusets indehavere, Karen og Jens Vækild, skulle præsenteres for »jernværket.« Til min store skuffelse viste det sig, at forretningens tre store udstillingsvinduer, bugnede med smedejernslysestager. Ved det triste syn, sagde jeg til Ella, der skal du ikke ulejlige dig ind, vi vender om og kører hjem, for de har mere end rigeligt, af det -rustne møg. Men hun insisterede på, at gøre et forsøg når vi nu var kommet derud. Som sagt så gjort, og med et par prøver i hænderne, og lidt billedmateriale under armen, gik hun salgsbevidst ind i den velassorterede forretning.

Besøget dømte jeg til, at blive af kort varighed, men da det trak ud, begyndte jeg i min ensomhed, at løfte bilens gulvmåtter, og opdagede at saltet havde ætset hul, i bunden, på den aldrende Marina. Det højnede ikke humøret, men ledte tankerne hen på fiskeskipper Jensen, der blev stoppet af en betjent, der bad om at se kørekortet, hvorefter han lettede på én af bilens gulvmåtter, og da det viste sig, at den dækkede over et stort hul, sagde han spørgende hvad er det jeg ser her. Ja det ka æ fortel dæ, sagde skipper Jensen, - for det mo jo så væ æ landevej te Frederikshavn. Nu tænkte jeg mere på Marinaens forbistrede rusthul, end på Ellas salg, men det lettede lidt på humøret, da hun præsenterede mig for en vægtig ordre. Det må tilskrives ungdommens letsind, at vi for mange år siden bestemte, at vi ikke ville fortsætte med forpligtende arbejde, når vi blev omkring tres år. Hvordan det skulle klares økonomisk måtte tiden vise - men til vort held blev vi reddet på stregen af efterlønnen.

I 1980 da ungdommens drøm om alderdommens frihed kunne realiseres, luftede vi nu og da tanken med det resultat, at to af vore kunder, viste interesse i at overtage produktionen af vore smedejernsartikler, og med baggrund som maskinarbejder blev det, Jens Vækild Nørre Vorupør, der i 1982 lejede værkstedet og fabrikationsretten.

Når vor lille skallede metalvirksomhed gik så godt som den gjorde, må det tilskrives den hjælp vi fik af nævnte og ikke nævnte i forbindelse med de valg, vi under tidernes skiftende konjukturer nødvendigvis måtte tage.Havde vi haft lyst og penge, kunne vi i flaskegassens barndom godt have udvidet produktionen. Vi sagde nej til mange ordrer bl.a. da vi blev tilbudt at fremstille gasflasker for Dalsøgas.

Mens jeg sidder og hamrer det sidste kapitel af mine erindringer ned på papiret kan det både ses og høres at skrivemaskinens stabilitet er på retur, men den har også tjent os længe. Det er den samme maskine Ella brugte, når hun efter dagens øvrige gøremål, som husmor og repræsentant, måtte i gang med at skrive fakturaer, opkrævninger, rykkerbreve og hvad der ellers var. I mere end halvtreds år, har hun været mig og firmaet til uvurderlig hjælp - så uden hende ingen fabrik. Derfor må det være

på sin plads, at slutte med de fattige ord jeg satte på vers, fyrre år efter vort bryllup - til melodien Samarkand:

SANGEN TIL ELLA.

I mit hjertekammer var det slut med freden
da jeg så dig kæreste for første gang
du var Eva jeg var Adam midt i Eden
og atomerne i mig gik straks i gang
i mit indre var der både sang og uro
og mit hjerte slog vist nok en ekstra gang
dine øjne løj måske og var mig utro
tvivlen var der selv om englene de sang.

Det var sol og sommer du var sød og sjælden
og mit hjerte det blev straks forlibt i dig
da vi mødtes første gang på sporvognshellen
moster Nora, Inger, Egon, dig og mig
selv om jeg var størst så følte jeg mig lille
vidste du mon jeg var i din hule hånd
og at du ku' føre mig hvorhen du ville
sno mig ind i elskovs glædens silkebånd.

Der var kærlighed i luften i Apollo
det var lykken at jeg havde dig så nær
for når du og jeg og hele salen kluklo
gav det vores møde et romantisk skær
og skønt Erika betog mig med sin charme
kredsed mine tanker stadigvæk om dig
og til afsked tog jeg dig i mine arme
for jeg følte du var skabt og til for mig.

Dine øjne lo og læberne var bløde
ved det kys der gav mig fred og indre ro
og jeg elsker dig endnu og dine søde
korksandalers klip klap hen ad Vesterbro
i min alderdom da vil jeg aldrig glemme
glæden ved at vore hjerter slår i takt
og så længe jeg ka sanse vil jeg nemme
kærligheden i den grå spadseredragt.

EFTERSKRIFT

Da jeg begyndte at skrive om Ydby og dens indvånere, overså jeg rækkevidden, idet jeg ikke havde fantasi til at indse, det ville fylde 287 A - 4 ark. Om det så er papiret værd må andre bedømme. At skrive om det der er sket i egen samtid er noget af en balancegang, hele tiden skal der vurderes og sorteres, ingen må trædes for nær, og er det sket, er det beklageligt, og meget mod min vilje.

Sommerudflugten år 2001

Af Leif Krogsgaard, Bedsted

Lørdag d. 16 juni havde ca. 25 medlemmer taget imod tilbudet om en tur i St. Steensen Blichers fodspor. Kl. 9.20 startede selskabet mod det første mål, som var Hald Hovedgaard. Turen gik over Skive og Kongenshus og kl. ca. 11.00 nåede vi Hald. I den storslåede gamle lade så vi naturudstillingen samt studerede materialet omkring Halds omfangsrige historie. Herfra kørte bussen mod Rindsholm Kro som skriver sig tilbage til 1500 tallet og hvor omkring der fandt en træfning sted under treårskrigen i 1849. Denne begivenhed var vi stillet i udsigt at få fortalt af den snaksalige kromand, men efter adskillige historier blandt andet om dengang general Patton efterlod en kampvogn som var gået i stå netop i kroens skønne park(!), blev vi kaldt ind til en dejlig middag, hvorfor vi gik glip af en god krigshistorie. Mætte og velfornøjede forlod vi Rindsholm med kurs mod Blicher egnens museum i Thorning. I en af de gamle stuer nød vi vor kaffe under museumsinspektør Peder Hjorts interessante orientering om Blichers liv og forfatterskab samt, hvad vi kunne se af hans efterladenskaber på vor rundtur på museet. Herfra kørte vi over Aunsbjerg, hvor Blicher tilbragte store dele af sin barndom hos en onkel, mod Lysgaard. I æ Bindstouw fornemmede vi den stemning, som måtte have været, da de gamle samledes omkring langbordet og bandt hoser

Udenfor »Æ Bindstow«.

Mads Doss' grav på Thorning Kirkegård.

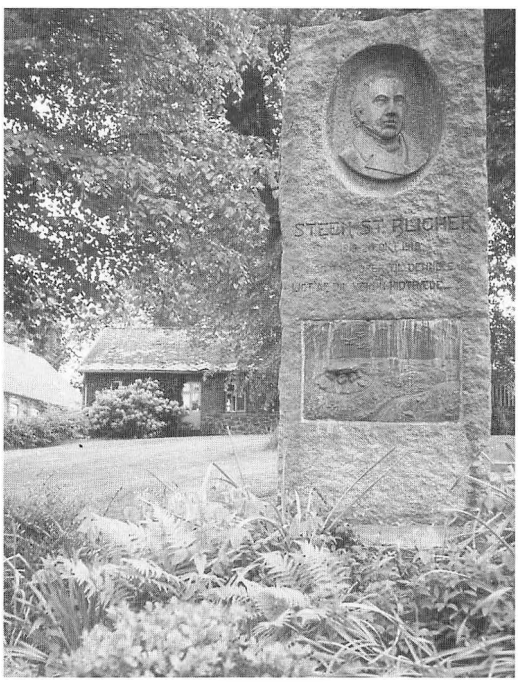

Museet i Thorning.

(strikkede strømper) alt imens de skiftedes til at fortælle de gamle historier. Hvem husker f.eks. ikke fra »E Bindstouw«: "Det var æ awten fa bette jyvleawten -". Herfra gik turen hjem mod Thy. Uggi havde medbragt sin harmonika og muntre sange så hjemturen faldt ikke lang! Alle kunne enes om, at det havde været en oplevelsesrig tur med godt, dansk sommervejr.

Gårdmølle på Gadegaard i Helligsø

af arkivar Knud Møller Madsen, Sydthy Egnshistoriske Arkiv.

I 1904 blev der bygget nye avlsbygninger til Gadegaard i Helligsø. I den forbindelse blev der hos mølle - og maskinbygger D.M.Hejde, Galtrup pr. Nykøbing Mors samtidig indkøbt en seksvinget klapsejlsmotor, som blev sat op på den vestre ende af laden. Møllen, der på dette tidspunkt var gårdens eneste stationære trækkraft, leverede kraft til en kværn til formaling af korn og trak desuden en pumpe, der hver dag pumpede vand op i den nybyggede vandbeholder, der havde et rumindhold på 25.000 liter. Der var således mulighed for rindende vand på gården, selv om der var vindstille et par dage. Herudover blev møllen brugt som trækkraft til en havrevalse, en roeskærer, en kageknuser, en rundsav og til et hejseværk til kornmagasinet.

Under 2. verdenskrig leverede møllen kraft til en kartoffelmelsfremstiller – kartoffelmel var jo rationeret under krigen.

Det var også meningen, at møllen skulle kunne trække tærskeværket, men dette blev aldrig nogen succes, idet det skulle blæse temmelig kraftigt, for at møllen skulle kunne levere trækkraft nok. I så stærk blæst som krævedes, blev det for risikabelt, og tærskearbejdet på gården blev derfor udført af et af de omrejsende

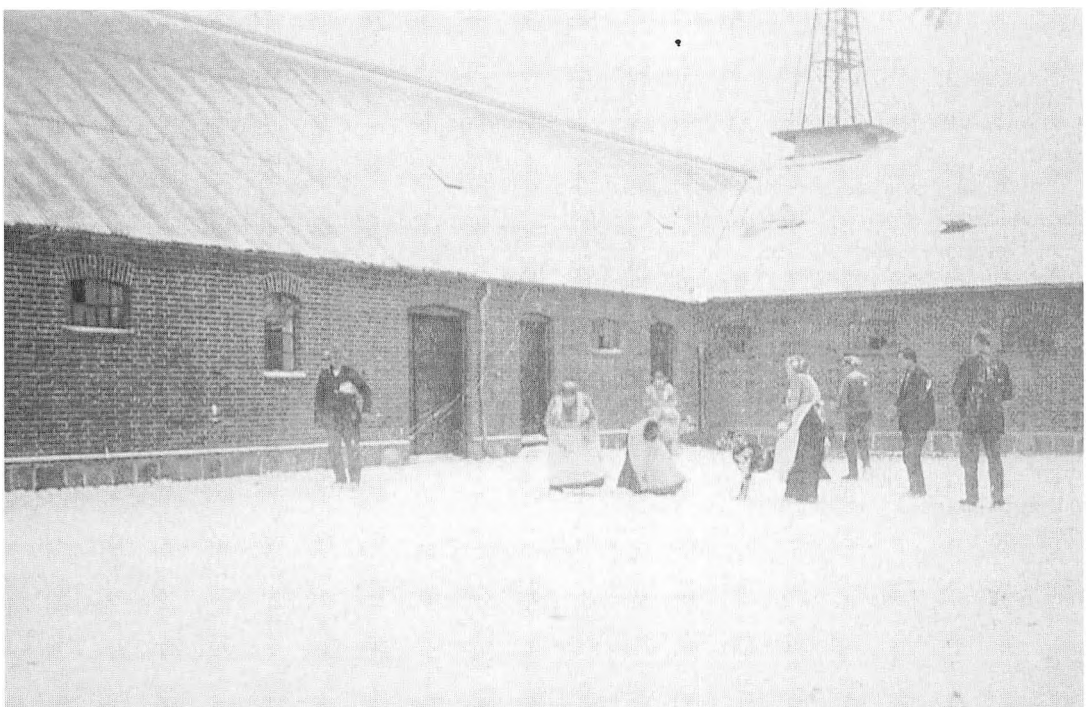

Gårdspladsen på Gadegaard en vinterdag.

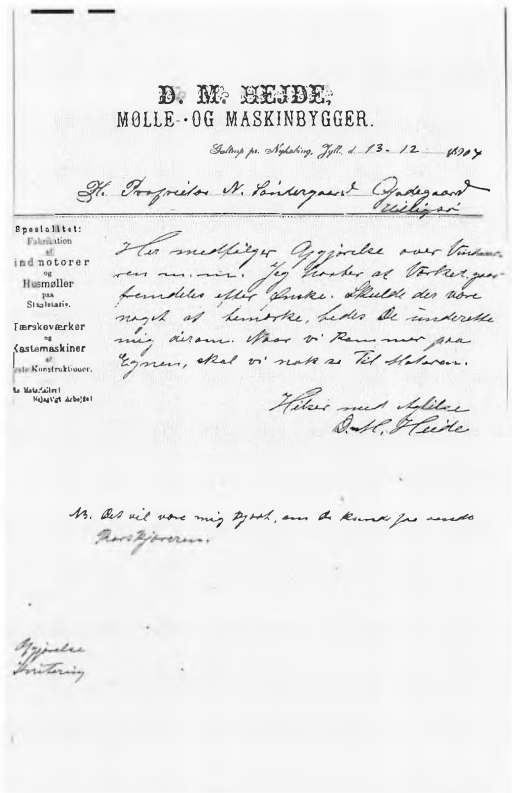

D. M. HEJDE,
MØLLE- OG MASKINBYGGER.

Hr. Proprietor N. Søndergaard Gadegaard
Veibjerg

Specialitet:
Fabrikation af indretninger og Husmøller paa Statistatis.
Tærskeværker og Kastemaskiner af alle Konstruktioner.

Hr. Mølleejer Hejde

Hr. Proprietor N. Søndergaard
Gadegaard

D. M. HEJDE,
MØLLE- OG MASKINBYGGER.

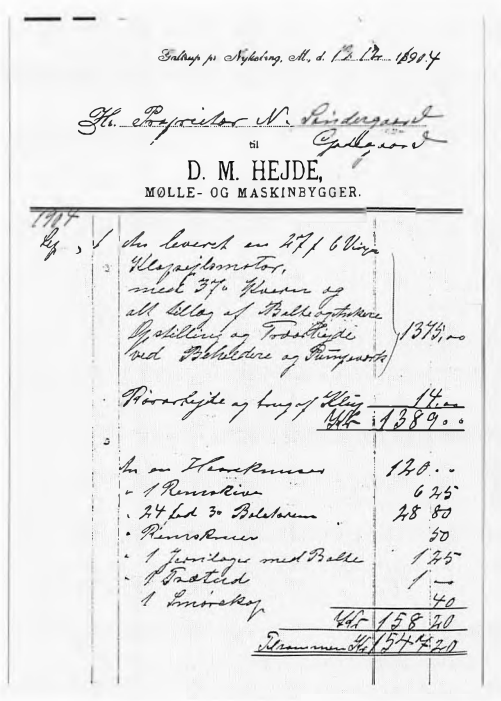

Regning på møllen samt følgebrevet.

tærskeværker, der var trukket af en dampmaskine.

Prisen for den køreklare mølle var 1.547,20 kroner. Prisniveauet i 1904 fremgår af regningen. Herudover medfulgte brev, af hvilken det tydeligt ses, at firmaet fra Mors ville levere kvalitetsvarer og sørge for, at alt fungerede.

I 1915 blev der lagt kraft ind på Gadegaard og indkøbt en 20 HK – elmotor, der nu kunne trække tærskeværket.

Møllen på Gadegaard fungerede godt i 51 år, men måtte nedtages i 1955, da et af de store tandhjul revnede, og det ikke var muligt at skaffe en ny.

Kilde:
Niels Søndergaard, ejer af Gadegaard 1962 – 1990.
Det var bedstefaderen, der fik bygget nye avls bygninger med møllen i 1904.

Westen for Leibak (3)

Af Knud Madsen Nielsen, Vestervig

Når jeg tænker tilbage på den tid der er gået, og hvad jeg af gamle mennesker har fået fortalt om, hvad de har oplevet, dukker der hele tiden noget op, som jeg mener bør fortælles. Det kan godt gøre en beretning lidt springende i tid, men sådan er det. Jeg havde egentlig afsluttet beretningen om min bedstefar, men han var ikke sådan at overse og til at komme udenom, så han dukker stadig væk op ind imellem, og mange af beretningerne stammer netop fra ham.

Strandingen ved æ Stålhus

Hvor navnet stammer fra fortaber sig i det uvisse, men æ Stålhus lå i nærheden af skellet mellem Stenbjerg og dengang Istrup strande.

Hvad strandingen hed, er jeg ikke ganske sikker på, men det var formentlig »Armandie«, og al vraggods fra skibet blev solgt på auktion på strandingsstedet, som var ved æ Stålhus.

Et stykke tid forinden sad nogle unge fiskere inde hos en lidt ældre fisker en mørk aften. Den ældre fisker var kendt som en slagsbroder og en tørstig sjæl. De morede sig med at spille kort- vende klør knægt om brændevin. Dette må have foregået i 1890- erne. Husværten var så uheldig at tabe hver gang, så han ikke fik eet eneste glas brændevin, og til sidst blev han så rasende over det, at han væltede brændevinsdunk og glas ned på gulvet og skabte sig voldsomt. En af fiskerne tog til sidst en alenkæp, som lå på et par søm over døren ind til den pæne stue, og gav ham et par rap af den for at dæmpe ham ned. Det lykkedes ikke, for næste dag anmeldte han dem for overfald i eget hjem til sognefoged Niels Snæver, og det endte med, at de tilsammen fik en bøde på 20 kroner, Det syntes de var ganske urimelig, og håbede på, at de ved lejlighed kunne sige tak for sidst. Og den lejlighed kom, da der var strandingsauktion ved æ Stålhus. Det var almindelig på den tid, at kroejer Jessen fra Morup Mølle rejste et beværtertelt på strandingsstederne, hvis de var af en vis størrelse, og det skete også her.

Fiskerne som havde fået bøden, sad inde i teltet og fik rompunch, da anmelderen kom derind. Han begyndte omgående at skabe sig igen, og ragede deres romglas ned på jorden, og det blev alligevel for meget for de unge. En af dem rejste sig og smækkede ham en under hagen, så han sank sammen. Derefter tog de ham i arme og ben og slæbte ham ud til klitkanten, hvor de kastede ham ud over skrænten, som på dette sted var meget høj. Jorden var frossen, og da han ramte stranden med et klask og blev liggende livløs, skyndte folk sig at komme derfra, da de alle mente, at han havde slået sig ihjel, og ingen ønskede at optræde som vidne. Kun en gammel mand fra Stenbjerg går hen til ham, og da han bøjer sig hen over manden, får han et slag, så han tumler om.

Derefter løber voldsmanden efter en anden mand fra Stenbjerg, som får samme omgang, hvorefter han stikker tommelfingrene ind i ærmegabene i sin vest og begiver sig mod Lyngby. De unge havde set optrinet med de to fra Stenbjerg og talte om, at han da vist ikke havde fået nok endnu. På vejen sydover passerer manden to auktionsgæster, som stod og lagde noget sejl sammen, som de havde købt, og da han kommer helt hen til dem, smækker han uden videre den ene et slag i hovedet, hvorpå den anden skyndsomt tager flugten.

De unge blev nu enige om, at han skulle have bank så det forslog, men nogle mere besindige fik dem talt fra det, og der skete ikke mere den dag.

Så kom dagen, hvor bjærgelønnen skulle deles, Det foregik i Morup Mølle. Da alle havde fået deres penge, stod en af bjergerne op

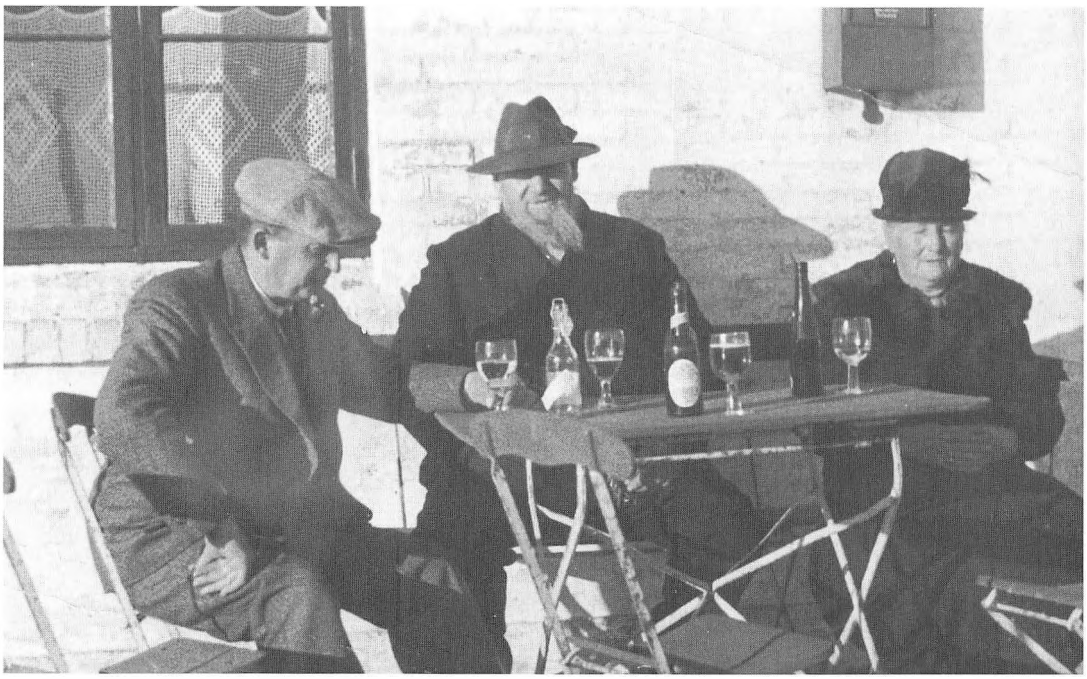

Kirstine og Peter Krogh på besøg i »Prinsessehuset«. T.v. husets ejer, Stellfeld-Hansen. Peter nyder en bajer og Kirstine en Drueta. Ca. 1933.

og holdt en lille tale til forsamlingen. Pludselig sprang vores ven fra før op og rev det ene ærme af mandens jakke, og da de andre ville smide ham udenfor, sprang han op på et bord med en kniv i hånden. Bordet bliver omgående væltet, og fyren kom herut i kulden. Han gik over æ klit hjem, og havde efter eget udsagn nær sat livet til på grund af den hårde frost.

Bedstefars ligskjorte

I tidligere tider var det helt almindelig, at ældre mennesker havde deres ligskjorte liggende i dragkisten, således også min bedstefar. Skjorten var lavet af det fineste hvide lærred, var ankellang og havde brede blonder ved håndledene og omkring halsen. Min bedstefars ligskjorte fik jo lov til at ligge i mange år, men det skete flere gange, når pigen havde storvask, at den blev taget frem, dog ikke for at blive vasket, den var ren nok. En sådan storvask var tidligere en større sag. Der var mange svære uldsager som skulle koges i gruekedlen og vask foregik på et vaskebræt, så det var med at få det hele

Karl Josefsen har haft besøg af broderen, Martinus og følger ham til rutebilen. De så ikke hinanden mere. Ca. 1941.

Karl Josefsen har været til strandauktion og har fået det købte hjem.

med når man var i gang med storvasken og vejret var således, at tøjet kunne tørres.

Hvis der således var storvask og min bedstefar af en eller anden grund var sengeliggende, kommanderede pigen ham af al undertøjet, så det kunne komme med i vask, og han kom i stedet for i sin ligskjorte, da han ikke skulle ligge helt nøgen. Der lå han så i sine fine ligklæder og babbede lystig på sin pibe. Da der langt om længe blev brug for skjorten til dens oprindelige bestemmelse syntes vi dog, at den var blevet for ringe og kasserede den, ikke kun på grund slidtage, men der var brændt hul i den når bedstefar havde tabt gløder fra piben på den, så han fik et nyt sæt.

En barnedåb

Af forfatteren Knud Bruun-Rasmussen den 18. sep. 1933.

Det vækker så liden opmærksomhed i byerne, at et barn bæres ned ad trappen i et højt hus med mange lejligheder, ned i en vogn for at køres til kirke og blive døbt. Byerne er i mere

En søndag 1930. F. v.: Thøger Iversen, Therkild Iversen, Viggo Kruse, Alfred M. Nielsen, Kirstine Kruse, Othilie Iversen og Thorvald Iversen med datteren Lis. Børnene: Robert Iversen, Christine M. Nielsen, Signe M. Nielsen og Iver Iversen.

De gamle fiskere lægger sildegarnene til tørre på klittaget. F. v. (bagerst) Christian Lassen Krogh, Laurids Iversen, Carl Josefsen og Niels Christensen (Iversen).

end een henseende så store, at kirken ikke mere syner mellem boligerne som den gjorde tidligere.

Helt anderledes er det på landet. Barnedåben er en højtidelig indvielse, der vækker en mængde halvt bevidste følelser hos de nærmeste og hos naboerne, der vågent betragter det der foregår i dåbshuset i dagene omkring dåben. Når barnets lille hoved rækkes ind over døbefadet og præsten med sin hule hånd øser vandet over det tre gange i Faderens og Sønnens og Den Helligånds navn sker der noget, som ikke blot har almindelig kristelig betydning.

Det kristelige er måske endda det, der står mindst klart for de mennesker, der medvirker ved dåben eller andægtig ser den ske. Ikke alle, der lader deres børn døbe føler sig hjemme i

Molen bygges 1936.

kirken. Menighedens inddeling i »retninger« er navnlig på landet endnu de fleste steder så stærk, at den herskende kreds formelig besætter kirken og ligesom adgangsformen er alle de andre. Men ved dåben kan det ikke ske. Ved denne lejlighed sætter alle sig i stolene med en følelse af, at dette sted er deres med fuld ret, deres og slægtens, de dødes og de levendes.

Jeg var med ved en barnedåb fra en lille fiskerby på vestkysten for nogen tid siden, Vi kørte i søndagssolskin ad en sandet vej gennem hede med blomstrende lyng, gennem forblæste granplantager og fattige marker til en lille kirke, hvis ydmyge skikkelse kun knejser lidt over kirkegårdens diges beskyttede område. Vi var kun mænd i den første bil: Barnets fader og fadderne, allesammen folk fra byen, bortset fra mig. Efter os kom et kvarters tid senere en anden bil med kvinderne og barnet, moderen, gudmoderen og dem der skulle "følge med«, huemoderen som hun undertiden kaldes. Dåben skulle ske, når den første salme efter prædikenen var sunget.

Vi mænd havde lidt tid for os selv på kirkegården, før gudstjenesten begyndte, og den var for mig så højtidelig som selve kirkegangen. Folk på landet har gerne en sådan lille stund på kirkegården, før klokken ringer dem ind på plads i stolene. Man bruger tiden til at gå rundt til gravene, ens egne og de andres, og det gjorde vi også hin dåbssøndag. Der var her, som på alle de vestjydske kirkegårde, et hjørne, hvor man begraver alle dem, der kommer ind fra havet som lig, når de ikke hører til sognets folk. Der var her som alle steder en lille række af de tunge sorte sten, den tyske stat sendte op til hver den, der døde for det store fædreland og drev i land på fremmed kyst. »Er starb den heldentod für sein deutsches vaterland« står der med grå bogstaver nedenunder et kors og navnet på den døde og hans årstal. Og rundt om disse, hvis navn man kender, ligger de ukendte. Ofte har der været så mange, hele skibsbesætninger, at de er blevet begravet i store fællesgrave, og det gælder for alle de ukendte, at grønsvær og tuer dækker deres hvilesteder, som ikke er inddelt i regelmæssige grave. Man ved vel næppe, hvor

Elever i Svankjær gl. Skole 1931.

1. rk. f. v.: Robert Iversen, Verner Lauritsen, Vagn Larsen, Troels Ifversen, Niels Mikkelsen, Laurids Mikkelsen, Sigfred Jensen, Arne Worm, Arne Tandrup og Erling Christensen.

2. rk.: Jens Bernhard Christensen, Karl Madsen, Asta Sørensen, Lilly Jensen, Signe Brandborg, Othilie Sørensen, Hilda Kruse, Marie Sørensen, Majs Eskesen, Grethe Zinker, Inger Thamsen, Ove Jensen, Thøger Iversen og stående længst t. v. Christian M. Nielsen.

3. rk.: Jens Thomsen, Anna Jensen, Johanne Josefsen, Anna Lykke, Anna Jensen, Anna Zinker, Signe Thamsen, Magda Worm, Kathrine Christensen, Majs Lykke, Esther Lauridsen og Margrethe Jensen.

4. rk.: Aage Krogh, Jens Mikkelsen, Ove Lykke, Søgaard Eskesen, Christian Sørensen, Magnus Nielsen og Håkon Eskesen.

5. rk. helt t. v.: Lærer Kveiborg og dernæst Richard Sørensen, Henry Jensen Hummelshøj, Johannes Krogh, Mogens Ifversen, Peder Knudsen, Søren Rose, Jørgen Nedergaard og Knud Jensen.

mange der i tidens løb på denne vis er gemt på disse beskedne kirkegårde.

På Harboøre kirkegård står der i de ukendtes hjørne en smuk sten, der er sat over dem alle og kan gælde som mindetegn for alle de, der i fremtiden skal finde hvile her. Indskriften lyder:

TAVSE OG UKENDTE KOM DE TIL LAND DERES NAVNE DOG KENDES PÅ EVIGHEDS STRAND.

På den lille kirkegård, jeg denne søndag besøgte, ligger de ukendtes hjørne i nordvest, lunt beskyttet af diger og læplantning - et mere stille og værdigt sted kan ingen hvile.

Langsomt går vi siden fra grav til grav på kirkegårdens almindelige del. At ordet SOGN dækker noget mere end et administrativt begreb, kan man fornemme på en sådan vandring med folk, som har kendt eller ved noget om hver enkelt af de døde. I små sætninger kædes slægtens og sognets historie sammen: Her ligger min hustru, her er min søsters grav, her er Christian, som druknede, da han var 18 år gammel i et uvejr, som nær havde taget også to af hans brødre.

Her ligger de syv fiskere, der druknede lillejuleaften 1885, her ligger den gamle præst, her en række børnegrave med små, hvide stakitter om hver enkelt, som frygtede man, at de døde

Konfirmandholdet i Svankjær 1938:
Forrest f. v.: Grethe Zinker, Anna Jensen, Jens Sørensen, Robert Iversen, Erling Christensen, Vagn Larsen og Jens Nielsen.
Bagest f. v.: Valborg Hansen, Inge Johanne Pedersen, pastor Nicolajsen, Christian M. Nielsen og Ejner Pedersen.

børn uforsigtig skulle vove sig uden for deres hvilesteder. Sognets fællesskab har sit mindesmærke i kirkegården, de mange sten og små blomstersteder samler sig til en højtidelighed i sindet, som man vandrer fra grav til grav.

Jeg ved ikke, om folk på landet tænker over, hvilken smuk forberedelse til kirkegang og barnedåb en sådan gravvandring er. Sindet åbner sig mod dem, der ikke mere taler direkte til os, men dog på dette sted ligesom betragter os og følger vor færd. Sognet er med os, de døde og de levende er forenet her ved den lave kirke, og fællesskabet føles som en velsignelse.

Når klokken ringer fra sin galge ved lågen søger man sin plads i kirken. Mændene på den ene side og kvinderne på den anden side. Døbefonten står på kvindernes side.

Jeg ved ikke om det med hensigt er således ordnet, men man kan synes det er smukt, at sognets kvinder har fonten for øje, når deres blik går mod alteret. Her er intet orgel, og salmens lyd synges sammen med stemmerne alene. Degnen fører, men der er mange sammen med ham. Senere følger barnedåben, jævn og naturlig. Og det gør end ikke noget skår i dens stilfærdighed, at det viser sig, man har glemt at komme vand i kanden på dåbsfadet. Vi synger et par vers, medens degnen løber til præstegården efter vand. Han er lidt rød i hovedet, da han forpustet kommer tilbage - men vi er jo dog kun os selv, og en stor families medlemmer kan bære over med hinanden.

Drengen får Navnet Knud Eivind Madsen Nielsen, og præsten vender sig mod fadderne og formaner dem til at erindre den pligt, de her har påtaget sig over for den hjælpeløse.

Mens præsten taler, tænker jeg på, at disse dåbsord til fadderne på dette sted har en dybere

Gæster ved min barnedåb, søndag den 15. august 1933.
Bageste række: Martha Ruby, Martin Ruby, Anna Grønkjær, min bedstefar Chr. Madsen Nielsen, min far, Alfred Madsen Nielsen, Mathilde Ruby og Knud Bruun-Rasmussen.
Foran: Min mor Helga Madsen Nielsen, min søster Signe, min bror Christian og min søster Esther og min gudmoder søster Ruby.

F. v.: Knud Bruun-Rasmussen, barnepigen Anna Grønkjær (gift Josefsen) og Signe.

betydning end den kristelige forpligtelse, de pålægger de lyttende! de gør ikke blot fadderne til barnets kristelige formyndere, om forældrene skulle falde fra, før det kommer til skels år og alder, - de optager dem ligesom i den lilles slægt og fører dem på plads nærmest ved hans familie, Sognets fællesskab bekræftes.

Kirken tømmes langsomt og mange optager igen deres vandring mellem gravene.

Det er søndag, og man er hjemme her også. Dåbsfolkene og alle, der hører til dem, tager hjem med bilerne til gilde, en rolig sammenkomst, hvor man spiser længe og siden taler sammen dagens timer igennem. Før midnat skilles man uden for huset under en stjernehimmel, der får os til at stå stille og se opad nogle minutter før vi går tilbage og stænger dørene til natten.

- Der er lydt i mange huse på landet, og man kan oppe fra kamrene høre den nydøbte græde i soveværelset nedenunder. Vuggens hjul ruller regelmæssig over gulvet som bølgeslag mod stranden, og moderens stemme nynner, blidt og stille som nattevinden, der pusler ved det åbne vindue.

Man må se på stjernerne igen derude. Deres myriader taber sig ned under horisonten og står op over hele dette øde landskab og over den lille bys små huse. Her er så stille, at fodtrin høres i vejens grus langt borte. En dør lukkes til, og en hund glammer og må beroliges. - - -

Knud Bruun-Rasmussen's far var biskop i Aarhus og en overgang kirkeminister.

Heksedoktoren

Min bror var 9 år ældre end jeg og det var ikke småting han kunne udrette, eller i det mindste bilde mig ind han kunne.

Min bedstefar havde et gammelt barometer. Det kunne som alle andre barometre vise vejret, såsom smuk, foranderligt, storm o.s.v., men det var alligevel meget specielt, for allernederst stod der »jordskjælv«. Det havde naturligvis foruden den almindelige barometernål også en af messing, som man kunne dreje på, således at man kunne se hvordan barometerstanden havde været om natten.

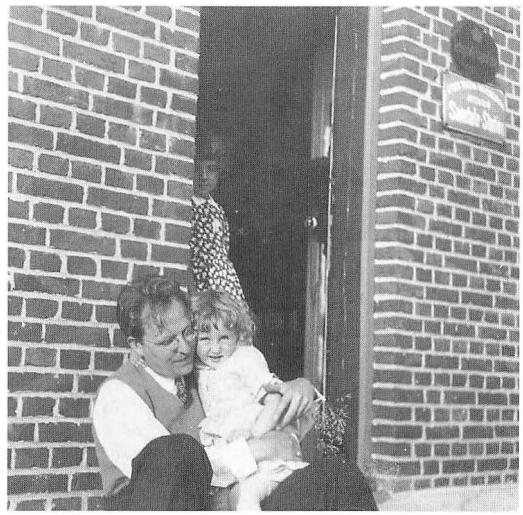

Esther får en krammer af Knud.

Hvis jeg af en eller anden grund ikke havde været artig, - jo det kunne godt ske, så truede min bror mig med, at han gik ned til bedstefar og drejede barometernålen på »jordskjælv«, og så faldt jeg til føje, for jeg tvivlede ikke på, at han kunne lave jordskælv. Min mor havde læst beretningen om jordskælvet i San Francisko for os børn, og det var en skrækkelig ting. Jorden slog revner som mennesker og huse faldt ned i, og revnen lukkede sig igen, og huse brændte fordi kakkelovnene væltede, det var med at opføre sig ordentlig.

Grundlovsdag var det en tradition, at folk i byen skulle ud i klitterne og drikke kaffe og bage æbleskiver over et treben, som vi børn samlede »illing« til. En grundlovsdag styrtregnede det, så det så ikke ud til, at det blev vejr til at komme ud i klitterne. Jeg beklagede mig til min bror over det, og han sagde, at det skulle han nemt ordne. (han havde nok hørt vejrmeldingen). Han ladede sin hundepistol og gik ud på trappen og affyrede et skud op mod de regntunge skyer og et stykke tid efter klarede det op og snart begyndte solen at skinne.

Nogle gange hvis vi ville høre radio sagde den ikke et kvæk, men det vidste min bror også hvorfor, det var radiomanden som var sulten. Han hentede så en kiks og puttede ind i radioen og drejede lidt på knapperne, og så

Min bror bilder sig ind, at der er faldet et tusindben ned på ryggen af ham, eller også har han fået lus.

begyndte radiomanden at snakke igen. Engang jeg var alene og ikke kunne få liv i fyren, prøvede jeg med en fiskefrikadelle, men den kunne han åbenbart ikke lide, for han mælede ikke et ord. Det gjorde til gengæld min far, da dellen begyndte at stinke efter nogle dages forløb og fandt den inde mellem radiolamperne.

Engang havde Christian puttet et lille stykke karbid i lommen. Karbid ligner små flintesten og brugtes til belysning under krigen i karbidlamper og tidligere også til cykellygter. Når det kom i forbindelse med vand kogte det op og udviklede gas. En dag da der var nogle småbørn på besøg hjemme hos os sagde min bror, at han havde tabt en plombe, og bad en af børnene hente et glas vand, som han kunne opbevare den i, til han kunne komme til tandlæge. Da han fik vandet bragt, puttede han »plomben« ned i glasset, og vandet begyndte omgående at syde og koge, og børnene blev meget forskrækkede, da han satte en tændstik til, og vandet begyndte at brænde.

Familien Thorvald Iversen

En af vore nærmeste naboer var min morbror, Thorvald, som var gift med Othilie Bonde fra Stenbjerg. I deres hjem kom mine søskende og jeg meget, da de havde 5 børn. Der var en stor lade, som vi kunne lege i, og der var hængt »slynger« op, så vi kunne more os med det, hvis vejret ikke var til udendørsbrug. Drengene skulle man helst ikke ryge uklar med, da de slog en proper næve uden ret megen betænkningstid, hvad også deres skolekammerater snart erfarede, så de kunne for det meste være i fred. Da den næstældste, Iver, begyndte skolegangen, var det i den gamle skole hos lærer Kveiborg. Der var ingen gymnastiksal, men udenfor var der opstillet ribber, hvor børnene af og til havde lidt gymnastik. Efterhånden

Othilie Iversen. Født 11/4 1904 - død 6/8 1973.
Thorvald Iversen. Født 28/5 1901 - død 21/9 1972.

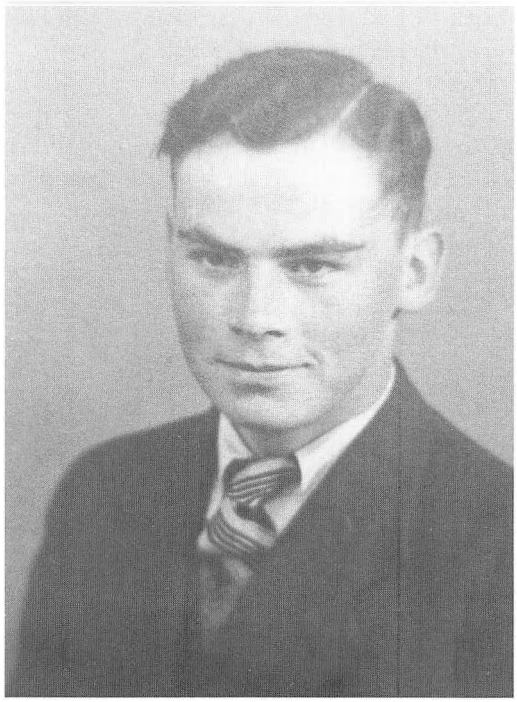

Iver Iversen.

som årene gik, blev ribberne møre og rådne, og en dag væltede ungerne dem med vilje. Lærer Kveiborg blev rasende, og de fik besked på, at deres forældre skulle betale en del af opsætningen af nye ribber, dog vistnok kun dem, hvis håbefulde poder havde deltaget i hærværket. Blandt dem var nær sagt naturligvis Iver. Betalingen blev fastsat til 1 kr. til hver.

Da betalingen for Ivers vedkommende trak ret længe ud, fik han besked af Kveiborg på, at have penge med næste dag. Det havde Iver også, og han afleverede dem med ordene: »Far hår kun 50 øre, men æ sku hæls og å sej, at æ ska ha tæsk for resten«. Det fik han dog vistnok ikke.

Da broderen Christian begyndte skolegangen, ville den kundskabstørstige elev vide af læreren, om tavlen var af »lakryds«, og læreren foreslog, at han skulle prøve at smage på den.

Engang i sangtimen var Christian meget urolig, og vikaren, Hald blev så irriteret, at han smækkede violinbuen ned i pulten foran Christian, så buen knækkede. Drengen grinede »har-har« og lærer Hald gik ind for at låne lærer Kveiborgs violinbue, og da han kom tilbage, var Christian ikke færdig med at grine, Lærer Hald blev nu så vred, at han smækkede violinbuen ned i hovedet på Christian, så også denne bue brækkede, og strengene hang ham ned om ørene. Nu blev der så rigtigt grinet »har-har« og den stakkels vikar matte gå den tunge gang ind og låne fru Kveiborgs violinbue, og den holdt hele sangtimen igennem.

Broderen, Arne, var næsten jævnaldrende med mig, og det var ham jeg kom mest sammen med. Vi var begge store læseheste, og lånte bøger hos hinanden. Arne var god til at spille på violin og banjo, så det var altid hyggeligt at komme på besøg hos ham, da han var den ældste af de nu hjemmeboende børn. Han boede i »æ østerkammer« alene, og der blev tilbragt mange hyggelige timer i petroleumslampens skær.

Arne var den første af hans generation der fik bil i Lyngby. Det var godt nok en lukket

Iver og Christian Iversen.
Christian født 28/5 1929 - død 28/5 1996.

varevogn, men det bageste var en trækabine, og den var ret speciel, men en bil var det. Arne var naturligvis stolt af den, og da jeg første gang skulle præsenteres for den, bad han mig prøve at sætte mig ind i vidunderet. Det gjorde jeg så, men idet jeg smækkede bildøren i, splintredes ruden, og det var jo ikke så godt. Arne trøstede mig dog med, at det bestemt ikke var første gang, det var sket.

Arne vovede sig engang helt til København i bilen. Foruden Thorvald og Georg, skulle min bedstefars gamle bror, Iver Madsen, med. De skulle alle besøge familie og venner. Da gamle Iver havde træben, skulle han sidde foran, og de andre to bagi. Der var ikke varme i bilen, og da det var hen ad vintertide, havde de en primus bag i bilen til at give lidt varme. Den skulle Georg pumpe op, når flammen begyndte at blive svagere.

Da de nærmede sig København var det blevet mørkt, og lyset på bilen var gået ud, men som Iver Madsen senere fortalte, klarede de sig ved, at han sad og holdte en lommelygte op mod »æ glar« (glasset på forruden). Iver Madsen kunne fortælle levende om hele turen, som varede meget længe og blev ramt af forskellige uheld. Ja den varede så længe, at det fra anden side blev hævdet, at Ivers træben var begyndt at spire, inden de nåede København, men det skal man nok ikke tro på. Georg var ret slagfærdig i replikken. En gang som stor dreng kom han ned i butikken til far for at købe et termometer, da hans mor var syg, og vistnok havde feber.

Min far gik uden at fortrække en mine hen og fandt et vægtermometer frem, som forestillede et lille anker, på hvis forside der var anbragte en termometersøjle. Knægten kiggede lidt på den og sagde så: »Hår do seel prøvet den«.

Børnemøder

Børnemøder var jeg ikke særlig spændt på at deltage i, og da jeg var helt lille, luskede jeg gerne derfra, hvis jeg kunne slippe afsted med det. Det var dog ikke let, for Esther skulle passe på mig, så jeg ikke løb hjem og forstyrrede mor og far, som altid sov til middag ved den tid.

Der bruges haw i fårebaljen. Pigerne er Mathilde Nielsen og Ingrid Kruse. Chr. Munk står på land og hyler, fordi der ikke var plads til ham på hawturen.

Børnemøderne blev meget praktisk afholdt i »æ meislaw«.

Jeg sang altid med på sangene eller salmerne, selv om jeg hverken kunne læse eller synge, og når Søren Madsen nikkede venligt til mig, sørgede jeg for at se tilpas from ud. Det var til tider et noget blandet kor, som opløftede deres røst ved møderne. De store børn var ofte for generte til at synge med, mens vi små ikke led af slige anfægtelser. Vi sang med, så »det gjaldede i Istrup«, som vi udtrykte det. Melodien kunne de færreste, men det gjorde ikke noget, og da vi heller ikke havde fået lært at læse endnu, måtte vi nødvendigvis bruge fantasien. Gerhard sang ved en lejlighed en selvkomponeret »salme-« der lød noget lignende som »der sejler en damper låånt ude po æ haw«, og Esther sad med himmelvendte øjne eg kvidrede »i en lille have i Pilealle«.

Det var brandkedeligt at gå til børnemøde, og den time det varede føltes uden ende. Det var nogenlunde sjovt, hvis Thea og Jytte kom til at sidde ved siden af hinanden, så var der helt sikkert skæg og ballade. Desværre sørgede Therkild gerne for, at de blev skilt ad, så det hele kunne foregå i nogenlunde ro og orden.

Min søster Signe samt Eva og Gerhard Iversen travlt optaget i køkkenet - ca. 1936.

Søren Madsen fortalte så om Jesus, som var så »gjæw så gjæw«, og som gav sig til at »bøel« (græde), hvis vi stjal sukker fra sukkerskålen. Vi kunne nu ikke begribe, at det var noget at flæbe over, og for resten kunne jeg ikke selv fordrage sukker, så jeg vidste, at han i hvert fald ikke tudede over mig af den grund. Til sidst fik vi en eller anden historie. Det kunne være om en sulten dreng, som stjal pølse og rødbeder eller andet guf. Bagefter var han meget ked af det, og det hjalp først, når han havde bedt sin mor om forladelse. Til allersidst fik vi nogle billeder foræret, og vi kunne give penge »til dem fatte negerbaer«. Pengene puttede vi i en sparebøsse, som der var anbragt en figur af en negerdreng på, og han nikkede pænt til tak.

Vi fik også at vide hvor dejligt der var i himlen, men der kom vi kun, hvis vi var »gjæw baer«. Deroppe var navnene på alle børn indskrevet i livets bog, også vores. Bogen lå på en stor pult, jeg kan næsten se den for mig endnu, og bogholderiet sørgede ærkeenglen Gabrielsen for. Det var så hvad det var, men meget værre var, at der stod lange rækker af opredte senge klar til os, og på hver seng stod navnet på den som sengen ventede på. - »Og jer seng ska wal ek stå tom?« spurgte Søren Madsen formanende. Der var ingen snak om at vi skulle lege, nej vi skulle synge lovsange hele dagen til Herrens pris, til det atter var sengetid. Selv om jeg naturligvis gerne ville i himlen, håbede jeg dog på, at det ikke blev lige med det første.

Barndomstidens leg i Lyngby

Når man tænker tilbage på, hvor meget vi legede som børn, er det mærkeligt at se nutidens børn, som sjældent leger, trods al deres dyre legetøj. Vores leg var på en måde inddelt i sæsoner alt efter årstiderne. Om sommeren tilbragtes meget af tiden omme ved vanderne. Der blev badet og leget med vore træskibe, som blev trukket på land på ruller, som bådene nede ved havet. Det var selvsagt også signalmast og det hele. Vi byggede også tømmerflåder, men det kneb ofte med at få træ nok, så de kunne bære godt oppe. Søm kunne vi alle komme med, men som Arthur snusfornuftigt sagde: vi ka e sejl po jenne søm.

Det var ikke helt ufarligt med disse tømmerflåder. Laust og jeg havde bygget en ret stor flåde, hvor der var anbragt både bord og et par stole. Det gik også udmærket et stykke tid, men efter nogle dages forløb var den blevet vandddrukken og ville kæntre.

Når de store fårebaljer blev lagt om i vanderne. for at blive tætte til fårene skulle vaskes, sejlede vi i dem. Det var store kar som var både stabile og bæredygtige.

Laust og jeg gik af og til »strandvagt« om til Besolevandet om aftenen. Da vi var helt små turde vi ikke gå derom om aftenen og for den sags skyld heller ikke om dagen. Vi nøjedes derfor med at gå sønden om »Klauses Bak« og hen til en myretue, som var der. Det kaldte vi en strandvagt.

Pinse

Til pinse skulle alle børn have nyt tøj, pinsesnit kaldtes det. Det måtte vi dog ikke trække i pinsedag, hvor vi skulle med mor ud i klitterne og bage pumlinger (æbleskiver). Mor lavede dejen derhjemme og hældte den i en kande, og hun drog så af med en masse af byens børn omkring sig. De bar på de forskellige rekvisitter som skulle bruges. Det medbragte treben blev anbragt i noget løst sand, så der ikke blev ildebrand. På det anbragtes så »æ pumlingpåen«, hvorpå børnene samlede »illing«, d.v.s. lyng og små kviste, så der kunne komme blus under panden. Mor delte så pumlingerne ud efterhånden som de blev færdige, og der blev

drysset sukker på dem. Lidt sand kom der også imellem, det var ikke til at undgå. Det knasede gevaldigt mellem tænderne, men det regnede vi ikke for noget, for vi havde tit sand i snusdåser, og brugte det som snus. Det var dog ikke særlig godt, så vi gik over til at bruge »Jaba« kaffeerstatning i stedet for. Det smagte næsten som snus og så også sådan ud når vi blærpede det ud i en lang stråle. Skulle vi vise os for hinanden, brugte vi tørre »lamknewler« og skråede dem, men de smagte af lort, når de blev blødt op i munden.

Det kunne hænde, at vejret til pinse var så godt, at vi fik lov til at bade, men ellers fik altid lov til at »vui« (soppe). Vi samlede så tudseæg og klaskede dem i hovedet på hinanden, og engang broncerede vi tudserne oppe i Grønbakvande.

Det var også en yndet fornøjelse »at spring øwer afgrund«. Det foregik på den måde, at vi efter et tilløb sprang ud over en høj skrænt, og fik derved en kort tid fornemmelsen af at kunne flyve. John Mikkelsen brækkede armen ved det, så han fløj ikke så godt. Hen mod aften kom der mange voksne om for at bade, og så var det særlig sjovt at være der. Hvis min far en sjælden gang kom, svømmede han en tur med mig siddende på hans ryg. En eneste gang om året kom selveste bedstefar om for at få sit bad, og det foregik altid fra "æ østerland" hvor ingen anden badede. Den gamle havde ingen badedragt, og ingen skulle se ham nøgen.

Engang kom en af byens bramfrie koner om for at bade. Min mor og nogle flere koner, var ude i vandet, og den nystilkomne, som bar på en blå sæbeskål med brun sæbe i, råbte - ja i bader af storhed, men æ bader sgu for å fa' nøj måg å.

Vores have

Vi havde en ret stor have, som mor gik meget op i. Da jorden var meget sandet, blev der gennem flere år kørt muldjord derom, så der kunne dyrkes grønsager. Haven var omgærdet med høje pæle, og mellem dem var der spændt ståltråd, og der var stukket fyrregrene ned mellem tråden. Det gav udmærket læ, så træer og buske kunne klare sig for vinden.

Bette Kalle på besøg hos os skarnsknægte. På brønden står en stor rød gryde til saltmad, og ved siden af brønden et lille saltkar. I baggrunden ses »Hannes Hus« som forlængst er nedrevet - ca. 1942.

Et blommetræ havde vi også, men det bar ingenting, og dog alligevel. En dag hvor jeg lå inde under træet og kiggede op mellem grenene, opdagede jeg til min fryd en enkelt blomme. Der var kun den ene. Vi fulgte spændt blommens udvikling, og da den endelig var moden bar jeg den ind i triumf. Mor delte den i fire stykker, så mine søskende og jeg alle kunne smage den. Desværre var der i stuen en tysk soldat, som vi på det tidspunkt havde indkvarteret.

Da mine to søstre og jeg havde taget vort stykke; min bror var der ikke, sagde tyskeren »danke sehr«, og spiste til min fortrydelse det fjerde stykke. Som en notabene kan nævnes, at det ene træ nu er blevet til mange træer og de bærer i hundredvis af store flotte blommer. Jordbær havde vi ikke, men stiftmandinde

Haugen-Johansen havde mange af dem ved sit hus i Lyngby, og da de en sommer ikke kom herop, velsagtens på grund af krigen, skrev hun til os, at vi måtte plukke dem sammen med Kirstine Pedersen. Min bror og jeg gik dog en dag alene derom med en lille skål og plukkede nogle. Jeg var lidt betænkelig ved, om Kirstine nu dukkede op, men min bror havde en løsning, hvis det skulle ske. Jeg kan løbe fra hende, det kan du ikke, så hvis hun kommer, stikker du af med bærrene, mens jeg holder hende. Når du så er væk, løber jeg fra hende.

Haven var vor hjemlige legeplads. Der blev lavet nogle svimlende høje vipper og der blev slået telte op lavet af divantæpper og sække.

Ofte fik vi besøg af Bette Karlo, som kom skrævende om for at se, hvad vi store drenge lavede. Engang havde vi gravet et dybt hul og lagt en sæk over den. Vi fik så Kalle til at prøve at stå på hovedet på sækken. Kalle dumpede på hovedet ned i hullet, så ikke engang fødderne stak op, vi kunne høre han peb lidt dernede. Nå, han blev taget i vingebenet og løftet op i lyset igen og blev støvet af. Han holdt meget af at komme over til os, og vi tog os egentlig pænt af ham, bortset fra det med hullet.

På grund af det høje hegn om haven, var der altid nogle gevaldige høje snedriver derinde, især i de hårde krigsvintre.

Så blev der bygget snefæstninger og der blev lavet snebolde af »kvar« (tøsne), og de blev lagt til frysning om natten. Så var skytset klar, når krigen brød ud mellem os og de større drenge. En sådan bold kunne gå durk gennem væggen på en snefæstning.

Disse fæstninger blev lavet af store sneblokke, og vi kunne nemt være 4 - 5 drenge i dem. Der samlede vi forråd af snebolde, som skulle bruges ved belejring, og vi kunne også gøre udfald derfra.

Vi mindre børn lavede tit vores snefæstning inde i haven, og fra den gik der en tunnel gennem sneen til en hule, lavet i en af de kæmpemæssige snedriver. Disse driver kunne blive så høje, at vi kunne kælke eller stå på ski ned ad dem. En vinter havde de store drenge bygget en snefæstning lige uden for haven, og hver gang en af os kom til syne, blev vi bombarderet med snebolde. Det kunne ikke fortsætte på den måde. Fæstningen måtte ødelægges. Det blev bestemt, at en frivillig skulle melde sig til at ødelægge den. Det blev mig, frivillig eller ikke. Mens mine kammerater åbnede en heftig beskydning af den fjendtlige fæstning, listede jeg mig ud af vores med en skovl i hånden, og kom uset om på bagsiden af målet. Jeg gravede på livet løs væk af det nederste af snevæggen og regnede med, at hvis væggen blev udhulet nok, ville den brase sammen, hvis der blev skubbet til den indefra. Det gjorde den da også, men desværre allerede mens jeg gravede. Jeg stod således pludselig ansigt til ansigt med alle Thorvalds drenge og de andre »kolrabier«, der måbede lige så meget som jeg. Hvad derefter skete kan jeg ikke huske, men jeg er sikkert blevet vasket i sne.

Også på sydsiden af vort hus dannedes der store driver. Jeg prøvede at springe fra loftsvinduet ned i dem. Jeg sad ellers længe i vinduet for at samle mod, for der var langt ned, men da de andre drenge ikke mente jeg turde, var jeg nødsaget til at springe.

Vinter og sommerglæder

Om vinteren var det sjovt at være omme ved vanderne, når de frøs til, men endnu sjovere var det, hvis der blev oversvømmelse inde mellem husene og vandet der frøs, så havde vi isen lige uden for døren.

Var der sne, brugte vi vore kaner flittigt på bakkerne. Det var især sjovt i måneklare aftener, hvor frostkrystallerne glitrede i marehalmen, og vi kunne se lysene i vinduerne hjemme i byen, og tørverøgen der snoede sig op af skorstenene mod den frostklare mørke himmel, og ved flere af husene glammede hundene til hinanden.

En yndet sommerfornøjelse var at gå ned i engen for at mede. Det var en tur på 7 km, og det gik udmærket på udturen, men efter en hel dag i engen, føltes turen hjem meget lang.

På vej derned gravede vi orm ved Store Johannes og Laura, og når vi havde fået vore syltetøjskrukker fyldt, gik vi ned i engen og fiskede.

Det var aborrer og skaller vi fangede, og vi

F. v.: Niels Krogh, Knud M. Nielsen, Boye Jørgensen, Knud Iversen, Esther Nielsen, Signe Nielsen og Dorthea Krogh.

Isvinter - vi løber på sk øjter ind mellem husene.

Der bjerges is til iskældrene i fiskehuset.

Min snemand. Den mærkelige fodstilling skyldes, at sådan satte soldaterne deres fødder på de gamle billeder.

bar dem gerne hjem i en spand vand, så de kunne komme om i Besolevandet og leve der. Engang vi var en flok på vej hjem fra engen og vi var ud for skolen, kom der en motorcykel kørende. Den stoppede ved os, og den tyske chef på batteriet, som sad på bagsædet, spurgte om jeg ville med hjem, han kendte mig, da jeg

Oversvømmelse. Der kælkes mellem husene.

ofte havde været vejviser for ham, når han gik på jagt. Det ville jeg ikke, uden at jeg fik spanden med fisk med så de andre ikke skulle bære den hjem, og det fik jeg lov til.

I sidevognen sad en meget fin officer med masser af guld på kasketten og uniformen, og Hermann fortalte senere benovet, at jeg havde kørt med Majoren fra Thisted.

Jeg sad foran Albrecht på bagsædet, og vandspanden med fiskene, sad han og holdt ud i strakt arm, og prøvede at undgå at spilde alt for meget ned over sig. Det var ellers ikke meget ved at være med Albrecht på jagt, for jeg mindes ikke at han nogensinde affyrede bøssen. Han gik tavs og grublende time efter time, og blev det for varmt, tog han sin flotte kasket af og satte den på mit hovede, og så gik jeg med den til han var afkølet.

I engen kunne det ske, at vi fangede en lille ål, og det føltes som om man havde vundet i lotteriet.

Oversvømmelse om foråret.

Engang opdagede jeg en meget stor død gedde, som lå inde på lavt vand ved åbredden. Da jeg aldrig havde set en gedde i virkeligheden, vadede jeg ud og pillede ved den. Den slog pludselig et slag med halen, og svømmede lidt ud på dybt vand, og var altså ikke spor død. Dengang var vandet i åen klart, og jeg kunne se gedden tydeligt, og da den efter kort tid begyndte at svømme langsomt ind imod mig, begyndte jeg at ryste over hele kroppen af spænding. Den svømmede helt ind til fødderne af mig, og jeg listede mine hænder forsigtig ned i vandet og greb den med et snuptag og fik den bakset op på land. Så ville jeg hjem omgående, og jeg husker mor slog hænderne sammen i benovelse, over den fine fangst, og jeg var meget stolt.

Nede i engen, kunne vi godt komme over på den anden side af åen, da der lå en redningsflåde, som tørvearbejderne brugte til det samme. Flåden var beregnet til 4 mand, og der var spændt reb over åen, så man kunne trække sig frem og tilbage.

Inden flåden kom derned, havde det altid været et stort ønske for børnene, at kunne fiske på den modsatte åbred, da der jo ganske givet var masser af fisk at fange, når bare man kunne komme derover. Da det så kunne lade sig gøre ved flådens ankomst, viste det sig at der ikke var mere at fange der, hvad der var noget af en skuffelse. Flåden var drevet iland i Lyngby, og var blevet solgt på strandingsauktionen der.

Far ville købe den til mig hvis den ikke blev for dyr, men da tørvefolkene havde brug for den, bød han ikke på den. Jeg satte mig ned i tørveskuret og tudede højt af skuffelse og min hund Struppi satte sig ved siden af og tudede med i høje og lave toner, hvilket tog hele virkningen af min demonstration, da min familie var helt ødelagt af grin over koncerten.

Skarnstreger

Nogle gange legede min ven Laust og jeg en leg, som vi kaldte basseralle. Det foregik altid hjemme hos Laust, når hans mor var ude på »swaller«. Vi startede som regel med at vælte vandspanden ud på gulvet. Dernæst lagde vi alle stolene ned og lukkede samtlige vinduer

Der bades i P. Madsens Kær nede i skoven. F. v.: Chr. Kristensen, Chr. Klit, Victor Iversen, Alfred Jensen, Henning Jensen, mig selv, Laust Pedersen, Arne Henriksen, Arne Pedersen, Knud Andersen og Frits Larsen. Victor Iversen var sur over, at lærer Christensen tog billedet inden vi var kommet helt under vandet. Vandet var meget koldt, og det kneb med at komme under. Victor havde ingen badebukser på, og han var bange for, at hans tissemand kunne ses på billedet, hvad vi andre med skadefryd kommenterede livligt, men til Victors store lettelse, viste det sig ikke at være tilfældet.

Chefen for det tyske batteri, Heinrich Albreckt som fragtede mig og en spandfuld levende fisk med hjem til Lyngby på motorcykel

Glade sommerdage ved Besolevandet.

op. Hvis der var noget i spisekammeret spiste vi så det. Til sidst gemte vi os så et eller andet sted, da vi vidste hvad der ventede os når det blev opdaget hvad vi havde gjort. Laust fik altid mørk arrest i tørvehuset, og jeg fik en røvfuld af »Mester Erik«, det var et lille spanskrør, som min bror svang. Det hændte, at jeg smed »Mester Erik« væk eller brændte det, men når jeg så fandt en ny nede ved havet, solgte jeg den altid til min bror for 10 ører, selv om jeg vidste, at det ville komme til at svide til mig selv, i den sidste ende.

Laust og jeg kunne simpelthen ikke lade være med at lave »skidestreger«. Vi skruede af og til ventilerne af cyklerne uden for butikken, eller punkterede dem med nål.

Det var også galt, da vi smed Jyttes gummistøvler ned i vores brønd, så Dorre Svendsen måtte bruge lang tid på at fange dem med en pilk, hvilken anstrengelse vi fulgte med stor interesse, da jeg havde overstået hilseriet med Mester Erik, og Laust den mørke arrest.

Værre var det, da vi fandt noget grøn kalk i store klumper, og fandt på, at vi ville farve vandet i Thorvalds »kjeld«. Vi grinede huldsaligt ved tanken om, hvad Thorvalds ville sige til grønt vand. Desværre hørte Thorvald det høje plump, da vi kastede kalken ned, og han så vi løb derfra.

Næste dag kom Othilie ned til os og spurgte om hun kunne hente en spand vand, for deres var helt grønt, og Arne der var syg, kunne ikke drikke det. Hun fortalte også hvorfor det var grønt, og at de skulle have brønden tømt og renset. Så vankede der til Laust og jeg igen.

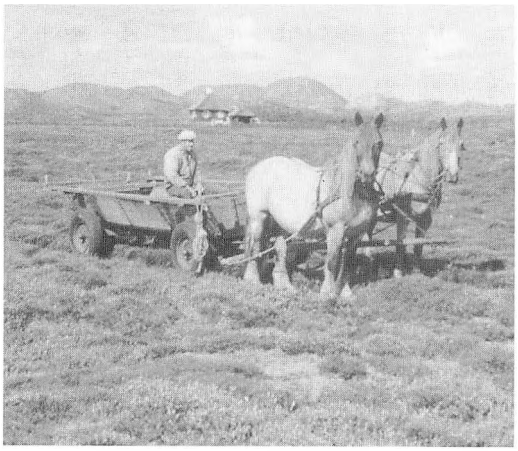

Christian Christensen (Iversen) i heden med sine heste.

Vi havde engang fundet en lille sæk, som vi havde megen fornøjelse af, da den ikke var større end vi kunne bære den på nakken når den var fyldt.

Vi fik en dag lov af Laustes mor Anna til at gå ned på deres ager og fylde den med kartofler, som vi selv måtte få. Vi kogte så kartoflerne nede i vores tørvehus når vi fik nogle. Vi gik derefter ned på ageren og rykkede kartoffeltoppe op, til vi havde fyldt vores sæk. Desværre var den allersidste top - røde kartofler, og sådan nogle havde vi aldrig set før. Naturligvis ville vi kun have røde kartofler, når sådan nogle fandtes, så vi tømte sækken for de andre og begyndte at rykke toppe op igen. Der var meget længe imellem de røde kartofler, og da vi havde rykket halvdelen af kartoffelageren op, kom Chr. Iversen forbi og skældte os ud. Vi stak af hjem, men heller ikke denne gang undgik vi skæbnen, for Anna fik det snart at vide og dernæst mor. Men vi fik da kogt kartoflerne senere men om de røde smagte bedre end de hvide husker jeg ikke.

Chr. Iversen var ellers vor gode ven. Vi ville gerne hjælpe ham. Det var »skidesjovt« når han skulle køre møg ud på markerne. Vi hjalp til med at læsse møddingen op på vognen og køre

Børn fra Lyngby bygger hus i strandingstømmeret. F. v. Manna M. Nielsen, »Ratti« Pedersen og retspresident Abitz barnebarn (navnet husker jeg ikke). Bagest: »Arkitekten« Jørgen A. Fink, Ole Iversen, Tommy Iversen og Søren Rysgaard Sørensen.

Fulg begraves. De to lyshårede begravelsesgæster hver med en dametaske over skulderen er Polle og Nille Nielsen. »Degnen« som synger er min datter Helga, og »graveren« min søn Manne.

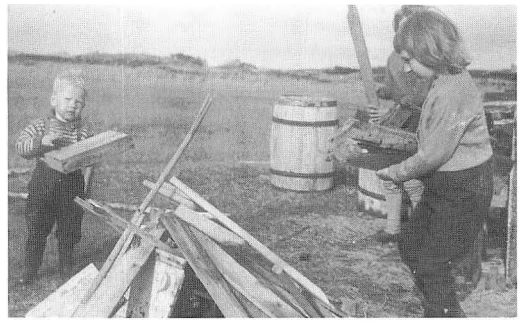

Der lægges tømmer ud til strandauktion. Drengen med en stump planke i hænderne er den nuværende strandfoged Polle Nielsen, ak ja, hvad man i ungdommen nemmer?

ned på markerne med den. På udturen gik Christian ved siden af læsset, men Laust og jeg var ikke bange for at sætte os op på »lortet« som vi sagde. Vi var også faste hjælpere når der skulle køres ajle ud, da vi godt kunne pumpe ajlen op fra ajlebeholderen og over i den større ajletønde af træ, som lå på vognen i hele dens længde.

Det siger sig selv, at det ikke var ren nektar vi lugtede af efter sådanne dage, men vi havde haft det dejligt, og sæbe og vand hjalp meget.

Legende børn i Lyngby. F. v. min søn og datter, Manne og Tritte samt feriepigen Lise Fink fra København. Geden havde vi ikke længe. Når folks vinduer stod åbne på grund af varme, stak geden hovedet ind af vinduet og åd potteplanterne som stod i vindueskarmene, og det blev den ikke populær af.

Husdyrholdet

Det var ikke noget stort husdyrhold, vi havde derhjemme, det var som de fleste steder høns, ænder og gæs til eget brug, og enkelte gange en gris. Men hund havde vi næsten altid. Den ældste »Knold« kan jeg lige svagt mindes, men den næste, foxterrien »Struppi«, har jeg fortalt om i afsnittet om krigen. Struppi havde til opgave, at holde hønsene ude af køkkenhaven, og det passede den med omhu og nidkærhed. Den gjorde aldrig hønsene fortræd, men fangede den en, blev den holdt fast med forpoterne og "loppet" grundigt, inden den blev sluppet løs. Så snart hønsene var uden for haven var de fredede, og hunden så ikke den vej de var.

Vor anden hund, »Struppi 2.« var også meget interesseret i høns, men det var på en helt anden måde. Den dræbte de høns den kunne komme afsted med, men dog aldrig vore egne, som den åbenbart kunne kende. Det var altid naboernes det gik ud over, og det var også slemt nok, for hver høne der døde i byen, fik hunden efterhånden skyld for at have bidt ihjel, mange gange med urette, for den slæbte altid den døde høne med hjem, så vi kunne se, hvor dygtig den var. Det var helt umulig, at vænne den af med det. Hverken klø, skældud eller husarrest hjalp. Når den blev sluppet ud, kom Niels Iversen kort tid efter og fortalte, at hunden »eksercerede« hans høns.

»Hønsehunden« Struppi.

Min søster Esther uden for vort hus med hønsene.

Den holdt også meget af leverpostej, og engang besluttede jeg, at den skulle få det uden brød. Vi havde da en feriedreng, Finn Paaske, på besøg, og en dag vi legede, skulle vi skiftes til at binde hinanden med et stykke reb. Jeg bandt Finn, så han ikke kunne røre sig, derpå proppede jeg hans ene øre til med leverpostej, og der kom også en pæn portion mellem hans tæer, hvorefter jeg kaldte på »Struppi«.

Den slikkede det hele grundigt og omhyggeligt af, uden at lade sig anfægte af, at Finn skreg og grinede og vred sig, da det kildede voldsomt.

Da jeg efterhånden var kommet i lære, var hunden så glad, når jeg kom hjem om lørda-

gen, at den smuttede ud og bed en af Niels Madsens høns ihjel, og kom hjem med dem. Det kunne naturligvis ikke fortsætte, og til sidst måtte vi aflive »Struppi« for nabofredens skyld.

Jagt med mere

Først under krigen købte min far et jagtgevær, så han og min bror kunne spæde til husholdningen med vildt. De fleste voksne gik på jagt, og der blev tit skudt en del gæs og ænder samt harer. Det var egentlig min bror der fik overtalt far til at købe geværet, for, som min bror sagde med en fortalelse, at her skyder de en masse æs og gjænner (gæs og ænder), men vi får ingen«. Christian havde lånt en gammel bøsse af Jens Peter. Det var et hanegevær med underlukke. Underlukkerne blev tit »flak«, d.v.s med slør i lukketøjet. Det ordnede man så med at sætte et stykke »hylsklæde« i klemme i lukketøjet, men her var nu brugt krogline.

Da far så muskedonneren, var det så han købte et helt nyt gevær uden haner.

De første søndage derefter, var jeg med far på jagt, men jeg må indrømme, at det kun beredte mig skuffelser.

Vi skød aldrig noget som helst. De enkelte gange der kom agerhøns på skudhold, skød far forbi, og jeg græmmede mig, så jeg var ved at tude af skuffelse.

En søndag havde vi det held at møde Stoffer, der havde skudt en regnspove som han forærede mig, og jeg var stolt som en pave, da vi gik gennem byen på hjemvejen, hvor alle kunne se, at vi havde vildt på tasken.

Min bror Christian som nybagt jæger.

Om aftenen var jeg med Christian på andejagt i »æ kjar«. Det gav ikke spor mere resultat, da vi heller ikke skød noget som helst. Christian var engang inviteret til Istrup på jagt hos Svendsens. Der vidste jeg var meget vildt. Jeg kunne naturligvis ikke komme med, da der skulle overnattes, men jeg var lige spændt af den grund.

Da Christian kom hjem næste dag, fortalte han, at han havde skudt en agerhøne, og da jeg spændt ville se fuglen, måtte han desværre indrømme, at mens de om natten havde spillet kort, havde katten ædt agerhønen. Vor fætter, Thorvalds Iver, fik også gevær, og alle tre gik vi så på jagt, og jeg oplevede da også, at de sammen skød en måge i Besolevandet. Der blev skudt så mange skud på den, at havde de alle ramt, var fuglen gået til bunds på grund af haglenes vægt. Der røg også et par gråspurve som sad stille på jorden, men ellers var det mest urtepotter og dåser der blev udbyttet.

Omkring 1940 blev der dannet en skytteforening i Lyngby. Der blev gravet en markørgrav og opstillet skydeskive. Da geværerne kom, det var de gamle 1889'ere, var bundstykkerne taget ud af dem. Far og min morbror, Søren, henholdsvis formand og kasserer, baksede en hel formiddag med at få bundstykkerne på plads, men selv om de drak en hel del bajere for at klare hjernen, lykkedes det ikke for dem. De måtte så gå den tunge gang op til en anden morbror, Therkild, som havde været infanterist, og derfor kendte geværet fra sin tjenestetid. Far og Søren havde været marinere, og kendte derfor ikke til knoldesparkegeværer, som de sagde. Therkild kunne heller ikke huske det mere, men med fælles hjælp mellem ham og Jens Peter, lykkedes det omsider, og geværerne kunne skyde.

Det meste at byens befolkning var samlet, da skydningen tog sin begyndelse. Afstanden var ikke sådan noget pjatværk som nu, hvor skytterne ligger tæt op mod skiven, nej dengang var det 300 m.

Der var skydning hver søndag, og der var

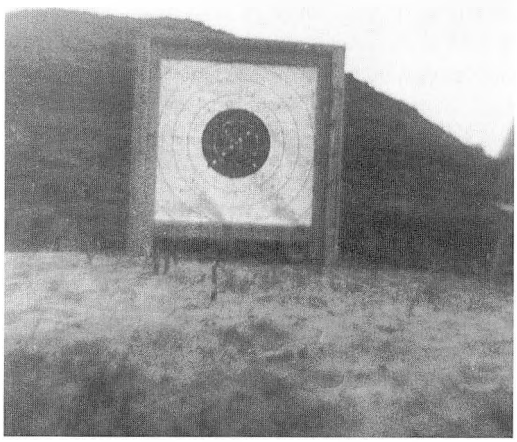

Skydeskiven i Lyngby ca. 1940.

mange gode skytter imellem medlemmerne. Der var dog også nogle, som bestemt var det modsatte, men det gjorde ingenting, det var jo mest samværet det gjaldt. Der var særlig en skytte, som vi unger glædede os til at se skulle skyde, da han for det meste ramte jordvolden foran markørgraven, så støv og sand sprøjtede op som røg fra en ildebrand, og markørerne vinkede lynhurtigt »forbi« uden at undersøge skiven, de vidste, at nu kom der flere af den slags træffere, og selv om nogle skud ramte skiven, vinkede de grinende, hostende og harkende »forbi« Skytten kunne ikke forstå det, han mente, at der var fejl ved geværet. Men det var jo nok hans øjne, der ikke længere var så skarpt seende som i hans unge dage.

En del landboere kom der også til skydningerne. Bl.a. Peder Knudsen. Han var lidt sær og led af rystesyge. Det var underligt at se ham skyde. Geværet rystede og hoppede, når han tog sigte, men når skuddet efter lang tids forløb gik, fik han altid ni. Meget sjældent under, og aldrig ti. Han var egentlig en af de bedste skytter.

Præmierne var ret beskedne, men det var jo som nævnt samværet det gialdt.

Lidt ind i krigen, blev skytteforeningen nedlagt. Jeg tænker det blev forbudt at bruge ammunition til noget så nyttesløst som at skyde på skive, når der var hårdt brug for patroner til at skyde mennesker med.

Nå, men der var da også andet, man kunne more sig med. Laust og jeg havde set, at kaptajn Vom i Knold og Tot tit lå i en hængekøje, og en sådan måtte vi så også have. Hængekøjen blev lavet af en sæk, som vi sprættede op. Det værste var at finde egnede træer, til at anbringe den imellem, da Lyngby dengang absolut ikke var rig på større træer. Bedstefar havde et enkelt træ der kunne bruges, men da der krævedes to, gravede vi en pæl ned som erstatning for den anden, og det gik så an.

Nu var hængekøjen anbragt i bedstefars »kalgård«, og der var ikke meget sol og hønsene gik og skrabede og sked nedenunder os, så det blev vi snart kede af.

Vi enedes derfor om, at flytte op i vores have derhjemme og grave to pæle ned, så køjen kunne anbringes. Det var et slid at grave pælene ned, så de kunne bære køjen, og vi fik derfor en glimrende ide, som sparede al besværet. Hvis vi undlod at sprætte sækken op, og sømmede den fast på en telefonpæl et godt stykke oppe, kunne vi hænge i sækken deroppe. Vi sømmede trin i pælen ved hjælp at spigere, og kunne således komme op og ned til sækken, og det fungerede fint.

Vi havde også en »vimpel« eller vippe ovre i haven. Det var en meget lang og kraftig planke, som vippede på en højtliggende bom. Det var egentlig min bror, som var mester for den, da vi små ikke kunne lave den så høj, men vi kunne da bruge den og kom svimlende højt tilvejrs når vi vippede. Vi legede, at vi var på havet i søgang og så skulle vi også have et styrehus at være i. Vi byggede derfor et styrehus på planken, hvor vi kunne stå ret op og ned, men allerede under jomfruturen, tippede planken over, så vi vendte hovedet nedad, og styrehuset gik i kvadder da den tørnede mod jorden.

Skolegang

Den 1. 1941 april skulle os små i Lyngby begynde skolegangen i den nye skole i Svankjær, »Æ ny skoel« som den kaldtes. Vort hold var

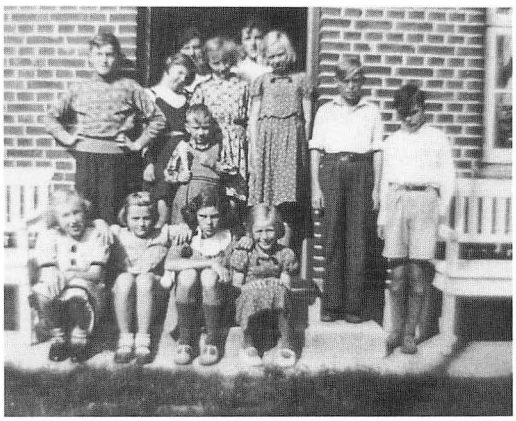

Min søster Signes fødselsdag. Siddende f. v. Signe, Åse, Lykke, Lis Iversen, Gerda Søndergård. Stående f. v. Poul Josefsen, Dorthea Krogh, moster, Frank Jørgensen, Esther, Eva Iversen, Astrid Søndergaard, Søren Rysgaard og Gerhard Iversen.

nemlig det første som startede der, alle andre havde begyndt skolegangen i den gamle skole hos lærer Kveiborg. Os nye elever startede hos lærer Kristensen, og vi havde en vikar som hed Gustav Nordentoft.

Vi glædede os meget til at begynde i den nye skole, for det var ikke småting der blev fortalt om den af de børn, der havde gået i den gamle. Dørene kunne lukke sig selv, og hvis man blev tørstig, skulle man bare bøje sig over en kumme og trykke på en dippedut, så sprøjtede vandet lige ned i halsen på en. Der var også brusebad, hvad det end var for noget? og så var der noget som kaldtes centralvarme. Desuden var der gymnastiksal og i redskabsrummet var der både en buk og en hest, ja der var også en plint, men den skulle vi springe over, så alt i alt var vi meget spændte.

Aftenen før skulle jeg pakke min skoletaske, men det var nemt gjort, for den eneste bog jeg havde var ABC'en. Vi skulle også have »Den lille røde sangbog«, men den skulle købes i skolen. Jeg har min endnu, min mor har skrevet mit navn i den, det kunne jeg ikke selv. Dernæst medbragte vi griffel, tavle , klud og en lille flaske vand til at tørre tavlen af med. Det var jo egentlig store forhold med sådan en tavle, for min bedstefar, som havde lært mig alle bogstaver og tal havde fortalt mig, at da han begyndte i skolen i 1875, brugte børnene en træramme med vådt sand til at skrive i med en spids pind.

Inden jeg gik i seng sagde min far til mig, at hvis jeg en dag kom hjem og fortalte at jeg havde fået en lussing af læreren skulle jeg endelig fortælle ham det, for så skulle jeg få en af far også.

1. skoledag oprandt med strålende solskin, og os små som skulle begynde, blev fotograferet på butikstrappen inden vi begav os ud på den lange gå tur til Svankær. Vejen var virkelig lang for os, og det samme må en af de andre elever have følt, for han havde det uheld at lave stort i bukserne inden vi nåede Svankjær, og han var endda kommet i skole året før.

Vel ankommen til skolen skulle vi stille os i en lang række lige inden for døren, og så kom lærer Kristensen og hilste på os. Dernæst kom vi op i æ bette klaes, og æ dejn skulle vide hvor meget vi havde lært hjemmefra. Min søster, Esther, som var med mig den første skoledag, alle elever havde en med sig den første dag, forklarede at jeg kunne det hele undtagen »æ tobli bogstaver«, det var de gotiske bogstaver, som stod allerbagest i ABC'en, og det morede

Æ bette klaes 1941.
F. v. siddende: Alfred Jensen, Jens Chr. Nielsen, Arne Pedersen, Thilde Nielsen, Ingeborg Kruse, Sonja Jørgensen samt »æ dejns Annelise«, som ikke gik i skole. Bagest: Magnild Kruse, Arthur Iversen, mig selv, Arne Henriksen, Niels Krogh, Laust Pedersen, Knud Andersen og Knud Rose.

Eleverne i Svankjær Skole 1943.
1. rk. f. v.: Kristian Klit, Victor Iversen, Nanna Søndergaard, Sonny Mikkelsen, Ingeborg Kruse, Gerda Andersen og Harry Kristensen - »Æ degns Harry«.
2. række f. v.: Aksel Andersen, Alfred Jensen, Laust Pedersen, Niels Krogh, Arne Henriksen, Arthur Iversen, Børge Skovsted og Jørgen Jørgensen.
3. rk. f. v.: Lilly Kjærgaard, Gitte Møller, Kamma Larsen, Grethe Vestergaard, Henning Skovsted, Henning Jensen, Svend Aage Brandborg, Knud Andersen, Jens Chr. Nielsen, Ingrid Kruse, Karen Lis Andersen og Annelise Kristensen.
4. rk. f. v.: Rigmor Nielsen, Aase Lykke, Esther M. Nielsen, Marie Eriksen, Astrid Søndergaard, Signe Jensen, Niels Jacob Jørgensen, Christian Iversen, Boye Jørgensen, Gerhard Iversen og Thorsten Jensen.
5. rk. f. v.: Lærer Gustan Nordentoft, Ella Larsen, Gerda Søndergaard, Hans Pedersen, Martin Rysgaard, Bent Jensen, Egon Kruse, Ellen Søndergaard, Dorthea Krogh, Edith Mikkelsen, Knud Børge Iversen og Knud Rose.
6. rk. f. v.: Karl Mikkelsen, Tove Nielsen, Betty Pedersen, Knud Madsen Nielsen, Oluf Sørensen, Oline Jensen (Oline døde kort tid efter at billedet blev taget, hun døde af difteritis, kun 12 år gammel), Else Marie Høgholm, Magda Andersen, Mathilde Nielsen, Anker Iversen og Sonja Jørgensen. Længst til højre lærer Kristensen.
Bemærk at mange af pigernes kjoler og enkelte drenges skjorter er syet af næsten samme stofmønster. Der var såkaldt maksimaltøj, som kunne købes på rationeringsmærker.

læreren sig meget over. Forinden havde vi sunget en morgensang »Nu titte til hinanden«, og det gjorde vi skam også, for alle børnene fra »æ land« kendte vi jo ikke.

Lærer Kristensen spillede på violin mens vi sang, det var nu kun de store børn som sang med, vi små kunne hverken læse eller synge, men vi var da for skarmen kommet i skole for at få det lært engang.

Lærer Kristensen fortalte så om en mand, han hed hr. Rodes, og han var en »grimme kål« kunne vi forstå, for han gik og slog små drenge ihjel i en by som hed »Beklehjem«.

I frikvarteret var vi nede i kælderen hvor der skulle være en fyr, og ham ville vi godt se, men det viste sig at være en slags »kakel« som lavede varme. Når en skoledag var slut sang vi:

Nu er timen til ende
og mod hjemmet vi gå
hvad vi lærte at kende
skal vi nok huske på.

I frikvarterne byttede vi mellemmadder med hinanden, og engang jeg havde lagt hele min kollektion ud på gulvet i opholdsstuen, hvor vi skulle spise, kom Knud Rose til at træde på en af mine ostemadder, og da han gik i »pløser« satte det nogle mørke spor i osten. Jeg blev rasende og ville have ham til selv at spise ostemaden, men det ville han ikke, og mens vi skændtes om det sagde Magnild, at han gerne ville have den og så spiste han den.

I en sådan byttehandel var der en lille fyr der mente sig snydt, da han opdagede, som han sagde, at der ingen leveropstej var »po æ østersie a æ mellemæ«.

Efter et stykke tid fik vi en lærerinde, frk. Hansen. Hun var også bademester for os små, og vi var generte over at vise vor nøgenhed for en kone, men det gik snart over, og det var også rart at have hende til at hjælpe os i tøjet igen, for vi gik i livstykker, som skulle knappes i ryggen. I livstykkerne var stropperne som holdt vore hoser oppe.

I skolen var vi børn fra Lyngby lidt i krig med drengene »fræ æ land«, men alt i alt gik det nu fredelig til.

Vi havde også et spanskrør i skolen, men den blev ikke brugt nogensinde mens jeg gik i skole.

Vi små i første klasse syntes det var sjovt at møde et par timer før vi skulle, vi skulle selv først møde kl. 13, og så komme med ind i de store klasser til deres undervisning. En dag jeg ville det havde jeg fået et par helt nye bukser på, som Marie Skræder (Henriksen) lige havde syet til mig. Jeg blev formanet af mor om, at jeg blev »slåen te pensionist« hvis der skete bukserne noget. Jeg kom op at køre med Langballe til Svankjær og sad på en stor trækasse omme på ladet af bilen. Da vi nåede skolen sprang jeg ned af kassen, men ak og ve, et søm havde fat i bukserne og rev en mægtig trekantet flænge i dem, jeg nærmest gik med røven bar bortset fra underbukserne. Jeg samlede ralterne sammen og satte mig diskret hen i et hjørne af opholdsstuen. De andre troede jeg var syg, da jeg ikke ville lege, og da der blev fløjtet ind til time skulle jeg ikke nyde noget af at vise mig i de stores klasse i den tilstand. Jeg anede ikke mine levende råd, for om 2 timer begyndte undervisningen for os små, og så måtte jeg jo vise min skam frem. Så kom heldigvis lærerinde frk. Hansen og undrede sig over hvad der var i vejen med mig. Jeg fortalte så hvad der var sket, og hun tog mig med over i lærerboligen, hvor jeg måtte smide bukserne mens hun syede flængen sammen. Da hun var færdig var det næsten ikke til at se skaden, men hun var også lærerinde i håndgerning, og jeg var glad.

Da vi gik i den lille klasse skulle vi først møde kl. 1 som jeg har nævnt. Min mor bagte hver dag en lille pandekage til mig inden jeg skulle af sted. Vi begav os på vej ved halv tolvtiden, da det var en spadseretur på 5 kilometer, og det er meget for små ben.

Morgensangen var i begyndelsen klassevis, og alle vore vikarer, kvindelige som mandlige kunne spille på violin, senere hen fik vi fælles morgensang i gangen udenfor klasseværelserne. Det skyldtes vistnok en lærerinde som ikke var god til at spille og hun sang ligesom Rasmine Gyldenspjæt stadigvæk gør i tegneserierne så hun ville helst ikke optræde solo.

Når undervisningen begyndte kom læreren ind i klassen og alle rejste sig op. Hovedfaget var religion, som vi havde hver dag. I hele skoletiden kom vi gennem bibelhistorien 2 gange og vi fik lært et utal af salmevers, som jeg kan endnu, men det kneb gevaldigt for nogle at lære dem med de mange mærkelige ord. Det var meget mere forståeligt, da en lirede af sig: »Paradisets Wienerbrød, styrker os i liv og død«. Det skulle jo have været »vin og brød«.

Hvis nogen ikke opførte sig ordentlig, blev de vist ud af klassen, og det var meget flovt. Eftersidning kunne også forekomme, men det var meget sjældent.

Det var en festdag når vi fik vist lysbilleder. Ganske vist var det levende billeder, men uden lyd, så lærer Kristensen fortalte os hvad vi så, og det var meget morsomt.

Hvis en elev havde fødselsdag legede vi

Eleverne i Svankjær Skole 1945:

1. rk. f. v.: Bodil Steffensen, Mona Larsen, Jørgen Jensen, Ebba Møller, Ingrid Andersen, Irma Nørbjerg, Ruth Sørensen, Anna Andersen og Ruth Skovsted.

2. rk. f. v.: Poul Nielsen, Knud Erik Larsen, Harry Kristensen, Mary Nielsen, Kirstine Andersen, Annelise Sørensen, Signe Kristensen med Eigil Kristensen, lærerinde frk. Madsen, lærer Kristensen, Arne Henriksen, Niels Kristensen, Christian Kristensen og Helge Iversen.

3. rk. f. v.: Thea Svendsen, Margrethe Jensen, Gitte Møller, Kamma Larsen, Arthur Iversen, Niels Krogh, Thorsten Jensen, Laust Pedersen, Edith Mikkelsen, Knud M. Nielsen, Arne Pedersen, Alfred Jensen og Knud Andersen.

4. rk. f. v.: Thorkild Christensen, Svend Aage Brandborg, Poul Chr. Holm, Sonja Espersen, Jens Chr. Jensen, Henning Skovsted, Henry Rysgaard, Grethe Vestergaard, Annelise Kristensen, Ingelise Larsen, Elly Pedersen, Rita Sørensen, Karen Margrete Sørensen og Poul Erik Iversen (Christensen).

5. rk. f. v.: Frits Larsen, Kristian Klit, Henning Jensen, Folmer Søndergaard, Nanna Søndergaard, Sonja Jørgensen, Gerda Andersen, Ingeborg Kruse, Karen Lis Andersen, Jørgen Ravn og Nina Sørensen samt en ukendt.

»Trold« i gymnastiktimen, ellers fik vi en historie.

1. dec. tegnede vi en kalender oppe på tavlen med »dage til jul«, og stregede så en dag ud når vi gik hjem, og den dag vi fik juleferie var der ingen undervisning. Skolen var pyntet med gran og lys. Det ordnede de elever som gik til præst, aftenen forinden. I alle klasserne fik vi læst julehistorier, og selv om det var mørkt når vi mødte om morgenen, blev lyset ikke tændt i loftet. Det var tændt 2 julelys på katederet så læreren kunne se til at læse. Det var meget hyggeligt, og senere var vi til fælles juletræ i opholdsstuen, og alle fik en pose slik.

Igennem alle skoleårene i Svankær sad jeg ved siden af en dreng fra Istrup, Arne Pedersen. Sjovt nok fulgtes vi ad længe på livets vej senere hen. Arne blev lærling i Svankær brugsforening og jeg i Morup Mølle brugsforening. Senere blev vi begge indkaldt til livgarden i Jægerspris.

Under krigen kunne vi ikke få gummi til vore cykler, så vi måtte gå, men meget ofte var vi heldige at komme op at køre med de mange lastbiler som kørte materialer ud til tyskernes byggeri i Lyngby. De kom i en lind strøm hver morgen og afleverede arbejderne, som sad på ladet i nogle aftagelige træhuse. Vi ventede så uden for Thøger Kruses hus på at de skulle komme tilbage igen, og mange var flinke til at tage os med. Nar vi skulle hjem om eftermiddagen ventede vi på at biler kom tungt læssede på vej til Lyngby, og dem kom vi så for det meste med igen. De var dog ikke meget for at stoppe, da de kørte på gasgenerator, men de kørte så langsomt, at vi nemt kunne løbe dem op og komme med.

Skolen beslaglægges

Engang skete der noget, som står tydelig i min erindring. Vi sad inde i klasseværelset, da der blev banket hårdt på døren og to tyske officerer kom ind. De ønskede at tale med lærer Kristensen og få skolen forevist. Da han kom tilbage fortalte han, at skolen formentlig blev beslaglagt af tyskerne.

Da var vi unger for længst blevet kede af at gå i skole, det tog alt for meget af vores fritid. Vi sørgede dog for at lægge ansigtet i de rette bekymrede folder, men inderst inde turde vi næsten ikke håbe på, at så stor en lykke skulle times os. Vi snakkede senere med lærer Nordentoft om det, og han fortalte os om krig og krigsfanger, bla. fortalte han, at i Tyskland fandtes der ikke krigsfangelejre, men derimod nogle meget bedre lejre som kaldtes koncentrationslejre, og det var jo et fint navn, dengang.

Efter juleferien blev det alvor, skolen blev beslaglagt. Vi børn fra Lyngby skulle gå i skole der, og undervisningen blev overladt til en helt ny vikar, Christiansen. Børnene fra Svankær skulle undervises af lærer Kristensen i »Hvidbjerggaard« Vi i Lyngby startede i en stue hos Anders Nielsen. Der havde engang før i tidernes morgen været skole for de mindste børn i Lyngby. Det varede dog ikke længe, før vi flyttede ind i en stue hos Carl Josefsen jun.

Jeg sad ved siden af Arthur Iversen, af læreren kaldet »professoren«, vi sad allerbagest i klassen lige ved siden af kakkelovnen. Den skulle der tit fyres i da brændslet for det meste bestod af kvas, som lå i en stor bunke uden for huset. En dag kom der en mægtig eksplosion fra kakkelovnen, så Lågerne sprang op. Christiansen havde lige fyldt på den, og det viste sig at være noget tysk ammunition, der var endt i »æ kakel«. Tyskerne holdt jo øvelse allevegne, og en soldat må have gemt sig i kvasbunken, og der tabt nogle patroner. Det tog vi børn os nu ikke særlig meget af, for vi smed selv ofte ladte patroner som vi havde fundet i et bål, for at få dem til at eksplodere.

Fra skoletiden husker jeg, at Jørgen var hurtigregner. Hvor vi andre knapt kunne regne »1 time« i regnebogen på en time, kunne han nemt klare en seks syv stykker af dem, der var en formelig valfarten af ham op til katederet, men til gengæld var der slet ingen af stykkerne, der var rigtige.

Vi havde ikke lærer Christiansen særlig længe, han søgte og fik et andet embede, og så var det jo spændende at se, hvilken »stabejds« vi så fik.

Han hed Refstrup

Den første dag hvor jeg skulle møde i skolen hos ham, blev jeg forbavset over, at der slet ingen børn var uden for huset. Da jeg kom ind i forgangen, stod alle træskoene rettet ind som efter en lineal, og jeg stillede betuttet mine ind i rækken. Træskoene plejede ellers at fylde hele gulvet, hulter til bulter. Da jeg kom ind i skolestuen, sad der, hvad jeg dengang syntes, en halvgammel sur mand, der gloede olmt på mig over sine briller. Jeg undskyldte ikke, at jeg var kommet for sent, for det var jeg ikke. Læreren var blot kommet i god tid, og så kunne han lige så godt begynde undervisningen mente han. Han var ude for at kontrollere, at jeg havde sat mine træsko ordentlig, og det havde jeg jo heldigvis.

Nu var det forbi med at hviske i timen og lignende, han slog ned som en høg, hvis der var optræk til uopmærksomhed.

Han spurgte, om der var nogle af os, der ville hjælpe ham om eftermiddagen, med at få hans ting på plads. Han havde lejet et værelse hos

Jens P. Svendsen. Jeg meldte mig frivillig, og der var en mere, jeg tror det var Anker Iversen. Vi bar hans ting op på loftskammeret, og Refstrup hamrede og bankede, for at få tingene samlet og billederne hængt op. Pludselig ramte han en finger med hammeren, og han bandede og svovlede, så vi blev helt målløse, vi var jo ikke vant til, at »degnen« brugte den slags gloser. Han drak også et par bajere, og vi fik sodavand og til slut 2 kroner hver som tak for hjælpen.

Det var således en anden type degn, vi der havde fået. Han kom tit ned til far om aftenen, hvor tiden blev fordrevet med lidt kortspil.

Hvis vejret var godt, holdt han undervisning udendørs. Han kunne lige så godt høre os i lektierne oppe i »Jens Peters treer« som inden døre. Refstrup sad gerne på en skrænt og nød det gode vejr, og vi var så henne hos ham for at vise vore regnestykker eller lire lektien af. Hvis det var meget varmt vejr, blev undervisningen aflyst, for så skulle vi om til Besolevandet for at bade, men så læste Refstrup lidt for os af danmarkshistorien mens vi tog solbad, så tiden blev alligevel ikke spildt.

Refstrup blev fra enkelte sider udsat for kritik for den måde han underviste på, men spørgsmålet er, om han blot var forud for sin tid?

En dag sidst under krigen, hørte vi i radioen, at Paris var faldet eller rettere befriet. Det skulle fejres, så Refstrup gav os fri en time før normalt. Han gav os desuden det løfte, at den dag Berlin faldt, skulle vi have skolefri hele dagen. Da det endelig skete, kom meddelelsen først sidst på eftermiddagen, da vi havde sluttet skolegangen. Vi gik så op til Refstrup, for at få fri næste dag. Det var han først ikke helt villig til, da det jo var i dag den store begivenhed fandt sted, men enden på det hele blev dog, at vi fik fri fra skole næste dag. Blot måtte vi ikke nævne for nogen, hvorfor vi havde det, og det var sikkert også det bedste, da tyskerne ganske givet ikke var i feststemning i samme anledning. Hvis de får det at vide, som Refstrup sagde: Så bliver jeg »skot«.

Da krigen var forbi begyndte vi efter sommerferien igen at gå i skole i Svankær, Skolen var frygtelig medtaget og ødelagt. Der havde været inkvarteret soldater, og sidst under krigen boede de tyske flygtninge der. Da vi begyndte skolen igen var hele sportspladsen indhegnet med et meget højt og kraftigt hegn, og bag dette hegn var der store barakker, som flygtningene blev indkvarteret i. Det var mest børn, kvinder og gamle mænd samt enkelte krigsinvalider. De så frygtelige ud i tøjet det gjorde vi nu også, men det var dog lidt pænere.

Vi havde strenge ordrer om ikke at genere dem, hvis vi gjorde blev vi indberettet til sognerådet. Det var ikke altid lige nemt at lade være, for mellem de store knægte bag hegnet var der nogle rigtige lømler, som var meget provokerende. Der var især en knægt der var helt kronraget, vi kaldte ham »skaldede isse«. Han kastede med sten efter os når han kunne komme af sted med det. Til sidst klagede vi over ham til lærer Kristensen, som lod klagen gå videre til sognerådet. Hvad der dernæst skete ved jeg ikke, men vi kunne nu være i fred for ham.

Når flygtningene skulle forplejes »svinene have grutning« som vi uden medlidenhed sagde, gik de vest om skolen og hen til kælderen i lærerboligen, hvor de fik udleveret deres mad. Den vej var naturligvis også indhegnet. I øvrigt var der bevæbnede vagtposter uden for lejren, i al fald et stykke tid.

Stangkrudt

På batteriet i Lyngby fandt vi mange spændende ting efter tyskerne, som vi tog med hjem, således også stangkrudt. Det var drivmidlet til de store kanoner. Det var nogle stænger på ca. 10 cm. længde og ganske tynde, de var bundtet i en rund pakke med en diameter på 10 cm, som passede ned i patronhylsteret til kanonen. Når kanonen skulle affyres blev hylsteret fyldt op med stangkrudt, og efter at granaten var anbragt i kanonen blev hylsteret bagefter sat ind.

Dette krudt fandt vi en masse af og havde stor morskab af det. Det brændte ganske langsomt som en stjernekaster uden dog at gnistre, nar vi satte en tændstik til en stang. En dag havde vi en portion med i skole og morede os i

middagspausen med at brænde nogle stænger af ude på gangen. Arne Pedersen fik så den ide at rulle en avis sammen og lukke den i enden hvorpå han fyldte en tre fire stænger i og satte ild til. Da skal jeg love for der skete noget, nu krudtet var lukket inde.

I en brøkdel af et sekund slog der en stikflamme ud af avisen sammen med krudtrøg. Vi så forskrækkede på hinanden og idet samme kom lærer Kristensen. Han ville vide hvad det var der lugtede af, og Arne sagde, at det kun var »stångkruged«. »Har i krudt med i skolen?«, spurgte lærer Kristensen, og det måtte vi jo tilstå at vi havde, selv om det kun var stangkrudt. Vi tilbød at demonstrere hvor ufarligt det var, men det blev os forbudt, ligesom vi ikke måtte have det med mere.

Surrogater under krigen

Folk som ikke selv har oplevet det, kan næppe gøre sig forestilling om, hvordan det var med vareknaphed og erstatningsvarer under krigen. Der kom meget snart rationeringsmærker på de fleste varer og inden særlig lang tid, forsvandt mange varer helt og aldeles og blev så erstattet med surrogater i forskellige afskygninger.

Noget af det første som forsvandt var kaffe, kakao og dermed også chokolade samt stort set alle krydderier undtagen salt.

Hos mange var savnet af kaffe måske det sværeste. Der kom mange erstatninger, som selvsagt ikke kunne minde om kaffe. Folk brugte Richs og Danmarks kaffeerstatninger, ligesom der kom forskellige ting i handelen med eksotiske navne. Der var ægte mocca erstatning, Jaba kaffeerstatning samt meget mere. Mange brugte at brænde byg eller rug på en tør pande, og når det så var forkullet, blev det malet i en lille håndkværn. Det var altid spændende når der var »kaffe«gilde et sted, for smagen var aldrig ens, og var »kaffen« så sødet med saccarin, kunne det godt være lidt af en prøvelse, også at smage på kaffebrødet. Mel og sukker var strengt rationeret, og melet var iblandet klid, så der kom mange iderige opfindelser af kagemæssig art på bordet. Marcipan, syltetøj og mandler fandtes ikke ligesom margarine, dog var der smør, men da det var strengt rationeret, brugtes det ikke til bagning, dertil blev anvendt svinefedt, som der altid var rigeligt af. Det blev også anvendt til al slags stegning. Det kunne købes i svineblærer som altid blev vejet, da der var stor forskel på størrelserne.

Et helt kapitel for sig var det såkaldte wienerbrød. Rugbrød, sigtebrød og mel var som nævnt rationeret og kunne kun købes ved aflevering af rationeringskort, mens wienerbrød, konditorkager og den slags guf ikke krævede kort, da det jo kun var næsten enkeltvis det blev solgt i. Der havde bagerne det ikke nemt. Det er klart at de fik en vis tildeling, af mel og sukker til fremstilling af disse varer, men det forslog som en skrædder et vist sted. Piskefløden var fortyndet så den ikke kunne piskes til flødeskum uden der blev anvendt noget, som hed »gulddråber«. Pynten på konditorkagerne var forskelligt farvede græskar eller rabarberstykker, og i stedet for nødder eller mandler brugtes ristede havregryn. Var det slemt for især kvinderne at undvære kaffe, havde vi børn det på samme måde hvad angik chokolade. Der kom snart nogle gyselige erstatninger hvori der var anvendt fåretalg som fedtstof, det blev siddende oppe i ganen længe. Det eneste som smagte nogenlunde godt var flødeboller. Skummet indeni var næsten som nu, men bunden var ikke af vaffel, men var et stykke blålig karton, som ikke kunne spises. Så var der noget som kaldtes bananas, Prins Pilfingerskrå, indianersmaus og lignende. Det bestod mest af tørrede gulerodsstrimler, savsmuld, tilsat salmiak eller tørrede rabarberstumper tilsat en eller anden smag. Til børnefødselsdage skulle vi jo drikke cacao. Det fandtes ikke, men der var noget pulver som kaldtes recade eller sanade og det gik an, når det blev kogt i mælk.

Mælk var der nok af hele krigen igennem, og ligeledes æg, røget spæk, grise og oksekød, leverpølse, spegepølse, ost, fisk, dansk frugt, konsum is samt i en vis grad fjerkræ og vildt. Nu vi er ved vildt blev der fortalt, at en mand i Thisted kom ind til vildthandleren for at købe en hare, som lå udstillet i vinduet, flået,

spækket og ovnklar. Til mandens overraskelse sagde vildthandleren at den kunne han ikke købe, da den var beregnet til Den tyske Værnemagt. Manden blev forståelig nok sur, indtil vildthandleren viste ham, at haren ikke havde den lille halestump, som altid er på en flået hare, den her var kuperet. Det viste sig at være en stor hankat, som Værnemagten kunne få lov at smovse i. Marmelade og syltetøj fandtes ikke, men der var en gyselig marmeladeerstatning der hed »Ramona«, fremstillet af rabarber. Folk syltede selv, da der var bær og frugt nok, men det blev sødet kunstigt, hvad der gav en led smag.

Krydderier fandtes overhovedet ikke, men der var erstatninger for dem alle sammen. Hovedbestandelen i dem var pulveriseret savsmuld tilsat et eller andet, men det var lige meget, det smagte ens eller i bedste fald af ingenting. Om det var vanilje, peber eller karry kom ud på eet, men der kunne fås kapers, det var grønne hyldebær i eddike, som der var nok af.

Det er klart, at tobaksvarer var der stor mangel på under hele krigen, men der kom der også erstatninger lavet af fynsk tobak eller det der var værre. Cigarer var lavet af papir, og på æsken stod der: »Ægte Havannapapir« eller: »Omblad ægte papir«. Et sted i Jylland blev der solgt cigarer, som hed: »Flor fine de Madras«, og det var skam ægte nok, for indmaden i cigarerne var træuld fra madrasser, men det gav røg, og det var for mange det vigtigste. Således var det også for min bedstefar og broderen Iver. De var ikke på nogen måde kræsne med kvaliteten af røgvarerne, men gik mere op i kvantiteten. De kunne stort set ryge alt, bare det var tørt og kunne give røg fra sig. Jeg har tidligere skrevet om, at jeg blandede hundehår i bedstefars »tobak« , men de eneste som blev generet af stanken var hans omgivelser, selv mærkede han ingenting. Jeg prøvede også at klippe elastikbånd i små stykker og blande i røgelsen, men det blev med samme resultat.

De få »tobaksvarer« som var i handelen var strengt rationeret, og nu skete der det, at folk som aldrig nogensinde havde købt en dåse snus, en pakke cigaretter eller en pakke skrå eller tobak, absolut ville have deres ration, som nu kunne sælges videre med stor fortjeneste. Folk prøvede også selv at lave »tobak«. Der blev forsøgt med mange ting. Kartoffel- eller rabarberblade blev tørrede i ovnen efter at de var skåret i tynde strimler. Derefter blev det tilsat pebermyntedråber og så kunne det ryges. Der fandtes også forskellige mærker i »the«, meget af det var udmærket såsom the af kirsebær- eller æbleblade, men det var vist få som drak det, det meste endte i folks piber.

Sæbe var også en stor mangelvare. 45% sæbe som er almindelig i de forskellige håndsæber forsvandt helt, men der kunne købes 20% håndsæbe, som mest bestod af blåler og ikke kunne skumme.

Ret snart blev der mangel på gummi, det være sig både cykel- og bildæk, og da der snart heller ikke kunne fås benzin, hørte privatbilismen helt op. Lillebiler og lastbiler kørte på gasgeneratorer, som lignede en stor kakkelovn. Drivmidlet var bøgebrænde. Som salig Storm P. udtrykte det: »Hvis man er så heldig at eje et læs brænde, så bruger man det til at køre ud i skoven for at købe et læs, som man bruger til at køre hjem på«.

Cyklerne blev holdt igang så længe det kunne lade sig gøre. Når der gik hul på dækkene så slangen »pogede« frem, blev dækket omviklet med krogline eller høstbindegarn, men det battede ikke ret længe på de dårlige grusveje. Man kunne også flikke et stykke af et andet dæk udenpå det dårlige stykke, men det forudsatte jo, at man havde et andet dæk. En overgang kom der trædæk. Det var krumme træstykker, som blev holdt fast på fælgen af et fjedersystem, men når vejen var meget bumpet, røg fjedrene af, og det hele faldt fra hinanden. Så var det mere holdbart med et meget tykt stykke reb rundt om fælgen, men det var hårdt slid at komme frem på den måde og det var lige ved, at folks tænder blev rystet løse.

Nej, vi måtte gå for det meste, og det var i træsko, som der ikke var mangel på, og indendøre brugte folk rawlsko som var flettet af halm, de var lune at have på i de kolde vintre, men udendørs gik det ikke an, så gik bunden ud af dem i fugtig vejr. Det gjorde den også af

de nye herresko som var i handelen, da de var lavet af imprægneret papir ligesom overdelen, folk kunne godt risikere at komme til at gå på de bare fødder. Damesko blev bl.a. lavet af rødspætteskind og lign. og det var ret holdbart.

At skaffe tøj var en sag for sig. Det var ikke så slemt for de voksne mænd. Krigen varede som bekendt »kun« 5 år, og folk på landet udskiftede ikke tøjet efter modeluner, men når det var slidt næsten op, og 5 år kunne det sagtens holde, det var jo sjældent det blev brugt, altså det pæne tøj. Ellers blev tøjet vendt eller omsyet, og en lap på buksebag eller knæ, var der ingen som tog anstød af. Det var da bedre end at gå med røven bar. På rationeringsmærker kunne der købes maksimaltøj i metermål. Uldgarn kunne ikke fås, men der var noget som kaldtes kradsuld, og alle som har været i en strikketrøje af det, ved hvoraf navnet kom. Der kunne fås trøjer og undertøj af celluld. Det sad nogenlunde på kroppen indtil det blev vasket. Ja, det var ikke sådan at det krøb i vask, nej det var lige omvendt, det blev dobbelt så stort. Der kunne også fås undertøj og drengebukser af papir, men var det små drenge som kom til at tisse i buksernes gik skrævet ud af dem.

I Lyngby havde vi ikke elektricitet eller elektrisk lys som det kaldtes. De steder hvor der var elektricitet blev det stort set kun anvendt til belysning og radio. De mange hjælpemidler som findes nu om dage, var næsten ukendte, i det mindste på landet.

Belysningen i Lyngby klaredes med petroleumslamper, men der kunne ikke fås petroleum nok, så folk måtte hjælpe sig på anden måde. Der dukkede spritlamper op med glødenet, og sprit var der overhovedet ingen rationering på. Desuden fandtes der karbidlamper, men det stank fælt. Desuden var der »stearinlys«, men uden stearin, hvad de var lavet af ved jeg ikke, men en vigtig bestanddel i dem må have været fåretalg. De osede forskrækkeligt og det gjorde julelysene også, når det var ved den tid.

Folk rundt om i landet gik i den mørke tid tidligt i seng, og det viste sig som bekendt i de store årgange af børn. De lange nætter skulle jo gå med noget. Kul, koks, briketter og lign. kunne ikke skaffes. Folk fyrede med skodtørv fra Aakjær enge. De gav ikke så megen varme som de gav aske. Desuden fyrede folk med brænde, »udhugst« nede fra skoven, og det blev udnyttet til mindste gren. Kvas blev hugget i små stykker og brugtes til at tænde op ved, og mange havde en lyngstak til det samme. Det brugtes også at lægge moler sten i sort petroleum. Stenene sugede olien i sig, og det gav en udmærket varme i komfuret. Sort petroleum kunne ikke anvendes i lamper, det er vel det som kaldes solarolie. Det kunne ikke købes, men tyskerne havde en del af det, og da de var indkvarteret i de fleste huse, fik folk på den måde noget af det.

Fiskerne havde det ikke nemt med at skaffe redskaber, for reb var lavet af imprægneret papir, og kunne ikke anvendes i havet. Almindelig snor var ligeledes af papir, men det var uhyre stærkt, så længe det var tørt.

Maling og fernis kunne ikke fås. Der fandtes dog erstatninger hvor hovedbestanddelen var fiske olie eller tran. Det kunne ikke tørre uden at det blev tilsat tørrelse, men selv da var det ikke sikkert, at det nogensinde blev tørt. Det var især kreperligt når de nyferniserede gulve ikke kunne tørre, og det blev ved med at sige »slirp« når folk gik på dem.

Folk tapetserede selv, papir var der ingen mangel på, men det kneb med klisteret. Det blev så lavet af kartoffelmel og vand, men det bandt ikke særlig godt. Peter og Kirstine oplevede en aften, hvor de endelig var blevet færdige med at tapetsere den pæne stue og lukkede døren, at det meste klaskede ned på gulvet på grund af lidt vacum ved dørlukningen.

Dog var de fem krigsår ikke den rene ynk. Folk lærte at klare sig som de bedst kunne, og der var pludselig arbejde nok til alle og dermed også fortjeneste. Inden krigen var Thy ret tilbagestående erhvervsmæssigt, men krigen gav landsdelen en opblomstring som varer ved også i dag.

Dræning ved Harring Mose

Af Egon Johansen, Legindvej 13, Hørdum

Medfølgende billede er fra området mellem Harring kirke, Skolen og mosen. Det har en lille historie, der let kunne være blevet en tragedie.

Vi er i 1941 og de to personer i forgrunden er fra venstre Konrad Jensen, »Hjørnelund« i Sønderhaa, og Johannes Immersen fra Hørdum. Vi lader Johannes fortælle.

Konrad var ansat hos et entreprenørfirma fra Viborg og jeg var hos ham et års tid. Vi havde været med til at uddræne Hørsted Mose og var nu kommet til Harring. Her havde Ivar Yde, ejendommen Harring Hedevej 8, et vandlidende område nord for gården, der skulle drænes ud i »æ kjar« (mosen). Det skulle vise sig at være et vanskeligt projekt, vi måtte til tider pumpe vand i flere dage for at lægge nogle få rør for så at måtte pumpe igen.

Ude ved vejgrøften skulle der sættes en brønd, og jeg var fem brøndrør nede, svarende til fem meter, da jeg opdagede, at nu gik det galt. »Hejs mig op omgående« råbte jeg til Konrad. »Hvad er der galt« blev der spurgt, mens jeg blev halet i sikkerhed. Lige idet jeg satte foden på sikker grund, knuste trykket fra den våde jord de øverste rør og fyldte det hul, jeg lige havde stået i, konstaterede en rystet Johannes.

Men ikke nok med det. Op fra det uhyggelige element havde Johannes medbragt en medtaget skovl og greb, som han havde gravet fri dernede i dybet. De stod ret op og ned og vidnede om et tidligere ulykkestilfælde. Jeg havde, fortæller Johannes, egentlig tænkt over, om ejermanden mon også var dernede. Da vi havde sundet os lidt, talte vi med Ivar Yde om sagen, og så kommer det for dagen, at der for nogle år siden var gjort et mislykket forsøg på uddræning af det samme område. Nå, vi blev så enige om at grave den nedstyrtede jord op igen og ellers gøre arbejdet færdigt, slutter Johannes sin beretning.

Jeg går hjem med fotoet, mens jeg tænker over, hvad det nu kan bruges til. Beretningen skal i hvert fald gemmes.

Et par dage efter er jeg i Koldby hos Karen Kamstrup og Aksel Poulsen for at få hjælp til et billede fra anlægget af Hørdum rensningsanlæg. Der bliver så også en snak om billedet fra Harring, Aksel lytter roligt medens jeg fortæller, så kommer det stilfærdigt fra ham: »Jeg tror, du kender lidt til en af dem der gjorde det første forsøg, nu skal du høre«. Og så beretter Aksel.

Jeg var en stor knægt, det var ca. midt i 1930'erne, vi boede i Snedsted. Min Far, Peder Poulsen, kommer hjem en aften og fortalte, at han kun lige akkurat havde reddet livet, men mistet mange daglønninger.

Min Far var ansat hos dræner Jens Nielsen, Hørsted. Han havde lavet akkord med Ivar Yde om at dræne det sure område ud i kæret. De havde store problemer, vandet væltede ud af jorden og

gjorde det hele til en gang vælling. Ude ved vejen skulle den famøse brønd så sættes, da det hele druknede i et stort mudderskred. Det var kun med nød og næppe min Far bjergede livet. Men hans personlige, dyrt købte redskaber var forliste, de blev derned i dybet.

Det var så de redskaber Johannes fandt, da man gravede samme sted ti år senere. Jens Nielsen arbejdede på akkord, så han og hans sjak mistede hele indsatsen.

Da jeg indledte med at nævne Hørsted mose, vil vi lige et smut derned også, da begge de omtalte drænere, både Konrad Jensen og Jens Nielsen, har relationer til dette område. Konrad ved at deltage i drænings arbejdet, Jens Nielsen fordi han boede i randen af mosen.

Det er en strålende sommerdag, rigtigt cyklevejr. Jeg har været i Harring og kigget på det sted, hvor dramaet fandt sted og talt med lokale folk, der udtaler at området stadig er surt og vådt, og at man jævnligt har vrøvl med at få vandet væk. Ved et kig fra kirkegårdens nordøstlige hjørne kan jeg så konstatere, at der er vådt i lavningen i den våde forsommer.

Nu sidder jeg på en skrænt og nyder naturen og fuglesangen over Hørsted mose. For små fyrre år siden havde jeg min daglige gang til en lille vindmølle her i randen af mosen, men dengang havde jeg vist ikke hverken tid eller sans for den skønne natur. Det var bare et hurtigt kik om der var vand til dyrene, så hastigt videre til dagens mange gøremål. I dag vil jeg give mig tid og lade tankerne gå tilbage til dengang, da der her var et mylder af mennesker imellem æltemaskinerne, så alle hjem i omegnen kunne blive forsynede med energi til komfur og kakkelovn.

Skjoldborg præsten Knud Aagaard skriver i 1801 om Hørsted: God og overflødig mose haves! Altså mere mose end sognet selv behøver.

Til venstre for mig ud for Bakkegårdens jord (Hørstedvej 26) boede den før nævnte dræner Jens Nielsen. Han overlader huset til »Mues Ajs«, ham der senere bygger huset på hjørnet af Tøvlingvej/Hørstedvej.

»Æ bette dræner«, Jens Nielsen, flyttede til et hus syd for gården »Aldershvile« i Hørsted. Det må være sognets gamle »Hospital«. Da det siden bliver nedrevet under områdets opdyrkning, flytter »Æ dræner« til Bydamsvej i Sønderhaa. Her møder vi ham, da vi i 1942 kommer til Thy. Min Far havde problemer med et dræn, der ikke ville suge vand. »Æ dræner« gravede ned og stak sin greb ned mellem rørene, de var lagt for tæt sammen, så de ikke kunne tage vand ind.

Tilbage til mosen, der er uddrænet i to omgange. Første gang lige efter 1900´ tallet og så under anden verdenskrig, hvor der blev gravet lidt tørv her. Mosen er drænet gennem bakken mod syd til åen ved Harring skel. Det var et stort projekt. Lokale folk har berettet, at man var uhyggeligt langt nede for at komme gennem bakkekammen her i »Østergård«s jorder bag mig. Det var kviksand og det skred sammen med stor fare for menneskeliv. Entreprisen kunne slet ikke hænge sammen økonomisk, der måtte tilføres foretagendet ny kapital.

Med vore dages snak om sårbare og våde enge kunne man have sparet besværet, men det kunne ingen vide dengang og bagklog, det er let at være. Det gav daglønnen til mange hjem og i de tørre somre kunne vi altid bjerge vand til køerne ved udløbet mod syd ved »Ågård«.

Der er stadig fugle over mosen, de synger over mit hoved i euforisk glæde over livet, selv i en udtørret mose. I det fjerne høres en togfløjte og en brummen af biler på Stenbjerg landevej. Det minder om andre tider med andre energikilder.

I grunden er der en dejlig cykeltur med den grønne vej fra Tøvlingvej til Nyvangsvej, den skulle du prøve til næste sommer. God tur!

Buskjærhus

Indledning af Lisbeth Ejlersen, Hurup

Else Svendsen har skrevet stykket om barndomshjemmet og barneårene i Buskjærhus, hvor hun er ud af en søskendflok på 9. Hun blev egentlig udlært syerske i København, inden hun som 23-årig flyttede til Calgary, Canada, hvor hun blandt andet arbejdede i en kjoleforretning. I 1956 blev hun gift med Gil Svendsen, som var flyttet til Canada fra Norge sammen med sine forældre, da han kun var 7 år. Stykket er kommet Egnshistorisk forening i hænde gennem et familiemedlem. Billederne til artiklen er venligst tilsendt foreningen af Else Svendsen.

»*Buskjærhus*«

af Else Svendsen, Calgary , Alberta, USA

Den ligger deroppe på bakken lige neden for Helligsø kirke med udsigt over Limfjorden. Så langt som øjet rækker, kan man se ud over fjorden på klare dage helt over til Lemvig og Thyborøn, Nissum Bredning, og på stjerneklare aftener skinner lysene fra de små byer.

»Buskjærhus« fik navnet fra dens forrige ejer Maren og Kristen Buskjær, dem kendte jeg kun af omtale fra vores kusine Astrid og deres søn Jens Buskjær, men jeg fik det indtryk, at Kristen Buskjær var en stilfærdig mand, der satte stor ære i at gøre sit arbejde med den største omhu. Maren Buskjær lod til at være et interessant menneske, måske også lidt opfindsomt, hun sad sommetider og klippede små trekanter af papir til hendes høns, så de ikke skulle fryse. Maren Buskjær var et meget præcist menneske, der skulle være orden i tingene, hun holdt øje med når solen skulle ringes op og ned.

Per Sigh var der ikke altid til tiden, så lod Maren Buskjær ham det vide: »Nå Per do glemt nok æ suel i dåe«.

Men den 10.12 1900 blev der orden i sagen, da blev det Kristen Buskjær, der blev tildelt den ansvarlige ære, og der blev skrevet en lille kontrakt:

Ringningen med kirkeklokkerne fra 1. januar 1901.

Morgenringning for januar og februar måneder kl. 8.

Do marts og april do kl. 7.

Do, maj, juni, juli, august, september do kl. 6.

Do oktober do kl. 7.

Do november og december do kl. 8.

Aftenringningen ved solens nedgang, hvilket herved meddeles til fornøden efterretning. Alt blev passet til klokkeslæt.

Deres søn Jens Buskjær kom på en smuk septemberdag. Jeg var hjemme på ferie. Mor og far sov til middag, og jeg hilste på hr. Buskjær. Han var forbavset over jeg kendte ham, da jeg fortalte ham om renterne. Mor græd, der var ingen penge, og Jens Buskjær sagde stille til mor, så kommer jeg en anden gang Johanne, da løb tårerne ned ad Jens Buskjærs kinder. Han spurgte, om han måtte se oppe i hjørnestuen, han huskede bjælkerne fra sin barndom, lukkede døren og sad derinde i lang tid. Senere lavede mor kaffe, og vi sad ude i haven. Jens Buskjær fortalte om sin barndom i Buskjærhus, den gule eng om sommeren med smørblomsterne og hvorledes han plukkede kommen i grøftekanten til sin mor, der kom det i osten. Hvor smukt det var på en sommeraften at komme nede fra fjorden og se Buskjærhus ligge deroppe på bakken og neden fra høre kirkeklokkerne, når solen blev ringet ned, han kunne endnu høre hver en klang gå igennem de små stuer, det var som om solen blev ringet ned for Buskjærs hus.

Jens Buskjær var bager i Hvidbjerg en velklædt mand. Han havde kørt i sin bil over

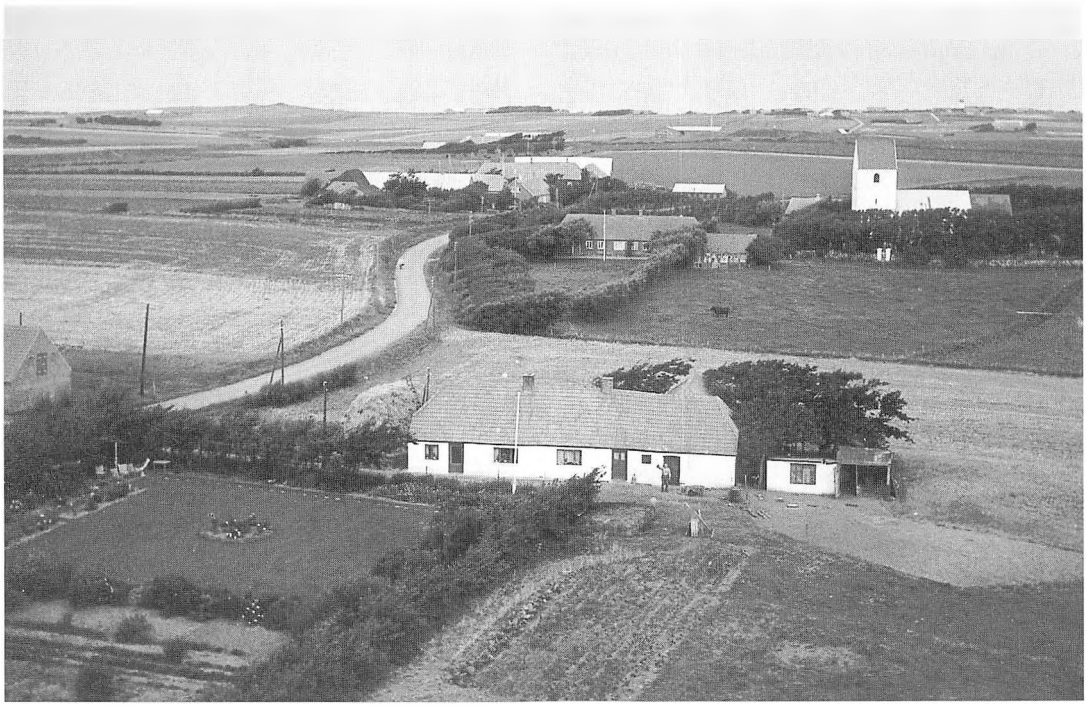

Buskjærhus.

Draget og sagde til mor: »Da jeg kunne se huset, har jeg aldrig set Buskjærhus så smukt og hvidkalket med den smukke have foran. »Johanne og Kristian I har gjort Buskjærhus ære«. Far og mor blev meget bevæget, og mor sagde: »Tak Jens for alle de ting du gav os«. Jens Buskjær sagde: »Her har jeg altid følt kærlighed«. Det blev sent den eftermiddag, da Jens Buskjær tog af sted, stod han længe og så ud over fjorden, han var kommet for at sige farvel til Buskjærhus, hans barndomshjem, som han holdt så meget af. Jens Buskjær døde kort tid efter.

Helge sejlede på et fladt Pramskib der hed »Elin« og ville gerne at jeg skulle opkaldes efter skibet, det blev mit mellemnavn, på min dåbsattest står der født 14. maj 1928. Forældrenes stilling og fulde navne: Gårdejer og fisker Mikkel Christian Mikkelsen og hustru Johanne Jørgine Olsen. Jeg var den sidste der var født oppe på gården, men årstallet vi kom til Buskjærhus ved jeg ikke! Men jeg var nok ikke ret gammel, for jeg husker kun Buskjærhus som mit barndomshjem.

Som jeg husker huset, var der to indgange. Gangdøren blev mest brugt til besøgende og bagdøren til hverdag. Når man kommer ind ad gangdøren , var der en gang der havde to døre til sengekammeret, soveværelset og den pæne stue. I sengekammeret stod en stor seng, som Elna, Bitten og jeg sov i. Jeg lå i midten, der var en hvid servante med skuffe foroven og dør forneden og en stol, blondegardiner for vinduet. I gangen var der en knagerække til vore frakker, der var ikke mange.

Soveværelset: Møblerne var nærmest violetblå, der var 2 senge med høje hovedgærder med sol eller måne malet i gult, der var et klædeskab med skuffe forneden, et åbent servantbord og en lyserød jernseng som Erik sov i. Der var blondegardiner for vinduerne.

Vores pæne stue, som vi kaldte den, havde lys rødligt mahogni bord og stole, sofaen var med mahogniramme omkring, sofa og stole var betrukket med rød plys med mønster, et

sybord stod imellem de to vinduer. Bordet var med små skuffer og nedenunder en stor skuffe. Her blev billederne gemt. I hvert hjørne ved vinduerne stod der to blomsterstativer, én med plads til tre planter, den øverste var en hængeplante, grøn med fine nåle, der var slem til at visne, der skulle både i tide og utide fejes op. Det andet stativ var høj med en lille hylde for neden. Der var blondegardiner for vinduerne og ellers blomstrende potteplanter. På væggene hang der flere store billeder, et par med guldramme og to andre i mørke mahognirammer, et billede af kirken med pastor Frederiksen og det nordiske kongebesøg i København, samt et af mor og tante Stine og mor og Karoline. Over sofaen hang to små tallerkener med små huller omkring, der var bundet silkebånd omkring og hang i en sløjfe, der stod »Fred« på tallerkenerne, sikkert købt efter første verdenskrig. Desuden var der et billede af mor som barn og som sygeplejerske.

I spisestuen stod et egetræsbord, som der kunne sættes plader i, stole og et højt skab med skabsdøre, hylder, indeni lå der en lang lysedug, derpå stod der to messinglysestager, et billede af Elly og Karoline, senere et ur med lyserød glas omkring, Helge havde sendt. Der var en divan med ryg på, og det gamle klaver, som Karoline havde givet Elly med familiebilleder på. Helge, Elly og søster, Johan og Ester. I hjørnet stod kakkelovnen og en sort gulvspand , for de små vinduer var der tynde hvide gardiner med grønne blade, der efterhånden blev så slidte at mor måtte sy bladene sammen.

Mor havde nogle kaktus i vinduerne, men de groede ikke ret godt, for når mor ikke så det stak vi børn sy- og knappenåle i kaktusserne. Over spisebordet hang en stor petroleumslampe i tre brede guldlænker, og der stod også en lille træbænk med ryg.

Døren fra stuen gik ud til køkkenet, her stod

Johanne og Christian Mikkelsen, Buskjærhus.

komfuret, hvorover der var en hylde, hvor der stod to cremefarvede firkantede krukker med lyserøde blomster, der var til mel og sukker. Saltkarret hængte ved siden af hylden, tillige var der også et lille hjørnehylde med tre små hylder, køkkenbordet med en lille vask for enden af. Gardinerne husker jeg ikke. En køkkenlampe med rund messingplade blev hængt op ved komfuret når det blev mørkt.

For den anden ende af bordet var der en lem i bordet, som kunne åbnes ned til kælderen, der var trætrappe og på gulvet var der gule mursten, der stod et ret stort trækar og to lerkrukker, den ene blev brugt til syltede agurker, den anden til saltede sild. Det store trækar til flæsk i grov salt. I flere år stod det tomt.

Spisekammeret havde et trin op og en lav dør, de fleste slog hovedet, når de gik op. Der var et spisekammer bord i hele længden og her var der hylder under samt oven over. Jeg erindrer ikke om der var gardiner for. Men der stod et stort skab for enden helt op til loftet, her var bl.a. mors sygeplejetaske med interessante ting og en stor drawkiste , som indeholdt det sparsomme sengetøj, få håndklæder, undertøj og mors forklæder, duge og andet. Skufferne var ikke fulde. I hjørnet hang der en knagerække og et par plader til spisebordet. På bordet foran vinduet stod brødmaskinen

Bryggerset, her var der et langt bord og for enden deraf stod vandspanden, over køkkendøren var der en åben hylde som blev brugt til gryder. Ved siden af den var der en jerndør der førte ind til en lang ovn, som før i tiden havde været brugt til at bage brød i. I hjørnet ud til gangen stod gruekedlen med trælåg på og gulvet var af lyse teglsten. Der var en dør der gik ud til laden.

Gangen hvor bagdøren var, her var gulvet ligeledes belagt med lyse teglsten.

Ligeså var der en ophængt trappe til loftet. Lige inden for døren var der et wc, og vi børn kravlede op til en lille dør, her var et langt åben rum på størrelse med bageovnen underneden. Vi børn legede meget deroppe med mursten som borde og stole. Elna havde altid besvær med at kravle derind

For hun var den største med lange ben.

Oppe på loftet stod rullen, som flere kom for at bruge, bl.a. tante Marie, men så lånte vi til gengæld deres vaskemaskine, som far kørte hjem på en hjulbør.

Ved siden af stalddøren var der hønsehus, stald og lade, oven på var der høloft. I flere år var stalden og hønsehuset tomt. Der var ingen lås på dørene, når vi ikke var hjemme satte mor kosten i døren og så vidste folk at der ingen var hjemme.

Vaskedagen var en slidsom dag ingen så hen til, først måtte mor til fjorden og samle pinde, der skulle tørres og der var for lidt penge til enten kul eller briketter. Der skulle to til at trække vaskemaskinen, ved siden af måtte mor skrubbe på vaskebrættet. Vi havde et stort trækar til skylning og blåelse, alt vand skulle pumpes op ude og bæres ind, der skulle koges tøj, og vi havde ingen tøjsnor, så tøjet måtte hænges op i træerne.

Mor fyldte gruekedlen op med vand igen til det blev varmt, og så fik vi børn et bad og håret blev vasket alt sammen med grøn sæbe, som var købt i pundvis, pakket i voks eller brun papir. Køkkengulvet blev vasket , bryggers og gangen skrubbet, bagefter var mor dødtræt og drivvåd.

Buskjærhus gav ingen rigdom

Der var alt for lidt jord, det var tungt , leret og mager. Uden for køkkenvinduet var der en lille have med træer omkring, det så ud til at der i sin tid havde været et lysthus af træer ud til vejen i hjørnet. Far satte kartofler, men de gav ikke nok til vinteren. I østerhaven var jorden ikke bedre, som hæk over mod kirken var der enkelte brombær, og på den anden side hindbærbuske som hæk. Vi var heldige om vi kunne finde nogle bær. Ud mod fjorden var der vindblæste træer. For enden af hønsehuset og stalden stod der et ret stort hyldebærtræ, som vi hjalp mor med at tage bærrene af med en gaffel, og så blev der lavet saft, som smagte så godt lavet til suppe på en kold dag, også som saft til risengrød eller hvis nogen af os havde ondt i halsen gav mor os varm hyldebærsaft. I østerhaven stod også et stort gammelt pæretræ helt op mod lademuren og grenene strakte sig

over taget. Pærerne var små og smagte ikke af noget, de endte som regel med at se rynket og elendig ud. Det var en aspargesbusk og små lave blomster, der stod som kant for nogle få planter inden der kom noget op hvert år.

Omkring huset lå der små brosten. Men Buskjærhus havde noget som ingen andre havde, den havde den smukkeste udsigt, neden for lå bedstes have med den lille dam, i grøftekanten voksede små, vilde jordbær og kamille, som mor lavede te af og kommen til den magre ost. Fjorden med hvide bølger om efteråret og på varme sommerdage var det som solen dansede på fjorden.

»Nittenhundred og tredverne«

Hårde og svære år, en uendelig fattigdom, der svøbte sig om Buskjærhus. Mor og Fars kamp for at beholde huset. Bare det nødvendigste mad til os børn var svært at finde og brændsel til at varme huset med var en umulighed.

Mor gik tit til fjorden for at lede efter de små pinde, men der kom ikke mange ind, de skulle først tøes. Når der endelig var varme i huset var det mest i køkkenet, men sommetider ikke nok til at smelte isblomsterne på vinduerne, men når der var ild på komfuret, puttede mor mursten i ovnen, der medens de var varme blev lagt i sengene i fodenden. Det var så koldt at komme i seng det tog lang, lang tid før vi var varme.

Når julen nærmede sig og vi børn talte om julen, var det svært for mor, hun ville så gerne glæde os, men havde tit intet til bagning, og vidste heller ikke hvorledes en nødvendig middag skulle klares for bare juleaften.

Mor lavede en gris af kartofler og puttede lidt sukker og mandelessens i, som vi børn var glade for at dele.

»Hvor nøjsomhed krydrer den fattiges brød«. Står der i sangen, der var nogle gange det kun var krydret. Det var snart jul, jeg var begyndt i skole og kom hjem i middagspausen fra 12 – 1, det var så koldt i huset, vi havde ikke haft varme længe. Far kaldte inde fra stuen: Mor er ved fjorden, men der er brød til dig og Erik, og i kan tage en kop vand til. Der var en endeskive af sigtebrød. Erik og jeg stod ved køkkenbordet, vi delte brødet og drak vand til. Erik havde korte bukser på og han rystede så forfærdelig. Jeg skyndte mig tilbage til skolen og stod foran den varme kakkelovn. Min angst var, at Erik ville fryse ihjel. Da jeg kom hjem var mor hjemme. Far havde taget Erik med sig og gik hos forskellige naboer for at ønske glædelig jul, så Erik kunne få en småkage. Da far og Erik kom hjem, havde Erik en småkage i lommen til mor og mig, og da var Erik kun fire år.

Mange år er der gået siden, men det gør mig endnu ondt.

Den jul havde vi en stor tallerken risengrød, en frikadelle, kartofler og rødkål. For os børn var det højtideligt at sidde omkring julebordet. Mor og far gjorde det festligt. Mor havde dug på bordet og julelys, og vi havde juletræ og sang alle de kære julesalmer. For os børn var det en skøn jul. Mor var så taknemmelig for pakken, tante i Ålborg havde sendt, far sagde vi skulle ud at se på stjernerne.

Juledag var vi i kirke kl. 10 og mor spurgte tante Marie, hvor de havde været? De havde været hos Maries søster Pauline juleaften, ingen af børnene var hjemme. Mor fortalte at tante Marie kun havde lidt frikadeller tilbage, hun havde fået en liter mælk i Gadegård og havde en kålrabi, så farbror Poul og Marie kom. Mor og Marie lavede opstuvede kålrabi og mor skar frikadellerne i skiver og farbror Poul havde småkager i hans lommer, som vi delte, vi havde juletræet tændt og sang af hjertens lyst.

Den jul var det ikke muligt for mor at kunne bage småkager. Farbror Poul og tante Marie bragte en pose med lidt kul og briketter, så der var varme i stuen, og mor sagde: Så blev det alligevel jul!

Familiefester

Der var to fester , som jeg specielt husker, Mor og Fars sølvbryllup og Elnas fødselsdag, da hun havde pigerne fra Flarup skole. Det var dem der mente, at Buskjærhus ikke kunne tillade sig at invitere gæster til fest, så de sagde »Nej tak«, men for far og mor og os børn og de gæster der kom blev det en skøn sølvbryllupsfest, som mor og far fortjente meget. En ny flagstang blev sat op, og tante fra Ålborg sendte et smukt

Et glimt af Johanne Mikkelsens blomsterhave.

flag, så Dannebrog blev hejst foran Buskjærhus. Laden var pyntet op med hvidt papir på væggene og blomster, der var dejlig mad og flere holdt taler. Far var tilpas , især da centralbestyrer og barber Pedersen fra Gettrup holdt en meget festlig tale.

Far var altid så tilfreds når han skulle have klippet sit hår, for barber Pedersen kunne fortælle så meget nyt, og mor fik alle nyhederne når far kom hjem og samtidig bragte en lille pose med chokoladeknapper, som Pedersen sikkert gav far, for han solgte også slik. Pedersen klippede også vores hår, jeg husker ikke at vi betalte for det.

Og for første gang blev der holdt fødselsdagsfest i Buskjærhus. Elna ville så gerne invitere pigerne fra Flarup skole som hun gik i klasse med, da Elna altid var hos Alfred Søndergårds. Det er meget mulig at Elna gav mor pengene til det nødvendigste. Vi børn stod ude ved vejen, da pigerne kom cyklende. Mor havde bagt kringle, kogt chokolade og bagt småkager. Hvor smagte det godt og hvor var det festligt.

Pigerne gav Elna et smykkeskrin (æske), den var rund med et billede af en dame udenpå i en flot lyserød kjole. Der blev også holdt konfirmation, men der var kun os søskende. Mor lavede en god middag og der var skrevet en sang.

Fastelavn

Mor fandt altid på gode råd med at klæde os ud og viste den glæde, som vi gjorde. Folk spurgte om vi kunne synge for dem og i Helligsøgård sang vi for moster, Kristiane og Niels Smed:

Langt oppe i Sverrig der boede 3 nisser
Nissefar og nissemor de spilled på klaver
Manson og Menson og tykke mutter
Frandsen
Iversen og Sivertsen der tog sig en dans«
Men far havde lagt lidt til sangen,
Og hvis i aften du mangler en kone, så skal du bare sende bud efter mig og matrone.

Da vi fortalte mor det udbrød hun »Jammen børn dog, bud efter mig«? Men mor morede sig. Og alle de dejlige boller vi fik af folk blev nydt, der var nok til os alle.

Der kom en mand fra Lolland for at sælge æbler. Åh sagde mor: jeg er født på Lolland, hvor ville jeg gerne at mine børn kunne smage de cox orange æbler, som jeg smagte som barn, men mor kunne ingen købe. Manden sagde: hvis du giver mig noget at spise, vil jeg give dig nogle æbler. Mor fandt så frem hvad hun havde og vi børn fik smagt æblerne fra Lolland.

Og så var der isvognen. Mor mente hun kunne sælge is ved fjorden, for hun ville så gerne at vi skulle smage is, så mor fik en isvogn der skulle køre op og ned ad bakken. Vi børn hjalp og mor gav os tit med et smil en ispind.

Senere fik hun en kiosk »Premier is« og var glad når hun tjente lidt penge.

En anden jul nærmede sig men denne jul blev anderledes, et nyt præstepar var kommet til Helligsø, Ejner og Else Fledelius.

Det var en tidlig morgen lige før jul, at jeg hørte en bil udenfor. Lidt senere kom mor ind i sengekammeret, hendes ansigt var et stort smil, vi skal til at bage. Else Fledelius kom med en sæk kul og købmandsvarer, de viste os så meget kærlighed og mor var så taknemmelig.

Mors tur til København

Billetten var helt sikkert givet til mor. Helge og søster var i København , og far mente han kunne se efter Bitten, Erik og jeg. Far lavede maden, der mest bestod af æg. Far knækkede æggene på grydekanten og rørte dem rundt i gryden, medens vi børn så til. Bitten spurgte: hvad laver du far? Åh sagde far »Spansk serenade«, men Bitten sagde det ligner det som vi fik i går. Far klarede dagene medens mor var væk og for hende var det en dejlig oplevelse. Hun havde været på "Persil" fabrikken, hvor hun fik en kæp og noget vaskepulver. Kæppen blev brugt til at tage det kogende tøj ud af gruekedlen.

Mor levede længe på den tur og blev aldrig træt af at fortælle om kongens København.

Den største glæde mor og far havde var, når børnene kom hjem. Når Elly kom hjem blev alle bekymringer sat til side. Ellys optimisme spredte sig som solskin i Buskjærhus, hun bragte os en pose med brystsukker (bolsjer), mor fik 1/4 pund kaffe, far en cigar og igennem Ellys historier blev der smil og latter. Elly var utrolig god ved os alle sammen, hun sørgede for at vi fik en lille julegave og senere da hun blev gift sendte hun billetter til os alle så vi kunne besøge dem i Holstebro, en uges ferie for Bitten og mig og senere for Erik og mig. Flere gange kom vi hjem med en skotøjsæske under armen med nye sko købt hos »Fjelsted«. Når Elly var hjemme talte hun med mor om høns og om det kunne lade sig gøre ved at wc og ovnen i bryggerset blev lagt sammen. Det lille rum ovenpå blev revet ned og et større vindue blev sat ind. Mor lejede en rugemaskine men havde ikke elektrisk lys, så hun måtte tit op om natten og se til, at lyset sat underneden var tændt. Der blev mange kyllinger, senere også mange æg, som mor solgte. Mor lavede ofte pandekager, æbleskiver og brødpandekager.

Far elskede at fortælle når folk kom på besøg, hvor Helge var »Tanger og Algier«, de fleste vidste vist ikke hvor det var, men far fortalte bare løs, og når der kom brev fra Helge var det en oplevelse , ligesom når han kom hjem var både far og mor stolte. For os små var det helt eventyrligt, ligeså når søster kom hjem fra København. Hun så flot ud med sit mørke hår og pæne kjoler. Søster kom mest hjem om sommeren. Jeg husker kun 2 gange at hun kom hjem til jul medens jeg var barn. Søster var ligeledes godhjertet og sendte os julegaver. Et år gav hun mig en lyserød pyjamas, som jeg fik lov til at sove i juleaften. Nattøj kendte vi børn ellers ikke til. Jeg vågnede om natten og græd. Elna og Bitten havde ligget for tæt på mig og havde krøllet min pyjamas. Far var kommen ind og spurgt hvad der var i vejen, og sagde de kunne stryges. Søster var hjemme på ferie, jeg var kun 9 år. Hun tog mig med tilbage til København i en uge, søster og Elna havde et værelse sammen, jeg tror de boede i Store Kongensgade eller Willemoesgade. Der var et fælles køkken.

Søster købte tøj og sko til mig, ligeså blev mit

hår klippet og en skydespænde blev sat i. Ligeledes blev jeg fotograferet. Søster kendte Edvard, og sammen tog de mig med ud på Langelinie, i zoologisk have og Tivoli.

Niels Kusk kom på besøg, Elna skar en melon som en kurv og fyldte den med frugter. Turen til København blev en uforglemmelig oplevelse.

Johan ville så gerne på sommerlejr, men havde ingen telt, så da tante som var Johans gudmor hørte det syede hun et flot telt , hvid med orange striber. Johan var meget stolt af teltet og havde det i mange år. Johan kom tidlig hjemme fra helt til Visby, hvor han ikke havde det for godt, der var et specielt bånd imellem mor og Johan.

Mor fortalte os, da de skulle væk fra gården, var det Johan der led mest. Når Johan kom hjem ville han gerne lige ligge i mors seng, før han skulle af sted.

I de senere år så vi ofte mor og Johan gå arm i arm sammen.

Mor og Far var specielt glad når Ester kom på besøg. Ester var så fin i tøjet og det glædede mor meget at Ester var så smuk en pige. Far fortalte at sådan så mor ud den første gang de mødtes og Ester var den der lignede mor mest. Mor var så glad når tante kom på besøg. Tante og Kaj var jo mors eneste familie. Tante var en meget pæn dame og fint klædt, hun kendte mange velstående damer og forærede mor noget af deres tøj, som mor så syede om til os børn. Ligeså syede tante vores flag, viskestykker og håndklæder, sendte os julegaver. Et år til jul kom der en hel del porcelæn i hvidt med blåt der stod "Folkets hus" på. Mor var så glad og taknemmelig for al den hjælp som tante gav os.

Tante var et stort lyspunkt i vores liv, og mor ville gerne gøre tante lidt gengæld. Da vi i skolen af frk Pedersen lærte at brodere lyseduge og andet fik tante de ting.

Fætter Kaj fra Aalborg kom ofte på besøg midt om natten og stod så for enden af mor og fars senge med høj røst og en enorm latter. Onkel Christian vækkede ham, det livede op i huset. Mor gjorde sit bedste til at Kaj skulle føle sig velkommen, han fik varm vand til at barbere sig, jeg holdt spejlet og han fik det bedste håndklæde i huset. Ligesom han viste os piger hvorledes vi skulle vende pandekager i luften, flere endte dog oppe imellem bjælkerne på køkkenloftet.

Kaj var en klog mand, fordi han havde været i Amerika.

En skøn, skøn jul

Elna og Johan skulle komme hjem. Elna var i København og Johan på Sjælland. De kom hjem juleaftensdag om morgenen. Mor var tidlig oppe og havde bagt boller og kringle samt lavet Johans livret italiensk salat, som skulle på bollerne. Butterdejgskringler, sagde far, at ingen kunne bage så godt som mor. Mor og vi børn stod ved køkkenvinduet og kikkede hen til Maren Knudsens hus, og da vi så bilen kaldte mor på far, nu kommer de og hun græd af glæde og løb ud og åbnede gangdøren. Her stod vi alle sammen , da de kom ud af bilen. Elna i en smuk bordeau farvet frakke. Johan med overfrakke og hat, der var glæde, og snart sad vi ved bordet, fik frisklavet kaffe og dejlig bagværk , snakken gik og vi var i kirke kl. 4. Far blev hjemme og passede komfuret. Da vi gik igennem den lille låge fra kirken og så lyset i køkkenvinduet i Buskjærhus, var det dejligt og hyggeligt at komme hjem til en dejlig duft fra køkkenet . Vi satte os omkring et smukt julebord. Elna havde malet små kort med hver sit navn på og maden blev nydt. Risengrød, flæskesteg, rødkål, kartofler og sovs.

Juletræet med fine indpakkede gaver og vi gik rundt om juletræet og sang de kære julesalmer. Det var højtideligt. Johan og Elna blev hjemme til Nytårsdag.

Nytårsaften ville far gerne vi skulle have kogt torsk, og det fik far skaffet.

Elna havde skrevet en sang:

Så er det sket for denne gang
det gamle år er endt
glædelig nytår alle sammen
lad os mødes snart igen!

Der var fem som kunne skrive sange i vores familie, nemlig Mor, Elly, Ester, Elna og Bitten.

Der var ikke det regnestykke far ikke kunne regne ud og han havde en fin håndskrift,

geografi interesserede far meget. Når mor og far var inviteret til bryllup, var det ofte far blev bedt om at sige nogle ord. Han var en god taler. Mor og far bragte hver især lidt af deres kransekage og servietter med hjem, de tænkte altid på os børn.

Elna skrev sangen til mors 70 års fødselsdag d. 16. maj 1956.

Et af versene lød:

Når ABC en står for tur
tog mor med os et nap
og lykkes hendes gode kur,
vi så godter fik til tak
og dukkehus hun trylled frem
af træ og pap med mer
og skillerum et større hjem
resultatet glad vi ser.

Og den store lykke kom da vi endelig fik en ko i stalden. Vi fik mælk og fløde. Mor købte æbler til jul hos købmand Christensen og lavede æblekage med høj flødeskum, som vi fik efter at have danset om juletræet. Mor lavede også is med nougat, når det var koldt om julen, så sad mor og piskede isen ude i det kolde vejr. Det smagte bare skønt.

Senere fik vi en so, der havde mange grise.

Buskjærhus havde nu både høns, ko og grise.

Der var stor fryd og taknemmelighed.

Der kom mange gæster til Buskjærhus. Mor og far var meget gæstfri, det lidet de havde, delte de med glæde.

Når Elly havde venner med hjem fra Holstebro bragte de altid lidt mad med. Vi børn sov så oppe på høloftet. Alle skulle til fjorden og bade og enhver ydede sit bedste til at det blev fornøjelige dage. Elly fotograferede meget, hun havde et firkantet apparat en lidt høj med læderhank. Elly tog mange billeder af os børn og far og mor og de der kom hjem.

Der var ingen der holdt så meget af mor som Jens Jespersen fra Holstebro, ja, på alle tider af året kom Jens pludselig på en lørdag, han gik fra Ydby station, og mange gange med en lang pakke under armen, der indeholdt en klokke til at hænge på væggen. Jesper som vi kaldte ham, så altid efter om der hang en klokke på væggen i Buskjærhus, der viste den nøjagtige tid, og de blev ofte skiftet ud, for Jesper holdt meget af at besøge os, ingen var som fru Mikkelsen for hun bagte de bedste småkager og mor var glad for Jesper, for hun holdt af de svage. Mange gange på en søndag aften fulgte mor og far Jesper på vej til Ydby station, og det var svært for Jesper at forlade Buskjærhus og fru Mikkelsen.

»Da solen blev ringet op to gange i Helligsø kirke«

Jesper elskede at ringe solen op og ned med kirkeklokken og det gav farbror Poul Jesper lov til, for ingen gjorde det smukkere og mere perfekt end Jesper. Alle lemmene blev åbnet, så når Jesper kom om sommeren i ferien, overtog han ringningen.

En morgen havde Jesper sovet lidt for længe, hr. Mikkelsen,: jeg har sovet for længe, men far sagde: skynd dig bare og Jesper rendte op i kirketårnet og åbnede som altid alle lemmene og tonerne fra kirkeklokken lød ud over markerne.

Huse og gårde

Mor sagde: Kristian hørte du ikke at farbror Poul lige før ringede solen op? Jo, sagde far, men nu ville Jesper så gerne gøre det. De øvrige gæster i Buskjærhus var ikke særlig glade, da det begyndte at regne, og lod Jesper vide, at han ikke skulle spøge med Vor Herre for han havde jo lige ringet solen ned, Jesper var ked af det og gik om til farbror Poul og bad om forladelse og lovede at det aldrig skulle ske igen at sove så længe, bare han fik lov til at ringe med kirkeklokken.

Farbror Poul tilgav Jesper, der holdt sit ord og ringede trofast med kirkeklokken alle årene hvor han kom på ferie i Buskjærhus. Mærkværdigvis blev det aldrig omtalt i Helligsø, at nogen havde hørt kirkeklokkerne ringe to gange denne sommermorgen.

Niels Høgholms cykel stod ofte for enden af huset, han brugte cykelspænder, og var altid pæn i tøjet. Niels var et godt menneske og var glad for at være hos os og hørte med til vores familie.

De hejser flaget når vi kommer hjem. Den

nye præst var aldrig sikker på, om der var fødselsdag eller om et af børnene var kommet hjem, når flaget var hejst ved Buskjærhus.

Så kom de lyse og gode år til Buskjærhus og mor fik sit ønske opfyldt med en have foran huset. For få penge købte mor lætræer i tre rækker på hver side ud til vejen og til marken, som blev kaldt kærlighedsstien. Haven var smukt anlagt og ret stor med prydbuske og blomsterbede, roser med forglem mig ejer. Mor holdt meget af roserne »Grimsom Glory« i et hjørne ud til vejen plantede mor træer til et lysthus. Utroligt at mor kunne udføre alt det tunge arbejde.

Fra Elnas sang til mors 70 års fødselsdag:

Og tiden gik vor mor tog fat
med lyst på andre ting
en have sønden om blev lagt
med læhegn rundt omkring
hver plante , rosenbusk og træ
blev sat med nænsomhed
med kaffen der i hjørnets læ
kan beundre busk og bed.

I den nederste del af haven plantede mor ribs, solbær, stikkelsbær, jordbær, der blev også plantet frugttræer, æbler, pærer og blommer og for første gang blev der i Buskjærhus nydt syltetøj af egen avl.

Der fandtes ikke et ukrudt i haven, og mor fik flere præmier for hendes flid. Klokken fire om morgenen var mor i sin have, det var mors stolthed. Mor viste en utrolig energi.

Fra Elnas sang 1956 :

Den store græsplæne:
Og børnene de tumler rundt
på plænens grønne græs
for luften her er frisk og sund
alle er så godt tilfreds
for her hos mormor er der sjov
fra morgenstund til kvæld
til mange ting der gives lov
alle tiders feriested.

Huset blev sat i stand med nye døre og store vinduer, soveværelset blev til den pæne stue, hjørnestuen og soveværelset blev på den anden side af spisestuen og meget mere.

Elektrisk lys

Stor glæde og taknemmelighed. Når vi kom fra fjorden efter at vi havde været nede og bade og kom op gennem kærlighedsstien, kunne vi dufte kringlen, mor havde bagt, og den blev sammen med madam blå, sukker og fløde samt kagerne bragt ud i haven.

Når aftensolen blev ringet ned, sad vi derude og nød den smukke have og skønne udsigt.

Og der blev indbudt til bryllupsfest, den eneste i Buskjærhus.

Elnas og Børges. En stor oplevelse for os alle. Bitten spurgte engang mor, hvis du kunne ønske? Hvad ville du så ønske? Mors svar: At mine børn altid vil holde af hinanden, holde sammen og at jeg kunne give dem noget.

Mors ønsker blev opfyldt.

Buskjærhus, nu er du gammel og dine mure står måske ikke meget længere.

Det er nok tvivlsomt på en juleaften i de små stuer, at der igen høres glade barnestemmer omkring juletræet, som synger: Julen har bragt, Glade jul, Et barn er født i Betlehem og kærlige stemmer omkring et højtideligt julebord.

Men kirkeklokken vil ringe over dine marker og solen vil danse på fjorden

På varme sommerdage.

Og nu er det vores tur som Jens Buskjær, at sige farvel til barndomshjemmet. Der lærte vi det daglige brød ikke var en selvfølge, men her følte vi altid kærligheden. Men helt farvel siger vi jo ikke, for så længe vi lever vil kærlige minder gå tilbage til Buskjærhus, til kærlige forældre og søskende , samt til de kære på kirkegården.

En stille Tak for alt!

Og ønsker for dem, som har et hjem her må have lykke og samtidig føle her var kærlighed

Juleudstilling i Hurup ca. 1934 – 1935

Ann Volle skulle til Hurup for at prøve en kjole hos "Hanckes". Der fik hun syet sine kjoler. Ann tilbød mor, Bitten og jeg, at vi kunne komme op at køre, far syntes vi skulle tage med. Erik var for lille. Vi skulle så tage bussen hjem fra Hurup til Gettrup, da Ann og Volle skulle besøge "Mor Dåle" Anns bror. Vi tre sad på den ene side næst til hestene og Volle holdt

Bager Andersens butik som den så ud da Johanne Mikkelsen og hendes børn var til juleudstilling.

tømmen, der af og til gav mig et slag på siden af armen, da jeg sad i midten, men hvad gjorde det. Tænk! At komme på juleudstilling i Hurup og med bus hjem igennem Vestervig. Hvor mor fik pengene fra til bussen er en gåde?

Det var en kold dag, men Ann så efter at vi havde tæpper omkring os og at læderet var knappet på i messinghullerne ovenpå. Så kørte vi af sted i charabang vognen. Ann snakkede vældigt med mor og engang imellem kom der et grynt fra Volle, der sikkert mente han morede sig.

Mor havde en mellemmad med i tasken, når vi blev sulten. Det var en af de få gange, jeg kan huske at jeg ikke frøs.

Som barn led jeg meget af , at jeg ikke kunne holde varmen. Jeg tror det var fordi, at den dag var det så spændende.

Køreturen til Hurup var god, speciel fordi vi kom forbi alle gårde og huse, og ned af æ "Gosebak" i Gundtoft. Endelig kom vi til Hurup, hvor vi stod og så på det fine tøj i Hanckes vinduer, samt de fine møbler i Ydes forretning. Mor drømte altid om et dækketøjsskab. Hvor var der meget at se på og vi gik rundt meget længe. Mor mente, vi skulde gå ind i en bagerforretning for at købe en wienerstang til at tage med hjem til far og Erik. Mor sagde at de måske havde wienerbrød fra dagen i forvejen. Da vi kom ind i bagerforretningen stod der en fin dame bag disken i sort kjole med hvidt forklæde og en fiks lille kappe på hovedet og de flotteste briller i guldramme. Hun kikkede på os og sagde så: Er det ikke tante Johanne? Jo sagde mor, det var Ella enten gift eller forlovet med William Roersgaard. Der stod en stol i bagerforretningen og Ella sagde, sæt dig ned tante Johanne så kommer jeg med en kop kaffe til dig, og Bitten, mor og jeg fik et stykke wienerbrød, og vi fik

Chr. Hanckes Herrekonfektion som det så ud da Johanne Mikkelsen og hendes børn var til juleudstilling.

en stang wienerbrød med hjem. Jeg mødte kun Ella denne ene gang, men den kærlighed hun viste os den dag, har jeg aldrig glemt.

Det begyndte at blive mørkt. Vinduerne strålede, det var skønt, at se på det alt sammen. Jeg kan ikke huske at den tanke kom til mig, at vi ikke kunne købe noget. Bare se på det hele var en oplevelse.

Som vi gik på gaden, var der en stemme der sagde »men tante Johanne æ ed dæ å di piger, der sådan er kommet på juleudstilling«.

Det var Lydia Roersgaard. No goer æ hjem å skræller noe kartofler, og så skal I komme til middag, og fortalte mor hvor de boede. Mor var så overvældet og så taknemmelig. Lydias mand, var en flink mand. Vi fik kartofler og frikadeller. Mor hviskede til os, at vi kun måtte tage en frikadelle og der var jordbærsyltetøj, vi følte os meget velkommen. Lydia og hendes mand Niels Chr. fulgte os til bussen.

Da Ester besøgte os her i Calgary bad jeg hende om at hilse Lydia og fortælle hende, hvorledes hendes invitation for så mange år siden havde bragt mig de varmeste minder. Hvor var det en dejlig tur med bussen igennem Vestervig med de små oplyste vinduer, og da vi kom til Gettrup, stod vi af ved hjørnet af købmand Jensens. Det var koldt og stjerneklart. Mor sagde: piger hvor har vi haft en skøn dag. Vi gik hurtigt hjem og far sad og ventede på os i sin jakke. Huset var koldt. Mor fortalte og fortalte og far sagde flere gange »åh endda Johanne«. Far var vældig godt tilpas og morede sig over vores store oplevelser.

Far spiste de mellemmadder vi ikke havde spist og et stykke wienerbrød. Da jeg kom i seng, syntes jeg, at det havde været den største oplevelse, jeg nogensinde havde haft. Det blev aldrig til flere juleudstillinger i Hurup . Jeg håber meget at du kære Bitten kan huske det? Da du skrev om en udflugt til Ydby skov, som jeg tydelig husker, hvor mor stegte kartofler på

Forfatteren Else Svendsen samt hendes mand Gil.

panden, der smagte godt, og hvor mor og far gik den lange vej med stor oppakning (primus og madam blå) , for at glæde os, og når mor tog os ud på Draget til Maren Fogeds hus. Her husker jeg, når vi stod og så ud over landevejen med de få biler, det var som om der lå en verden derude!

Mors største ønske var at glæde os børn. Mors ønske blev opfyldt, hun glædede os utallige gange. Det er skønne minder fra en fattig barndom, jeg er så taknemmelig, at jeg har så god en hukommelse, at jeg ofte kan tage de dejlige minder frem fra vores kærlige barndomshjem "Buskjærhus".

Skrevet i juni 1999 af Else i Calgary

Årets gang på Heltborg Museum

Af Jytte Nielsen, Heltborg Museum

Hvad hånden former er åndens spor.
Med flint har oldbonden tømret, kriget.

Hver spån, du finder i Danmarks jord,
er sjæl af dem, der har bygget riget

Vil selv du fatte dit væsens rod,
skøn på de skatte, de efterlod.

Disse tre verselinjer står skrevet på hyldekanterne i Jens Mikkelsens oldsagsskab. Verselinjer som klart beskriver historiens betydning for vi mennesker, og som forfatteren Johannes V. Jensen forstod det.

Jens Mikkelsens oldsagsskab var udstillet på udstillingen »Hvad mulden gemte« på Heltborg Museum i efteråret og vinteren 2000/2001. Skabet var fyldt med alle mulige oldsager- fra den mindste tværpil til den største økse. Alle oldsager som Jens Mikkelsens havde samlet i sit lange liv.

I Sydthy Årbogen fra 1996 beskrev Jens Mikkelsen selv sin store lidenskab og sin oldsagssamling.

Når man besøgte Jens i Bedsted, var det med en stor iver og stolthed, at han fremviste sin stensamling. De fleste af oldsagerne var samlede på markerne omkring ejendommen på Rishøjvej, og Jens Mikkelsens nøjagtige angivelser af findested for den enkelte oldsag,

Kristian Olsen og Faruc Sabic sorterer Jens Mikkelsens oldsager før udstilling.

gjorde samlingen særdeles værdifuld i en større ærkæologisk sammenhæng. Det er ikke bare en samling oldsager, men redskaber fra forskellige tidsperioder og bopladser, og museet skattede samlingen højt.

I 1998 døde Jens Mikkelsen og hans enke og søn besluttede at oldsagssamlingen skulle doneres til Museet for Thy og Vester Hanherred. En fornem gestus, men helt i Jens Mikkelsens ånd - og en gave som museet er særdeles taknemmelig for.

Oldsagerne og skabet samt Jens`s optegnelser kom derefter til ærkæologisk afdeling i Vang, hvor hele samlingen blev registreret i museets system. Der drejer sig om flere tusinde oldsager, som alle blev nøje beskrevet, målt og nummereret. Sidste sommer var arbejdet fuldført, og samlingen kom til Heltborg Museum, hvor udstillingen kunne åbne den 15/10.

Men Jens Mikkelsen var ikke den eneste oldsagsamler i Thy. I Gærup bor Aksel Kristensen, som også har en gedigen samling. Aksel er en kendt skribent, dels fra museets venneblad, men også fra et par bogudgivelser - om netop vore fjerne forfædres liv og levned. »Ubbe fra Skyum Bjerge« er et af værkerne. Aksel bor i sit barndomshjem og har i seks årtier samlet oldsager på markerne omkring gården. Ligesom Jens Mikkelsen har han nøje ført protokol over findested mm, og har således også en værdifuld arkæologisk samling. Hvor Jens Mikkelsens samling hovesdsagelig kan henføres til stenalderen, så er Aksel Kristensens mest fra broncealderen.

Oldsagerne var udstillet i montere og amatørarkæologen og billedhuggeren Knud Højrup havde skrevet gode forklarende tekster dertil.

I efterårsferien kunne børn og barnlige sjæle komme på flinthugningskursus på museet. Knud Højrup huggede små økser og andre redskaber i flint, og man kunne også selv få lov at prøve.

Mange gæster rundede udstillingen i vinterens løb.

Kunst på museet

Efterårsferien rummede også andet end oldsager på museet. På den store væg i museets forhal udstillede Inger Rysgaard Møller fra Svankjær rakutavler. Inspirationen til de 60 små tavler har Inger Rysgaard Møller hentet i kirkeårets tekster, og via sin uddannelse som billedkunstlærer og interesse for rakuteknikken, blev det til en harmonisk samling af tavler, med hver sit budskab.

Sydthy Kunstforening har også afholdt sin forårsudstilling på museet. Men her var motiverne hentet fra den eskimoiske kultur og Grønland. Den nu addøde maler Hans Lynge var kunstneren og udstillingen var kommet i stand ved stor velvilje fra hans enke. Udstillingen spændte vidt, fra fortolkninger af sagn og myter over portrættet til storslåede landskabsmotiver. Samtidig udstillede Lars Valdemar fra Esbjerg skulpturer i bl.a. fedtsten.

I maj måned udstillede Sydthy Billedskole værker fra vinterens arbejde og sognepræst Lone Hvejsel fra Visby åbnede udstillingen.

Leg og legetøj

Sommerens særudstilling stod i leg og legetøjets navn. Museets magasin rummer en stor samling af legetøj, som godt kunne fortjene en præsentation. Som et sandt overflødighedshorn blev legetøjet opstillet i montre og både ældre og yngre besøgende kunne glædes over »et gensyn«, eller forundres over gamle dages legetøj. Selv om vi her på museet synes vi har en prægtig legetøjssamling, var der vel på hele udstillingen ikke mere legetøj fra de sidste 100 år, end der idag er på et enkelt barne-værelse.

Flere at legesagerne bar da også tydeligt præg af at være »næsten ubrugte«, mens mere hjemmegjorte legesager nærmest var slidt op. Der var dukker - med porcelænshoveder - og hjemmesyede slaskedukker. Modeltog i blik og en hejmmesnedkereret træbil ovs. I efteråret har flere skoleklasser besøgt udstillingen og fået fortalt om denne - om pigelegetøj og drengelegetøj - om legetøjets opdragende funktion samt det selv at skulle lave sit legetøj. Børnene har lavet snurreknapper, filtet bolde og foldet

Tove Kanstrup Nielsen sætter legetøj i montre.

papirshatte. Alle ting der kunne fremstilles uden de store økonomiske midler.

Nu er legesagerne tilbage på magasinets hylder, men i skufferne er der sikkert nu en sagte mumlen dukkerne og bamserne imellem om hvad de oplevede denne sommer i Heltborg.

En god gave

Til museets kunstsamling blev der i det forløbne år doneret et kunstværk af Jens Søndergaard.

Det drejer sig om en frecso - altså maling på en pudset plade. Motivet er udsigten fra Skyum Bjerge - med gravhøjene i forgrunden og Mors i baggrunden. Pladen er helt sikkert lavet i forbindelse med udsmykningsopgaven på Thisted Bibliotek i anden halvdel af 1930erne. Muset har i forvejen to andre frescoer, så efterhånden kan man begynde at danne sig et billede at hans første udsmykningsforslag, som ikke blev gennemført. Ny Carlsberg Fondet valgte i stedet at lade Jens Søndergaard udføre udsmykningen som oliemaleri.

Fra en privat samling erhvervede museet skitsen til Skyumbjerge frescoen, så i dette tilfælde er det altså muligt at følge kunstnerens arbejdsmetode fra skitse til færdigt værk. - og alt det andet.

Det forløbne år har også budt på jernalderdage og historisk værksted for børn, deltagelse i Kulturekspressen og Kulturnatten for børn, billedskole for børn, foredragsrækker i Kend din egn og om arkitektur, ramme om Hans Bakgaards mindelegat, udarbejdelse af en udstilling til Agger om kysten, nedrivningsbesigtigelser, julemarked, indsamling og registrering, dukketeater, tækning af jernaldergård, naturvandringer og meget andet.

Heldigvis oplever vi på museet en stor opbakning til de forskellige aktiviteter, hvilket gør huset til et levende sted, for helst så mange som muligt. Det er godt at fornemme, at selv i udkants Danmark levet kulturen i bedste velgående. Tak for god støtte og opbakning.

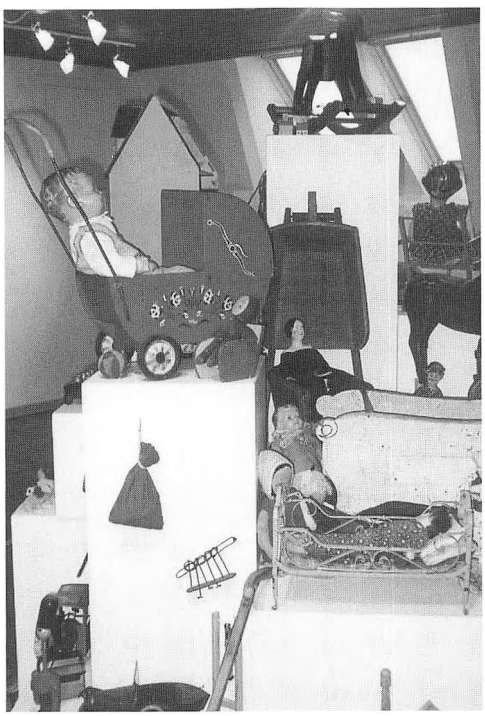

Fra udstillingen leg og legetøj.

Sydthy Egnshistoriske Arkiv

af Knud Møller Madsen, arkivar

På Sydthy Egnshistoriske Arkiv har vi i det forløbne år haft mange besøg af slægtsforskere, der benytter sig af arkivets kirkebøger, folketællinger m.m. Såvel folketællinger som kirkebøger findes både på tryk og på mikrokort. Mange folkeskoleelever, gymnasieelever og HF-elever har hentet oplysninger på arkivet til deres projektopgaver og lokalhistoriske opgaver.

Den lokalhistoriske bog »**En vandring i tid fra Galgebakke til Gudnæs**« er nu udkommet. Poul S. Sørensen, Kristian Kirk, Oskar Gade, Martin Bangsgaard Larsen, Lars Kjeldsen og Hans Ejlskov, der udgør bogens redaktion, har med stor flid brugt arkivet.

Arkivet har i det forløbne år modtaget en del arkivalier i form af billeder, postkort, protokoller, regnskabsbøger m.m.

Vi får på arkivet mange (både indenlandske og udenlandske) mundtlige, telefoniske og skriftlige forespørgsler, som vi forsøger at besvare efter bedste evner og tid.

Sydthy Egnshistoriske Arkiv har i 1999/2001 deltaget i LIVAs projekt »**Sol, vind, vand og jord**«. Vi har her på arkivet primært koncentreret os om møller. Arkivet har i den forbindelse fået en hel del billeder, medens det har knebet mere med skriftlig materiale såsom regnskabsbøger, bilag, korrespondance, kontrakter m.m. Arkivet er fortsat interesseret i »møllemateriale«.

LIVAs fællesprojekt blev afsluttet i juni

Besøgende på arkivet.

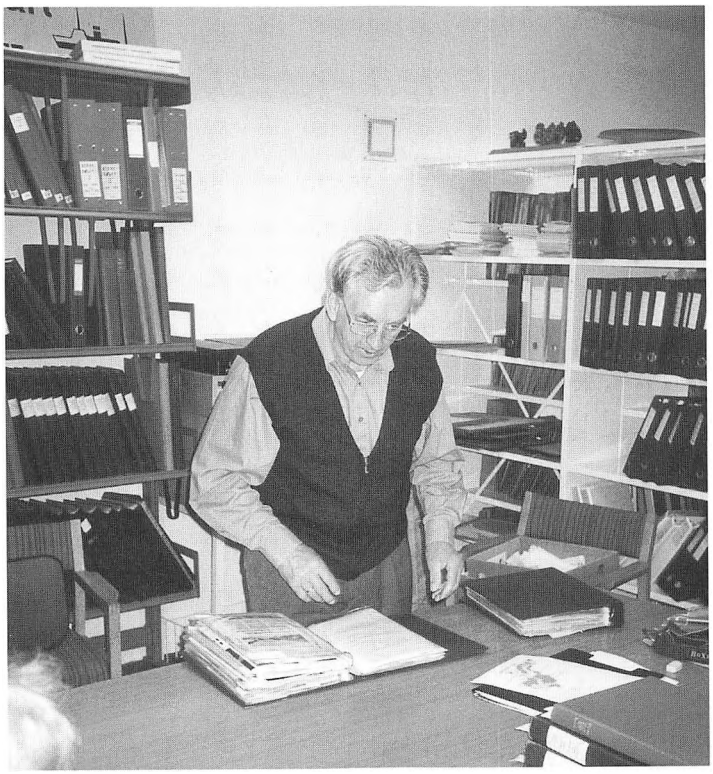

Egon Johansen, Hørdum har med stor flid og energi efterhånden klippet sig igennem arkivets mange aviser, sorteret og indsat avisudklippene i mapper. Her er udklippene ordnet efter emner, f.eks. haller i Sydthy, kirker, Doveroddeprojektet o.s.v.

måned 2001, og afslutningen markeredes med en bogudgivelse (efterår), hvortil de forskellige arkiver i amtet har givet deres bidrag. Bogen bliver på ca. 80 rigt illustrerede sider og vil kunne købes hos boghandlerne og de lokale arkiver.

Arkivaren har i løbet af året holdt to foredrag. Den 16. marts var foredraget på Heltborg Museum. Arkivar Knud Møller Madsen talte om »de **gamle møller i Sydthy**«, medens konsulent Leif Pindholt talte om »**de nye møller**«. Den 6. april holdt arkivaren et foredrag på plejehjemmet Åbakken i Hurup med titlen »De gamle **møller i Thy**«. Den 16. august fortalte Gitte Jensen fra arkivet og Svend Sørensen fra museet i Thisted om »**Det gamle Krik**«. Rigtig mange sluttede op om dette arrangement i Krik.

På Rådhuset i Hurup havde arkivet i foråret to udstillinger med titlerne »Da **Hurup** blev **by**« og »**Byhøje i Sydthy**«.

Vi er ved at få orden på vores avisudklipsamling. Her har Egon Johansen, Hørdum, ydet en meget stor arbejdsindsats.

Det store arbejde med at registrere på »Arkibas« skrider stille og roligt fremad, men det er en meget tidskrævende proces.

Sydthy Egnshistoriske Arkivs hjemmeside kan findes på:
http://www.sydthy-bibliotek.dk/Egnshist.htm
E-mail: egnshistorisk.arkiv@sydthy-bibliotek.dk

Fra arkivets side skal lyde en tak til de mange, der har afleveret materiale til Sydthy Egnshistoriske Arkiv.

"Jomfruen fra Ashøje"

Af Karin Skov, Bedsted.

I år dannede Ashøje igen rammen om fyrspillet. Hermed holder ligheden med tidligere års fyrspil også op. Vi har nemlig bevæget os ind på helt ny grund, idet vi har taget et mytologisk emne op. Ikke just det nemmeste tema at arbejde med, men ikke desto mindre særdeles spændende.

Forfatteren Gunnar Iversen skriver i programmet om baggrunden for manuskriptet:

»Sjælland har Elverhøj, men Sydthy har Ashøje. Begge steder har været indhyllet i folkesagn. Men hvor det på Sjælland er en mandlig sagnskikkelse, »Elverkongen«, der har den altdominerende hovedrolle, er hovedfiguren i thyboernes sagn en kvinde: »Jomfruen fra Ashøje«.

Eller »hexen« som Andreas Lodahl, Hurup, kaldte hende, da han for en halv snes år siden fortalte mig om »Hexegraven« ved Ashøje- en mærkelig stendynge fremkommet ved, at man i generationer har kastet en sten på, når man gik forbi. Lodahl havde selv som barn smidt sten på »Hexegraven« – ellers ville der ske en ulykke, blev der sagt. Hvad det var for en ulykke, var allerede gået i glemmebogen i Lodahls barndom – sammen med sagnet om »Jomfruen«, som jeg senere – nysgerrig som jeg var blevet – fandt frem i Evald Tang Kristensens samlinger af danske sagn: »Under jor-

Ing og skomagerdrengen diskuterer med Inges skopige.

den ved Ashøje bor en jomfru sammen med sin lille søn, som hun sidenhen bliver gift med«.«

Denne snak med Andreas Lodahl resulterede i årets fyrspil »Jomfruen fra Ashøje« – et eventyrspil. Og det er i sandhed et eventyrligt spil, hvor alt kan ske!

Spillet er bygget op omkring skomagerfamilien og to drenge, som har set en gammel dame, der mest af alt lignede en heks. For at få svar på, hvem hun er, går de til skomageren, som så fortæller, hvad han har hørt. Imens han på mesterlig vis fortæller, af og til afbrudt af konen, der ikke synes om, at han fylder drengene med gamle løgnehistorier, bliver fortællingen til virkelighed for øjnene af publikum.

I »Jomfruen fra Ashøje« er et af temaerne kampen mellem det gode og det onde, kampen mellem Fåvre som den onde, kolde fimbulvinter og Vølven som den gode, varme sønden-vind.

Fåvre er blevet spået, at hans barnebarn skal blive hans død, og for at undgå det spærrer han sin datter Inge inde i et tårn, et fængsel. Wujen, Fåvres søn, går til kamp mod sin far for at befri sin søster. Wujen må bruge list, trylleri og snarrådighed for at nå sit mål. Han forsøger således at trænge ind i tårnet til hende ved at komme i forskellige forklædninger. Til slut lykkes det, og senere føder Inge to sønner. Den ene forsvinder i søen, mens den anden bliver stjålet af Inges bror Wujen. Mange år senere bliver Inge gift først med den ene af sin sønner og senere med den anden.

Efter mange anstrengelser lykkes det at slå Fåvre ihjel, og det lykkes også for Vølven at få skabt årets ring, årstidernes skiften. I skuespillet er årstiderne personliggjort i Inges to sønner, som skiftes til at være på banen.

Spændende er det at opleve dette fantastiske eventyr med dets »umulige« familierelationer, men interessant er det også at høre forklaringer på nogle af egnens stednavne i Thy, Lodahl, Ingesbjerg, Madstedborg og Arbjerg.

Efter at have set stykket kan ingen være i tvivl om nødvendigheden af at kaste en sten på "Hexegraven". For hvem vil være skyld i at vinter ikke efterfølges af sommer? At året går i stå?

Stykkets instruktør var Poul Brandt, som på bedste måde instruerede de dygtige amatørskuespillere i de flotte og fantasirige dragter. Vi er meget tilfredse med årets resultat, blot er det synd, at kun ca. 840 menneskèr så spillet. Når man prøver noget nyt og anderledes, som vi har gjort i år i og med, at vi har kastet os ud i myternes og sagnenes verden, må man regne med, at det måske ikke tiltrækker helt så mange mennesker, som vi plejer at have som tilskuere. Men spændende har det været at arbejde med »Jomfruen fra Ashøje«. I bestyrelsen for »Fyrspillene i Sydthy« er vi enige om, at det er meget vigtigt, at vi tør prøve noget nyt, at vi tør kaste os ud i projekter, der kræver en ekstra indsats, at vi fornyer os. Det har vi gjort i år, og vi har ikke fortrudt det!

Ing i forklædning ved »Vindenes Tårn«.

Sydthy Bøger

Bibliografisk liste udarbejdet af bibliotekar Karsten Pedersen

Andersen, Jens
Atlantvolden fra Agger til Bulbjerg/Jens Andersen. – (Nørre Nebel) : Blåvandshuk Egnsmuseum ; Varde, 1999. – 136 sider.

Burrell, Tom
Post-Catastrophe Shelter Workshop : 12-23 July, Hurup Thy / documentation by Tom Burrell. – Hurup Thy, 1999: Nordvestjysk Folkecenter for Vedvarende Energi. – 23 blade.

Forslag tillæg nr. 1 til Regionplan 1997-2009: kystlandskaberne i Viborg Amt. - Viborg: Viborg amt, 2000. - 18 s. + Bilag: 1 kort.

Harboøre og Agger tanger : natur og fugleliv. – Kbh. : Skov- og Naturstyrelsen, 1996. – 6 sider.

Historisk årbog for Thy og Vester Hanherred 1999. -–Thisted: Historisk Samfund for Thy og Vester Hanherred, 1999. – 168 sider.

Historisk årbog for Thy og Vester Hanherred 2000. -–Thisted: Historisk Samfund for Thy og Vester Hanherred, 2000. – 152 sider.

Hvas, Søren Lodberg
En folkebog om troen/Søren Lodberg Hvas, Kaj Mogensen. – (Hurup Thy): Aalborg Stiftsavis, 1999. – 33 sider.

Det hvide hus i Vestervig: beretningen om dets beboere og anvendelse gennem tiderne/redaktion: Ellen Gudmundsen, Gunner Sørensen, Knud Madsen Nielsen. – (Vestervig): Vestervig Boligselskab, (1999). – 48 sider.

Jul i Thy 1999. – Thisted: Jørgen Miltersen, 1999. – 70 sider.

Jul i Thy 2000. – Thisted: Jørgen Miltersen, 2000. – 70 sider.

Svankjær Glimt. – (Bedsted): Svankjær Ungdomsskole, 1999. – Nr. 1 – 2.

Svankjær Glimt. – (Bedsted): Svankjær Ungdomsskole, 2000. – Nr. 1 – 2.

Svankjær Glimt. – (Bedsted): Svankjær Ungdomsskole, 2001. – Nr. 1.

Sydthy Egnshistoriske Arkiv: Årsberetning 1999/ved Knud Møller Madsen, arkivar. – (35) sider.

Sydthy Kommuneplan 2000-2012: Hovedstruktur og rammebestemmelser: Forslag/udarbejdet af Teknisk Forvaltning, Sydthy Kommune i samarbejde med Nellemann Konsulenterne A/S, Århus. – (Hurup): [Sydthy Kommune], 2001. – (173) sider + 2 kort.

Nyholm Anthonisen, Peter
Thyborøn-fæstningen – og »Skildpaddespionen«: Agger Tange, Helligsø, Harboøre Tange, Langerhuse, Tørring, Lemvig, Rom Flyveplads og Oddesundbroen/Peter Nyholm Anthonisen. – Ringkøbing: Bollerup Boghandel 2001. – 96 sider.

Mogensen, Kaj
Evangeliet til hverdag/Kaj Mogensen. - Kbh.: Nyt Nordisk Forlag: i samarbejde med Kristeligt Dagblad, 1999. - 254 sider.

Mogensen, Kaj
Til trøst og glæde/Kaj Mogensen. - Hurup Thy: Aalborg Stiftsavis, 2000. - 352 sider.

Nyt fra Vestervig: September 1999. – Vestervig: Vestervig Kirkemusikskole, 1999. – 26 sider.

Nyt fra Vestervig: Januar 2000. – Vestervig: Vestervig Kirkemusikskole, 2000. – 23 sider.

Nyt fra Vestervig: August 2000. – Vestervig: Vestervig Kirkemusikskole, 2000. – 27 sider.

Nyt fra Vestervig: Februar 2001. – Vestervig: Vestervig Kirkemusikskole, 2001. – 27 sider.

På vej : Et ungdomsarbejde i det 20. Århundrede. – Hurup Thy: KFUM og KFUK, 2001. – 96 sider.

Regionplan 2000-2012 for Viborg Amt/ udgivet af Viborg Amtsråd. - Viborg : Viborg Amtsråd, 2000. - 176 sider + 3 falsede kort.

Skammelsen, Kristian
Thybofolk: ni små historier om thyboere / Kristian Skammelsen. – (Hurup): Yde Sørensens Forlag, 1999. – 36 sider.

Skyum Idrætsefterskole: Årsskrift 1999. – (Snedsted): Skyum Idrætsefterskole, [1999]. – 144 sider.

Skyum Idrætsefterskole: Årsskrift 2000. – (Snedsted): Skyum Idrætsefterskole, (2000). – 159 sider.

Sydthy Årbog 1999. – Hurup: Egnshistorisk Forening for Sydthy, 1999. – 131 sider.

Sydthy Årbog 2000. – Hurup: Egnshistorisk Forening for Sydthy, 2000. – 131 sider.

En vandring i tid fra Galgebakke til Gudnæs: Lokalhistorisk projekt – Villerslev Sogn/Redaktion: Paul S. Sørensen...et al. – (Koldby) : (Koldby Bogtrykkeri), (2000). – 134 sider.

Ågebogen: En hilsen på 80 års dagen/George Cole...et al. – (Mørke): I kommission hos Grevas Forlag, 2001. – 112 sider.

Egnshistorisk Forening for Sydthy

Generalforsamlingen år 2000 fandt sted på Limfjordscentret, Doverodde købmandsgård, torsdag den 16. november, hvortil ca. 100 medlemmer havde fundet vej. Når fremmødet var særlig stort ved denne generalforsamling, skyldtes det, at Elly Mardal havde varslet sin afgang fra bestyrelsen og dermed også som formand for foreningen, hvilket hun har været lige siden starten af foreningen i 1984. Ved generalforsamlingen nyvalgtes Uggi Larsen, Bedsted, som nyt medlem af bestyrelsen. Som suppleant valgtes Inge Stauersbøl Nielsen i stedet for Ejnar Vestergaard, der fraflytter egnen. Under »eventuelt« på generalforsamlingen takkede næstformanden Eigil Andersen Elly Mardal for de mange års trofaste arbejde i foreningen og mindedes de mange gode møder og udflugter, som i årenes løb var blevet afholdt og hvor Elly og Hjalmar Mardal altid havde været de sikre personer i arbejdet. I dagens anledning overraktes en boggave »Vor skjulte kulturarv«. Til slut udnævntes Elly til foreningens første æresmedlem. Lisbeth Ejlersen overrakte en gave fra foreningens bestyrelses medlemmer og takkede for hendes arbejde og energi, som foreningen i så mange år havde nydt godt af. Til slut rejste alle i salen sig og gav Elly en fortjent klapsalve. Som afslutning på

aftenen blev der efter kaffen vist »Et liv på landet«.

Fællesforedragene i »Kend din Egn« er blevet afviklet på sædvanlig god måde på Heltborg Museum, hvor Jytte og Tove har hygget om forsamlingen. Alle nyder den gode stemning og stedets dejlige atmosfære. Pladsforholdene kan dog hurtigt blive for trange, en udvidelse ville være helt på sin plads. Der har været tre foredrag i efteråret 2000 og fire i foråret 2001. Det sidste arrangement den 21. april var dog flyttet til Doverodde. Det var en kreds af folkedansere og musikere, der stod for underholdningen, der blev ledet af Vita Immersen, Karl Skaarup og Liv Stange. Foredragene er alle omtalt i sidste års beretning og skal derfor ikke omtales nærmere her. I dette efterår har de otte foreninger så samarbejdet om et nyt og spændende program for efterårets og vinterens møder på Heltborg Museum. Alle foredragene vil blive annonceret og omtalt i aviser ved hvert foredrags afholdelse. Elly Mardal har lovet at være sekretær og vil tage sig af den side. Første foredrag finder sted i september, hvor Claus Eriksen fortæller om natur og landskab i Thy. Oktober foredraget afvikles af Jytte Nielsen fra museet, der vil fortælle om Thy i stenalderen. Den 22. november kommer Torben Arboe med et foredrag om Thybo dialekter. Den 17. januar næste år kommer Villy Mardal med fortællinger om fugle og folk i Sydthy i fortid og nutid. Jon Vedel fortæller om cirkus Miehe den 21. februar og Jytte Nielsen den 19. marts om maleren Leo Estvad, som kunne være fyldt de hundrede den 29. juli næste år. Som afslutning på rækken fortæller Gunnar Iversen den 11. april om Vikingekongernes Limfjord.

Den 16. juni tog en lille kreds af Foreningens medlemmer på tur i Blichers fodspor: Hald området og Blicher egnens Museum i Thorning mv., men læs mere herom i Leif Krogsgaards beretning.

Foreningen har fået meddelelse om, at et af vore første bestyrelsesmedlemmer, tidligere ingeniør ved Sydthy kommune, Gunnar Kjær Mortensen, er afgået ved døden i en alder af kun 54 år i august 2001. Vi husker Gunnar som Foreningens første sekretær, en ildsjæl, der lagde et stort arbejde i den nyetablerede forening fra dets start i januar 1984 til sin fraflytning fra kommunen i 1986, hvor Gunnar blev teknisk chef for Tranekær kommune.

Søndag den 2. september blussede baune bålene igen engang over Thy! Et initiativ fra Sjørring om at markere kristendommens ankomst til Thy ved at antænde bål på de gamle baunehøje blev fulgt op af Foreningen, idet vi sørgede for, at en af de gamle munke fra Vestervig reciterede et digt forfattet af sognepræst i Sjørring, Peder S. Kristensen. Læs særskilt herom i artiklen »Kristendom i tusind år«.

Foreningen har sammen med to pengeinstitutter fra Hurup og Koldby bogtrykkeri været økonomiske garanter for udgivelsen af sognepræst Walther Nielsen-Refs bog om Hurup og omegn, som udkommer dette efterår. Foreningen har som sit erklærede mål at støtte alle publikationer om egnen og dets befolkning, der kan have interesse for en bredere kreds.

Foreningens bestyrelse bringer sin bedste tak for godt samarbejde i det forløbne år med Arkivet, Heltborg Museum og vore medlemmer og bringer en særlig tak til forfatterne af artiklerne til dette års årbog! Og byder velkommen til de, der vil deltage i næste årbog!

Bestyrelsen

Hvordan får du kontakt til Egnshistorisk Forening for Sydthy?

Drejer det sig om medlemsskab, spørgsmål og/eller forslag til foreningsarbejdet med mere: Kontakt da et bestyrelsesmedlem eller en kontaktperson:

Bestyrelsen:
Eigil T. Andersen (formand), Ullerupvej 5
7760 Hurup. Tlf. 97 95 31 65.

Leif Krogsgård (næstformand), Morup Møllevej 11,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 55 09.

Jytte Sunesen (kasserer), Brendgårdvej 67, Ydby,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 05.

Lisbeth Ejlersen (sekretær), Vibevej 29,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 30 04.

Uggi Larsen, Blomstervænget 1
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 53 30.

Sogne-kontaktpersoner:

Agger: Jens Andersen, Blåbærvej 10,
Agger, 7770 Vestervig. Tlf. 97 94 26 29.

Bedsted: Leif Krogsgaard, Morup Møllevej 11,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 55 09.

Poul Wensien, Gyvelvænget 5,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 58 07.

Boddum: Anker Mardal, Burhøjgårdvej 2,
Boddum, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 90 93.

Gettrup: Chr. Bang Larsen, Ydbyvej 122, Gettrup,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 48.

Grurup: Bodil Lund Larsen, Visbyvej 23,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 56 75.

Hassing: Jens Søndergaard, Udsigten 12,
Hassing, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 61 99.

Helligsø: Kresten Munch, Helligsøvej 44,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 63 17.

Heltborg: Erik Lyngklip, Bjerregårdvej 7, Heltborg
7760 Hurup. Tlf. 97 95 19 10.

Hurup: Lisbeth Ejlersen, Vibevej 29,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 30 04.

Svend Å. Kristensen, Degnebakken 18,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 20 83.

Hvidbjerg: Vera Møller, Storkjærvej 2,
Svankjær, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 81 63.

Hørdum: Jens J. Krogh, Møllevangen 5,
Hørdum, 7752 Snedsted.
Tlf. 97 93 63 61.

Koldby: P. Elgaard Jensen, Solskikkevej 30,
Koldby, 7752 Snedsted. Tlf. 97 93 60 81.

Lodbjerg: Eskild Jensen, Lodbjergvej 35,
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 82 02.

Skyum: Frode Nielsen, Østerstrandvej 1, Skyum
7752 Snedsted. Tlf. 97 93 61 27.

Sydthy: Elly Mardal, Birkevej 11,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 27 93.

Vestervig: Peter Bolt Larsen, Margrethevej 13,
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 12 30.

Ruth Visby, Klostergade 44,
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 12 66.

Bjarne Madsen, Astrupvej 6,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 58 03.

Villerslev: Jens Bliksted, Ny Villerslevvej 12,
Villerslev, 7755 Bedsted.
Tlf. 97 94 60 34.

Visby: Hans Petersen, Oddesundvej 248, Visby,
7755 Bedsted. Tlf. 97 95 14 03.

Ydby: Jytte Sunesen, Brendgårdsvej 67,
Ydby, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 05.

Ørum: Ebba Olsen, Svindborgvej 1, Ørum
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 80 57.

Årbogen tilsendes alle medlemmer:
Kontingent for 2002:
Kr. 80,00 for enlige - kr. 100,00 for par.

ISSN 0900 - 2103 · ISBN 87 88 919 19 6